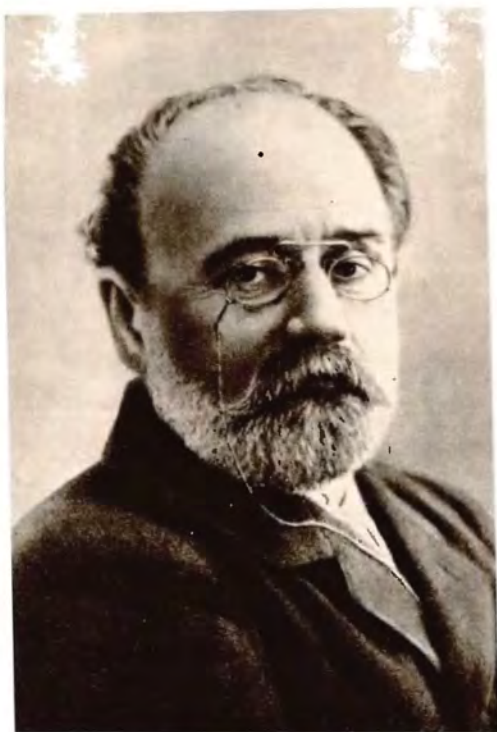
ZOLA

EXCELENȚA SA EUGÈNE ROUGON

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Coperta : *D. Stănescu*

Emile Zola

EXCELENȚA SA EUGÈNE ROUGON

In romînește de
EMIL SERGHIE

CUVINT ÎNAINTE

Apărut în 1876 ca al şaselea volum al ciclului „Familia Rougon-Maquart" *(Les Rougon-Macquart)*, „istorie naturală şi socială a unei familii sub imperiul al doilea", romanul lui Zola, *Excelenţa sa Eugène Rougon*, aducea literaturii franceze prima ei mare frescă politică. Pentru prima dată, în adevăr, un roman de mare amploare era consacrat metodelor de guvernare, felului cum aceste metode se reflectă în viaţa de toate zilele şi în caracterele oamenilor.

Moravurile politice ale primei jumătăţi a secolului al XIX-lea apăruseră desigur şi în povestirile lui Balzac (ca, de pildă, în *Albert Savarus* sau în *Z. Marcas*), dar în *Comedia Umană* se răsfrîngea mai ales ceea ce era cu deosebire caracteristic în acea vreme: setea de bani şi de plăceri a burgheziei de curînd triumfătoare.

După 1848 — cînd burghezia franceză e atotputernică, dar începe să simtă forţa maselor muncitoare — setea de putere, însoţeşte setea de bani, sau chiar îi ia locul ca trăsătură psihologică dominantă, căci numai puterea politică de neclintit dă oligarhiei financiare posibilitatea să-şi apere profiturile de opoziţia crescîndă a clasei care-i va lua locul.

Ministrul Eugène Rougon, fost mic avocat de provincie, e una din întruchipările setei acesteia de putere politică. El reprezintă afirmarea regimului de „mînă forte" sub imperiul al doilea (1852—1870", creat pentru restabilirea „ordinei",

pentru ca digestia stăpînilor să nu fie tulburată de imaginea „spectrului roşu".

Pe Rougon nu-l interesează prea mult veniturile ministeriale: el demisionează cînd i se pare că e tactic s-o facă. Nu-l interesează nici dragostea: se va căsători cu o femeie ştearsă şi trecută. Şi nici plăcerile vieţii: în perioadele de răgaz, e în stare să stea zile întregi în casă făcînd pasienţe. Ceea ce-l interesează e „banda" lui de aşa-zişi prieteni, clientela politică de susţinători care-i dau senzaţia puterii şi care, efectiv, îl ajută, prin manevrele lor, să reintre în guvern. În jurul lui viermuieşte o clică de oportunişti şi de aventurieri caracteristici pentru imperiul al doilea, el însuşi înălţat pe umerii unui aventurier cu nume răsunător. Ludovic Bonaparte se înconjura în adevăr, chiar cînd devenise Napoleon al III-lea, de oameni de nimic, despre care Marx scria în 1852:

„La Curte, prin ministere, în fruntea administraţiei şi a armatei, se îmbulzeşte o mulţime de secături, despre care se poate spune că nici cel mai bun nu ştii de unde iese, o şleahtă gălăgioasă, deocheată, apucătoare, care linguşeşte în haine cu fireturi..."

(18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte)

S-ar zice că *Excelenţa sa Eugène Rougon* e ilustrarea cuvintelor lui Marx.

Zola i-a zugrăvit pe aceşti „demnitari" — în stare să îngenuncheze în faţa cîinelui împăratului — pe fundalul istoric al romanului, care reconstituie viaţa de la Curtea imperială la castelul Compiègne sau la castelul Saint-Cloud între anii 1856 şi 1860, adică în epoca pe apoteoză a regimului.

Pe primul plan însă — ca o replică mai reliefată, mai individualizată artistic — se mişcă Rougon cu clica lui.

Din cine e compusă această clică? Din fii de îmbogăţiţi ca Du Poizat sau Delestang, din proprietari de întreprinderi ca Béjuin sau Kahn, din aristocraţi raliaţi la regim ca tînărul d'Escorailles, din funcţionari şi militari abrutizaţi ca Bouchard sau Jobelin, din vînători de moşteniri, ca soţii Charbonnel, din declasaţi ca Gilquin sau doamna Correur, din mondene interlope, ca Clorinde, fiica contesei Balbi. Toţi au ceva de cerut, toţi urmăresc ceva. Du Poizat şi Delestang au în vedere o carieră politică. Bouchard vrea avansare. Kahn are nevoie de o cale ferată care să treacă pe lîngă turnătoria lui. Jobelin ţine să-şi plaseze fiul care nu e bun de nimic.

Doamna Correur face trafic de influență. Iar Clorinde, tip de intrigantă internațională, ar vrea să devie soția lui Rougon pentru a urca din ce în ce mai sus pe scara socială. Unii dintre ei, ca Du Poizat, Gilquin și doamna Correur sînt cunoscuți vechi ai lui Rougon, care a împărțit cu ei lipsurile începuturilor și care i-a întrebuințat în tertipurile de pregătire a loviturii de stat dinaintea imperiului. Alții, ca familia d'Escorailles sau soții Charbonnel, vin din provincie, de la Plassans, orașul de baștină al lui Rougon — și acesta e încîntat să arate celor care altădată îl priveau de sus ce poate el acum. In Clorinde Balbi, Rougon ghicește o forță de voință asemănătoare cu a lui și, de aceea, n-o ia de soție ci o mărită cu prostănacul de Delestang.

In clica lui Rougon, ca și la Curtea imperială, fațada strălucitoare ascunde corupția cea mai cinică, oportunismul cel mai hulpav. Bouchard face intervenții pentru amanții tinerei lui soții, doamna Correur sugerează arestarea fratelui ei pentru a-l moșteni mai repede. Clorinde își vinde grațiile pentru a-l înălța sau a-l coborî pe Rougon. Iar acesta, „devotat slujitor al imperiului", ascunde informația pe care o deține de la Gilquin despre pregătirea unui atentat împotriva împăratului. Omul de „mînă forte" va fi din nou ministru tocmai în urma și din cauza atentatului. „Excelența sa" știe să folosească orice împrejurare. Știe, de asemenea, să ordone prefecților arestări „proporționale" de republicani, să impuie directorilor de ziare pînă și deznodămîntul foiletoanelor, să ție în parlament discursuri demagogice. Așa se guvernează sub imperiul al doilea.

Dar climatul de speluncă se întoarce împotriva celor care-l creează. Clica lui Rougon îl părăsește în momentul cînd simte ridicîndu-se alt puternic al zilei. Falsul democratism al imperiului începe să fie demascat în parlament.

Romanul vădește o adîncă cunoaștere a culiselor politice — pe care autorul avusese prilejul să le studieze pe vremea cînd era cronicar parlamentar al ziarului *La Cloche*. Dar la această experiență personală, Zola a adăugat o intensă documentare, așa cum făcea de obicei înainte de a scrie un roman. A petrecut zile întregi cercetînd colecția *Monitorului*, în care erau reproduse dezbaterile din Cameră. Și-a luat toate informațiile în privința etichetei, ceremonialului și petrecerilor de

la Curtea imperială. Flaubert, care petrecuse două săptămîni la Compiègne, i-a furnizat multe detalii și i-a mimat chiar pe Napoleon al III-lea așa cum apărea el curtenilor: adus de spate, tîrșindu-și pașii, răsucindu-și cu o mînă mustața pomădată și vorbind foarte puțin — ceea ce-i ascundea prostia clasică.

In prelucrarea bogatului său material, Zola dă dovadă de o forță de creație originală. El nu procedează, ca Balzac, prin descrieri minuțioase de decor, ci intră direct în materie. Romanul se deschide cu ședința în care Camera votează în extaz patru sute de mii de franci pentru botezul prințului imperial. Este și prilejul de a face o primă prezentare a personajelor, care se află în arena dominată de zeul lor: Rougon. In paginile următoare le vom cunoaște mai de aproape prin Rougon însuși, care le primește sau le prezintă prin rapide caracterizări curioasei Clorinde. Iar apoi, le vom vedea în acțiune, dezlănțuite, cu particularitățile lor individuale și formînd totuși un conglomerat social, o clică avidă, simbol al politicianismului burghez.

Măiestria, specifică lui Zola, de a crea mari tablouri de ansamblu, scene largi cu personaje numeroase și chiar cu mulțimi în mișcare, are dese ocazii de a se manifesta în acest roman. Alaiul botezului, recepția de la Compiègne, consiliul de miniștri de la Saint-Cloud, vînzarea de „binefacere" de la Tuileries, balul de la prefectura din Niort precedat de inaugurarea oficială a lucrărilor noii căi ferate de interes particular, reuniunile periodice din casa lui Rougon sau a Clorindei, ședințele de la Cameră — iată tot atîtea aspecte colective și expresive ale societății imperiului al doilea.

Ca și în alte romane ale lui Zola, unele obiecte sau momente capătă valoare deosebit de semnificativă, devin simbolice. Așa, de pildă, reclama monumentală de pe peretele unei case, înfățișînd o redingotă cenușie care amintește ironic, în timpul alaiului imperial, ce a rămas din adevăratul Napoleon. Sau scena sfîșierii vînatului de către cîinii de la Compiègne, tablou atît de evocator al apetiturilor dezlănțuite sus, în castel:

„Iar jos, cîinii isprăveau de ronțăit oasele. Se strecurau furioși unii pe sub alții, ca să ajungă la mijlocul grămezii.

Era ca o pînză de spinări mişcătoare, unele albe, altele negre, îmbulzindu-se, lungindu-se, lăţindu-se ca o baltă plină de viaţă, într-un mîrîit de lăcomie nepotolită. Fălcile dădeau zornevoie, mestecau pe nerăsuflate, cu nesaţiul de-a înghiţi totul, cu înfrigurare. Scurte încăierări se terminau cu cîte un schelălăit. Un brac mare, un animal minunat, necăjit că era prea la margine, se dădu îndărăt pentru ca să se repeadă dintr-o săritură în mijlocul potăiei. Îşi făcu loc şi sorbi o fâşie din măruntaiele cerbului." Această imagine a asaltului asupra prăzii — *„La curée"* — i se impusese mai de mult lui Zola pentru a concretiza aviditățile crescute o dată cu imperiul lui „Napoleon cel mic". De aceasta era vorba în romanul *La Curée*, care se petrece în 1852 şi în care Rougon se află de-abia la începutul carierii sale. Portretul lui fizic şi moral apăruse în primul roman al seriei: *Izbînda familiei Rougon* Îl vom regăsi pe Rougon strivit între liberali şi clericali în *Banii*, şi simplu deputat, decăzut din măreție, în ultimul roman al ciclului, *Doctorul Pascal*.

Astfel, personajul e urmărit în curba lui ascendentă şi descendentă — procedeu care aminteşte de revenirea eroilor din romanele lui Balzac — şi e el însuşi un simbol al triumfului şi declinului burgheziei. De un interes asemănător se va bucura şi speculantul Aristide Saccard, fratele lui Eugène Rougon (*Banii*), amîndoi constituind „lupii flămînzi" ai lui Zola, cele două fețe ale psihologiei burgheze: setea de bani, setea de putere.

Dacă *Excelenţa sa Eugène Rougon* nu e chiar — după cum spun unii — cel mai bun roman al lui Zola, el e, în tot cazul, printre cele mai autentic realiste ale seriei *Familia Rougon-Macquart*. Trăsăturile naturaliste sînt, în adevăr, aproape inexistente în *Excelenţa sa Eugène Rougon*. Personajul central nu acționează ca un membru al unei familii cu tare ereditare, ci ca un pion al unei lumi cu tare sociale. Cel mult dacă vreun detaliu — ca, de pildă, insistarea inutilă asupra faptului că Clorindei nu-i prea place să se spele — ne aminteşte că Zola este şi autorul scenelor îngroşate fiziologic din *Nana*, din *Pămîntul* sau din *Bestia umană*.

Este adevărat că romanul e sumbru, populat aproape numai de oameni avizi sau corupţi. Totuşi, în ultimile pagini,

intervenția curajoasă a unuia din deputații opoziției anunță alte timpuri. Vor mai trece cîțiva ani pînă cînd Zola, sub influența forței crescînde a clasei muncitoare franceze, va opune acționarilor și directorilor pe minerii din *Germinal*; va da grevei drept de intrare în literatură.

„Epopeea prăzii", cum numea Gorki ciclul de romane al lui Zola, va deveni atunci și epopeea luptei și a speranței.

THEODOSIA IOACHIMESCU

I

Preşedintele era încă în picioare în mijlocul uşoarei forfote stîrnite de intrarea sa. Se aşeză pe scaun, anunţînd cu glas scăzut, alene :

— Declar şedinţa deschisă.

Începu să-şi rînduiască apoi după importanţă proiectele de legi, aflate pe birou în faţa sa. În stînga lui un secretar, miop, cu nasul în hîrtii, citea procesul verbal al ultimei şedinţe, într-o bolboroseală grăbită pe care nici un deputat n-o asculta. În vuietul din sală, această lectură nu ajungea decît la urechile uşierilor, foarte demni, foarte corecţi, în contrast cu membrii Camerei care şedeau fiecare, cum le venea mai îndemînă.

Nu erau prezenţi nici o sută de deputaţi. Unii, răsturnaţi pe jumătate pe băncile de catifea roşie, cu ochii pierduţi în vag, piroteau de somn de pe acum. Alţii, aplecaţi pe marginea pupitrelor, copleşiţi parcă de plictiseala corvezii unei şedinţe publice, băteau uşor cu buricele degetelor pe suprafaţa de mahon. Pe ochiul mare cu geamuri care tăia pe cer o semilună sură, intra toată după-amiaza ploioasă de mai, căzînd perpendicular, luminînd din toate părţile severitatea pompoasă a sălii. Lumina cobora pe scările amfiteatrului într-o largă perdea roşie, de-o strălucire sumbră,

aprinsă ici-colo de un luciu trandafiriu, la colțurile băncilor goale, în timp ce, în spatele președintelui goliciunea statuilor și sculpturilor oprea în loc trîmbe limpezi ca de cristal.

Un deputat, în dreptul băncii a treia, în dreapta, rămăsese în picioare, în locul strîmt de trecere. Își freca cu mîna salba aspră a bărbii lui încărunțite, cu înfățișarea omului absorbit de un gînd. Opri un ușier care tocmai se urca și îl întrebă ceva cu jumătate d° gură :

— Nu, domnule Kahn, răspunse ușierul, domnul președinte al Consiliului de stat n-a sosit încă.

Domnul Kahn se așeză în bancă. Apoi, întorcîndu-se deodată spre vecinul său din stînga :

— Ascultă, Bêjuin, nu l-ai văzut pe Rougon azi-dimineață ?

Domnul Béjuin, un omuleț slab, brun, cu înfățișare liniștită, ridicînd capul, aruncă priviri îngrijorate, cu gîndurile risipite. Trăsese scîndurica pupitrului său. Își scria corespondența, pe hîrtie albastră, cu acest comercial : *Béjuin și Co, fabrică de cristale, Saint-Florent.*

— Pe Rougon ? repetă el. Nu, nu l-am văzut. N-am avut timp să trec pe la Consiliul de stat.

Și se apucă iar de corespondența lui. Se uita într-un carnet, își scria a doua scrisoare, fără să-i pese de bolboroseala secretarului, care citea ultimele fraze ale procesului verbal.

Domnul Kahn se răsturnă pe spate, cu brațele încrucișate. Înfățișarea sa cu trăsături pronunțate, cu un nas mare, frumos, care-i trăda originea evreiască, era mohorîtă. Se uită la rozetele de aur de pe plafon, își ațînti privirea la năvala șiroaielor de ploaie torențială care răpăia în clipa aceea pe ochiul cu geamuri apoi, cu privirea pierdută, părea că cercetează cu atenție înfloriturile complicate de pe zidul din fața sa. La amîndouă capetele îl impresionară, reținîndu-l o clipă, cele două panouri îmbrăcate cu catifea verde, încărcate de ornamente și rame aurite. După ce măsurase dintr-o dată coloanele perechi printre care statuile alegorice,

a *Libertății și a Ordinei publice*, își arătau fețele lor de marmură cu orbite goale, se adînci în cele din urmă în contemplarea perdelei de mătase verde, care ascundea fresca înfățișînd pe Louis-Philippe depunînd jurămînt pe constituție.

Intre timp secretarul se așezase pe scaun. Vuietul continua în sală. Președintele, fără a se grăbi, răsfoia într-una hîrtiile. Apăsă mașinal cu mîna pedala clopoțelului, al cărui sunet puternic nu tulbură nici una din convorbirile particulare. Și, în picioare în mijlocul zgomotului, rămase o clipă, în așteptare:

— Domnilor, începu el, am primit o scrisoare... Se întrerupse ca să sune iar așteptînd mereu, dominînd cu figura sa gravă și plictisită biroul monumental, așezat pe trepte de marmură roșie încadrate în marmură albă. Redingota lui cu nasturi încheiați se desena pe basorelieful așezat îndărătul biroului, tăind cu o linie neagră peplum-ul zeițelor Agriculturii și Industriei, cu profiluri antice.

— Domnilor, începu el iar, după ce obținuse puțintică tăcere, am primit o scrisoare de la domnul de Lamberthon, în care se scuză că nu poate lua parte la ședința de astăzi.

Se auzi un rîs ușor de pe una din bănci, cea de a șasea din fața biroului. Un deputat foarte tînăr, de cel mult douăzeci și opt de ani, blond și fermecător, își înăbușea în mîinile sale albe o veselie care curgea în cascade ca din gura unei femei frumoase. Unul din colegi, mătăhălos, se apropie, tocmai din al treilea scaun, ca să-l întrebe la ureche:

— E adevărat că Lamberthon și-a găsit nevasta ?... Hai, povestește-mi, La Rouquette.

Președintele luase în mînă un teanc de hîrtii. Vorbea cu un glas monoton; crîmpie de frază ajungeau pînă în fundul sălii.

— Avem cereri de concediu... Ale domnilor Blachet, Buquin-Lecomte, a domnului de la Villardière...

Și în timp ce Camera consultată acorda concediile, domnul Kahn, obosit fără îndoială de atîta cît privise mătasea verde din fața imaginei sediţioase a lui Louis-Philippe se întorsese pe jumătate să arunce o ochire

prin tribune. Deasupra soclului de marmură galbenă cu vine lucii de lac, singurul rînd de tribune întindea de la o coloană la alta porţiuni de rampă în catifea de culoarea ştirului, iar sus de tot, un lambrechin[1] de piele cu reliefuri nu ascundea golul rămas după suprimarea celui de al doilea rînd, rezervat, înainte de Imperiu, ziariştilor şi publicului. Între coloanele groase, îngălbenite, desfăşurîndu-şi măreţia lor cam greoaie împrejurul hemiciclului, lojile strîmte se afundau pline de umbră, aproape goale, înviorate de atracţia a trei sau patru toalete feminine de culoare deschisă.

— Uite! a venit colonelul Jobelin, mormăi domnul Kahn. Surise colonelului, care îl zărise. Colonelul Jobelin purta o redingotă albastră-închis, pe care o adoptase ca uniformă civilă de cînd ieşise la pensie. Era singur în tribuna chestorilor[2], cu rozeta sa de ofiţer, atît de mare, că părea nodul unui fular.

Domnul Kahn îşi pironi ochii, mai încolo, la stînga, asupra unui tînăr şi unei tinere, înghesuiţi cu dragoste unul într-altul, într-un colţ al tribunei Consiliului de stat. Tînărul se apleca mereu, vorbea aproape de gîtul tinerei, care surîdea galeş fără să-l privească, cu ochii aţintiţi asupra figurii alegorice a *Ordinei publice.*

— Ascultă Béjuin! şopti deputatul împingîndu-şi colegul cu genunchiul.

Domnul Béjuin îşi scria a cincea scrisoare. Ridică speriat capul.

— Colo sus, uite, nu-l vezi pe d'Escorailles şi pe frumuşica doamnă Bouchard? Pun rămăşag că o ciupeşte de şolduri. Ea are nişte ochi, de parcă se pierde cu firea... Toţi prietenii lui Rougon şi-au dat deci întîlnire... Colo, în tribuna publicului, mai sînt doamna Correur şi perechea Charbonnel.

Se auzi un sunet de clopoţel mai prelung. Un uşier strigă cu o frumoasă voce de bas : „Tăcere, domni-

[1] Draperie care împodobeşte partea de sus a unei uşi, ferestre (n. t.).
[2] Parlamentar însărcinat cu supravegherea cheltuielilor corpului legislativ (n.t.).

lor!" Toți erau numai urechi. Și președintele rosti această frază, din care nu se pierdu nici o vorbă:

— Domnul Kahn cere autorizația să-și tipărească discursul pe care l-a pronunțat la discuția proiectului de lege cu privire la stabilirea unei taxe municipale asupra vehiculelor și cailor care circulă în Paris.

Un murmur alergă printre bănci și conversațiile reîncepură. Domnul La Rouquette luase loc lîngă domnul Kahn.

— Lucrezi deci în folosul marelui public? îi zise în glumă.

Și fără a-i da răgaz să răspundă, adăugă:

— Nu l-ai văzut pe Rougon? Nu știi nimic?... Toată lumea vorbește de asta. S-ar părea că nu e încă nimic sigur.

Se întoarse, se uită la ceasornicul de perete.

— Două și douăzeci! O ștergeam dacă nu era lectura acestui afurisit de raport!... E hotărît pentru astăzi?

— Așa ni s-a adus la cunoștință tuturor, răspunse domnul Kahn. N-am auzit că s-ar fi contramandat. Ar fi bine să rămîi. Se vor pune numaidecît la vot cele patru sute de mii de franci pentru botez.

— Fără îndoială, reluă domnul La Rouquette. Bătrînul general Legrain, care în clipa de față are amîndouă picioarele paralizate, a fost adus de servitorul său; e în sala de conferințe în așteptarea votului... Împăratul e îndreptățit să se bizuie pe devotamentul întregului corp legislativ. Nici un vot nu trebuie să-i lipsească, în această împrejurare solemnă.

Tînărul deputat făcuse o mare sforțare să capete înfățișarea serioasă a unui om politic. Cu o expresie de păpușă, înviorată de cîteva fire de păr blond, își umfla nările și-și revărsa gușa deasupra cravatei, cu o ușoară clătinare din cap. Avu aerul că-i plăceau grozav ultimele două fraze de orator pe care le găsise. Apoi, deodată, îl bufni rîsul.

— Dumnezeule doamne, zise el, ce mutre nostime au soții Charbonnel!

Și împreună cu domnul Kahn prinseră a glumi pe socoteala soților Charbonnel. Nevasta avea un șal

galben fistichiu ; soţul purta o redingotă din acelea de provincie, croită ca din topor ; amîndoi voinici, roşii, uluiţi, aproape că-şi rezemau bărbia de catifeaua rampei, ca să urmărească mai bine, cu ochii lor holbaţi, şedinţa din care părea că nu înţelegeau nimic.

— Dacă Rougon e dat peste cap, zise cu glasul domol domnul La Rouquette, nu face două parale procesul soţilor Charbonnel. Şi nici doamna Correur...

Se aplecă şi continuă să-i vorbească domnului Kahn la ureche, în şoaptă :

— Dumneata care îl cunoşti pe Rougon, ia spune-mi exact ce-i cu această doamnă Correur ? A ţinut un hotel, nu-i aşa ? L-a găzduit cîndva pe Rougon. Se mai zice că-i împrumuta şi bani... Şi acum, ce meserie învîrteşte ?

Domnul Kahn devenise foarte grav. Işi freca barba ca o salbă, mişcînd mîna domol.

— Doamna Correur este o cucoană foarte respectabilă, spuse el scurt.

Acest cuvînt îi tăie lui La Rouquette orice poftă de a mai afla şi alte amănunte. Işi subţie buzele, cu aerul unui şcolar care primeşte o lecţie. Amîndoi se uitară o clipă în tăcere la doamna Correur, aşezată lîngă soţii Charbonnel. Purta o rochie de mătase de un liliachiu bătător la ochi, încărcată de dantelărie şi giuvaericale ; cu faţa prea roză, cu fruntea acoperită de bucle mici de păpuşă blondă, îşi arăta gîtul gras, încă foarte frumos, în ciuda celor patruzeci şi opt de ani ai săi.

Dar din fundul sălii se auzi deodată un zgomot de uşă trîntită, o foşneală de rochii, şi capetele se întoarseră într-acolo. O fată înaltă, de-o uimitoare frumuseţe, îmbrăcată într-un chip foarte straniu, cu o rochie de atlas verde ca apa, prost lucrată, intrase în loja Corpului diplomatic, însoţită de o doamnă în vîrstă, în negru.

— Uite-o pe frumoasa Clorinde, şopti domnul La Rouquette şi se ridică să salute într-o doară.

Domnul Kahn se ridicase şi el. Se aplecă înspre domnul Béjuin, care îşi băga scrisorile în plic.

— Ascultă, Béjuin, îi zise încetişor, iată-le pe con-

tesa Balbi şi pe fiica sa... Mă duc să le întreb dacă nu l-au văzut pe Rougon.

La birou, preşedintele luase în mînă alt mănunchi de hîrtii. Aruncă, continuînd să citească, o privire înspre frumoasa Clorinde Balbi, a cărei apariţie stîrnise o şuşoteală în sală. Şi trecînd foile una după alta secretarului, rostea fără punct şi fără virgulă, la nesfîrşit:

— Prezentarea unui proiect de lege urmărind prorogarea perceperei unei suprataxe în favoarea oraşului Lille. Prezentarea unui proiect de lege cu privire la reunirea într-o singură comună a comunelor Doulevant-le-Petit şi Ville-en-Blasais (Haute Marne)...

Coborînd, domnul Kahn era foarte mîhnit.

— Nu mai încape îndoială, nimeni nu l-a văzut, le spuse el colegilor Béjuin şi La Rouquette cu care se întîlni jos. Mi s-au dat asigurări că împăratul l-ar fi chemat aseară, dar nu se cunoaşte rezultatul acestei întrevederi... E nemaipomenit de plictisitor să nu ştii ce-ţi rămîne de făcut.

Domnul La Rouquette, întorcîndu-se cu spatele, îi şopti la ureche domnului Béjuin:

— Sărmanul Kahn, tare se teme să nu se zdruncine poziţia lui Rougon la Tuileries. Ar alerga mult şi bine după linia aceea de cale ferată.

Atunci, domnul Béjuin care vorbea puţin, aruncă, serios, această frază:

— In ziua cînd Rougon va părăsi Consiliul de stat toată lumea nu va avea decît de pierdut.

Şi cu un gest chemă un uşier, să-l roage să-i pună la cutie scrisorile pe care le scrisese.

Cei trei deputaţi rămaseră lîngă birou, în stînga. Se întreţinură cu prudenţă despre eventuala cădere în dizgraţie care îl ameninţa pe Rougon. Era la mijloc o chestiune complicată. O rudă îndepărtată a împărătesei, un oarecare Rodriguez, pretindea de la guvernul francez o sumă de două milioane, datorată din 1808. In timpul războiului din Spania, acestui Rodriguez, care era armator, i se capturase în golful Gasconiei o navă încărcată cu zahăr şi cafea şi fusese condusă la Brest de fregata noastră „La Vigilance".

După ancheta făcută de comisia locală, ofiţerul de administraţie conchise la validitatea capturii, fără să mai refere Consiliului de confiscare. Dar acest domn Rodriguez se grăbise să facă recurs la Consiliul de stat. Apoi, murind, fiul său încercase în zadar, sub toate guvernele, să readucă chestiunea în faţa instanţei, pînă în ziua cînd vara sa de gradul al doilea, ajunsă atotputernică, puse o vorbă şi în cele din urmă, procesul apăru pe rol.

Pe deasupra capului celor trei deputaţi răsuna vocea monotonă a preşedintelui care continua:

— Prezentarea unui proiect de lege autorizînd departamentul Calvados să facă un împrumut de trei sute de mii de franci... Prezentarea unui proiect de lege autorizînd oraşul Amiens să facă un împrumut de două sute de mii de franci, pentru a crea noi bulevarde... Prezentarea unui proiect de lege autorizînd departamentul Côtes du Nord să facă un împrumut de trei sute patruzeci şi cinci de mii de franci, destinaţi să acopere deficitele din ultimii cinci ani.

— Adevărul e, zise domnul Kahn cu un glas şi mai scăzut, că acest Rodriguez despre care vorbim, născocise o chestie foarte ingenioasă. Poseda, împreună cu unul din gineri, stabilit la New York, vase gemene care navigau cînd sub pavilion american, cînd sub pavilion spaniol, după pericolele pe care le prezenta călătoria... Rougon mi-a spus că vasul capturat îi aparţinea lui Rodriguez şi că nu era de fel îndreptăţit să facă vreo reclamaţie.

— Cu atît mai mult, adăugă domnul Béjuin, cu cît procedura este inatacabilă. Ofiţerul de administraţie de la Brest era îndreptăţit să conchidă la validare, după cutuma statornicită în port, fără să mai refere Consiliului de confiscare.

Urmă o tăcere. Domnul La Rouquette rezemat de soclul de marmură încercă, ridicîndu-şi capul, să atragă atenţia frumoasei Clorinde.

— Dar, întrebă el cu naivitate, de ce nu vrea Rougon să i se dea lui Rodriguez cele două milioane? Ce-i pasă lui?

— E la mijloc o problemă de conştiinţă, rosti grav domnul Kahn.

Domnul La Rouquette privi cînd la unul cînd la celălalt din colegii săi, dar văzîndu-i cît erau de solemni, nici măcar nu zîmbi.

— Apoi, continuă domnul Kahn, răspunzînd parcă unor întrebări nerostite, Rougon are atîtea necazuri de cînd Marsy e ministru de Interne. Niciodată nu s-au putut suferi... Rougon îmi spunea că dacă n-ar fi fost la mijloc dragostea pe care o poartă împăratului, căruia i-a adus atîtea servicii, ar fi reintrat de mult în viaţa privată... In sfîrşit că nu mai e bine văzut la Tuileries, că simte nevoie de o schimbare la faţă.

— Procedează ca un om cinstit, încheie domnul Béjuin.

— Da, zise domnul La Rouquette, făcînd pe vicleanul, dacă vrea să se retragă, e o ocazie nimerită... Nu e nimic dacă prietenii lui se vor necăji. Ia te uită la colonelul de sus, ce îngrijorat pare, el care era sigur că-şi va atîrna la gît panglica roşie[1], la 15 august viitor !... Şi drăguţa doamnă Bouchard jurase că vrednicul domn Bouchard va fi şef de secţie la Ministerul de Interne înainte de a se împlini şase luni ! Acest d'Escorailles, răsfăţatul lui Rougon, urma să pună decizia numirii sub şervetul de masă al domnului Bouchard, de ziua onomastică a doamnei... Ascultă, unde or fi acum acest d'Escorailles şi frumoasa doamnă Bouchard ?

Şi începură să-i caute. In cele din urmă îi descoperiră în fundul tribunei, în care, la deschiderea şedinţei, ocupau banca întîia. Se refugiaseră acolo, în umbră, în spatele unui domn chel ; şi stăteau liniştiţi amîndoi, foarte îmbujoraţi la faţă.

In clipa aceea, preşedintele termina lectura. Aruncă aceste ultime vorbe cu o voce cam obosită care se împiedica de asprimea barbară a frazei :

— Prezentarea unui proiect de lege avînd drept scop să aprobe mărirea procentajului de dobîndă al împru-

[1] O decoraţie (n. t.).

mutului încuviinţat de legea din 9 iunie 1853 şi o impunere extraordinară privind departamentul La Manche.

Domnul Kahn se repezise în întîmpinarea unui deputat care intrase în sală. Îl aduse cu el zicînd:

— Uite-l pe domnul de Combelot... Ne va da veşti.

Domnul de Combelot, un şambelan pe care departamentul Landes îl numise deputat la dorinţa solemn exprimată a împăratului, se înclină cu înfăţişarea omului care ştie să păstreze un secret, aşteptînd să i se pună întrebări. Era un bărbat înalt, frumos, cu pielea albă, cu o barbă neagră ca cerneala, barbă care îi atrăgea vii succese printre femei.

— Ei bine, întrebă domnul Kahn, ce se spune la castel? Ce a hotărît împăratul?

— Doamne, răspunse domnul de Combelot pronunţînd pe r din gît, se spun atîtea lucruri... Împăratul nutreşte o prietenie deosebită faţă de domnul preşedinte al Consiliului de stat. Părerea mea este că întrevederea a fost foarte prietenească... Da, a fost foarte prietenească.

Şi se opri după ce cîntărise bine cuvîntul, ca să se convingă că nu mersese prea departe.

— Atunci şi-a retras demisia? reluă domnul Kahn, căruia îi sclipeau ochii în cap.

— N-am spus asta, urmă şambelanul foarte îngrijorat. Nu ştiu nimic. Înţelegeţi, situaţia mea e deosebită...

Nu isprăvi fraza, ci se mulţumi să zîmbească grăbindu-se să se urce la locul său. Domnul Kahn ridică din umeri, adresîndu-se domnului La Rouquette:

— Mă gîndesc că dumneata trebuie să fii în curent! Doamna de Llorentz, sora dumitale, nu-ţi împărtăşeşte adică nimic?

— Oh, sora mea e şi mai mută decît domnul de Combelot, zise tînărul deputat rîzînd. De cînd e doamnă de onoare la palat are o înfăţişare gravă de ministru... Totuşi, eri mă asigura că demisia o să fie primită... In legătură cu asta, să vă spun una bună. S-a trimis o doamnă, se pare, pentru a-l îndupleca

pe Rougon. Știți ce-a făcut Rougon? A dat-o pe ușă afară: și aveți în vedere că era delicioasă...

— Rougon e cast, declară solemn domnul Béjuin.

Domnul La Rouquette izbucni într-un rîs nebun. Protestă; ar fi putut să citeze fapte, dacă ar fi vrut.

— Așa, de pildă, spuse în șoaptă, cu doamna Correur...

— N-ai dreptate! zise domnul Kahn, nu cunoști povestea asta.

— Atunci cu frumoasa Clorinde!

— Aida-de! Rougon e prea puternic ca să-și uite de interesele sale pentru acest zdrahon de fată.

Și domnii se apropiară, adîncindu-se într-o conversație primejdioasă, cu cuvinte foarte grosolane... Înșirară anecdotele care circulau pe socoteala acestor două italience, mama și fiica, jumătate aventuriere, jumătate femei de lume, care puteau fi întîlnite peste tot, pe unde era gălăgie mai mare și lume mai multă: la seratele date de miniștri, în avanscenele teatrelor de varietăți, pe plajele la modă, în cine știe ce han îndepărtat. Mama, zicea gura lumii, trecuse printr-un pat regal; fiica, un zdrahon de fată originală și prost crescută, nu cunoștea convenientele noastre franceze, gonea în drumurile ei caii pînă ce nu mai puteau de oboseală, în zile de ploaie își arăta ciorapii murdari și ghetele scîlciate pe trotuare și umbla după un soț cu zîmbete îndrăznețe de femeie în toată puterea cuvîntului. Domnul La Rouquette povestea că apăruse într-o seară la un bal, la cavalerul[1] Rusconi, legatul[2] Italiei, costumată în Diana, zeița vînătorii, așa de goală încît fusese cît pe ce s-o ceară în căsătorie, a doua zi, bătrînul de Nougarède, un senator foarte lacom de bunătăți. Și în timp ce înșira această poveste, cei trei deputați aruncau ocheade frumoasei Clorinde care, în pofida regulamentului, îi privea pe membrii Camerei, trecînd de la unul la altul, printr-un mare binoclu de teatru.

— Nu, nu, repetă domnul Kahn, niciodată Rougon nu va face o asemenea nebunie! O socotește foarte

[1] Membru al unui ordin religios și militar (n.t.).
[2] Trimis al papei pe lîngă un suveran, un stat (n.t.).

inteligentă şi o numeşte rîzînd „domnişoara Machiavel". Îi place să stea de vorbă cu ea, dar atît.

— Nu-i nimic, conchise domnul Béjuin. Păcat că Rougon nu se însoară... Însurătoarea orînduieşte viaţa unui bărbat.

Tustrei căzură de acord asupra femeii care îi trebuia lui Rougon: una nu prea tînără, de cel puţin treizeci şi cinci de ani, bogată, care să-şi ţină casa într-o stare de înaltă cinste.

Între timp creştea o larmă. Ei se adînciseră într-atît în anecdotele lor murdare, că nu-şi mai dădeau seama de ceea ce se petrecea în jur. De departe, din fundul culoarului, se auzeau vocile pierdute ale uşierilor care strigau: „În şedinţă domnilor, în şedinţă". Şi deputaţii se îmbulzeau din toate părţile, pe uşile de mahon masiv, cu amîndouă canaturile deschise, pe ale căror tăblii se vedeau stelele de aur. Sala, pînă atunci pe jumătate goală, se umplea încetul cu încetul. Grupurile mici, vorbindu-şi cu un aer de plictiseală, de la o bancă la alta, somnoroşii, înăbuşindu-şi căscatul, erau înecaţi în valul care creştea, în mijlocul unor numeroase strîngeri de mînă. Aşezîndu-se la locurile lor, în dreapta şi în stînga, membrii Camerei îşi zîmbeau; păreau că formează o familie, toţi la fel de pătrunşi de datoria pe care tocmai o îndeplineau. Un ins mătăhălos din ultima bancă, din stînga, care aţipise prea adînc, fu trezit de vecinul său; acesta îi spuse cîteva cuvinte la ureche, şi el se grăbi să se frece la ochi luînd o poză foarte cuviincioasă.

Şedinţa, după ce lîncezise într-o discuţie asupra unor chestiuni tare plicticoase pentru aceşti domni, era pe cale să devină foarte interesantă.

Împinşi de mulţime, domnul Kahn şi cei doi colegi ai săi ajunseră, fără să-şi dea seama, la băncile lor. Continuară să vorbească înăbuşindu-şi rîsetele. Domnul La Rouquette povesti o altă istorie despre frumoasa Clorinde. Avusese într-o zi surprinzătorul capriciu să-şi îmbrace toată camera cu draperii negre presărate cu stropi de argint şi să-şi primească acolo prietenii, întinsă în pat, acoperită cu cuverturi, tot negre, de sub care nu i se vedea decît vîrful nasului.

În timp ce se așeza, domnul Kahn își reveni deodată în fire.

— Acest La Rouquette e un idiot cu bîrfelile lui, mormăi el. Uite acum, l-am scăpat pe Rougon!

Și întorcîndu-se către vecinul său, adăugă furios:

— Ascultă, Béjuin, ai fi putut să-mi dai de știre!

Rougon care fusese introdus cu ceremonialul obișnuit, se și instalase între doi consilieri de stat, în banca comisarilor guvernului, un fel de cutie de mahon enormă, așezată lîngă birou, chiar în locul tribunei suprimate. Umerii lui largi nu-i mai încăpeau în uniforma de postav verde, încărcată de aur la guler și la mîneci. Cu fața întoarsă spre sală, cu părul lui des, puțin cărunt, plantat în jurul frunții pătrate, își ascundea privirile sub pleoapele grele, pe jumătate lăsate în jos; și nasul său mare și buzele tăiate în plină carne și obrajii lunguieți fără nici o zbîrcitură, în ciuda celor patruzeci și șase de ani ai săi, plesneau de o vulgaritate aspră, pe care o transfigura prin străfulgerările ei frumusețea forței. Stătea rezemat, liniștit, sprijinindu-și bărbia în gulerul hainei și părînd că nu vede pe nimeni, cu o înfățișare de nepăsare și de oarecare oboseală.

— Are expresia lui cea de fiecare zi, îngăimă domnul Béjuin.

Deputații se aplecau pe bănci să vadă cum arată. O șoșoteală de păreri discrete alerga de la o ureche la alta. Dar apariția lui Rougon producea îndeosebi o vie impresie în tribune. Soții Charbonnel, ca să atragă atenția că erau prezenți, își întindeau, cu riscul de a cădea, fețele deopotrivă de încîntate. Doamna Correur tușise ușor, scoțînd o batistă pe care o fîlfîia ca în treacăt, sub cuvînt că o ducea la gură. Colonelul Jobelin se sculase în picioare și drăguța doamnă Bouchard, coborîndu-se repede în banca întîia, gîfîia încetișor, îndreptîndu-și nodul pălăriei, în timp ce domnul d'Escorailles, în spatele ei, tăcea, foarte supărat. Cît despre frumoasa Clorinde, ea nu se sfii de fel. Văzînd că Rougon nu-și ridica ochii, bătu cu binoclul, cu lovituri repezi foarte distincte, în coloana de marmură de care se rezema; și cum el nu-și ridica privirile,

îi spuse mamei sale, cu un glas aşa de limpede, încît se auzi în toată sala:

— Îmi face mutre va să zică, mare viclean!

Deputaţii întoarseră capul, zîmbind. Rougon se hotărî să-i acorde o privire frumoasei Clorinde. Iar cînd îi adresă şi un imperceptibil semn din cap, triumfătoare, bătu din palme, nu-şi mai putu stăpîni rîsul şi vorbi tare mamei sale, fără să-i pese cîtuşi de puţin de toţi acei bărbaţi de jos care o priveau cu stăruinţă.

Rougon, înainte de a-şi lăsa în jos pleoapele, făcuse pe îndelete înconjurul tribunelor, învăluindu-i cu o privire cuprinzătoare, dintr-o dată, pe doamna Bouchard, pe colonelul Jobelin, pe doamna Correur şi pe soţii Charbonnel. Obrazul lui rămase ca împietrit. Îşi vîrî din nou bărbia în gulerul hainei, cu ochii pe jumătate închişi, înăbuşindu-şi un uşor căscat.

— Vreau să-i spun numaidecît o vorbă, îi suflă domnul Kahn la ureche domnului Béjuin.

Dar în timp ce se ridica, preşedintele, care, în acea clipă, observase că toţi deputaţii erau la locurile lor, sună clopoţelul în mod magistral. Şi deodată se făcu o tăcere adîncă.

Un domn blond stătea în picioare în prima bancă, o bancă de marmură galbenă, cu tăblii de marmură albă. Ţinea în mînă o hîrtie mare, pe care îşi arunca ochii în timp ce vorbea:

— Am onoarea, începu el cu un glas melodios, să depun un proiect de lege cu privire la deschiderea unui credit de patru sute de mii de franci pe seama Ministerului de stat, pe exerciţiul anului 1856, pentru cheltuielile ceremoniei şi ale serbărilor necesitate de botezul prinţului imperial.

Se prefăcu că înaintează, cu un pas foarte încet, să depună raportul, în timp ce toţi deputaţii, într-o perfectă unitate, strigară:

— Să se dea citire, să se dea citire!

Raportorul aşteptă ca preşedintele să decidă citirea. Şi începu pe un ton aproape duios:

— Domnilor, proiectul de lege care ni se prezintă scoate în evidenţă cît sînt de greoaie formele obiş-

nuite ale votului şi cît întîrzie ele elanul spontan al Corpului legislativ.

— Foarte bine! izbucniră numeroşi deputaţi.

— În familiile cele mai umile, continuă raportorul subliniind pe tonuri diferite cuvintele, naşterea unui fiu, a unui moştenitor, cu toate consecinţele transmisiunii care decurg din acest titlu, este un prilej de atît de duioasă bucurie, încît încercările trecutului se uită şi numai nădejdea pluteşte peste leagănul noului născut. Dar ce să mai vorbim de această sărbătoare a unui cămin, cînd ea este în acelaşi timp sărbătoarea unei mari naţiuni, cînd este şi un eveniment european!

Se produse o nespusă încîntare. După acest fragment de mare retorică, deputaţii căzură în extaz de admiraţie. Rougon, care părea că doarme, nu vedea, înaintea lui, pe băncile în amfiteatru, decît feţe vesele... Unii deputaţi îşi încordau atenţia pînă la exagerare, îşi făceau mîinile pîlnie peste urechi, să nu piardă nici o silabă din această proză compusă cu îngrijire. Raportorul, după o scurtă pauză, ridică glasul:

— În acest moment, domnilor, în adevăr, marea familie franceză îi invită pe toţi membrii ei să-şi exprime bucuria; şi de cîtă strălucire ar fi nevoie dacă s-ar putea ca manifestaţiile exterioare să corespundă măreţiei legitimelor ei speranţe! Şi îşi pregăti o nouă pauză.

— Foarte bine, foarte bine! strigară aceleaşi glasuri.

— Le zice cu multă delicateţe, observă domnul Kahn, nu-i aşa, Béjuin?

Domnul Béjuin îşi legăna uşor capul, cu ochii la candelabrul care atîrna din ochiul de fereastră, în faţa biroului. Nu mai putea de fericire!

În tribună, frumoasa Clorinde, cu binoclul pironit asupra raportorului, nu pierdea nici o mişcare din jocul trăsăturilor feţei lui; soţii Charbonnel priveau cu ochii umezi; doamna Correur se prefăcea că era atentă, ca o femeie cumsecade; colonelul aproba din cap, iar nostima doamnă Bouchard se lăsa în voia

unei bucurii nespuse pe genunchii domnului d'Escorrailles. În acest timp, la birou, preşedintele, secretarii, toţi, pînă şi uşierii ascultau fără nici un gest, solemni.

— Prinţul imperial, din leagănul său, începu raportorul, ne oferă chezăşia securităţii în viitor; căci, făcînd să dăinuiască veşnic dinastia pe care cu toţii am aclamat-o, el asigură prosperitatea ţării, tihna ei în stabilitate, şi prin aceasta, prosperitatea şi liniştea în restul Europei.

Strigăte de sst! tăcere! împiedicară ca entuziasmul să izbucnească, după această evocare tulburătoare a leagănului.

— Şi într-o altă epocă, un vlăstar al aceluiaşi sînge ilustru părea hărăzit să împlinească marile destine, dar vremurile nu se pot asemui cîtuşi de puţin. Pacea este rezultatul ocîrmuirii înţelepte şi temeinice, căreia noi îi culegem roadele, după cum geniul războiului a dictat acel poem epic care este Primul Imperiu. Salutat la naşterea sa prin bubuitura de tun care, de la nord la sud, proclama izbînda armelor noastre, regele Romei nu avu nici măcar norocul să-şi servească patria: iată învăţămintele pe care ni le-a dat atunci Providenţa.

— Ce-mi aud urechile? Se înfundă rău, mormăi scepticul domn La Rouquette. E neîndemînatic, întreg acest pasaj. Îşi strică efectul întregii cuvîntări.

În adevăr, deputaţii erau cuprinşi de îngrijorare. De ce trebuia să evoce această amintire istorică în stare să le taie zelul? Cîţiva începură să smîrcîie din nas. Dar raportorul simţind frigul împrăştiat de ultima lui frază, surîse. Ridică glasul. Îşi duse mai departe antiteza, alintîndu-şi vorbele, sigur de efectul lor.

— Dar venind pe lume în una din aceste zile solemne cînd naşterea unuia singur trebuie privită ca salvarea tuturor, copilul legiuit al Franţei pare că ne dă nouă astăzi, ca şi generaţiilor viitoare, dreptul de a trăi şi de a muri în căminul părintesc. El e pe viitor chezăşia milostivirii divine.

Minunat final de frază! Toţi deputaţii înţeleseră la ce se referea şi un murmur de satisfacţie străbătu prin sală. Siguranţa unei păci eterne era în adevăr

dulce. Aceşti domni, liniştiţi, îşi reluară atitudinea lor fericită de oameni politici practicînd o orgie de literatură. Aveau răgaz destul. Europa era la picioarele stăpînului lor.

— Împăratul, ajuns arbitrul Europei, continuă raportorul dînd o nouă amploare cuvîntării, era gata să semneze acea pace generoasă care, reunind forţele productive ale naţiunilor, este alianţa popoarelor ca şi a regilor, cînd, cu ajutorul lui dumnezeu, fericirea şi totodată gloria sa ajunseră la culme. Nu ne este îngăduit să credem că în acea clipă el a întrevăzut o îndelungată prosperitate, privind acest leagăn unde se odihneşte, încă aşa de micuţ, acel care va continua înalta sa politică ?

Frumoasă de tot şi această imagine. Şi era desigur ceva îngăduit : deputaţii împărtăşeau părerea vorbitorului, dînd domol din cap. Dar raportul începea să pară cam lung. Mulţi deputaţi aveau iar feţele încruntate, o seamă chiar priveau spre tribune cu coada ochiului, ca oameni practici care se simţeau oarecum stingheriţi să apară în toată goliciunea politicii lor. Alţii, cu faţa pămîntie, se gîndeau cu totul în altă parte, la treburile lor, bătînd din nou cu vîrful degetelor în mahonul pupitrului ; şi prin amintirea lor treceau în mod vag şedinţele, manifestările de devotament de altădată, în care aclamau ocîrmuirile în leagăn. Domnul La Rouquette se întorcea într-una să vadă cît era ceasul ; cînd minutarul arătă trei fără un sfert, avu un gest de desperare ; pierdea o întîlnire. Unul lîngă altul, domnul Kahn şi domnul Béjuin stăteau nemişcaţi, cu braţele încrucişate, clipind din pleoape, purtîndu-şi privirea de la marile panouri de catifea verde la basoreliefurile de marmură albă, peste care redingota preşedintelui arunca o pată neagră. În tribuna diplomatică frumoasa Clorinde, cu binoclul mereu la ochi, începuse să-l cerceteze iar cu luare-aminte pe Rougon, care stînd în banca sa îşi păstra o atitudine falnică de taur pe jumătate adormit.

Raportorul însă nu se grăbea, citea ca pentru sine, mişcînd ritmic şi smerit din umeri.

— Să avem deci întreagă şi deplină încredere iar

Corpul legiuitor să-şi aducă aminte în această mare şi solemnă ocazie că originea sa asemănătoare cu a împăratului, îi acordă aproape un drept de familie, mai mare decît celorlalte corpuri ale statului, de a se asocia la bucuriile suveranului. Fiu, ca şi el, al liberului consimţămînt al poporului Corpul legiuitor devine, deci în ceasul acesta însăşi vocea naţiunii, oferind augustului copil omagiul unui respect de neclintit, al unui devotament nestrămutat şi-al dragostei nemărginite care face din credinţa politică o religie cu datorii sacre.

Probabil că se apropia de sfîrşit, de vreme ce era vorba de omagiu, de religie şi de datorii. Soţii Charbonnel îşi luară inima în dinţi şi schimbară cîteva impresii cu glas scăzut, în timp ce doamna Correur îşi înăbuşea o tuse uşoară în batistă. Doamna Bouchard se îndreptă discret spre fundul tribunei Consiliului de stat, lîngă domnul Jules d'Escorailles.

Într-adevăr, raportorul schimbîndu-şi deodată glasul, coborîndu-l de la tonul solemn la cel familiar, bolborosi repede:

— Vă propunem, domnilor, să adoptaţi pur şi simplu proiectul de lege aşa cum a fost prezentat de către Consiliul de stat.

Şi se aşeză, pe scaun, în mijlocul unui mare vuiet.

— Foarte bine! foarte bine! vociferă toată sala.

Izbucniră strigăte de bravo. Domnul de Combelot, a cărui atenţie surîzătoare nu slăbise nici o clipă, aruncă chiar un: *Trăiască împăratul!* care se pierdu în rumoare. Iar colonelul Jobelin fu aproape ovaţionat în preajma tribunei în care stătea singur, în picioare bătînd din palmele sale uscate, fără să-şi dea seama, în pofida regulamentului. Tot extazul primelor fraze reapărea într-o nouă revărsare de felicitări. Se sfîrşea o muncă grea, plictisitoare. De la o bancă la alta, se schimbau cuvinte binevoitoare, în timp ce o mulţime de prieteni se îmbulzeau spre raportor, să-i strîngă energic amîndouă mîinile.

Apoi, deodată, o singură dorinţă se împînzi peste această zarvă:

— Să înceapă discuțiile! Discuțiile!

Președintele, în picioare, la birou, părea că așteaptă acest strigăt. Dădu semnalul lovind clopoțelul și, în liniștea sălii care devenise brusc foarte respectuoasă, rosti:

— Domnilor, un mare număr de deputați cere să se treacă imediat la dezbateri.

— Da, da, apăsă cu tărie glasul întregii Camere.

Nu avu loc nici o discuție. Se purcese la vot imediat. Cele două articole ale proiectului de lege fură succesiv votate prin ședere și sculare. Președintele nici nu isprăvea bine citirea articolului, că de sus pînă în josul băncilor orînduite în amfiteatru, deputații se și sculau cu grămada, hîrșîind zgomotos din picioare, ca ridicați de un val de entuziasm. Apoi, urnele circulară, ușierii trecură între bănci, adunînd voturile în cutiile de zinc. Creditul de patru sute de mii de franci fusese acordat în unanimitate, cu două sute treizeci și nouă de voturi.

— S-a făcut o treabă bună, observă naiv domnul Béjuin, care prinse apoi a rîde, crezînd că zvîrlise o vorbă de duh.

— E ceasul trei și ceva, eu o șterg, zise încet domnul La Rouquette, trecînd prin fața domnului Kahn.

Sala se golea. Deputații se îndreptau domol spre uși, parcă îi înghițeau zidurile. Pe ordinea de zi veneau la rînd cîteva legi de interes local. Intre timp nu mai rămăseseră în bănci decît deputații deosebit de binevoitori, care nu aveau, fără îndoială, în ziua aceea nici o altă treabă în oraș; ei continuară astfel flecăreala începută, reluînd conversațiile de unde le lăsaseră; și ședința se termină, așa precum începuse, în mijlocul unei liniștite indiferențe. Chiar zgomotul cedă puțin cîte puțin, ca și cum Corpul legiuitor ar fi adormit complet, într-un colț de Paris mut.

— Ascultă, Béjuin, șopti domnul Kahn, încearcă la ieșire să vorbești cu Delestang. A venit cu Rougon. Trebuie să știe ceva.

— A, da! Ai dreptate, e chiar Delestang, răspunse domnul Béjuin, zărindu-l pe consilierul de stat stînd

în stînga lui Rougon. Nu-i pot recunoaşte nici în ruptul capului în afurisitele astea de uniforme.

— Eu nu plec, vreau să-l prind pe ilustrul nostru confrate. Trebuie să aflăm numaidecît.

Preşedintele punea la vot proiectele într-o defilare fără sfîrşit; erau votate prin şedere şi sculare. Deputaţii se sculau şi se aşezau maşinal, fără să înceteze conversaţiile, uneori chiar continuîndu-şi somnul. Plictiseala ajunsese atît de mare încît cei cîţiva curioşi din tribune plecară şi ei. Doar prietenii lui Rougon stăteau pe loc. Sperau că în cele din urmă va vorbi.

Deodată, un deputat cu favoriţi corecţi de avocat provincial se ridică în picioare, fapt care opri brusc funcţionarea monotonă a maşinii de vot. Viu surprinşi, deputaţii întoarseră capul.

— Domnilor, zise deputatul, în picioare în banca lui, cer cuvîntul ca să explic motivele care m-au obligat să mă despart, cu totul fără voie, de majoritatea comisiunii.

Avea un glas atît de pătrunzător, de ciudat, încît frumoasa Clorinde îşi înfundă rîsul în mîini. Dar printre domnii de jos, uimirea creştea. Ce voia oare? Ce-l apucase să ia cuvîntul? Şi tot întrebînd astfel, aflară în sfîrşit că preşedintele pusese tocmai în discuţie un proiect de lege autorizînd departamentul Pirineilor-Orientali să împrumute două sute cincizeci de mii de franci pentru construirea palatului de justiţie din Perpignan. Oratorul, un consilier general din departament, vorbea împotriva proiectului de lege. Această intervenţie stîrni interes. Deputaţii începură să-l asculte.

Dar deputatul cu favoriţi tăiaţi corect proceda cu o foarte mare prudenţă. Frazele lui erau pline de reţinere, vorbele foarte cumpănite; pe cînd le rostea făcea dese temenele în dreapta şi în stînga, ploconindu-se adînc în faţa tutŭror autorităţilor imaginabile. Însă datoriile şi cheltuielile departamentului erau grele şi el prezintă un tablou complet al situaţiei financiare din Pirineii-Orientali. În afară de asta, necesitatea construirii unui nou palat de justiţie nu îi părea îndeajuns de evident dovedită. Vorbi astfel aproape un

sfert de ceas. Cînd se aşeză pe scaun era foarte tulburat. Rougon care căscase ochii mari, îşi lăsă pleoapele să-i cadă încet.

Veni apoi rîndul raportorului, un bătrînel foarte isteţ, care vorbi cu glas limpede, ca un om sigur pe poziţia sa. Intîi şi întîi, avu un cuvînt de politeţe la adresa onorabilului său coleg, cu care, spre marele său regret, nu putea fi de aceeaşi părere. Iar departamentul Pirineii-Orientali nu era nici pe departe aşa de înglodat în datorii, după cum se afirmase; şi el restabili, cu alte cifre, tabloul complet al situaţiei financiare a departamentului. De altminteri, necesitatea construirii unui palat de justiţie nu se putea nega. El veni cu amănunte. Vechiul palat era situat într-un cartier atît de populat, încît zgomotul străzilor îi împiedica pe judecători să asculte pledoariile avocaţilor. Mai mult, era şi prea mic; din această pricină, martorii, foarte numeroşi, în procesele de la Curtea cu juri, trebuiau să se îngrămădească pe platforma scării, ceea ce îi expunea nu numai unor plictiseli, dar şi unor primejdii. Raportorul termina, invocînd, ca argument decisiv, că ministrul de Justiţie însuşi provocase prezentarea proiectului de lege.

Rougon nu se mişca pe locul său, cu mîinile ca legate de şolduri, cu ceafa rezemată de banca de mahon. De cînd se deschisese discuţia, purta parcă în spate o povară şi mai grea. Şi cînd văzu pe figura primului orator că era gata să răspundă, îşi ridică încet toată greutatea corpului, fără să se scoale în picioare cu totul, rostind cu un glas gros o singură frază:

— Domnul raportor a uitat să adauge că ministrul de Interne şi ministrul de Finanţe au aprobat acest proiect de lege.

El se lăsă la loc pe scaun, luînd din nou atitudinea sa de taur pe jumătate adormit. Un freamăt scurt trecuse prin rîndurile deputaţilor. Oratorul se aşeză la locul său, salutînd prin înclinarea bustului. Şi legea fu votată. Cei cîţiva deputaţi care urmăreau cu de-amănuntul dezbaterea deveniră iar indiferenţi.

Rougon vorbise. De la o tribună la alta colonelul

Jobelin şi soţii Charbonnel îşi făcură cu ochiul, în timp ce doamna Correur se pregătea să părăsească tribuna, cum părăseşti o lojă de teatru înainte de-a cădea cortina, după ce eroul piesei şi-a rostit ultima tiradă. Domnul d'Escorailles şi doamna Bouchard plecaseră. Clorinde, în picioare, rezemată de rampa de catifea, dominînd sala cu talia ei falnică, se învelea încet într-un şal de dantelă, în timp ce plimba o privire în jurul hemiciclului. Ploaia nu mai răpăia pe geamurile ochiului de sus, dar cerul stăruia să fie acoperit sumbru de cîţiva nori groşi. Sub lumina soioasă, mahonul pupitrelor părea negru; o pală de umbră se ridica peste băncile lui, înălţate treptat şi în care doar craniile pleşuve ale deputaţilor menţineau pete albe; iar pe marmurile soclurilor, sub paloarea vagă a figurilor alegorice, preşedintele, siluetele secretarilor şi ale uşierilor aşezaţi în rînd se proiectau înţepenite ca nişte umbre chinezeşti. Năvala de umbre din clipele cînd soarele scapătă brusc către asfinţit învăluia şedinţa.

— Doamne sfinte, vrei să ne prindă moartea aici! zise Clorinde, împingînd-o pe mamă-sa afară din tribună.

Şi ea îi umplu de adîncă mirare pe uşierii care picau de somn pe de lături, prin felul ciudat cum îşi înfăşurase mijlocul în şal.

Jos, în vestibul, aceste doamne se întîlniră cu colonelul Jobelin şi cu doamna Correur.

— Il aşteptăm, li se adresă colonelul; poate că va ieşi pe-aici... In orice caz le-am făcut semn, lui Kahn şi lui Béjuin, să vină să-mi spună noutăţi.

Doamna Correur se apropiase de contesa Balbi. Şi cu un glas deznădăjduit:

— Ah, ar fi o mare nenorocire! exclamă ea, fără să dea vreo explicaţie.

Colonelul ridică ochii spre cer.

— Oameni ca Rougon sînt neapărat trebuincioşi ţării, urmă el, după o scurtă pauză. Impăratul ar face o greşeală.

Şi se lăsă iar tăcerea. Clorinde vru să-şi întindă capul, să se uite în sala paşilor pierduţi; dar un

ușier închise brusc ușa. Așa că se întoarse lîngă mamă-sa, care tăcea sub voaleta ei neagră, și rosti cu glas domol:

— E un chin să aștepți.

Se iviră soldații. Colonelul anunță că ședința se terminase. Într-adevăr, în capul scării apăruseră și soții Charbonnel. Coborîră cu grijă, de-a lungul balustradei, unul după altul. Zărindu-l pe colonel, domnul Charbonnel îi strigă:

— Nu s-a întins la vorbă, dar le-a închis strașnic gura.

— Are rar prilejul să vorbească, îi răspunse colonelul la ureche, cînd domnul Charbonnel ajunse în dreptul lui; altfel, nu te mai saturi să-l asculți, cînd s-aprinde sîngele într-însul!

Între timp soldații se înșiruiseră pe două rînduri, din sala de ședințe pînă la galeria președinției, deschisă spre vestibul. Și își făcu intrarea un cortegiu; toboșarii dădeau onorurile militare. În frunte mergeau doi ușieri, îmbrăcați în negru, purtînd pălărie-clac sub braț, lanț la gît, spadă cu măciulie de oțel pe șoldul stîng. Apoi venea președintele, pe care îl escortau doi ofițeri. Secretarii biroului și secretarul general de pe lîngă președinție îl urmau. Trecînd prin fața frumoasei Clorinde, președintele îi surîse ca un om de lume, neținînd seama de solemnitatea momentului.

— Ah! aici erați, exclamă domnul Kahn care venea într-un suflet, speriat.

Și cu toate că sala pașilor pierduți era interzisă publicului, el îi lăsă pe toți să intre și îi duse cu dînsul sub pervazul uneia din marile ferestre tăiate pînă jos, care slujește și de ușă, și care dădea înspre grădină. Părea turbat de mînie.

— L-am scăpat și de data asta! urmă el. A șters-o pe strada Bourgogne, pe cînd eu îl pîndeam în sala General Foy... Dar nu-i nimic, o să aflăm totuși. L-am expediat pe Béjuin să se țină scai de Delestang.

Și așteptînd așa, trecură zece minute și mai bine. Deputații ieșeau mergînd alene, cu o expresie de trîndăvie, dînd la o parte cele două perdele mari de postav verde care ascundeau ușile. Unii zăboveau să-și

aprindă o ţigară. Alţii, în grupe mici, se opreau locului, rîzînd, schimbînd cîte o strîngere de mînă. Intre timp doamna Correur se dusese să admire grupul Laocoon. Şi pe cînd soţii Charbonnel îşi dădeau capul pe spate ca să vadă un pescărel pe care fantezia burgheză a pictorului îl zugrăvise pe rama unei fresce, ca şi cum şi-ar fi luat zborul din tablou, frumoasa Clorinde, în picioare în faţa unei mari Minerve de bronz, privea cu mult interes braţele şi gîtul zeiţei uriaşe. In pervazul ferestrei-uşi, colonelul Jobelin şi domnul Kahn vorbeau încet, cu însufleţire.

— A, iată-l pe Béjuin, strigă acesta din urmă.

Toţi se apropiară, cu o expresie de încordată nerăbdare. Domnul Béjuin răsufla tare.

— Ei bine? îl întrebară.

— Ei bine! demisia a fost primită. Rougon se retrage.

Vestea căzu ca o lovitură de trăznet. Se lăsă o tăcere adîncă. Clorinde, înnodîndu-şi neliniştită un colţ al şalului ca să-şi ocupe degetele nervoase, o zări în fundul grădinii pe doamna Bouchard care se plimba domol, la braţ, cu domnul d'Escorailles, cu capul puţin aplecat pe umărul lui. Coborîseră înaintea celorlalţi, profitînd de o uşă deschisă; şi pe aceste alei, destinate meditaţiilor serioase, sub dantela frunzelor proaspete de primăvară, ei îşi plimbau dragostea. Clorinde îi chemă făcîndu-le semn cu mîna.

— Ilustrul nostru se retrage, zise ea către tînăra care surîdea.

Doamna Bouchard lăsă brusc braţul cavalerului ei, devenind palidă şi serioasă; între timp domnul Kahn, în mijlocul grupului de prieteni ai lui Rougon, încremeniţi de uimire, protesta, ridicînd braţele spre cer, negăsind cuvîntul care să exprime desperarea.

II

A doua zi dimineaţa apăruse în *Monitor* demisia lui Rougon, care se retrăgea din „motive de sănătate". După ce prînzise, venise la Consiliul de stat, voind să lase de cu seară locul liber urmaşului său. Şi în vastul cabinet îmbrăcat în roşu şi aur destinat preşedintelui, aşezat în faţa imensului birou de palisandru, el golea sertarele, rînduia hîrtiile legîndu-le în pachete, cu capete de sfoară roză.

Sună. Veni un uşier, un bărbat falnic, care slujise în cavalerie.

— Adu-mi o lumînare aprinsă, ceru Rougon.

Uşierul retrăgîndu-se, după ce pusese pe birou unul din micile sfeşnice de pe cămin, el îl rechemă.

— Merle, ascultă!... Nu lăsa pe nimeni să intre. Înţelegi, pe nimeni.

— Da, domnule preşedinte, răspunse uşierul, închizînd uşa fără zgomot.

Rougon surîse uşor. Se întoarse către Delestang, rămînînd în picioare la celălalt capăt al camerei, în faţa unui cartonier ale cărui dosare le cerceta cu atenţie.

— Bunul Merle, n-a citit *Monitorul*, azi dimineaţă, şopti el.

Delestang ridică fruntea, dar nu găsi nimic de spus. Avea un cap minunat, foarte chel, dar de-o pleşuvie din acelea timpurii care plac femeilor. Craniul său gol care îi făcea fruntea din cale afară de largă, îi dădea un aer de nemărginită inteligenţă. Faţa lui rumenă, cam pătrată, fără nici un păr în barbă, aducea cu acele feţe corecte şi gînditoare pe care pictorii cu imaginaţie au plăcerea să le atribuie oamenilor poli tici excepţionali.

— Merle ţi-e foarte devotat, zise el în cele din urmă.

Şi îşi cufundă iar capul în dosarul în care scotocea. Rougon, care mototolise un pumn de hîrtii, le dădu foc cu lumînarea, apoi le aruncă într-o largă cupă de bronz, de pe un colţ al biroului. Privi la ele cum ardeau.

— Delestang, să nu te atingi de cartoanele de jos. Hîrtiilor de acolo numai eu ştiu să le dau de rost

Amîndoi îşi văzură apoi de treburile lor în tăcere, un sfert de ceas şi mai bine. Era vreme frumoasă, soarele pătrundea pe cele trei mari ferestre care dădeau spre chei. Pe una din acele ferestre, întredeschisă, venea o adiere de răcoare de pe Sena, legănînd din cînd în cînd ciucurii de mătase ai perdelelor. Hîrtiile mototolite, aruncate pe covor, îşi luau zborul cu un fîşîit.

— Ia uită-te la asta, zise Delestang, întinzîndu-i lui Rougon o scrisoare peste care tocmai dăduse.

Rougon o citi şi o arse liniştit la lumînare. Era o scrisoare compromiţătoare. Cei doi îşi vorbeau cu fraze scurte şi puţin legate, întrerupîndu-le într-una, cu nasul înfundat în hîrţoage. Rougon îi mulţumi lui Delestang pentru că venise să-i dea o mînă de ajutor. Acest „bun prieten“ era singurul cu care putea să cocoloşească fără grijă urmele afacerilor murdare ale celor cinci ani de preşedinţie. Îl cunoscuse în Adunarea legislativă; stăteau amîndoi în aceeaşi bancă, unul lîngă altul. De atunci simţise o adevărată înclinaţie spre acest bărbat frumos, găsindu-l fermecător de prost, găunos şi trufaş. Spunea de obicei, plin de convingere: „Dracul ăsta de Delestang va ajunge departe“. Şi îl împingea tot mai sus, îl lega de dînsul prin recunoştinţa pentru binefacerile primite, îl

folosea ca pe un necesar[1] în care închidea tot ce nu putea păstra el singur.

— Trebuie să fii prost ca să păstrezi hîrtii! mormăi printre dinți Rougon, deschizînd un alt sertar plin doldora.

— Uite aici o scrisoare de la o femeie, zise Delestang, făcîndu-i cu ochiul.

Rougon rîse cu atîta poftă că bustul lui puternic se zgudui. Luă scrisoarea, protestînd. Citi primele rînduri, apoi zise tare:

— D'Escorailles ăla a rătăcit-o pe aici!... Tot un fel de bulendre femeiești și scrisorile astea! Ajungi departe cu două-trei rînduri de la o femeie.

Și dînd foc scrisorii, adăugă:

— Ascultă-mă, Delestang, nu te încrede în femei!

Delestang își lăsă capul în jos. Era întotdeauna încurcat în vreo pasiune murdară. In 1851 era chiar cît pe ce să-și compromită viitorul politic; pe atunci o iubea cu patimă pe soția unui deputat socialist și de cele mai multe ori, ca să-i fie pe plac soțului, vota cu opoziția împotriva Elysée-ului. De aceea, la 2 decembrie primi o adevărată lovitură de trăsnet. Se închise în casă timp de două zile, pierdut, sfîșiat, distrus, tremurînd de frică să nu-l aresteze dintr-o clipă într-alta. Rougon trebuise să-l scoată din această încurcătură, hotărîndu-l să nu se prezinte la alegeri și, luîndu-l cu el la Elysée, îl căpătui cu un loc de consilier de stat. Delestang, fiul unui negustor de vinuri din Bercy, fost avocat, proprietar al unei ferme-model de lîngă Sainte-Menehould, avea o avere de multe milioane și locuia într-o casă boierească foarte elegantă în strada Colisée.

— Da, nu te încrede în femei, repetă Rougon, făcînd pauză după fiecare cuvînt, ca să-și arunce cîte o privire în dosare. Femeile, ori ne pun pe frunte cununa puterii suverane, ori ne leagă ștreangul de gît... La vîrsta noastră, să știi, trebuie să ai grijă și de inimă și de stomac.

---

[1] Cutie, lădiță cu obiecte strict trebuincioase, în călătorie, etc. (n. t.).

In acea clipă un zgomot puternic izbucni în anticameră. Se auzea vocea lui Merle, care păzea la ușă. Și deodată un omuleț intră, spunînd :

— Vreau să-i strîng mîna, ce dracu' ! acestui scump prieten.

— Ei ! Du Poizat ! strigă Rougon fără să se scoale în picioare.

Și pe cînd Merle făcea gesturi mari ca să se scuze, îi porunci să iasă afară. Apoi, liniștit, vorbi :

— Te credeam la Bressuire... Așadar lepezi subprefectura ca pe o amantă bătrînă ?

Du Poizat, pipernicit, cu o mutră vicleană, cu dinți foarte albi, pocit așezați, dădu ușor din umeri.

— Am sosit la Paris azi dimineață, după treburi, și urma ca abia deseară să te văd, să-ți strîng mîna, în strada Marbeuf. Aș fi venit la masă... Dar cînd am citit în *Monitor...*

Trăgînd un fotoliu lîngă birou, se instală drept în fața lui Rougon.

— Ei, ce se întîmplă, aide ! Eu vin tocmai din fundul departamentului Deux-Sèvres. Mi-a ajuns mie ceva la ureche, acolo... Dar cum să-mi treacă prin cap că... De ce nu mi-ai scris ?

Rougon, la rîndul său, ridică din umeri. Era limpede că Du Poizat aflase acolo de căderea lui în dizgrație și că dăduse fuga să vadă dacă nu există vreo salvare. Și îl privi pînă în adîncul măruntaielor, zicîndu-i :

— Urma să-ți scriu deseară... Dă-ți demisia, viteazule.

— Tocmai, asta voiam să știu, îmi voi da demisia, răspunse simplu Du Poizat.

Și se sculă în picioare, fluierînd încet. Plimbîndu-se cu pași mărunți, dădu cu ochii de Delestang, care, în genunchi, pe covor, făcuse prăpăd printre cartoanele răvășite în jurul lui. Se duse tăcut să-i strîngă mîna. Apoi, își scoase din buzunar o țigară de foi și o aprinse la lumînare.

— Se poate fuma, de vreme ce te muți, zise el instalîndu-se din nou în fotoliu. Ce plăcut e să te muți !

Rougon citea cu o atenție încordată, adîncit într-un teanc de hîrtii. Le tria cu grijă, pe unele le ardea, pe altele le păstra. Du Poizat, cu capul dat pe spate, slobozind din colțul gurii șuvițe ușoare de fum, privea la el cum lucra. Se cunoscuseră cu cîteva luni înainte de revoluția din februarie. Stăteau pe atunci amîndoi în gazdă la doamna Mélanie Correur, hotel Vanneau, strada Vanneau. Du Poizat era un compatriot de-al ei ; se născuse ca și doamna Correur, la Coulonges, un orășel din arondismentul Niort. Tatăl său, un portărel, îl trimisese să urmeze Facultatea de drept la Paris, fixîndu-i lunar o sută de franci, cu toate că el cîștiga din gros dînd bani cu împrumut, cu o dobîndă foarte mare, pe termen scurt ; averea bătrînului era însă atît de inexplicabilă pentru semenii săi, încît îl acuzau că dăduse peste o comoară în fundul unui dulap vechi luat în stăpînire prin sechestru. Din primele zile ale propagandei bonapartiste, Rougon se folosi, zîmbind plin de îngrijorare, de acest flăcău pipernicit care își mînca flămînd ca un lup cei o sută de franci pe lună ai săi, și amîndoi își bălăciră mîinile în treburi din cele mai încurcate. Mai tîrziu cînd Rougon vru să intre în Adunarea legislativă, Du Poizat se duse și luptă din greu să-l aleagă deputat în departamentul Deux-Sèvres. Apoi, după lovitura de stat, Rougon la rîndul lui sări să-i dea o mînă de ajutor lui Du Poizat intervenind să fie numit suprefect la Bressuire. Tînărul, in vîrstă abia de treizeci de ani, dorise să ajungă la o situație, să triumfe între ai lui, dar cît mai departe, la cîteva leghe de casa tatălui său, a cărui zgîrcenie îl chinuia de cînd ieșise din liceu.

— Și taica Du Poizat ce face ? întrebă Rougon, fără să ridice ochii.

— Prea bine, îi răspunse celălalt deschis. A pus pe goană ultima slujnică, fiindcă mînca trei livre[1] de pîine pe zi. Acum, stă cu două puști încărcate după ușă — și cînd mă duc să-l văd trebuie să parlamentez cu el pe deasupra zidului care împrejmuiește curtea.

[1] Unitate de măsură cam de o jumătate de kilogram (n. t.).

În toiul discuţiei, Du Poizat se aplecase şi scociora cu vîrful degetelor în cupa de bronz în care erau resturi de hîrtie pe jumătate arse. Rougon observînd acest joc, ridică deodată capul. Îi fusese întotdeauna oarecum frică de vechiul său locotenent, ai cărui dinţi albi, pocit aşezaţi, semănau cu ai unui pui de lup. Preocuparea sa de căpetenie, altădată, cînd lucrau împreună, era să nu lase cumva în mîinile lui nici cea mai mică piesă compromiţătoare. Văzînd că Du Poizat căuta să citească cuvintele rămase intacte, aruncă în cupă o mînă de scrisoari în flăcări. Du Poizat înţelese perfect. Dar zîmbi şi aruncă o glumă.

— Se face mare curăţenie, îngăimă el.

Şi luînd în mînă o pereche de foarfeci lungi, se servi de ea ca de un cleşte mic. Reaprindea la lumînare scrisorile care se stingeau; dădea foc în aer ghemotoacelor de hîrtie prea strînse; scormonea în rămăşiţele aprinse ca şi cînd ar fi amestecat alcoolul arzînd într-un bol de punci. Scîntei vii pîlpîiau în cupă: un fum albăstrui se ridica din ele şi se tîra domol spre fereastra deschisă. Lumînarea stătea gata să se stingă uneori, ca apoi să ardă iar cu o flacără dreaptă, foarte înaltă.

— Lumînarea asta seamănă cu o făclie de înmormîntare, observă Du Poizat rînjind... Ehei, ce înmormîntare, sărmane prietene, sînt atîtea cadavre de dus la groapă!

Tocmai cînd Rougon voia să răspundă, se auzi din nou zgomot în anticameră. Merle refuza iar să deschidă uşa. Şi cum zgomotul creştea, Rougon interveni:

— Delestang, fii bun şi vezi ce se petrece. Dacă mă arăt în prag, dau năvală peste noi.

Delestang deschise cu prudenţă uşa şi o închise îndată în urma sa. Dar îşi vîrî capul aproape în aceeaşi clipă, şoptind:

— A venit Kahn!

— Ei bine, să intre, făcu Rougon. Dar numai el, auzi!

Şi îl chemă pe Merle să-i reînnoiască ordinele date.

— Te rog să mă ierţi, dragă prietene, reîncepu el

întorcîndu-se spre Kahn, după ce uşierul ieşise. Dar sînt aşa de ocupat... Ia loc alături de Du Poizat şi nici o mişcare: altminteri, vă dau pe uşă afară pe amîndoi.

Deputatul nu păru cîtuşi de puţin tulburat de această primire brutală. Cunoştea bine caracterul lui Rougon. Trase un fotoliu, se aşeză lîngă Du Poizat, care îşi aprinse a doua ţigară de foi. Apoi, după ce răsuflase:

— E cald... Vin din strada Marbeuf, îmi închipuiam că o să te mai găsesc acasă.

Cum Rougon nu răspunse nimic, urmă o tăcere. Mototolea hîrtii, le arunca într-un coş, pe care îl trăsese lîngă dînsul.

— Am ceva de vorbit cu dumneata, reîncepu domnul Kahn.

— Vorbeşte, vorbeşte, zise Rougon. Te ascult.

Dar deputatul păru că îşi dă seama, deodată, de neorînduiala din cameră.

— Ce-i asta? Te muţi în alt cabinet? întrebă el prefăcîndu-se perfect că e surprins.

Tonul era aşa de potrivit, încît Delestang plin de bunăvoinţă se grăbi să se ridice şi să-i pună sub ochi *Monitorul*.

— Ah! Dumnezeule! exclamă domnul Kahn, după ce aruncase o privire asupra ziarului. Credeam că lucrurile se aranjaseră ieri seară. E o adevărată lovitură de trăsnet... Scumpul meu prieten...

Se sculase în picioare şi strîngea mîinile lui Rougon. Acesta tăcea, privindu-l; două încreţituri adînci, batjocoritoare, îi brăzdau faţa mare, la colţul gurii. Şi cum Du Poizat făcea pe indiferentul, bănui că cei doi se văzuseră dis-de-dimineaţă; mai cu seamă că domnul Kahn nu avusese grija să pară mirat dînd cu ochii de subprefect. Unul urmase să vină la Consiliul de stat, celălalt să dea o fugă în strada Marbeuf. În felul acesta puteau fi siguri că aveau să pună mîna pe dînsul.

— Vrei să-mi spui ceva? întrebă Rougon, cu o înfăţişare liniştită.

— Să nu mai vorbim de asta, scumpe prietene! zise deputatul. Ai destule pe cap. N-o să fac, desigur ca alții, într-o asemenea zi să te mai chinuiesc și eu cu necazurile mele.

— Nu te mai sfii, spune tot.

— Ei bine! e vorba de afacerea mea, știi, de afurisita aceea de concesiune... Mă bucur chiar că e și Du Poizat aici. Poate să ne dea unele lămuriri.

Și expuse pe îndelete în ce stadiu se afla afacerea. Era vorba de o cale ferată, de la Niort la Angers, al cărei proiect il legăna în minte de trei ani. Adevărul era că această cale ferată trecînd prin Bressuire, unde avea niște mari furnale, le înzecea valoarea; pînă în acel moment, transportul fiind anevoios, întreprinderea lucra pe sponci. În afară de aceasta, executarea proiectului îndreptățea speranța unor combinații foarte productive. De aceea domnul Kahn desfășu. o activitate foarte vie pentru a obține concesiunea; Rougon îl sprijinea cu toată energia și concesiunea i s-ar fi aprobat, dacă tocmai atunci domnul de Marsy, ministrul de Interne, supărat că nu fusese băgat și el în combinația în care adulmeca posibilitatea unor matrapazlîcuri minunate și foarte ahtiat pe de altă parte să-i facă în ciudă lui Rougon, n-ar fi combătut proiectul, punînd în mișcare toată înalta sa influență. Cu îndrăzneala care îl făcea atît de temut, el reușise ca ministrul Lucrărilor Publice să ofere concesiunea directorului acelei *Compagnie de l'Ouest* și răspîndea zvonul că numai această *Compagnie de l'Ouest* ar putea duce la bun sfîrșit ramificația de cale ferată ale cărei lucrări reclamau garanții serioase. Domnul Kahn era ca și jefuit. Căderea de la putere a lui Rougon însemna pentru dînsul o adevărată ruină.

— Am aflat ieri, zise el, că un inginer de la *Campagnie de l'Ouest* a fost însărcinat să studieze un alt traseu... Ți-a ajuns ceva la ureche despre asta, Du Poizat?

— Da, desigur, răspunse subprefectul. Studiile au și început... Se caută să se evite cotul pe care-l propunea proiectul tău, în vederea trecerii liniei prin

Bressuire. Noua cale ferată va tăia drept prin Parthenay şi prin Thouars.

Deputatul făcu o schimă de descurajare.

— Adevărată persecuţie, îngînă el. Ce le-ar strica lor dacă ar trece prin faţa uzinei mele ?... Dar voi protesta, voi face un memoriu împotriva traseului lor... Mă întorc la Bressuire cu dumneata.

— Nu, nu mă aştepta, zise Du Poizat zîmbind. Se pare că îmi voi da demisia.

Domnul Kahn se lăsă în fotoliul său, ca sub lovitura unei supreme catastrofe. Îşi freca barba ca o salbă cu amîndouă mîinile, se uita la Rougon cu înfăţişarea omului care se roagă fierbinte să nu fie părăsit. Acesta nu mai scotocea dosarele. Cu coatele pe birou, asculta.

— Îmi ceri un sfat, da ? rosti în cele din urmă cu un glas aspru. Ei bine, faceţi-vă morţi în păpuşoi, bunii mei prieteni ; faceţi tot ce puteţi ca lucrurile să stea pe loc şi aşteptaţi pînă o să venim iar în fruntea bucatelor... Du Poizat îşi va da demisia, fiindcă altfel au să i-o impună ei, în cel mult cincisprezece zile. În ce te priveşte, Kahn, adresează-te în scris împăratului, împiedică prin orice mijloace ca concesiunea să fie acordată acelei *Compagnie de l'Ouest*. N-ai s-o obţii, fără îndoială, dar atîta vreme cît nu va fi a nimănui, va putea fi a dumitale, mai tîrziu.

Şi fiindcă cei doi strîmbară din nas, Rougon reluă mai brutal :

— Cu atîta doar vă pot ajuta. Sînt la pămînt, daţi-mi răgaz să-mi vin în fire... Par în adevăr atît de trist ? Nu, nu-i aşa ? Ei bine, faceţi-mi plăcerea de a nu părea că mă petreceţi la groapă... Cît despre mine, sînt încîntat că reintru în viaţa privată. În sfîrşit, voi putea să mă odihnesc şi eu puţin !

Respiră adînc încrucişîndu-şi braţele, legănîndu-şi trupul mare. Iar domnul Kahn încetă să mai vorbească de calea lui ferată. Arboră acelaşi aer degajat ca şi Du Poizat, încercînd să pară un om cu totul fără griji. Delestang atacase un alt cartonier ; făcea, îndărătul jilţurilor, atît de puţin zgomot că s-ar fi zis că-i foşnetul uşor al unui cîrd de şoareci lăsaţi în voia lor

printre dosare. Soarele bătea în covorul roşu şi revărsa pe un colţ al biroului un mănunchi de lumină gălbuie, în care luminarea continua să ardă, palidă de tot.

Intre timp se încinsese o convorbire plăcută, intimă. Rougon, care lega iar pachete, îi încredinţa că politica nu i se potrivea. Surîdea cu bunătate şi pleoapele îi recădeau obosite peste flacăra ochilor. Ar fi vrut să aibă întinderi imense de ogoare, să scormonească, să lucreze în voie pămîntul, să crească vite, cai, boi, oi, cîini peste care să fie stăpîn absolut. Şi povesti că altădată, la Plassans, pe cînd era doar un neînsemnat avocat de provincie, cea mai mare plăcere a lui era să plece în bluză la vînătoare, stînd zile întregi în trecătoarea la Seille, unde împuşca vulturi. Zicea că era ţăran, că bunicul său scormonise pămîntul. Apoi făcu pe omul scîrbit de lume. Puterea îl plictisea. Se hotărîse să-şi petreacă vara la ţară. Niciodată nu se simţise aşa de uşor ca în acea dimineaţă ; şi ridicîndu-şi zdravăn umerii lui puternici părea că ar fi aruncat jos o povară.

— Ce leafă aveai ca preşedinte ? Optzeci de mii de franci ? întrebă domnul Kahn.

Răspunse da, cu un semn din cap.

— Nu-ţi vor mai rămîne decît cei treizeci de mii de franci ca senator.

Ce-i păsa ! Trăia cu o nimica toată ; nu ştia ce-i viciul, asta era adevărat. Nici jucător de cărţi, nici crai, nici mîncăcios. Visa să fie stăpîn, acasă la el, atîta tot. Şi în mod fatal reveni la ideea unei ferme, în care toate dobitoacele să-i dea ascultare. Idealul său era să aibă un bici şi să comande, să fie mai mare peste toţi, cel mai inteligent şi cel mai puternic. Incetul cu încetul, se însufleţi, vorbi de vite ca şi cum ar fi vorbit de oameni, zicînd că mulţimile nu ştiu decît de ciomag, pe cînd ciobanii îşi mînă turmele lor azvîrlind în ele numai cu pietre. Se transfigura tot : buzele lui groase, plesnind de dispreţ, întreaga lui faţă care mustea de forţă. În pumnul său închis, frămînta un dosar, pe care era gata-gata să-l arunce în capul domnului Kahn şi al domnului Du Poizat,

îngrijorați și sfioși în fața acestei neașteptate izbucniri de mînie.

— Împăratul s-a purtat foarte rău, mormăi Du Poizat.

Într-o clipă, Rougon se liniști. Fața îi era pămîntie, se moleși, greoi ca un obez. Începu să-l ridice în slavă pe împărat lăudîndu-l peste măsură: că ar fi o inteligență puternică, un spirit de o profunzime de necrezut. Du Poizat și domnul Kahn își aruncară cîte o privire. Dar Rougon exagera mai departe, vorbind despre devotamentul său, spunînd cu o mare umilință că se simțise întotdeauna mîndru de a fi un simplu instrument în mîinile lui Napoleon al III-lea. În cele din urmă, chiar îl scoase din răbdări pe Du Poizat, tînăr de o vioiciune supărătoare. Și se încinse o ceartă. Du Poizat aminti cu amărăciune despre ceea ce Rougon și el făcuseră pentru Imperiu între 1848 și 1851, pe cînd crăpau de foame la doamna Mélanie Correur. Pomeni de zilele straşnice, mai cu seamă din primul an, de zilele cînd băteau noroaiele Parisului, pentru a aduna adepți. Mai tîrziu își puseseră pielea în saramură de zeci și zeci de ori. Oare nu Rougon luase în stăpînire Palatul Bourbon, în dimineața zilei de 2 decembrie, în fruntea unui regiment de linie? La jocul ăsta, se plătea cu capul. Și astăzi, îi sacrificau, victimă a unei intrigi de curte. Dar Rougon protesta: nu era sacrificat; se retrăgea din motive personale. Apoi, cum Du Poizat, din cale-afară de pornit, îi făcea pe cei de la Tuileries „porci“, în cele din urmă îi închise gura bătînd puternic cu pumnul în biroul de palisandru care trosni.

— E o prostie! rosti el simplu.

— Ai ajuns cam prea departe, șopti Kahn.

Delestang, foarte palid, se ridicase în picioare, îndărătul fotoliilor. Deschisese încetișor ușa să se uite dacă nu cumva asculta cineva. Dar nu văzu în vestibul decît silueta înaltă a lui Merle care, întors cu spatele, părea o întrupare a discreției. Vorbele lui Rougon îl făcuseră să roșească pe Du Poizat care tăcu, dezmeticit, mestecîndu-și îmbufnat țigara de foi.

— Fără îndoială, împăratul are în jurul lui oameni de proastă calitate, reîncepu Rougon după o oarecare tăcere. Mi-am luat îngăduinţa să i-o spun şi el a zîmbit. A binevoit chiar să glumească, adăugînd că nici cei din jurul meu nu sînt mai cumsecade decît ai lui.

Du Poizat şi domnul Kahn începură să rîdă în silă. Găsiră că vorba era de duh.

— Dar, o repet, urmă Rougon pe un ton deosebit, plec de bunăvoie. Dacă veţi fi întrebaţi, voi care-mi sînteţi prieteni, precizaţi că ieri seară încă puteam să-mi retrag demisia... Dezminţiţi de asemenea flecărerile care circulă cu privire la acea chestiune Rodriguez din care se face, se pare, un întreg roman. S-a întîmplat ca, în această privinţă, să fiu în dezacord cu majoritatea Consiliului de stat şi au avut loc, desigur, fricţiuni care au grăbit retragerea mea... Dar aveam motive mai vechi şi mai serioase. Mă hotărîsem mai demult să părăsesc înalta situaţie pe care o datoram bunăvoinţei împăratului.

Rosti toată această tiradă însoţind-o cu un gest al mîinii drepte de care abuza cînd vorbea la Cameră. Aceste explicaţii erau evident destinate publicului. Domnii Kahn şi Du Poizat, care îl cunoşteau pe Rougon al lor, încercară prin fraze iscusite să afle adevărul adevărat. Ilustrul, cum îl numeau în intimitate, era silit de împrejurări să joace pe sîrmă. Abătură conversaţia asupra politicii în general. Rougon luase peste picior regimul parlamentar pe care-l numea „bălegarul mediocrităţilor". Camera, după părerea lui, se mai bucura încă de o libertate absurdă. Se vorbea acolo mult prea mult. Franţa trebuia să fie condusă de o maşină bine pusă la punct, cu împăratul în vîrf, cu corpurile legislative şi funcţionarii dedesubt, reduşi la rolul de şuruburi. Rîdea şi bustul îi sălta, în timp ce expunea toate consecinţele sistemului său, într-un acces de dispreţ împotriva imbecililor care cer guverne tari.

— Dar, întrerupse domnul Kahn, împăratul în vîrf şi toţi ceilalţi jos, nu-i plăcut decît pentru împărat aşa ceva !

— Cînd începi să te plictiseşti, pleci, zise liniştit Rougon.

Zîmbi, apoi adăugă:

— Aştepţi să fie iar plăcut şi revii.

Urmă o îndelungată tăcere. Domnul Kahn începu să-şi frece barba ca o salbă, satisfăcut, ştiind bine ce voia să afle. În ajun, la Cameră, ghicise cînd insinuase că Rougon, văzîndu-şi creditul zdruncinat la Tuileries, ieşise el singur în întîmpinarea dizgraţiei, ca să facă apoi pe omul nou: afacerea Rodriguez îi oferea un minunat prilej să cadă de la putere cu obrazul curat.

— Şi ce se spune? întrebă Rougon ca să rupă tăcerea.

— Eu, abia am sosit, răspunse Du Poizat. Totuşi, adineauri, într-o cafenea, un domn decorat aproba din toată inima retragerea dumitale.

— Ieri, Béjuin, era foarte supărat, declară la rîndul său domnul Kahn. Béjuin ţine la tine. E un băiat cam molău, dar de temei... Acest La Rouquette mi-a părut şi el foarte cumsecade. Te vorbeşte numai de bine.

Şi conversaţia continuă despre unii şi despre alţii. Rougon, nestingherit de fel, punea întrebări şi din răspunsurile deputatului avea un raport exact; acesta îi oferi cu multă bunăvoinţă datele cele mai precise asupra atitudinii Corpului legislativ în privinţa sa.

—Chiar astăzi după prînz, întrerupse Du Poizat, supărat că nu putea să dea şi el vreo lămurire, mă voi plimba prin Paris şi mîine dimineaţă, înainte de a te da jos din pat, îţi voi spune multe.

— A, uitam, exclamă domnul Kahn rîzînd, uitam să vă vorbesc de Combelot!... Nu, niciodată n-am văzut un om mai nedumerit...

Dar se opri cînd Rougon îi făcu semn cu ochiul arătîndu-i spatele lui Delestang, care urcat în acea clipă pe un scaun, era ocupat să scoată de deasupra unei biblioteci nişte ziare îngrămădite claie peste grămadă. Domnul de Combelot se căsătorise cu o soră a lui Delestang. După ce Rougon căzuse în dizgraţie, acesta din urmă se simţea stingherit de rudenia sa cu un

şambelan ; şi, vrînd să mai dovedească şi oarecare îndrăzneală, se întoarse şi zise cu un zîmbet în colţul gurii :

— De ce nu continuaţi ?... Combelot e un prost. Hai ? Cum ? Mi-a scăpat vorba din gură !

Această uşoară execuţie din partea unui cumnat, îi înveselise grozav pe cei de faţă. Delestang, bucuros de succesul repurtat, împinse lucrurile pînă la a-şi bate joc de barba lui Combelot, acea faimoasă barbă neagră, aşa de vestită printre femei. Apoi, fără legătură, rosti grav aceste vorbe, aruncînd un maldăr de jurnale pe covor :

— Ceea ce îi întristează pe unii, stîrneşte bucuria altora.

Acest adevăr aduse în conversaţie numele domnului de Marsy. Rougon, cu capul în jos, cufundat parcă în adîncul unui portofoliu, căruia îi examina fiecare despărţitură, îşi lăsă prietenii să-şi verse năduful. Vorbeau despre de Marsy cu pornirea furioasă cu care oamenii politici se năpustesc asupra unui adversar. Cuvintele grosolane, acuzaţiile mîrşave, păţaniile adevărate, dar exagerate pînă la minciună, cădeau ca o ploaie repede. Du Poizat, care-l cunoscuse pe de Marsy, altădată, înainte de Imperiu, îi încredinţa că pe atunci era întreţinut de amanta sa, o baroneasă căreia îi mîncase diamantele în trei luni. Domnul Kahn pretindea că nu era afacere mîrşavă în Paris, în care de Marsy să nu-şi vîre mîna. Şi se întărîtau unul pe altul şi scoteau la iveală fapte din ce în ce mai tari : de Marsy luase mită de la o întreprindere minieră, un milion cinci sute de mii de franci ; îi dăruise, luna trecută, o casă boierească scumpei sale Florence, de la Bouffes [1], un fleac de şase sute de mii de franci, partea lui de şperţuială dintr-o afacere cu acţiunile drumului de fier din Maroc ; în sfîrşit, acum aproape opt zile afacerea formidabilă cu canalurile egiptene, lansată de creaturile lui, se prăbuşise într-un imens scandal, îndată ce acţionarii aflaseră că de doi ani de cînd ei depuneau vărsăminte nu se dăduse nici o lovitură de

[1] Opera comică (n.t.).

cazma. Apoi, se năpustiră şi asupra persoanei lui, dîndu-şi osteneala să reducă la cele mai mici proporţii figura lui distinsă de aventurier elegant, pomenind de bolile vechi care aveau să-i joace mai tîrziu festa; ajunseră să se lege pînă şi de colecţia de tablouri pe care o înjgheba pe atunci.

— E un bandit dublat de un mare sforar, hotărî în cele din urmă Du Poizat.

Rougon ridică încet capul. Îşi căscă ochii săi mari asupra celor două făpturi.

— A, aţi cam luat-o razna, zise el. Marsy îşi vede de treburile lui, vezi bine, cum umblaţi şi voi să vă vedeţi de alte voastre... Nu mă înţeleg cu el de loc. Dacă aş putea într-o zi să-i frîng inima, i-aş frînge-o cu plăcere. Dar toate astea pe care le spuneţi voi, nu-l împiedică pe Marsy să aibă destulă forţă. Să nu-i vină o dată poftă, că face o singură îmbucătură din voi amîndoi, ţineţi minte ce vă spun.

Şi întinzîndu-şi braţele şi picioarele părăsi fotoliul, obosit de atîta stat jos. Apoi adăugă, într-un larg căscat:

— Mai cu seamă că, dragii mei prieteni, acum nu mă mai pot pune cruciş şi curmeziş să vă ocrotesc.

— A, dacă ai vrea, şopti Du Poizat cu un surîs subţirel, l-ai putea doborî la pămînt pe Marsy. Ai doar aici cîteva hîrtii pe care el le-ar plăti oricît de scump... Uite, colo, dosarul Lardenois, această aventură în care a jucat un rol atît de ciudat. Îmi aduc aminte de o scrisoare a lui, foarte curioasă, pe care ţi-am adus-o chiar eu, cîndva.

Rougon se dusese să arunce în cămin hîrtiile cu care încetul cu încetul umpluse coşul. Cupa de bronz nu-i mai era de ajuns.

— Să-l strîngi de gît, da; dar nu să-l zgîrii, zise el dînd cu dispreţ din umeri. Toată lumea are scrisori de astea idioate care încurcă saltarele altora!

Şi luă scrisoarea, îi dădu foc cu lumînarea, apoi o folosi ca pe un chibrit să aprindă hîrtiile îngrămădite în cămin. Rămase acolo o clipă, stînd pe vine, mătăhălos, ca să supravegheze foile în flăcări care se rostogoleau pînă la covor. Cîteva acte groase se înnegri-

seră, se suceau şi se răsuceau ca nişte foiţe subţiri de plumb; scrisorile, bucăţele de hîrtie mototolite şi mînjite de un scris urît, ardeau cu limbi de flăcări subţiri, albăstrii; iar în jarul încins, în mijlocul unei pălălăi de scîntei, frînturi mistuite de foc rămîneau intacte, cu slova citeaţă încă.

În acel moment uşa se deschise în toată lărgimea ei.

O voce spunea rîzînd:

— Bine, bine, te înţeleg, Merle... Sînt dintr-ai casei. Dacă nu-mi dai voie să intru pe aici, voi ocoli prin sala de şedinţe, vezi bine!

Era domnul d'Escorailles, pe care Rougon îl numise, de şase luni, auditor la Consiliul de stat[1]. O ţinea la braţ pe drăguţa doamnă Bouchard, cu obrajii rumeni, înfloritoare de sănătate, într-o toaletă luminoasă de primăvară.

— Ei, asta-i bună! Femei mai lipseau! mormăi Rougon.

Nu plecă de lîngă cămin imediat. Rămase locului, jos, cu mîna pe lopăţică sub care înăbuşea flacăra, de frica incendiului. Îşi ridică faţa largă; avea un aer posomorît. Domnul d'Escorailles nu-şi pierdu cumpătul. El şi tînăra doamnă, apărînd în prag, încetaseră să-şi mai surîdă, luînd o înfăţişare potrivită împrejurării.

— Iubite maestre, îţi aduc pe una din prietenele dumitale care ţinea cu tot dinadinsul să-şi arate părerea de rău... Am citit *Monitorul* azi dimineaţă...

— Aţi citit *Monitorul*, voi de colo, bombăni Rougon care se hotărî în sfîrşit să se scoale în picioare.

Dădu cu ochii de o persoană pe care n-o văzuse încă şi îngînă după ce clipise din ochi:

— Ah! domnul Bouchard.

Era soţul, în adevăr. Intrase şi el, ascuns de fustele soţiei sale, tăcut şi demn. Domnul Bouchard avea şaizeci de ani, capul alb de-a binelea, ochiul stins, faţa veştejită de cei douăzeci şi cinci de ani de serviciu

---

[1] Funcţionar la Consiliul de stat sau la o altă instituţie, ca să facă acolo practică şi să dobîndească cunoştinţe, înainte de a fi numit în grad mai mare (n.t.).

administrativ. El nu scoase nici o vorbă. Cu înfățișarea unui om pătruns adînc de gravitatea situației, luă mîna lui Rougon, i-o scutură, de sus în jos, cu energie.

— Ei bine! rosti acesta din urmă, e foarte drăguț din partea dumneavoastră că ați venit cu toții să mă vedeți; numai că, naiba să mă ia, mă simt foarte stingherit... În sfîrșit, luați loc în partea asta... Du Poizat, dă-i fotoliul dumitale doamnei.

Intorcîndu-se îi apăru înaintea ochilor colonelul Jobelin.

— Și dumneata, colonele! exclamă el.

Ușa rămase deschisă. Merle nu-l putuse opri pe colonelul, care se urcase pe scară în urma soților Bouchard, ținîndu-și de mînă fiul, un mare ștrengar de cincisprezece ani, pe atunci elev în clasa a cincea la liceul Louis-le-Grand.

— Am ținut să vi-l aduc pe Auguste, zise el. Prietenul la nevoie se cunoaște... Auguste, strînge mîna.

Dar tocmai în clipa aceea Rougon se repezi spre intrare, vociferînd:

— Închide ușa, Merle! Bagă-ți mințile în cap! O să intre tot Parisul!

Ușierul se ivi cu fața calmă, zicînd:

— Acuma v-au văzut, domnule președinte!

Și se dădu la o parte lăsîndu-i să treacă pe soții Charbonnel. Veneau cot la cot, fără să-și fi dat brațul, suflînd din greu, triști, speriați. Vorbiră deodată amîndoi:

— Am văzut *Monitorul!*... Ah! ce veste! Cît de supărată trebuie să fie mama dumitale! Și noi, în ce tristă situație ne aflăm!

Aceștia, mai naivi decît ceilalți, se și grăbiră să-și expună măruntele lor treburi. Rougon îi potoli însă. Împinse zăvorul de sub broasca ușii, mormăind că acum putea să fie închisă. Văzînd că nici unul dintre prieteni nu părea hotărît să plece, se resemnă, continuînd să lucreze în prezența celor nouă persoane care îi umpleau cabinetul. Strămutarea hîrtiilor de la locul lor răsturnase casa cu fundul în sus, în cele din urmă. Pe covor, dosarele rămăseseră răvășite într-o asemenea

neorînduială încît colonelul şi domnul Bouchard, care voiră să se ducă la o fereastră, trebuiră să păşească cu foarte mare băgare de seamă să nu distrugă cine ştie ce documente importante. Toate scaunele erau ocupate de pachete legate cu sfoară, numai doamna Bouchard putuse să se aşeze pe un fotoliu rămas liber; ea surîdea atenţiilor curtenitoare ale domnului Du Poizat şi ale domnului Kahn, în timp ce domnul d'Escorailles, negăsind un scăunaş, îi vîrî binişor sub picioare o mapă albastră, groasă, umplută cu scrisori. Sertarele biroului, răsturnate într-un colţ, îngăduiră perechii Charbonnel să se aşeze o clipă ghemuiţi, să-şi mai tragă puţin sufletul; în timp ce tînărul Auguste, încîntat de această harababură scotocea peste tot, dispărînd pe după mormanele de dosare, în mijlocul cărora Delestang părea că se retrăsese ca îndărătul unor metereze. Acesta din urmă aruncînd jos ziarele din bibliotecă făcea atîta praf, încît pe doamna Bouchard o apucă chiar o uşoară tusă.

— Faceţi rău că staţi în asemenea murdărie, zise Rougon, ocupat cu golirea cartoanelor de care, la rugămintea lui, Delestang nu se atinsese.

Dar tînăra doamnă, rumenă de tot după ce tuşise, îl asigură că se simţea foarte bine şi că pălăria ei ducea casă bună cu praful. Şi banda musafirilor începu să-i prezinte condoleanţe. Împăratului, într-adevăr, nu-i păsa de fel de treburile patriei, de vreme ce-şi pleca urechea la vicleniile unor personaje atît de puţin demne de încrederea sa. Franţa încerca o pierdere. De altminteri, aşa se întîmplă totdeauna: o mare inteligenţă nu se poate să nu coalizeze împotriva ei toate mediocrităţile.

— Cîrmuitorii sînt ingraţi, declară domnul Kahn.

— Cu atît mai rău pentru dînşii, zise colonelul. Lovind în slujitorii lor devotaţi, îşi taie singuri craca de sub picioare.

Dar domnul Kahn ţinu să aibă ultimul cuvînt. Se întoarse către Rougon:

— Cînd un om ca dumneata cade, e un doliu obştesc.

Banda aprobă.

— Da, da, un doliu obştesc!

Sub şuvoiul brutal al acestor laude, Rougon ridică deodată capul. Pe obrajii lui posomorîţi licări o lumină şi pe toată faţa i se întinse un zîmbet, stăpînit, de plăcere. Era mîndru de forţa sa, ca o femeie de farmecul ei; îi plăcea să primească linguşirile în faţă; avea obrazul destul de gros ca să nu-l zgîrie vorbele măgulitoare ale nici unui lingău. Era limpede totuşi că prietenii săi nu mai încăpeau unii de alţii; se urmăreau cu ochi pînditori, căutînd să treacă fiecare înaintea celuilalt, ferindu-se să vorbească tare. Acum cînd ilustrul părea îmblînzit, era timpul să se grăbească să smulgă de la dînsul o făgăduială. Şi colonelul se hotărî cel dintîi. Şi îl luă spre o fereastră pe Rougon, care îl urmă supus, cu un dosar sub braţ.

— Te-ai gîndit la mine? îl întrebă încetişor cu un surîs de prietenie.

— Desigur. Mi s-a făgăduit şi acum patru zile că ai să fii numit comandor[1]. Numai că astăzi, îţi închipui, mi-e cu neputinţă să-ţi dau toate asigurările... Mă tem, îţi mărturisesc, mă tem... dizgraţia mea are să se răsfrîngă şi asupra prietenilor mei.

Colonelului începură să-i tremure buzele de emoţie. Îngăimă că trebuie să lupte, că va lupta şi dînsul. Apoi, deodată se întoarse şi strigă:

— Auguste!

Puştiul, care umbla de-a buşilea pe sub birou, căutînd să descifreze titlurile dosarelor, ceea ce îi îngăduia să arunce cîte o privire iscoditoare asupra ghetelor mici, cu nasturi, ale doamnei Bouchard, veni fuga.

— Uite-l şi pe năzdrăvanul meu! reluă conversaţia colonelul cu jumătate de gură. Ştii, trebuie să-l căpătuiesc şi pe ţingăul ăsta în curînd. Mă bizui pe sprijinul dumitale. Şovăiesc încă între magistratură şi administraţie... Strînge-i mîna, Auguste, ca să nu te uite bunul tău prieten.

---

[1] Comandor al Legiunii de Onoare (n. t.).

După ce își mușcase încet și des mănușa, de nerăbdare, doamna Bouchard, poruncindu-i cu o privire domnului d'Escorailles să o urmeze, se sculase și se apropiase de fereastra din stînga. Soțul ei stătea acolo mai de mult, sorbea din ochi priveliștea, rezemat cu coatele de pervaz. În față, frunzele castanilor mari din grădina Tuileries fremătau în plină zăpușală ; între pont Royal și pont de la Concorde, Sena își rostogolea apele albastre, pe care lumina soarelui presăra fluturași de aur.

Doamna Bouchard se întoarse deodată, strigînd :

— Hei, domnule Rougon, vino să vezi !

Și cum Rougon se grăbea să-l părăsească pe colonel și să o asculte, Du Poizat, care o urmărise pe tînăra doamnă, se retrase discret, ducîndu-se spre domnul Kahn la fereastra din mijloc.

— Ia te uită la luntrea aceea, încărcată cu cărămizi, care era cît pe ce să se dea la fund, începu doamna Bouchard.

Rougon rămase locului, cu bunăvoință, în plin soare, pînă ce domnul d'Escorailles, îmboldit de o altă privire a tinerei doamne îi zise :

— Domnul Bouchard vrea să-și dea demisia. L-am adus să-l convingeți că rău face.

Domnul Bouchard căuta să explice că nedreptățile îl revoltau.

— Da, domnule Rougon, am început prin a fi copist la Interne și am ajuns în postul de șef de birou, fără să datorez ceva nici favorii, nici intrigii... Sînt șef de birou din 47. Ei bine, postul de șef de secție a fost de cinci ori vacant, de patru ori sub Republică și o dată sub Imperiu, fără ca ministrul să se fi gîndit la mine, care aveam drepturi ierarhice... Acum, dumneata n-o să mai fii acolo, să-ți ții făgăduiala dată și prefer să-mi înaintez demisia.

Rougon trebui să-l liniștească. Postul nici acum nu fusese dat altuia ; dacă îl va scăpa din mînă și de data aceasta, va fi pierdut încă o ocazie bună, dar o ocazie care se va mai întoarce, desigur. Apoi, prinse amîndouă miinile doamnei Bouchard, făcîndu-i complimente, cu un aer părintesc. În casa șefului de birou

găsise o bună primire, cînd sosise întîia oară la Paris. Acolo îl întîlnise pe colonel, văr primar cu şeful de birou. Mai tîrziu, cînd domnul Bouchard îl moşteni pe tatăl său, la cincizeci şi patru de ani, şi se simţi deodată muşcat de dorinţa însurătorii, Rougon servi ca martor doamnei Bouchard, născută Adèle Desvignes o domnişoară foarte bine crescută, dintr-o onorabilă familie din Rambouillet. Şeful de birou dorise să-şi ia de soţie o fată din provincie, fiindcă ţinea la cinstea lui. Adèle, blondă, mică, nostimă, cu naivitatea puţin searbădă a ochilor săi albaştri, era la al treilea amant, în cel de al patrulea an de căsătorie.

— În chestia asta, nu te frămînta degeaba, zise Rougon continuînd să-i strîngă palmele în mîinile sale mari. Ştii doar că fac tot ceea ce vrei... Jules îţi va da de ştire zilele acestea care-i situaţia.

Şi îl luă deoparte pe domnul d'Escorailles, să-l anunţe că chiar dimineaţa îi scrisese tatălui său, ca să-l liniştească. Tînărul auditor trebuia să rămînă netulburat la locul său. Familia d'Escorailles era una din cele mai vechi familii din Plassans, unde se bucura de stima obştească. Rougon, care altădată îşi tîrîse ghetele scîlciate prin faţa locuinţei bătrînului marchiz, tatăl lui Jules, se simţea mîndru să-l ia sub protecţia lui pe acest tînăr. Familia păstra un cult pios pentru Henric al V-lea, dar îngăduia ca vlăstarul ei să se dea de partea Imperiului. Se vădea astfel ticăloşia vremii.

La fereastra din mijloc, pe care o deschiseseră pentru ca să se izoleze de-a binelea, domnii Kahn şi Du Poizat stăteau de vorbă privind în depărtare acoperişurile palatului Tuileries, ce păreau albastre în pulberea aurie a soarelui. Se iscodeau unul pe altul, îşi aruncau vorbe despărţite prin tăceri lungi. Rougon prea le punea toate la inimă. N-ar fi trebuit să se sinchisească de afacerea Rodriguez care se putea aşa de uşor aranja. Apoi, cu ochii pierduţi, domnul Kahn şopti, ca şi cum ar fi vorbit singur :

— Ştii cînd cazi, dar nu se ştie dacă te mai ridici.

Du Poizat se făcu a nu auzi. Şi după lungă vreme spuse :

— Oh! e foarte puternic.

Deputatul se întoarse deodată şi îi vorbi foarte repede, zicîndu-i de la obraz:

— Acuma, rămîne între noi, mă tem să nu i se întîmple ceva rău. Se joacă cu focul... Negreşit, îi sîntem prieteni, nu poate fi vorba să-l părăsim. Vreau să spun numai că nu s-a gîndit de fel la noi, în toată povestea asta... În ce mă priveşte, de pildă, atîtea afaceri mari, mari de tot, mi le-a dat de rîpă prin această ispravă a lui. N-ar avea dreptul să se supere pe mine, nu-i aşa? dacă m-aş duce acum să cer ajutorul altcuiva, căci, vezi bine, nu sufăr numai eu, ci şi populaţia, publicul.

— Să cerem ajutorul altcuiva, repetă Du Poizat cu un zîmbet.

Dar celălalt, apucat subit de mînie, mărturisi adevărul adevărat:

— Nu se poate una ca asta!... Afurisitul ăsta te pune rău cu toată lumea. Dacă faci parte din banda lui, te cunosc toţi ca pe un cal breaz şi porţi toate ponoasele.

Se linişti, oftînd, privind înspre Arcul de Triumf al cărui bloc de piatră cenuşie ieşea la iveală din masa de verdeaţă de la Champs-Elysées. Şi reîncepu, lăsînd-o mai moale:

— Ce să-ţi mai spun? în ce mă priveşte, sînt statornic în prietenie şi devotat pînă la prostie.

Colonelul care se apropiase în spatele lor în ultima clipă, interveni cu glasul său de militar:

— Statornicia în prietenie este drumul onoarei.

Du Poizat şi domnul Kahn se dădură la o parte, făcînd loc colonelului care continuă:

— Rougon contractează acum o obligaţie faţă de noi. Rougon nu îşi mai aparţine.

Vorba aceasta avu un foarte mare succes. Da, fără îndoială, Rougon nu îşi mai aparţinea. Trebuia să i se spună limpede, pentru ca să înţeleagă ce datorie avea faţă de cei din jur. Tustrei coborîră glasul, uneltind tainic, împărţindu-şi speranţe. Din cînd în cînd se întorceau, aruncau cîte o privire în încăperea largă, ca să observe dacă vreunul din prieteni nu-l

acapara cumva prea îndelungată vreme pe ilustrul om.

În clipa aceea ilustrul aduna toate dosarele, continuînd să stea de vorbă cu doamna Bouchard. Între timp, în colțul unde tăcuseră pînă atunci, stingheriți, soții Charbonnel începuseră să se certe. În două rînduri încercaseră să pună și ei mîna pe Rougon, care se lăsase răpit de colonel și de tînăra doamnă. În cele din urmă, domnul Charbonnel îi dădu ghes soției sale să se apropie de el.

— Astăzi dimineață, îngăimă ea, am primit o scrisoare de la mama dumitale...

Rougon nu-i dădu răgaz să isprăvească. Îi conduse cu destul calm pe soții Charbonnel spre fereastra din dreapta, uitînd încă o dată de dosare:

— Am primit o scrisoare de la mama dumitale, repetă doamna Charbonnel.

Și dădu să i-o citească, dar el i-o luă, parcurgînd-o dintr-o aruncătură de ochi. Charbonnelii, vechi negustori de ulei din Plassans, erau protejații doamnei Félicité, cum i se zicea, în orășelul ei, mamei lui Rougon. Ea le dăduse o recomandație către fiul său, cu privire la o cerere pe care Charbonnelii o prezentaseră la Consiliul de stat. Unul din verii lor, un oarecare Chevassu, avocat în Faverolles, capitala unui departament învecinat, murise lăsînd o avere de cinci sute de mii de franci călugărițelor din comunitatea Sfintei Familii. Charbonnelii, care nu contaseră niciodată pe această moștenire, ajungînd deodată moștenitori prin moartea fratelui defunctului testator, se plînseră că era la mijloc o captație ; și cum comunitatea cerea Consiliului de stat să i se dea autorizația de a accepta legatul, ei își părăsiră vechea lor locuință din Plassans, alergară la Paris să se instaleze în strada Jacob, la hotelul Périgord, pentru ca să urmărească de aproape chestiunea. Și lucrurile se tărăgăneau de șase luni.

— Ne-am întristat foarte tare, suspină doamna Charbonnel, pe cînd Rougon citea scrisoarea. Eu nu voiam să aud de acest proces. Dar domnul Charbonnel îmi împuia urechile că sprijinindu-ne dumneata, mergem la sigur, că e de ajuns să spui doară o vorbă, ca

cele cinci sute de mii de franci să intre în buzunarul nostru... Nu-i aşa, domnule Charbonnel?

Fostul negustor de ulei clătină cu desperare din cap.

— Era o sumă, continuă doamna, făcea să-ţi răvăşeşti viaţa... Că ne-am şi răvăşit viaţa de atunci! Dacă ai şti, domnule Rougon, că chiar ieri servitoarea de la hotel a refuzat să ne schimbe prosoapele murdare. Mie, care la Plassans am cinci dulapuri de rufărie! Şi continuă să se plîngă amar de Parisul pe care nu-l putea suferi. Veniseră acolo pentru opt zile. Apoi, sperînd să tot plece în fiecare săptămînă, nu-şi aduseseră nimic. Cum situaţia asta nu mai lua sfîrşit, ei ţineau morţiş să rămînă în cameră mobilată, mîncînd ceea ce îngrijitoarea se îndura să le servească, fără rufărie, aproape fără de-ale îmbrăcămintei. N-aveau nici măcar o perie, iar doamna Charbonnel îşi făcea coafura cu un pieptene rupt. Uneori, se aşezau pe micul lor cufăr şi plîngeau de oboseală şi de mînie.

— Şi hotelul ăsta e frecventat de o lume cu o reputaţie aşa de proastă, mormăi domnul Charbonnel, făcînd nişte ochi mari şi sfiicioşi. Stă unul tînăr lîngă noi. Vai, ce-mi aud urechile...

Rougon îndoi la loc scrisoarea.

— Mama vă dă excelentul sfat să nu vă pierdeţi răbdarea. Nu pot decît să stărui să vă faceţi o nouă provizie de curaj... Afacerea voastră îmi pare că va avea sorţi de izbîndă; dar acum, după ce am demisionat, nu îndrăznesc să vă făgăduiesc nimic.

— Plecăm din Paris mîine! exclamă doamna Charbonnel într-un acces de deznădejde.

Dar nu rostise bine aceste vorbe, că se îngălbeni îngrozitor. Domnul Charbonnel fu nevoit să o sprijine. Şi ei rămaseră locului o clipă, glasul le pierise parcă, buzele le tremurau şi privindu-se, erau gata să izbucnească amîndoi în plîns. Parcă li se tăiaseră mîinile şi picioarele, le înfipsese cineva un cuţit în inimă, ca şi cînd cele cinci sute de mii de franci ar fi intrat în pămînt în faţa lor.

Rougon continuă în chip mişcător:

— Aveţi de luptat cu un duşman foarte puternic.

Monseniorul Rochart, episcopul de Faverolles, a venit în persoană la Paris să sprijine cererea călugăriţelor din comunitatea Sfintei Familii. Dacă nu intervenea el, de mult aţi fi avut cîştig de cauză. Clerul e din nenorocire foarte puternic astăzi... Dar las aici o grămadă de prieteni, sper să pot lucra, nu spun însă mai mult. Aţi aşteptat atîta timp încît, dacă plecaţi mîine...

— Mai stăm, mai stăm, se grăbi să îngăime doamna Charbonnel. Ah! domnule Rougon, moştenirea asta o să ne mai coste încă foarte mult!

Rougon reveni plin de interes la hîrtiile sale. Îşi plimbă o privire mulţumită împrejurul camerei, ca uşurat de o povară, nemaivăzînd pe nimeni să-l mai poată trage la vreo fereastră; toată banda era cu botul pe labe. În cîteva minute dovedi foarte mult spor la treabă. Avea o veselie specială a lui, o veselie brutală, luînd lumea peste picior, răzbunîndu-se de toate plictiselile la care-l supuneau cei din jur. Timp de un sfert de oră se purtase cumplit cu prietenii săi, după ce le ascultase cu atîta bunăvoinţă toate palavrele. Mersese atît de departe, se purtase aşa de aspru cu drăguţa doamnă Bouchard, încît fără să înceteze a zîmbi, acesteia îi jucau ochii în lacrimi. Prietenii făcuseră haz, obişnuiţi cum erau cu aceste lovituri neaşteptate. Niciodată nu le mergeau mai bine afacerile decît în zilele cînd Rougon îi făcea de trei parale.

In acel moment se auzi o bătaie discretă la uşă.

— Nu, nu, nu deschide, îi strigă lui Delestang care îşi întrerupse treaba. Ce, îşi bat joc de mine! Mi-au făcut pînă acum capul calendar.

Şi cum zgîlţîiau uşa din ce în ce mai tare, Rougon mormăi printre dinţi:

— Ah! dacă rămîneam, cum l-aş mai fi dat afară pe Merle ăsta!

Ciocăniturile încetară. Dar, deodată, într-un colţ al cabinetului se deschise o uşă mică, lăsînd să treacă o enormă fustă de mătase albastră care intra de-a-ndăratelea. Şi această fustă de culoare tare deschisă, împopoţonată de noduri de panglică, se opri locului o clipă, cu jumătate de trup în cameră, fără ca să se

vadă restul. O voce de femeie, subţirică de tot, vorbea repede de afară :

— Domnule Rougon ! strigă doamna, arătîndu-şi în sfîrşit faţa.

Era doamna Correur ; purta o pălărie garnisită cu un buchet de trandafiri. Rougon înaintă cu pumnii strînşi, furios, îşi plecă umerii ca sub o povară şi strînse mîna noii-venite, arcuindu-şi spatele.

— Il întrebam pe Merle cum se simte aici, zise doamna Correur, sorbindu-l cu o privire duioasă pe matahala de uşier care stătea drepţi în faţa ei şi zîmbea. Şi eşti mulţumit de el, domnule Rougon ?

— A, da, desigur, răspunse Rougon, prietenos.

Merle zîmbea, ca de obicei, spăsit, cu ochii înfipţi în gîtul gras al doamnei Correur. Ea se umfla în pene, potrivindu-şi cu mîna cîrlionţii de pe tîmpl..

— Va să zică te porţi bine băiete, reluă ea. Cînd îl căpătuiesc pe unul cu o slujbă, ţin ca toată lumea să fie mulţumită. Dacă ai nevoie de un sfat, treci pe la mine, dimineaţa, ştii, de la opt la nouă. Şi vezi-ţi de treabă.

Apoi intră în cabinet, adresîndu-se lui Rougon :

— Straşnici oameni militarii de pe vremuri.

Şi nu-l slăbi, îl cără după dînsa străbătînd toată odaia cu paşi mărunţi, ducîndu-l la fereastră, în celălalt capăt. Il cicăli pentru că nu deschisese. Dacă Merle nu găsea cu cale să o introducă pe uşa cea mică, ar fi stat deci să aştepte afară ? Şi numai dumnezeu ştie ce nevoie avea să-l vadă ! Căci, în sfîrşit, nu se putea ca el să plece fără să-i spună ce făcuse cu petiţiile ei. Scoase din buzunar un carneţel, foarte de preţ, învelit în moar trandafiriu.

Am citit *Monitorul* abia după prînz, zise ea. Am luat îndată o birjă... Ascultă, ce-ai făcut în privinţa doamnei Leturc, văduva căpitanului, care cere un debit de tutun ? I-am făgăduit să-i dau un rezultat săptămîna viitoare... dar în legătură cu domnişoara aceea ştii, Herminie Billecoq, fostă elevă la Saint-Denis, pe care seducătorul ei, un ofiţer, se învoieşte

s-o ia de nevastă, dacă un suflet nobil îi dă mai înainte dota reglementară. Ne gîndisem că împărăteasa... Şi ce-i cu cererea doamnelor ălora, doamna Chardon, doamna Testanière, doamna Jalaquier care aşteaptă de atîtea luni?

Rougon răspundea tihnit, explica pricina întîrzierilor, ajungea pînă la amănuntele cele mai minuţioase. Îi dădu totuşi a înţelege doamnei Correur că din clipa aceea trebuia să se bizuie mult mai puţin pe dînsul. Fapt care o întristă foarte tare. Era doar aşa de fericită să facă un serviciu! Cum avea s-o scoată la capăt cu toate aceste doamne? Şi începu a-i vorbi de situaţia ei personală, pe care Rougon o cunoştea bine. Îi repetă că era o Martineau, Martineau din Coulonges, o bună familie din Vendée, în care se puteau cita pînă la şapte notari din tată în fiu. Niciodată nu dădea o explicaţie precisă asupra numelui ei de Correur. La vîrsta de 24 de ani fugise de acasă cu un măcelar, după ce se întîlnise cu el o vară întreagă sub un şopron. Tatăl ei se luptase cu moartea şase luni de zile, din pricina acestui scandal, o faptă îngrozitoare de care vorbea toată lumea dimprejur. De atunci, ea trăia la Paris, ca moartă pentru familia sa. De zeci de ori îi scrisese fratelui său, acum în fruntea biroului de notariat, dar nu căpătase de la dînsul nici un răspuns; şi ea arunca vina acestei tăceri asupra cumnatei sale „o femeie bisericoasă, care îl ducea de nas pe gogomanul de Martineau", zicea ea. O urmărea ca o idee fixă gîndul să se întoarcă acasă, ca Du Poizat, să treacă drept o femeie cu stare şi respectată.

— Am scris iar acum opt zile, grăi ea; pun rămăşag că cumnată-mea aruncă scrisorile pe foc... Dar cînd o să moară Martineau, n-o să aibe încotro şi o să-mi deschidă toată casa. Ei nu au copii, aşa că vom avea de răfuit socoteli... Martineau e cu cincisprezece ani mai mare ca mine şi am auzit că are podagră.

Apoi, schimbă deodată tonul şi reîncepu:

— Dar să nu ne mai gîndim la de astea... Trebuie să facem ceva pentru dumneata acum, nu-i aşa Eugène? Vom face, vei vedea. Dumneata trebuie să

ajungi sus de tot, ca să ajungem şi noi la ceva... Îţi aduci aminte în 51?

Rougon zîmbi. Şi cum ea îi strîngea ca o mamă amîndouă mîinile, el se aplecă şi-i şopti la ureche:

— Dacă-l vezi pe Gilquin spune-i să se cuminţească. Cum de i-a venit în minte, săptămîna trecută, după ce a ajuns la secţie, să dea numele meu, ca să mă duc să-l scot!

Doamna Correur făgădui să vorbească cu Gilquin, un fost chiriaş de pe vremea cînd Rougon locuia la hotel Vanneau, băiat bun de folosit în anumite împrejucări, dar un dezmăţat grozav de compromiţător.

— Mă aşteaptă trăsura jos, o şterg, rosti ea cu glas tare, zîmbind, şi înaintă spre mijlocul camerei.

Mai stătu vreo cîteva minute, aşteptînd ca banda să plece o dată cu dînsa. Ca să-i facă să se hotărască se oferi chiar să ia cu ea pe careva în trăsură. Colonelul se grăbi să primească, urmînd ca micuţul Auguste să se urce pe capră lîngă vizitiu. Începură apoi strîngerile de mînă. Rougon se aşezase lîngă uşa larg deschisă. Trecînd prin dreptul său fiecare rostea cîte o ultimă frază de mîngîiere. Domnul Kahn, Du Poizat şi colonelul întinseră gîtul, îi şoptiră o vorbă la ureche, ca nu cumva să-i uite. Perechea Charbonnel ajunsese pe prima treaptă a scării iar doamna Correur stătea de vorbă cu Merle în fund, în vestibul, pe cînd doamna Bouchard aşteptată la cîţiva paşi de soţul ei şi de domnul d'Escorailles, mai zăbovea în faţa lui Rougon, foarte graţioasă, foarte drăgălaşă, întrebîndu-l la ce oră ar putea să se ducă să-l vadă în strada Marbeuf, să-i vorbească între patru ochi, fiindcă se pierde ca o proastă de cum e lume împrejur. Dar colonelul auzindu-i cererea, se apropie deodată; ceilalţi îl urmară, se adunară buluc.

— Vom veni toţi să te vedem, zise cu glas tare colonelul.

— Doar n-ai să te îngropi de viu, se grăbiră ceilalţi să-i dea poveţe.

Domnul Kahn ceru cu un gest să se facă linişte. Apoi rosti vestita frază:

— Dumneata nu-ţi aparţii, dumneata aparţii prietenilor dumitale şi Franţei.

Şi plecară în sfîrşit. Rougon închise repede uşa. Apoi liniştit suspină adînc. Delestang, de care uitase, ieşi în acea clipă de după grămezile de dosare, la adăpostul cărora tocmai isprăvise clasarea hîrtiilor, ca un prieten conştiincios. Era destul de mîndru de treaba pe care o făcuse. El lucra pe cînd alţii vorbeau. Primi cu o adevărată bucurie mulţumirile stăruitoare ale ilustrului. Era singurul in stare să-i facă un serviciu, vădea un spirit de ordine, o metodă de lucru care aveau să-l ducă departe; Rougon mai găsi şi multe alte lucruri măgulitoare; dar cine putea şti că nu-i spunea totul în bătaie de joc! Se întoarse apoi aruncînd o privire în toate colţurile:

— Va să zică s-a isprăvit, cred că datorită dumitale... Nu mai rămîne decît să-i dau ordin lui Merle să-mi ducă aceste pachete acasă.

Il chemă pe uşier şi îi arătă pachetele cu acte personale. La toate instrucţiunile lui Rougon, uşierul răspundea:

— Da, domnule preşedinte!

— Ei, dobitocule, strigă în sfîrşit Rougon, scos din sărite, nu-mi mai spune preşedinte fiindcă nu mai sînt.

Merle se plecă, făcu un pas spre uşă şi rămase locului, pe gînduri. Işi reveni anunţînd:

— E jos o doamnă călare, întreabă de dumneavoastră. A zis rîzînd că s-ar urca de-a-n călarele, dacă scara ar fi destul de largă... numai ca să-i strîngă mîna domnului.

Rougon îşi şi încleştă pumnii, gîndindu-se că trebuie să fie vorba de o glumă. Dar Delestang care alergase să se uite pe fereastră, se întoarse îngăimînd cu o înfăţişare foarte tulburată:

— Domnişora Clorinde!

Rougon răspunse că avea să se coboare îndată. Şi în timp ce Delestang şi cu el îşi luau pălăriile, îl privi, încruntînd din sprîncene, bănuitor, uimit de emoţia prietenului său.

— Nu te încrede în femei, îi repetă el.

Şi ajuns în prag, mai aruncă o ultimă privire cabi-

netului. Pe cele trei ferestre, lăsate deschise, miezul zilei intra, luminînd fără milă cartonierele în dezordine, sertarele aruncate cît colo, pachetele legate cu sfoară şi grămădite morman în mijlocul covorului. Cabinetul părea din cale-afară de mare, din cale-afară de trist. In fundul căminului, din teancurile de hîrtii zvîrlite în foc, cu amîndouă mîinile, nu rămăsese decît doar un căuş de cenuşă neagră. După ce închise uşa, luminarea, uitată pe un colţ al biroului, se stinse şi bucea de cristal a sfeşnicului plesni în ţăndări, în tăcerea camerei goale.

III

După-amiază, pe la ceasurile patru, Rougon trecea uneori pentru cîteva clipe pe la contesa Balbi. Se ducea ca în vecini, pe jos. Contesa locuia într-o căsuţă boierească, la doi paşi de strada Marbeuf, pe avenue des Champs-Elysées. De altminteri, stătea rar acasă, şi cînd se întîmpla s-o găsească, era culcată şi se scuza că nu poate primi pe nimeni. Dar asta nu împiedica de fel ca pe scara căsuţei boiereşti să răsune vuietul asurzitor al vizitatorilor gălăgioşi, ca uşile saloanelor să fie trîntite din toate puterile. Fiică-sa, Clorinde, primea musafirii într-un hol, un fel de atelier de pictor, care avea spre stradă largi ochiuri de fereastră.

Timp de aproape trei luni, Rougon, cu brutalitatea sa de bărbat cast, nu răspunsese la demersurile acestor doamne care ţinuseră să-i facă cunoştinţa, la un bal, la Ministerul de Externe. Le întîlnea peste tot, mereu surîzătoare, amîndouă cu acelaşi zîmbet ademenitor; mama mereu tăcută, fiica vorbind în gura mare, înfigîndu-şi privirea ţintă în ochii lui. El se ţinea tare, le ocolea, clipea des din pleoape ca să nu le vadă, refuza invitaţiile pe care le trimeteau. Apoi, vîrîndu-i-se într-atîta în suflet că ajunseseră a-l plictisi, urmărit pînă şi în casa lui, prin faţa căreia Clorinde trecea călare,

ca din întîmplare, îşi luă carecare informaţii asupra lor, înainte de a se încumeta să le facă o vizită.

La legaţia Italiei, i se vorbi de aceste doamne în termeni foarte favorabili: contele Balbi în adevăr existase; contesa îşi păstra relaţii importante la Turin; fiica, în sfîrşit, fusese cît pe ce, cu un an mai înainte, să se mărite cu un prinţişor german. Dar adresîndu-se apoi ducesei Sanquirino, lucrurile se schimbară. Află de la ea că Clorinde se născuse la doi ani după moartea contelui; de altminteri circula un zvon foarte încurcat despre menajul Balbi; soţul şi soţia trecuseră printr-o sumedenie de aventuri, într-un iureş de desfrînări, cu un divorţ pronunţat în Franţa şi o reîmpăcare întîmplată în Italia, după care trăiseră într-un fel de concubinaj. Un tînăr ataşat de ambasadă, foarte în curent cu ceea ce se petrecea la curtea regelui Victor-Emmanuel, fu şi mai categoric: după el, influenţa de care contesa se bucura acolo, o datora unei vechi legături cu un foarte înalt personaj; el dădea a înţelege că ea ar fi rămas la Turin, dacă nu s-ar fi produs un scandal enorm, asupra căruia nu putu să dea explicaţii. Rougon, captivat de această anchetă interesantă, făcu cercetări pînă şi la prefectura de poliţie, unde nu găsi nimic precis; dosarele acestor două străine le prezentau pur şi simplu ca pe nişte femei care duceau o viaţă de mare lux, fără a fi cunoscute ca avînd o avere solidă. Ele spuneau că stăpîneau proprietăţi în Piemont. Adevărul era că aveau întreruperi bruşte în viaţa lor de huzur; de fiecare dată dispăreau fără veste, ca să reapară după cîtva timp într-o nouă splendoare. Cu un cuvînt, nu se ştia nimic despre ele, era preferabil să nu se ştie nimic. Frecventau societatea cea mai bună, casa lor era acceptată ca un teren neutru, unde firea prea ciudată a Clorindei era tolerată, fiind socotită o floare exotică. Rougon se decise în cele din urmă să le viziteze pe aceste doamne.

La a treia vizită curiozitatea ilustrului personaj crescuse. Avea simţurile greoaie, foarte anevoie de trezit. Clorinde îl atrase mai întîi prin acea fărămiţă de necunoscut, prin tot trecutul ei şi prin ideea fixă în ce priveşte viitorul, pe care le citea în fundul ochilor ei

mari de tînără zeiță. Îi ajunseseră la ureche în adevăr atîtea clevetiri mîrșave, o primă slăbiciune pentru un vizitiu și mai tîrziu un tîrg încheiat cu un bancher care ar fi plătit falsa feciorie a domnișoarei din căsuța boierească de pe avenue des Champs-Eysées. Dar, uneori, fata îi părea așa de copilăroasă încît punea totul la îndoială, hotărîndu-se să-i ceară să i se destăinuiască, răzgîndindu-se însă, dorind să afle singur cheia acestui suflet ciudat, a cărui enigmă vie îi dădea în cele din urmă de gîndit ca și o problemă subtilă de înaltă politică. Trăise pînă atunci disprețuind femeile și prima care îi ieșea în cale era desigur mașina cea mai complicată din cîte își putea imagina.

A doua zi după ce Clorinde venise, în trapul calului ei închiriat, să-i prezinte printr-o strîngere de mînă condoleanțe, la ușa Consiliului de stat, Rougon îi făcu o vizită, pe care de altminteri fata i-o ceruse cu solemnitate. Urma să-i arate, îl încredința ea, ceva care avea să-l smulgă din toanele lui rele. Rougon o numea rîzînd: „viciul meu“; uita bucuros de toate necazurile, la dînsa acasă, desfătat, măgulit, dar cu spiritul mereu la pîndă, cu atît mai mult cu cît abia o silabisea, tot atît de puțin dumirit ca și în prima zi. Cotind în colțul străzii Marbeuf aruncă o privire în strada Colisée, la casa boierească locuită de Delestang, pe care i se părea că îl surprinsese de multe ori cu fața între jaluzelele întredeschise ale cabinetului său, pîndind din cealaltă parte a aleii ferestrele Clorindei; dar de data asta jaluzelele erau trase. Delestang probabil că plecase de dimineață la ferma sa model de la Chamade.

La locuința contesei Balbi ușa era într-una larg deschisă. În josul scării Rougon se întîlni cu o femeie mică, brună, prost pieptănată, care purta o rochie galbenă în zdrențe și mușca dintr-o portocală ca dintr-un măr.

— Antonia, stăpîna dumitale e acasă? o întrebă el.

Ea nu răspunse; cu gura plină, clătină tare din cap rîzînd. Buzele și le mînjise cu zeamă de portocală; ochii și așa destul de mici, și-i micșora de păreau două picături de cerneală pe pielea sa brună.

Rougon se urcă sus, obişnuit cu serviciul dezmăţat al casei. Pe scară se încrucişă cu o namilă de servitor; semăna a bandit cu barba lui lungă, neagră: privindu-l calm nu îi cedă oaspetelui partea dinspre balustradă. Apoi pe platforma de la primul etaj se văzu singur în faţa a trei uşi deschise. Acea din stînga dădea în camera Clorindei. Avu curiozitate să-şi întindă gîtul să se uite. Deşi era ora patru, în cameră încă nu se făcuse curăţenie; un paravan întins dinaintea patului ascundea pe jumătate aşternutul aruncat în neorînduială; pe paravan, jupoanele din ajun erau întinse la uscat, murdare de noroi la poale. În faţa ferestrei, pe jos, era ligheanul plin de apă cu săpun: un motan cenuşiu, motanul casei, dormea strîns ghem pe un vraf de haine.

Clorinde stătea la etajul al doilea de obicei, în acea galerie din care făcuse rînd pe rînd, atelier, fumoar, seră şi salon de vară. Pe măsură ce Rougon urca, auzi, tot mai limpede o larmă de glasuri, de rîsete ascuţite, de mobile răsturnate; ajungînd în dreptul uşii desluşi în cele din urmă că un pian ofticos conducea tot chilomanul, în vreme ce un glas cînta. Bătu la uşă de două ori, dar nu primi nici un răspuns. Atunci se hotărî să intre.

— Ah, bravo, bravo, iată-l! strigă Clorinde, aplaudînd.

El, care de obicei nu-şi pierdea cumpătul cu una cu două, se opri locului în prag, timid. În faţa pianului vechi, în clapele căruia lovea cu mînie ca să scoată sunete cît mai pline, stătea cavalerul Rusconi, legatul Italiei, un bărbat brun, frumos, diplomat grav cînd îi convenea... În mijlocul camerei, deputatul La Rouquette valsa cu un jilţ a cărui spetează o strîngea cu dragoste în braţe, aşa de furat de avîntul său încît semănase pe parchet multe scaune răsturnate. Şi în lumina crudă revărsată pe unul din ochiurile largi cu geamuri, în faţa unui tînăr care îi desemna portretul în cărbune pe o pînză albă, Clorinde, în picioare pe o masă, în mijlocul încăperii poza în chip de Diană, zeiţa vînătorii, cu coapsele goale, braţele goale, gîtul gol, toată goală, avînd înfăţişarea cea mai liniştită. Pe o canapea, trei

domni foarte serioşi, cu ţigări de foi groase în gură, fumau privind la ea, picior peste picior, fără să scoată o vorbă.

— Ascultă, nu mişca! îi striga cavalerul Rusconi Clorindei care era gata să sară de pe masă. Fac eu prezentările.

Şi, urmat de Rougon, zise glumind cînd trecură prin faţa domnului La Rouquette care, căzut într-un jilţ, abia mai răsufla:

— Domnul La Rouquette, pe care îl cunoaşteţi, viitor ministru.

Apoi, apropiindu-se de pictor, continuă:

— Domnul Luigi Pozzo, secretarul meu. Diplomat, pictor, muzician şi un înflăcărat al dragostei.

Uitase de cei trei domni de pe canapea. Dar, întorcîndu-se, îi zări; schimbă tonul său glumeţ, se înclină înspre ei, rostind cu un glas ceremonios:

— Domnul Brambilla, domnul Staderino, domnul Viscardi, tustrei refugiaţi politici.

Cei trei veneţieni, fără a-şi arunca ţigările, salutară. Cavalerul Rusconi se întoarse la pian; Clorinde îl interpelă cu vioiciune, mustrîndu-l că e un pros maestru de ceremonie. Şi, la rîndul ei, arătîndu-l pe Rougon, rosti simplu, cu o intonaţie deosebită, foarte linguşitoare:

— Domnul Eugène Rougon.

Urmă un nou salut. Rougon, care se temuse o clipă de cine ştie ce glumă compromiţătoare, fu surprins de tactul şi de demnitatea bruscă ale acestui zdrahon de fată pe jumătate goală în costumul ei de tul. Se aşeză, se interesă de sănătatea contesei Balbi, cum obişnuia totdeauna; se prefăcea chiar, la fiecare vizită, că venea pentru mamă, ceea ce îi părea mai cuviincios.

— Aş fi fost foarte fericit să-i prezint complimentele mele, adăugă el, folosind formula pe care o adoptase în acestă împrejurare.

— Dar mama e aici! zise Clorinde arătînd spre un colţ al camerei, cu vîrful arcului său de lemn aurit.

Şi contesa, într-adevăr, era acolo, ascunsă de mobile, răsturnată într-un larg jilţ. Prezenţa ei fu o surpriză. Nici refugiaţii politici nu o observaseră; se ridicară şi

salutară. Rougon se duse să-i strîngă mîna. El stătea în picioare iar ea întinsă, răspundea monosilabic la întrebările lui, păstrîndu-şi zîmbetul care n-o părăsea niciodată, nici chiar atunci cînd era bolnavă. Apoi, căzu iar în tăcerea ei, aruncînd distrată cîte-o privire înspre strada pe care un fluviu de trăsuri curgea necontenit. Se aşezase desigur acolo, să vadă cum trece lumea. Rougon se îndepărtă.

În acest timp cavalerul Rusconi, pe scaun în faţa pianului, căuta să-şi amintească o arie lovind uşor clapele, cîntînd încetinel, cu jumătate de voce, o melodie cu cuvinte italiene. Domnul La Rouquette îşi făcea vînt cu batista. Clorinde, foarte serioasă, îşi reluase poza. Rougon, în această atmosferă de reculegere meditativă, începu să se plimbe, cu paşi mărunţi, în lung şi în lat, uitîndu-se pe pereţi. Încăperea era ticsită de o învălmăşeală de obiecte, care te uimea ; mobile, un secretar, un sipet, cîteva mese, împinse în mijloc, înjghebau un soi de labirint cu cărărui sucite ; la un capăt, plante de seră, puse la o parte, rostogolite unele peste altele, trăgeau să moară, cu frunzele lor palmate, verzi, zbîrcite, spînzurînd în jos, mîncate de mană ; la celălalt capăt se rotunjea o moviliţă de lut zbicit, în care se recunoşteau încă braţele şi picioarele făcute fărîme ale unei statui modelate de mîinile Clorindei, căreia îi venise toana într-o zi să ajungă artistă. În sala foarte largă nu era de fapt liber decît un spaţiu restrîns, în faţa unuia din ochiurile cu geamuri, un fel de gol pătrat pe care îl transformau într-un salonaş cele două canapele şi trei fotolii desperecheate.

— Poţi să fumezi, zise Clorinde către Rougon.

El mulţumi ; nu fuma niciodată. Ea, fără să se întoarcă, strigă :

— Cavalere, fă-mi o ţigară. Tutunul trebuie să fie în faţa dumitale, pe pian.

Şi se lăsă iar tăcere, în timp ce cavalerul răsucea ţigara. Rougon, supărat că găsise acolo atîta lume, porni să-şi ia pălăria. Se întoarse totuşi din drum în faţa Clorindei, cu capul sus, zîmbind :

— M-ai invitat parcă să trec pe aici să-mi arăţi ceva ? făcu el.

Ea, foarte gravă, toată numai poză, nu răspunse pe loc. Așa că el fu nevoit să stăruie.

— Ce anume, ce voiai să-mi arăți ?

— Pe mine ! zise ea.

Rostise cuvîntul cu o voce suverană, fără nici un gest, înfiptă pe masă în atitudinea ei de zeiță. Rougon, foarte serios și el, făcu un pas îndărăt, privind-o lung. Și, în adevăr, era o mîndrețe, cu profilul ei pur, cu gîtul lung-subțire, pe care o linie căzînd alene îl lega de umeri. Avea mai cu seamă acea frumusețe maiestuoasă, frumusețea bustului. Brațele ei rotunde, coapsele ei rotunde păstrau un lustru de marmură. Șoldul ei stîng, ușor purces înainte, îi înmlădia puțin trupul, mîna dreaptă întinsă în aer, dezvăluia de la subsuoară pînă în călcîie o lungă linie robustă care unduia, scobită în talie, cu ro'unjimi la coapsă. Cu cealaltă mînă se rezema de arc ; avea vigoarea liniștită a Dianei din antichitate, nepăsătoare de goliciunea ei, disprețuind dragostea acestor bărbați, mîndră, nemuritoare și rece.

— Foarte frumos, foarte frumos, șopti Rougon, neștiind ce să zică.

Adevărul e că găsea ceva silit în neclintirea ei de statuie. Părea o întrupare a victoriei, atît de sigură de frumusețea ei clasică încît Rougon, dacă ar fi îndrăznit, ar fi criticat-o ca pe o marmură ale cărei anumite forme zdravene supărau ochii săi de burghez : i-ar fi plăcut mai degrabă o talie subțire, șolduri nu atît de pline, un piept așezat nu chiar așa de jos. Apoi îi veni o poftă de om grosolan, s-o apuce de pulpă. Trebui să se îndepărteze cît mai mult, ca să nu cedeze acestei porniri.

— Ai văzut destul ? întrebă Clorinde, tot serioasă și plină de convingere. Așteaptă, iată și alt ceva.

Și, deodată, ea nu mai fu Diana. Aruncă arcul și deveni Venus. Cu mîinile prinse după ceafă, împreunate în chica de pe grumaz, cu bustul răsturnat pe jumătate pe spate, ridicîndu-și sfîrcurile sînilor, ea surîdea, deschidea puțintel buzele, cu privirile rătăcite, cu fața ca înecată dintr-o dată în soare. Părea mai mică, cu mădularele mai groase, toată poleită cu aurul unui fior de dorință, ale cărui unduiri calde Rougon le vedea pe

pielea ei de mătase. Se zgribulise de tremur, oferindu-se, căutînd să aţîţe dorinţele, ca o întrupare a amantei supuse care vrea să fie cuprinsă pe de-a-ntregul într-o îmbrăţişare.

Domnul Brambilla, domnul Staderino şi domnul Viscardi, fără a se clinti din îndîrjirea lor întunecată de conspiratori, o aplaudară cu seriozitate:

— Brava! brava! brava!

Domnul La Rouquette izbucni într-un acces de entuziasm, iar cavalerul Rusconi, apropiindu-se de masă ca să întindă o ţigară fetei, rămase locului, cu o privire uimită, clătinînd uşor din cap, ca şi cum bătea astfel tactul admiraţiei sale.

Rougon nu zise nimic. Îşi împreună atît de strîns mîinile încît degetele îi trosniră. Un fior fulgerător îl străbătu din creştet pînă-n tălpi. Şi răsgîndindu-se să mai plece, se aşeză pe un scaun. Dar ea redevenise stăpînă pe tot trupul ei mare, rîzînd cu hohote, trăgînd lacom din ţigară cu buzele răsfrînte, ca un soldat. Începu să înşire că tare i-ar fi plăcut să facă teatru; că i-ar fi venit uşor să redea mînia, dragostea, sfiala, spaima; şi cu o atitudine, cu un joc de fizionomie, întrupa diferite personaje. Apoi, nici una nici două:

— Vrei să te imit pe dumneata, domnule Rougon, vorbind la Cameră?

Se umflă, se îngîmfă, răsuflînd tare, începu să ameninţe cu pumnii strînşi, cu mimică aşa de caraghioasă, aşa de veridică în exagerarea ei bufonă, încît toată lumea rămase uluită şi plină de admiraţie. Rougon rîdea ca un copil; o găsea minunată, foarte fină şi foarte tulburătoare.

— Clorinda... Clorinda.. murmura Luigi lovind uşor cu rezemătoarea mîinii în şevalet.

Cum ea nu-şi găsea astîmpăr, pictorul nu mai putea să lucreze. Îşi pusese la o parte cărbunele de desen, ca să întindă pe pînză o pastă subţire de culoare, cu un aer sîrguitor, ca de şcolar. Rămas serios în mijlocul rîsetelor, ridicîndu-şi spre faţă ochii în văpăi, se uita cu o mutră încruntată la oamenii cu care ea glumea. Îi venise ideea s-o picteze îmbrăcată cu acest costum al Dianei la vînătoare, de care întreg Parisul vorbea,

după ultimul bal de la legaţie. Se da drept vărul ei, fiindcă se născuse pe aceeaşi stradă, la Florenţa.

— Clorinda, repetă el cu glas mînios.

— Luigi are dreptate, zise ea, nu sînteţi cuminţi domnilor, faceţi o gălăgie!... La lucru, la lucru.

Şi se înfipse din nou în poza sa olimpiană. Redeveni o frumoasă marmură. Domnii rămaseră locului, nemişcaţi, ca ţintuiţi. Numai domnul La Rouquette se încumetă să bată toba discret pe braţul fotoliului său, cu vîrful degetelor. Rougon, trîntit pe spate, se uita la Clorinde, din ce în ce mai pierdut, cotropit de un vis, în care fata lua proporţii, creştea fără seamăn. Era, orice s-ar zice, mai degrabă un ciudat automat decît o femeie. Niciodată nu se gîndise s-o studieze. Începea să întrevadă complicaţii neobişnuite. Într-o clipă avu intuiţia foarte netă a puterii acestor umeri goi în stare să zguduie o lume. Clorinde, în privirile lui tulburi, se dezvolta într-una, îi astupa tot geamlîcul, cu talia ei de statuie uriaşă. Dar clipi des din pleoape şi o regăsi cu mult mai mică decît el, pe masă. Surîse; dacă ar fi vrut, ar fi bătut-o ca pe un copil; şi se miră că îl prinsese frica o clipă.

În răstimp din celălalt capăt al sălii, se auzi un mic zgomot de voci. Rougon trase cu urechea din obicei, dar nu deosebi decît un murmur pripit de silabe în italiană. Cavalerul Rusconi, care se strecurase îndărătul mobilelor, se sprijinea cu mîna pe speteaza fotoliului contesei, aplecat respectuos spre ea, părînd că-i povestea o întîmplare oarecare cu multe amănunte. Contesa se mulţumea să aprobe din cap. La un moment dat, totuşi făcu un semn violent de tăgadă şi cavalerul se aplecă şi mai tare, o linişti cu glasul său melodios, care curgea dezmierdător ca ciripitul păsărilor. Rougon, mulţumită faptului că cunoştea provensala [1], surprinsese în cele din urmă cîteva cuvinte care îl făcură să devină iar serios.

— Mamă, strigă deodată Clorinde, i-ai arătat cavalerului depeşa de ieri seară?

---

[1] Limba care se vorbeşte în Provence, regiune din sudul Franţei (n. t.).

— O depeşă ! repetă cu glas tare cavalerul.

Contesa trăsese dintr-un buzunar un pachet de scrisori, în care căută îndelungă vreme. În sfîrşit îi întinse o bucăţică de hîrtie albastră, foarte mototolită. O citi, apoi făcu un gest de mirare şi de mînie.

— Cum se poate ! exclamă el în franţuzeşte, uitînd de lumea dimprejur, ştiaţi de ieri ! Mie vestea nu mi-a ajuns decît azi-dimineaţă !

Clorinde izbucni în rîs, lucru care îl supără pînă la urmă.

— Şi doamna contesă m-a lăsat să-i povestesc întîmplarea de-a fir-a-păr, de parcă nu ştia nimic !... Ei bine, fiindcă sediul legaţiei este aici, voi veni în fiecare zi să cercetez corespondenţa.

Contesa zîmbea. Mai căută în pachetul ei de scrisori ; trase o a doua hîrtie pe care i-o întinse s-o citească. De data aceasta el păru foarte mulţumit. Şi conversaţia cu voce slabă reîncepu. Cavalerul îşi recăpătase surîsul său respectuos. Plecînd de lîngă contesă, îi sărută mîna :

— Problemele serioase le-am terminat, zise el cu jumătate de glas, aşezîndu-se iar la pian.

Lovi în clape din toată puterea cîntînd o melodie deocheată, foarte populară în acel timp. Apoi, dintr-o dată, uitîndu-se la ceas, se repezi să-şi ia pălăria.

— Pleci ? îl întrebă Clorinde.

Îi făcu semn să vină la ea, se rezemă de umărul său, ca să-i vorbească la ureche. El dădu din cap rîzînd. Apoi îi şopti :

— Foarte tare, foarte tare... Am s-o scriu acolo.

Şi ieşi, după ce salutase. Luigi, izbind cu rezemătoarea mîinii, o silise pe Clorinde, care stătea cinchită pe masă, să se ridice în picioare. Fără îndoială că fluviul trăsurilor curgînd de-a lungul străzii o plictisise în cele din urmă pe contesă şi după ce pierdu din ochi cupeul cavalerului, înecat în mijlocul landourilor care se coborau dinspre Bois de Boulogne, trase de cordonul clopoţelului din spatele ei. Namila de servitor, cu o înfăţişare de bandit, intră, lăsînd uşa deschisă. Contesa se sprijini de braţul său, străbătu cu încetul camera, printre domnii care, în picioare, se

înclinau în fața ei. Le răspundea dînd din cap, surîzătoare. Apoi, în prag, se întoarse către Clorinde și-i zise:

— Iar am migrenă, mă duc să mă culc puțin.

— Flaminio, strigă fata la servitorul care o ducea pe mamă-sa, încălzește fierul de călcat și pune-i-l la picioare.

Cei trei refugiați politici nu se mai așezară. Rămaseră locului, un minut, în rînd, sfîrșindu-și de morfolit între dinți țigările de foi, pe care le aruncară într-un colț, după grămada de lut, cu același gest corect și precis. Și defilară prin fața Clorindei, plecară, în procesiune.

— Doamne dumnezeule! zicea domnul La Rouquette care tocmai începuse o conversație serioasă cu Rougon, știu, cum să nu, că chestiunea asta a zaharozelor este foarte importantă. E vorba de o întreagă ramură a industriei franceze. Păcat că nimeni, la Cameră, nu pare să o fi studiat în fond.

Rougon, pe care îl plictisea, nu mai răspundea decît dînd din cap. Deputatul cel tînăr se apropie și mai mult de el și continuă; figura sa gătită ca o păpușă, deveni subit gravă.

— Eu am un unchi în industria zaharozelor. Are una din cele mai mari rafinării din Marsilia... Ei bine! m-am dus să petrec trei luni la dînsul. Mi-am luat note, foarte multe note. Am vorbit prietenește cu muncitorii, m-am pus în curent, în sfîrșit! Mă înțelegeți, voiam să vorbesc la Cameră...

Făcea pe grozavul în fața lui Rougon. Își dădea toată osteneala să discute cu el numai despre problemele care credea că îl interesau, ținînd morțiș de altminteri să-i apară sub aspectul unui om politic pregătit.

— Și n-ai vorbit? îl întrerupse Clorinde, pe care prezența domnului La Rouquette părea să o fi scos din răbdări.

— Nu, n-am vorbit, reîncepu el cu o voce tărăgănată, am crezut de datoria mea să nu vorbesc... În ultimul moment, mi-a fost teamă să nu prezint cifre inexacte.

Rougon îl privi drept în față, rostind cu seriozitate:

— Știți cîte bucăți de zahăr se consumă zilnic, la Café-Anglais?

Domnul La Rouquette holbă ochii, aiurit. Apoi pufni în rîs.

— A, foarte frumos, foarte frumos, exclamă el. Înțeleg, glumești... Dar asta e chestiunea zahărului; eu vorbeam de problema zaharozelor... Foarte frumos! Îmi îngădui să repet gluma, nu-i așa?

Și înveselit, săltă ușor de cîteva ori, în adîncul fotoliului său. Își recăpătă rumeneala în obraz, se simți mulțumit, căutînd vorbe de duh. Dar Clorinde îl provocă la o discuție în legătură cu femeile. Îl văzuse iar cu o zi înainte la Variétés cu o blondă micuță, foarte urîtă, zbîrlită ca un pudel. La început el negă. Jignit apoi de felul crud cum ea trata „cățelușa" uită ce spusese și luă apărarea acestei doamne, o persoană foarte cumsecade, care nu era chiar așa de urîtă; începu să-i laude, cu amănunte, părul, talia, picioarele. Clorinde se făcu foc și pară. Domnul La Rouquette îi destăinui fără înconjur, în cele din urmă:

— M-așteaptă să mă duc la ea.

Dar după ce închise ușa pe dinafară, fata bătu din palme victorioasă, repetînd:

— Bine c-a plecat, călătorie sprîncenată!

Și sări repede de pe masă, alergă la Rougon și îi întinse amîndouă mîinile. Se sili să pară blîndă, îi era ciudă că n-o găsise singură. Și cît a avut de furcă să facă vînt la atîta lume! Oamenii ăștia greu mai înțeleg, zău! Acest La Rouquette cu zaharozele lui, cît e de ridicol! Dar acum poate că n-o să le mai tulbure liniștea nimeni, au să poată discuta în tihnă. Avea atîtea lucruri să-i spună! Tot vorbind îl conducea spre o canapea. El se așezase fără să-i lase slobode mîinile, în timp ce Luigi izbind de cîteva ori puternic cu rezemătoarea mîinii, repetă pe un ton de supărare:

— Clorinda! Clorinda!

— A, da! e adevărat, portretul! zise ea rîzînd.

Zbughind-o de lîngă Rougon, se duse și se aplecă peste umărul pictorului, mlădioasă și pusă pe mîn-

gîieri. O, ce frumos era ceea ce făcuse. Era într-adevăr foarte bine. Dar, cu drept cuvînt, se cam obosise; şi ceru un sfert de ceas de repaus. De altminteri, putea să lucreze costumul; nu era nevoie să pozeze pentru costum. Luigi arunca priviri cu luciu de oţel asupra lui Rougon, mormăind cam ursuz. Ea începu atunci să vorbească, foarte repede, în limba italiană, dar mereu cu surîsul pe buze. Şi el tăcu, plimbîndu-şi din nou penelul, arar.

— Nu mint, reluă ea vorba, aşezîndu-se din nou lîngă Rougon, pulpa dreaptă mi-a amorţit de-a binelea.

Şi începu să-şi dea pălmuţe peste pulpa stîngă, ca să-şi pună sîngele în mişcare, zicea dînsa. Sub tul, se vedea pata trandafirie a genunchilor. Intre timp uitase că era goală. Se tot apleca spre el, serioasă, frecîndu-şi uşor pielea umărului de postavul gros al tunicii lui. Dar, pe neaşteptate, dădu peste un nasture şi un adînc fior îi străbătu grumazul. Se privi în oglindă; roşi pînă în albul ochilor. Şi, iute, se duse şi luă o zdreanţă de dantelă neagră şi se înfăşură într-însa.

— Mi-i cam frig, zise ea, după ce împinsese pînă în faţa lui Rougon un fotoliu, în care se aşeză.

De sub dantelă nu i se mai vedea decît nodul de la încheietura mîinilor. Işi legase zdreanţa la gît ca o cravată enormă, în care îşi înfundă bărbia. Cu bustul înecat astfel pe de-a-ntregul, era toată o pată de negreaţă, iar obrazul îi devenise iar palid şi grav.

— Pe scurt, ce-ai păţit! îl întrebă ea. Povesteştemi tot.

Şi îl descusu asupra căderii sale de la putere, cu o sinceră curiozitate filială. Străină cum era, ceru să i se repete pînă şi a treia oară acele amănunte pe care spunea că nu le înţelege. Ii întrerupea povestirea prin exclamaţii în limba italiană, iar în ochii ei întunecaţi Rougon putea urmări toată emoţia istorisirii lui. De ce se certase cu împăratul? Cum de putuse da cu piciorul unei situaţii aşa de înalte? Cît de puternici duşmani trebuie să fi avut, ca să se fi

lăsat astfel doborît? Şi cînd el şovăia, cînd îl strîngea cu uşa să mărturisească ceea ce n-ar fi vrut, se uita la dînsul cu o candoare atît de duioasă, încît se dădea bătut, povestindu-i orice pînă la capăt. Curînd-curînd aflǎ fără îndoială tot ceea ce dorea să ştie. Îi mai puse cîteva întrebări, îndepărtate de subiect, care îl surprinseră pe Rougon prin ciudăţenia lor. Apoi, cu mîinile împreunate, tăcu. Închisese ochii adîncită în gînduri.

— Ei, altceva? o întrebă el zîmbind.

— Nimic, îngînă ea; aşa ceva mă mîhneşte.

Mişcat, cercă să-i ia din nou mîinile într-ale lui; dar ea le piti în dantelă şi tăcu mai departe. Peste cîteva minute, redeschise pleoapele, întrebîndu-l:

— Va să zică, ai ceva proiecte?

Rougon o privi ţintă în ochi. O bănuială îi fulgeră prin minte. Dar era atît de minunată acum, afundată în fotoliu, tînjind de inimă rea, de parcă necazurile „bunului prieten" ar fi zdrobit-o, încît nu dădu atenţie fiorului de frig care îi trecuse prin ceafă. Ea îl măguli grozav. Desigur, nu va fi ţinut multă vreme la o parte, va ajunge iar stăpîn într-o zi. Era convinsă că nutrea gînduri mari, că avea încredere în steaua lui: căci izbînda îi era scrisă în frunte. De ce nu i se destăinuia ei? Era atît de discretă şi ce fericită ar fi să poată contribui şi ea în bună parte la făurirea viitorului său! Rougon, beat de farmecul Clorindei, căutînd mereu să apuce micuţele mîini care se afundau în dantelă, prinse a vorbi iar, vorbi într-una într-atîta încît destăinui totul şi nădejdiile şi certitudinile. Nu-l mai îmboldea, il lăsa în voie, fără nici un gest, de frică să nu-i taie avîntul. Îl examina, îl iscodea amănunţit, din creştet pînă în tălpi, scociorîndu-i creierul, cumpănindu-i din ochi umerii, măsurîndu-i coşul pieptului. Era fără îndoială un bărbat solid care, aşa voinică cum era ea, ar fi luat-o de-a spinarea cu-o singură învîrtitură a mîinii, şi ar fi dus-o astfel fără să-i pese, pe orice culme ar fi dorit dînsa.

— Ah, prietene drag! exclamă ea. Eu nu m-am îndoit nici o clipă!

Se ridicase, deschizîndu-şi braţele, lăsînd să-i alunece dantela. Şi astfel reapăru, mai goală, întinzîndu-şi gîtul, revărsîndu-şi umerii din spuma tulului, cu o mişcare aşa de mlădioasă de pisică în călduri, încît se părea că ţîşnea din propriul ei corsaj. Acest spectacol neaşteptat i se oferi lui Rougon ca răsplată şi ca o promisiune a fericirii. Nu-i aşa că bucata de dantelă alunecase? Ea o puse iar peste umeri, o înnodă mai strîns.

— Ei, tăcere! şopti ea, Luigi bombăne.

Şi alergă la pictor, se aplecă a doua oară peste umărul lui, şoptindu-i foarte repede ceva la ureche. Cînd nu mai fu lîngă el fata vibrîndă de simţire, lui Rougon îi veni să-şi muşte mîinile de ciudă, de necaz, aproape supărat. Îl iritase nemaipomenit. Şi o ocăra. Nici la douăzeci de ani nu s-ar fi prostit într-atît. I se spovedise ca un copil, el care de două luni umbla s-o facă să vorbească, dar nu izbutise să scoată de la dînsa altceva decît rîsete şăgalnice. Fiindcă nu-l lăsase să-i apuce mîinile, el nu mai ţinuse seama de nimic şi îi destăinuise totul, numai ca să i le dea. Acum, era limpede, avea să-l cucerească; şi cumpănea dacă mai făcea să-şi dea osteneala să-l ademenească.

Rougon avu un zîmbet de om tare. O va zdrobi oricînd va vrea. Nu ea îl stîrnea? Şi gînduri ticăloase îi treceau prin minte, un întreg proiect de ademenire: s-o facă să aştepte în zadar, după ce va ajunge stăpînul ei. În adevăr, nu putea să se poarte ca unul bicisnic la femei cu această fată în plină tinereţe, care îşi arăta astfel umerii sub ochii lui. Totuşi, nu se putea şti dacă dantela se deznodase singură, de la sine.

— Crezi că am ochi verzi? îl întrebă Clorinde, apropiindu-se.

El se ridică în picioare, o privi de foarte aproape, fără să-i tulbure liniştea limpede a ochilor. Dar, cînd îşi întinse mîinile, îl lovi peste ele cu palma. Nu era nevoie să o mai pipăie; era foarte rece acum. Se înfăşura în tulul ei, cu o ruşine, care se speria de cele mai mici lucruri rămase neacoperite. În zadar o

luă în rîs, o cicăli, prefăcîndu-se că foloseşte forţa, ea se acoperea tot mai mult, dădea ţipete scurte, cînd el atingea numai în treacăt dantela. De altminteri, nu vru să se mai aşeze.

— Îmi place mai curînd să mă plimb puţin, zise ea, umbletul îmi dezmorţeşte picioarele.

El o însoţi, merseră alături, în lung şi în lat. Încercă să-i smulgă mărturisiri la rîndul său. De obicei, ea nu răspundea la întrebări. În conversaţie sărea brusc de la una la alta, scotea exclamaţii adeseori, începea povestiri pe care nu le isprăvea niciodată. Întrebînd-o cu îndemînare despre absenţa de cincisprezece zile a ei şi a mamei-sii, din luna trecută, ea începu să îndruge un şir nesfîrşit de istorioare din călătoriile ei. Unde nu fusese : în Anglia, Spania, Germania ; văzuse de toate. Urmă o ploaie de observaţii mărunte copilăreşti, despre hrană, despre modă, despre vreme. Uneori, începea o poveste în care intra şi ea în scenă, alături de personaje cunoscute pe care le prezenta sub numele lor adevărate ; Rougon îşi încorda auzul, credea că în sfîrşit va scăpa vreo destăinuire ; dar istorisirea căpăta o întorsătură copilărească sau rămînea fără deznodămînt. Nici în ziua aceea nu află nimic. Pe faţa ei rîsul punea o mască. Rămînea de nepătruns, în ciuda vioiciunii ei guralive. Rougon, ameţit de atîtea născociri uimitoare care se dezminţeau una pe alta, nu ştia ce să mai creadă : avea în faţa lui o copiliţă de doisprezece ani, nevinovată pînă la prostie, sau o femeie cu foarte multă experienţă, reîntoarsă la naivitate printr-un rafinament.

Clorinde întrerupse povestirea unei aventuri care i se întîmplase într-un orăşel din Spania ; era vorba de galanteria unui călător de la care fusese nevoită să primească patul, în timp ce el dormise pe un scaun.

— Nu trebuie să te întorci la Tuileries, zise ea fără nici o legătură. Lasă să-ţi ducă dorul.

— Îţi foarte mulţumesc, domnişoară Machiavel, răspunse Rougon rîzînd.

Clorinde rîse şi mai tare decît el. Dar continuă să-i dea sfaturi excelente. Cum Rougon încercă din nou

să o ciupească de braț ca în glumă, fata se supără, îl mustră, că nu se putea vorbi cu el serios nici două-trei minute. Ah, dacă ar fi ea bărbat! Cum și-ar mai face drum în viață! Bărbații nu prea au minte!

— Ascultă, povestește-mi din pățaniile prietenilor dumitale, reîncepu ea, așezîndu-se pe marginea mesei, în fața lui Rougon, care stătea în picioare.

Luigi, care nu-i scăpa din ochi, își închise cu zgomot cutia de culori.

— Plec, zise el.

Dar Clorinde se repezi spre pictor, îl întoarse înapoi, jurîndu-se că va începe iar să pozeze. Se temea să rămînă singură cu Rougon. Și cum Luigi se învoi, încercă să mai cîștige timp.

— Lasă-mă să mănînc ceva. Mi-e o foame! O, două îmbucături, atît.

Deschise ușa strigînd:

— Antonia! Antonia!

Ii dădu o poruncă în italienește. Se așeza tocmai pe marginea mesei cînd Antonia intră, ținînd pe fiecare palmă cîte o felie de pîine cu unt. Servitoarea i le întinse, ca pe o tavă, cu rîsul ei de animal gîdilit, un rîs care deschidea o gură roșie pe o față brună. Plecă apoi, ștergîndu-și mîinile de fustă. Clorinde o chemă din nou, cerîndu-i un pahar de apă.

— Vrei să împărțim pe din două? îl întrebă pe Rougon. E foarte bun untul. Cîteodată îl presar cu zahăr. Dar nu se cade întotdeauna să fii lacom.

Ea nu era de fel, într-adevăr. Rougon o surprinsese într-o dimineață mîncînd o bucată de omletă gătită în ajun. I se părea stăpînită de zgîrcenie, un nărav italienesc.

— Trei minute, nu-i așa, Luigi? zise mușcînd din prima felie de pîine cu unt.

Și adresîndu-se iar lui Rougon, mereu în picioare în fața ei, îl întrebă:

— Despre domnul Kahn, de pildă, ce știi, cum a ajuns deputat?

Rougon se supuse la acest nou interogator, nădăjduind să stoarcă de la ea vreo mărturisire cu de-a sila. Știa că era foarte curioasă să afle cîte ceva din

viața oricui: pleca urechea la toate indiscrețiile, pîndind neîncetat intrigile încurcate în mijlocul cărora trăia. O frămînta grija situațiilor înalte, a marilor averi.

— O, răspunse el rîzînd, Kahn a ieșit deputat din pîntecile maică-sii. I-or fi crescut dinții pe băncile Camerei. Sub Louis-Philippe ocupa un loc în centru-dreapta și susținea monarhia constituțională cu o patimă tinerească. După 48, a trecut în centru-stînga, tot foarte pasionat, de altfel ; își prezentase o profesiune de credință republicană într-un stil strălucit. Astăzi, a revenit în centru-dreapta, apără cu pasiune imperiul... În sfîrșit, este fiul unui bancher evreu din Bordeaux, conduce furnale mari în apropiere de Bressuire, și-a croit o specialitate în chestiunile financiare și industriale, duce o viață destul de ștearsă în așteptarea unei mari averi pe care o va aduna într-o bună zi ; a fost făcut ofițer la 15 august trecut...

Și Rougon căuta cu priviri pierdute.

— Nu-mi scapă nimic, mi se pare... Nu, n-are nici un copil...

— Cum se poate ! E însurat ! exclamă Clorinde. Cu un gest dădu a înțelege că domnul Kahn n-o mai interesa. Era un prefăcut ; niciodată nu-și arătase nevasta. Rougon îi explică pe dată că domnul Kahn trăia la Paris, foarte retras. Apoi, fără să mai aștepte vreo întrebare, continuă :

— Vrei biografia lui Béjuin, acum ?

— Nu, nu, zise fata.

Dar el continuă oricum :

— A urmat Școala Politehnică. A scris broșuri pe care nimeni nu le-a citit. Conduce industria de cristal de la Saint-Florent, la trei leghe de Bourges... E o născocire a prefectului din Cher...

— Taci o dată, strigă ea.

— Un om vrednic, votează cum trebuie ; zgîrcit la vorbă, foarte răbdător, așteaptă să i se poarte de grijă, gata mereu să privească la tine, ca să nu-l uiți... L-am numit cavaler...

Îi astupă gura cu mîna, supărată, exclamînd :

— Ei ! e însurat și ăsta ! nu-i interesant... Am vă-

zut-o pe nevastă-sa la dumneata, o buftea, o împopoţănată ! M-a poftit să mă duc să vizitez industria lor de cristal, la Bourges.

Dintr-o îmbucătură isprăvi prima felie de pîine cu unt. Apoi trase o duşcă bună de apă. Picioarele îi atîrnau la marginea mesei ; şi cam plină în şolduri, cu gîtul aplecat pe spate, le bălăbănea maşinal, într-un ritm pe care Rougon îl urmărea din ochi. La fiecare mişcare încoace şi încolo, pulpele se umflau sub tul.

— Şi domnul Du Poizat ? întrebă Clorinde, după o scurtă tăcere.

— Du Poizat a fost subprefect, răspunse simplu.

Ea îl privi surprinsă de scurtimea biografiei.

— Asta o ştiu şi eu. Altceva ?

— Altceva, va fi prefect mai tîrziu şi atunci va fi decorat.

Ea înţelese că nu voia să spună mai mult. De altfel, aruncase numele lui Du Poizat aşa, la întîmplare. Acum, făcea socoteala acestor domni pe degete ; începînd cu degetul cel gros, îngăimă :

— Domnul d'Escorailles : nu e serios, îi plac toate femeile. Domnul La Rouquette : e de prisos, îl cunosc prea bine... Domnul de Combelot : încă unul tot însurat...

Şi cum se oprise la degetul inelar, nemaigăsind nici unul, Rougon îi zise privind-o ţintă :

— L-ai uitat pe Delestang.

— Bine zici ! strigă ea. Spune-mi ceva despre dînsul.

— E un bărbat frumos, continuă el fără s-o piardă din ochi. E foarte bogat. I-am prezis de la început un mare viitor.

Urmă pe acest ton, covîrşindu-l de laude, dublînd cifrele. Ferma-model de la Chamade făcea două milioane. Delestang va fi cu siguranţă ministru într-o bună zi. Dar ea îşi ţuguia buzele cu o schimă de dispreţ.

— E destul de prost, mormăi ea în cele din urmă.

— Păi de ! zise Rougon, cu un zîmbet subtil.

Părea încîntat de vorba care îi scăpase Clorindei. Cum ea trecea adesea brusc de la una la alta, îi puse o nouă întrebare, privindu-l la rîndul ei cu fixitate:

— Probabil că îl cunoşti pe domnul de Marsy?

— Da, da, ne cunoaştem, răspunse el, fără a se urni din loc, înveselit şi mai mult că-i pusese această întrebare.

Dar deveni serios. Fu foarte corect, foarte drept.

— E un om de o inteligenţă nemaipomenită, începu el. E o onoare pentru mine că-l am ca adversar... A încercat de toate. La douăzeci şi opt de ani era colonel. Mai tîrziu, a ajuns în fruntea unei mari uzine. Apoi, s-a îndeletnicit pe rînd cu agricultura, cu finanţele, cu comerţul. Se spune că a pictat portrete şi a scris romane.

Clorinde, uitînd să mănînce, rămase visătoare.

— Am vorbit cu el ieri seară, zise ea cu jumătate de glas. E foarte bine... Fiu de regină.

— După mine, urmă Rougon, spiritul îi strică. Eu am altă concepţie despre forţă. L-am auzit făcînd calambururi într-o împrejurare foarte gravă. In sfîrşit, a reuşit, domneşte ca şi împăratul. Toţi copiii din flori au noroc!... Îl caracterizează mai cu seamă tăria pumnului, o mînă de fier, îndrăzneaţă, hotărîtă, dar foarte mlădioasă, iscusită.

Fără să vrea, Clorinde îşi aplecase ochii asupra mîinilor mari ale lui Rougon. El observă şi continuă zîmbind:

— O, am nişte labe, nu-i aşa? De asta nu ne-am înţeles niciodată, eu cu Marsy. El trece cu eleganţă lumea pe sub ascuţişul sabiei, fără să-şi păteze mîinile albe. Eu, izbesc cu ciomagul în moalele capului.

Îşi strînsese pumnii; nişte pumni butucănoşi, cu păr între falange, şi-i învîrtea într-o parte şi într-alta, fericit că erau peste măsură de mari. Clorinde luă a doua felie de pîine cu unt, îşi înfipse dinţii în ea, mereu visătoare. In sfîrşit, îşi ridică privirile înspre Rougon:

— Ei şi dumneata? îl întrebă ea.

— Vrei biografia mea! zise el. E foarte uşor de povestit. Bunicul meu vindea legume. Eu, pînă la vîr-

sta de treizeci şi opt de ani, mi-am tîrît ghetele cu călcîie scîlciate de avocat mărunt, în fundul provinciei de baştină. Eram un necunoscut pînă mai ieri. Nu mi-am ros umerii, ca prietenul meu Kahn, să sprijin toate guvernele. Nu am absolvit ca Béjuin Şcoala Politehnică. Nu port nici numele ilustru al domnului d'Escorailles, nu am nici înfăţişarea chipeşă a bietului Combelot. Nu am rude bogate ca La Rouquette, care-şi datoreşte scaunul de deputat surorii sale, văduva generalului de Llorentz, astăzi doamnă de onoare la palat. Tata nu mi-a lăsat, cum i-a lăsat lui Delestang tată-său, o avere de cinci milioane, cîştigată în comerţul de vinuri. Nu sînt născut pe treptele unui tron, ca de Marsy şi n-am crescut ţinîndu-mă de poala unei femei pedante, sub mîngîierile lui Talleyrand. Nu, sînt un om nou, nu am decît pumnii mei.

Şi îşi izbea pumnii unul de altul, rîzînd foarte tare, luînd totul în zeflemea. Dar îşi revenise, părea gata să spargă pietre între degetele lui strînse pumn. Clorinde îl admira.

— N-am fost nimic. Voi fi acum ceea ce îmi va plăcea, urmă el, uitînd de toate, vorbind ca pentru sine. Sînt o forţă. Şi mă fac să strîng din umeri, unii, cînd asigură imperiul de tot devotamentul lor. Îl iubesc oare ? Il preţuiesc în conştiinţa lor ? Nu s-ar împăca bine cu orice ocîrmuire ? Eu, eu am crescut cu Imperiul ; l-am creat pe el şi el m-a creat pe mine... Am fost numit cavaler după 10 decembrie, ofiţer în ianuarie 1852, comandor la 15 august 1854, mare ofiţer acum trei luni. În timpul republicii, am avut la un moment dat portofoliul lucrărilor publice ; mai tîrziu împăratul m-a însărcinat cu o misiune în Anglia ; apoi am intrat în Consiliul de Stat şi la Senat...

— Şi, mîine, unde o să intri ? întrebă Clorinde, cu un rîs, sub care se silea să ascundă febra curiozităţii sale.

El o privi şi se opri deodată.

— Eşti foarte curioasă, domnişoară Machiavel, zise el.

Ea îşi bălăbăni picioarele, mişcîndu-le mai viu. Urmă o tăcere. Rougon, văzînd-o din nou cufundată

într-o adîncă visare, crezu momentul potrivit să-i smulgă o mărturisire.

— Femeile... începu el.

Dar ea îl întrerupse, cu ochii pierduţi în vag, surîzînd uşor propriilor sale gînduri, rostind îngînat:

— O, femeile au altceva.

Fu singura ei mărturisire: Isprăvi de mîncat felia de pîine cu unt, goli dintr-o dată paharul de apă şi sări în picioare pe masă, cu un salt care dovedea îndemînarea ei de călăreaţă.

— Ei, Luigi! strigă ea.

Cu o clipă mai înainte, pictorul muşcîndu-şi mustaţa de nerăbdare, se ridicase de la lucru, tropăind din picioare, în jurul ei şi al lui Rougon. Se aşeză iar, suspinînd şi îşi luă paleta. Cele trei minute de păsuire cerute de Clorinde duraseră un sfert de oră. Acum era în picioare pe masă, înfăşurată în aceeaşi bucată de dantelă neagră. După ce îşi regăsise atitudinea în care poza, se descoperi cu o singură mişcare a mîinilor. Devenea din nou o marmură, nu mai ştia ce-i ruşinea.

Pe Champs-Elysées trăsurile huruiau tot mai rar. Amurgul îndesa pe alee o pulbere de soare care pudra copacii, de parcă roţile ar fi ridicat de pe drumuri un nor de rumeneală. Lumina zilei care cădea potopitoare pe geamlîcul de sus, răsfira peste umerii Clorindei apele unduitoare ale unor răsfrîngeri de aur. Încetul cu încetul cerul pălea.

— Căsătoria domnului de Marsy cu acea prinţesă valahă se face sigur? întrebă ea după un minut.

— Cred că da, răspunse Rougon. E putred de bogată. Marsy aleargă totdeauna cu limba scoasă după bani. De altfel se spune că e îndrăgostit lulea.

Nimic nu mai tulbura tăcerea. Rougon rămase locului; simţindu-se ca la dînsul acasă, nici prin gînd nu-i dădea să plece. Medita; îşi reluă plimbarea. Această Clorinde era în adevăr o fată cît se poate de fermecătoare. Se gîndea la dînsa, de parcă se despărţiseră de lungă vreme; şi cu privirile în parchet, se adîncea în gînduri pe jumătate formulate, foarte dulci, care îl gîdilau la inimă. I se părea că ieşise

dintr-o baie călduţă, cu mădularele îngreuiate de o toropeală nespus de plăcută. În carne îl pătrunsese o aromă deosebită, de o asprime aproape dulce. Tare i-ar mai fi plăcut să se culce pe una din canapele şi să doarmă în această mireasmă.

Îl trezi pe neaşteptate un zgomot de glasuri. Un bătrîn, pe care nu-l văzuse intrînd, o sărută pe frunte pe Clorinde, care se aplecă zîmbind, la marginea mesei.

— Bună ziua, drăguţă, zise el. Ce frumoasă eşti! Îţi arăţi deci tot ce ai?

Rînji uşor şi fiindcă Clorinde, încurcată, îşi adună capătul dantelei negre, îi spuse îndată:

— Nu, nu, e foarte frumos, arată tot, hai! Ah, copila mea, am mai văzut eu atîtea!

Apoi înturnîndu-se spre Rougon căruia i se adresă cu „scumpe coleg", îi strînse mîna, adăugînd:

— O ştrengăriţă care a stat de atîtea ori pe genunchii mei, cînd era mică! Acuma, are un piept care te chiorăşte!

Era bătrînul domn de Plouguern. Avea şaptezeci de ani. Sub Louis-Philippe, ales în Cameră la Finistère, fusese unul din deputaţii legitimişti care merseseră în pelerinaj la Belgrave-Square şi îşi dăduse demisia în urma votului de blam care îi înfierase, pe el şi pe colegii săi. Mai tîrziu, după zilele din februarie, îndrăgise deodată Republica, pe care o salutase cu vii strigăte de bucurie de pe băncile Constituantei. Acum, după ce împăratul îi asigurase în Senat o pensie pe deplin meritată, era bonapartist. Dar, ca un gentilom. Umilinţa lui mare îşi permitea uneori, ca o plăcere, puţintică opoziţie. Lipsa de recunoştinţă îl desfăta. Sceptic pînă în măduva oaselor, apăra religia şi familia; ca o datorie faţă de numele pe care-l purta, unul din cele mai ilustre din Bretagne. Cîteodată, considera Imperiul imoral şi o spunea sus şi tare. Trăise o viaţă de aventuri suspecte, era foarte desfrînat, foarte inventiv, rafinat în plăceri; se povesteau despre bătrîneţea lui isprăvi după care tînjeau şi cei tineri. În cursul unei călătorii în Italia o cunoscuse pe contesa

Balbi şi îi rămase amant treizeci de ani; după despărţiri care ţineau şi cîţiva ani, se împăcau, pentru trei nopţi, în oraşele pe unde se întîlneau. Gura lumii pretindea că Clorinde era fiica lui; dar nici el nici contesa nu ştiau într-adevăr nimic despre asta; şi cînd copila devenise femeie, cu nuri şi vino-ncoace, el nu se ascundea să spună că îl vizitase des şi pe tatăl ei, odinioară. Bătrînul o sorbea din ochii săi încă vii şi îşi îngăduia cu ea familiarităţi foarte slobode, ca un vechi prieten. Domnul de Plouguern, înalt, uscăţiv, osos, semăna întrucîtva cu Voltaire, căruia îi nutrea în secret un adevărat cult.

— Naşule, nu vrei să te uiţi la portretul meu? îi atrase atenţia Clorinde.

Îi spunea naşule, din prietenie. El se apropiase de Luigi şi peste umerii lui îşi miji ochii, ca un cunoscător.

— Delicios! şopti el.

Rougon se apropie, Clorinde sări şi ea de pe masă, să se uite. Şi toţi trei nu mai puteau de admiraţie. Pictura era foarte reuşită. Pictorul întinsese pe întreaga pînză un strat străveziu de culoare, amestec de alb, galben, trandafiriu, învăluit în palori de acuarelă. Şi chipul ei zîmbea cu o gingăşie de păpuşă; avea buzele frumos tăiate şi sprîncenele arcuite şi o slabă rumeneală în obraz. Era o Diană bună de pus pe o cutie de bomboane.

— O, uitaţi-vă colo, lîngă ochi, acest mic pistrui, zise Clorinde, bătînd din palme de admiraţie. Lui Luigi ăsta, nu-i scapă nimic!

Rougon, pe care tablourile îl plictiseau de obicei, era încîntat. Începuse să se priceapă în artă, în acel moment. Rosti această apreciere, pe un ton de adîncă convingere:

— E admirabil desenat.

— Şi culoarea e minunată, continuă domnul de Plouguern. Umerii ăştia îs parcă de carne... Plăcuţi de tot, sînii. Cel din stînga mai cu seamă are frăgezimea unei petale de trandafir... Ei, ce braţe! Micuţa asta are nişte braţe nemaipomenite! Îmi place

mult de tot rotunjimea musculară de la cot în sus ; e de un relief perfect.

Şi întorcîndu-se spre pictor, adăugă :

— Domnule Pozzo, felicitările mele. Am mai văzut o pînză a dumitale : *Femei la scăldat*. Dar portretul ăsta va fi superior... De ce nu expui ? Am cunoscut un diplomat care cînta minunat din vioară ; ceea ce nu l-a împiedicat să izbutească în cariera sa.

Luigi, foarte măgulit, se înclină. Între timp soarele scăpăta şi fiindcă pictorul voia să isprăvească o ureche, cum spunea el, o rugă pe Clorinde să-şi reia poza, pentru cel mult zece minute. Domnul de Plouguern şi Rougon continuară să discute despre pictură. Acesta din urmă recunoştea că studiile de specialitate îl împiedicaseră să urmărească mişcarea artistică din ultimii ani ; dar dădea toate asigurările că era un mare admirator al creaţiilor frumoase. Declară că culoarea îl lăsa rece ; un desen bun îi dădea deplină satisfacţie, un desen din acele în stare să înalţe sufletul şi să inspire gînduri mari. Cît despre domnul de Plouguern, nu iubea decît anticii ; vizitase toate muzeele din Europa, nu înţelegea cum de puteau să aibă unii atîta îndrăzneală încît să se încumete să mai picteze. Cu toate acestea, luna trecută pusese pe un artist, pe care nimeni nu-l cunoştea şi care avea în adevăr mare talent, să-i decoreze un salonaş.

— Mi-a pictat amoraşi, flori, crengi de copaci cu frunze cu totul neobişnuit, zise el. Fără doar şi poate îţi vine să culegi florile şi printre ele sînt gîze, fluturi, muşte, cărăbuşi, parcă-s vii nu alta. Ce să-ţi spun, e vesel de tot... Mie îmi place pictura veselă.

— Arta nu trebuie să ne plictisească, conchise Rougon.

În clipa aceea, domnul de Plouguern care mergea cu paşi mici alături de domnul Rougon, sfărîmă, sub călcîiul ghetei sale, ceva care se sparse cu zgomotul uşor al unui bob de mazăre exploziv...

— Ce e ? strigă dînsul.

Şi începu să adune de pe jos mătăniile ce alunecaseră de pe fotoliul pe care Clorinde îşi golise con-

ţinutul buzunarului. Una din boabele de sticlă, de lîngă cruce, se prefăcuse în pulbere; însăşi crucea, micuţă, de argint, avea un braţ îndoit şi turtit. Bătrînul mişcă într-o parte şi în alta mătăniile şi zise rînjind:

— Drăguţa mea, ce caută pe jos jucăriile astea?

Dar Clorinde se roşi ca purpura. Se repezi de sus de pe masă, bosumflată, cu ochii întunecaţi de mînie, trăgîndu-şi de zor dantela peste umeri, şi mormăi:

— Răutăciosul! Răutăciosul! mi-a sfărîmat mătăniile!

Şi i le smulse din mînă. Plîngea ca un copil.

— Ei, ei, făcea domnul de Plouguern, rîzînd într-una. Ia uitaţi-vă la smerenia sa! Ieri dimineaţă era cît pe ce să-mi scoată ochii pentru că zărind o ramură de merişor sfinţită, în fundul iatacului ei, am întrebat-o ce mătura cu mătura aceea... Nu mai plînge, prostuţă! Nu i-am sfărîmat nimica bunului dumnezeu.

— Ba da, ba da, strigă ea, i-aţi făcut rău, l-aţi durut.

Ea nu-l mai tutuia. Cu mîinile tremurătoare isprăvi de adunat perla de sticlă. Apoi, suspinînd tot mai des, căută să îndrepte crucea. O şterse cu vîrful degetelor, de parcă ar fi văzut pe metal broboane de sînge. Şi îngînă:

— Papa mi-a dăruit-o prima dată cînd m-am dus să-l văd împreună cu mama. Mă cunoaşte bine, papa; îmi zice „frumosul meu apostol", fiindcă i-am spus odată că aş fi tare mulţumită să mor pentru el... Mătăniile astea îmi aduceau noroc. De acum, adio har, n-au să mă mai ferească de diavol...

— Aide, dă-o încoa, o întrerupse domnul de Plouguern. Ai să-ţi nenoroceşti unghiile, căutînd să o repari... Argintul, nu se dezdoaie cu una cu două, fetiţo.

Luase iar în mînă mătăniile şi cerca să dezdoaie braţul crucii, pe încetul, ca să nu plesnească. Clorinde nu mai plîngea, stătea cu ochii aţintiţi, foarte atentă. Rougon, privea şi el, surîzînd; era de o necredinţă jalnică, într-atît de lipsit de sentimentul religios, încît fata fusese cît pe ce s-o rupă de două ori cu el, din pricina unor glume nelalocul lor.

— Drăcia dracului! zicea cu jumătate de gură domnul de Plouguern, nu-i prea moale, bunul dumnezeu.

Mi-i frică să nu se rupă în două... Ai mai avea un bunul dumnezeu de schimb, fetițo.

Făcu o nouă sforțare. Crucea se rupse deodată.

— Ah, din rău în mai rău ! strigă el. De data asta, s-a rupt.

Rougon pufni în rîs. Atunci Clorinde, cu ochii întunecați, strîmbîndu-se toată la față, făcu un pas înapoi, privi țintă la ei și cu pumnii strînși se repezi furioasă ca și cum ar fi vrut să-i dea pe ușă afară. Îi înjură pe italienește, ca ieșită din minți.

— Ne lovește, ne lovește, spunea înveselit domnul de Plouguern.

— Iată roadele superstiției, zise Rougon printre dinți.

Bătrînul lăsă gluma la o parte, luînd o înfățișare serioasă ; și cum ilustrul personaj continua să rostească fraze gata făcute despre influența dezgustătoare a clerului, despre trista educație a femeilor catolice, despre starea de decădere a Italiei dată pe mîna preoților, el declară cu voce aspră :

— Religia face măreția statelor.

— Cînd nu le roade ca un ulcer, dădu replica Rougon. Istoria stă mărturie. Dacă împăratul nu-i va ține pe episcopi în frîu, în curînd i se vor sui toți în cap.

Domnul de Plouguern se supără la rîndul său. Sări în apărarea Romei. Invocă convingeri de o viață întreagă. Fără religie oamenii s-ar reîntoarce la starea de primitivitate. Și începu să apere marea cauză a familiei. Epoca mergea spre ticăloșie ; niciodată viciul nu-și făcuse mendrele mai cu neobrăzare, niciodată nelegiuirea nu tulburase într-atîta conștiințele.

— Să nu-mi vorbești de Imperiul vostru ! strigă în sfîrșit. E un copil din flori al Revoluției... O, știm bine că Imperiul vostru urmărește să umilească biserica. Dar noi stăm de veghe, nu o să așteptăm să ne strîngeți voi de gît ca pe niște mielușei... Fă o mică încercare, dragă domnule Rougon, și împărtășește Senatului vederile domniilor voastre.

— Ei ! nu-i mai răspunde, zise Clorinde. Dacă-l zădărești, în cele din urmă îl va înjura pe Cristos. E un afurisit.

Rougon, copleşit, se înclină. Tăcu. Fata căuta pe parchet bucăţica desprinsă din cruce; găsind-o, o strînse cu grijă la un loc cu mătăniile într-un ziar. Se calmase.

— A, da, drăguţă, începu pe neaşteptate domnul de Plouguern, încă nu ţi-am spus de ce m-am urcat la tine. Am o lojă la Palais-Royal pe deseară, am venit să te iau cu mine.

— Naşule, naşule! exclamă Clorinde, îmbujorîndu-se la faţă de bucurie. Mă duc s-o trezesc pe mama.

Îl îmbrăţişă „drept pedeapsă", zicea ea. Se întoarse spre Rougon, surîzătoare; îi întinse mîna zicîndu-i cu o mutră bosumflată, delicioasă:

— Dumneata să nu mi-o iei în nume de rău, te rog! Nu mă mai scoate din sărite cu ideile dumitale de păgîn... Mă prostesc de tot cînd mă sîcîie cineva pe chestii de religie. Sînt în stare să-mi stric cele mai bune prietenii.

In răstimp, Luigi îşi împinsese şevaletul într-un colţ, văzînd că nu mai era chip să sfîrşească urechea, în ziua aceea. Îşi luă pălăria, se duse şi puse mîna pe umărul fetei, s-o înştiinţeze că pleca. Ea îl întovărăşi pînă la scară, închizînd uşa în urma lor; dar îşi luară rămas bun atît de zgomotos încît se auzi un uşor ţipăt al Clorindei, care se pierdu într-un rîs înăbuşit. Cînd se întoarse, spuse:

— Mă duc să-mi schimb rochia, bineînţeles dacă naşul nu vrea cumva să mă ia la Palais-Royal aşa cum sînt.

Şi se înveseliră tustrei, la această propunere. Amurgul se lăsase. Cînd Rougon se retrase, Clorinde coborî cu el, lăsîndu-l singur pe domnul de Plouguern un moment, răstimp în care să-şi îmbrace rochia. Se şi întunecase de-a binelea pe scară. Ea mergea înainte, fără a scoate o vorbă, aşa de domol încît simţea că halatul de tul îi atingea genunchii în treacăt, uşor. Ajungînd în faţa camerei intră; făcu doi paşi, apoi se întoarse... El o urmase. Acolo, cele două ferestre luminau cu o puzderie de raze argintate patul desfăcut, ligheanul uitat, motanul veşnic adormit pe clitul de rochii.

— N-o să mi-o iei în nume de rău? îi zise Clorinde iar, cu glasul de abia auzit, întinzîndu-i mîinile.

El jură că nu. Ii apucase mîinile între ale sale; umblînd uşor în dantela neagră, să n-o rupă cu degetele lui butucănoase, alunecă în susul braţelor pînă dincolo de coate. Ea îşi ridică uşor braţele, dornică parcă să-i vină într-ajutor. Erau în umbra paravanului, nu se vedeau de loc la faţă. Şi el, în mijlocul acestei camere al cărei aer stătut îl înăbuşea puţin, resimţi în nări aroma pătrunzătoare, aproape mieroasă, care îl mai îmbătase cîndva. Dar îndată ce mîinile lui, acum din ce în ce mai brutale trecură mai sus de cot, Clorinde se smulse şi o auzi strigînd în uşa care rămăsese deschisă pe urma lor:

— Antonia, aprinde lumina şi dă-mi rochia verde.

Cînd Rougon se trezi pe Avenue des Champs-Elysées, se opri o clipă buimăcit, respirînd boarea proaspătă care adia din înălţimile Arcului de Triumf. Pe strada fără trăsuri acum se aprindeau una după alta gurile lămpilor cu gaz ale căror lumini neaşteptate înţepau umbra cu o dîră de scîntei vii. Un vîrtej de sînge i se urcă la cap şi îşi trecu mîinile peste faţă.

— Ah, nu, zise el în gura mare, ar fi prea caraghios!

IV

Convoiul botezului urma să plece de la pavilionul l'Horloge, la ora cinci. Itinerarul trebuia să străbată marea alee a grădinei Tuileries, Piaţa Concordiei, strada Rivoli, Piaţa Primăriei, podul Arcole, strada cu acelaşi nume şi Piaţa Catedralei.

De la ora patru o mulţime imensă se adunase la podul Arcole. Un popor întreg încăpea acolo, în deschizătura pe unde curgea rîul prin mijlocul oraşului. Orizontul se lărgea deodată ; în depărtare se vedea capul insulei Saint-Louis, tăiat de linia neagră a podului Louis-Philippe ; la stînga micul braţ se pierdea în spatele unei îngrămădiri de construcţii joase ; la dreapta, braţul cel mare deschidea un spaţiu larg scăldat într-un fum vioriu, din care se desprindea pata verde a copacilor din Port-aux-Vins. Apoi, de amîndouă părţile, de la cheiul Saint-Paul la cheiul de la Mégisserie, de la cheiul Napoleon la cheiul l'Horloge, trotuarele se întindeau de-a lungul şoselelor, iar Piaţa Primăriei, în faţa podului, se lărgea ca o cîmpie. Şi peste aceste spaţii nemăsurat de întinse, cerul, un cer de iunie, de o limpezime cristalină, caldă, arunca o fîşie imensă din infinitul său albastru.

Cînd ceasul bătu jumătatea, era lume peste tot. De-a lungul trotuarelor staţionau şiruri nesfîrşite de

curioşi, înghesuiţi pînă în parmaclîc. O mare de capete, ale cărei valuri creşteau într-una, umplea Piaţa Primăriei. În faţă, în golul negru al ferestrelor larg deschise ale vechilor case de pe cheiul Napoleon se îngrămădeau puzderie de chipuri; şi chiar din fundul ulicioarelor întunecate dînd spre rîu, din străzile Glantigny, Colombe, Saint-Landry, se aplecau scufii femeieşti, cu panglicile fîlfîind în bătaia vîntului. Podul Notre-Dame era invadat de un şirag de spectatori rezemaţi cu coatele pe piatră, ca pe catifeaua unei tribune uriaşe. La celălalt capăt, tocmai colo, pe podul Louis-Philippe mişuna, însufleţită, o puzderie de puncte negre; iar în ferestrele cele mai îndepărtate, în micile geamlîcuri care găureau cu regularitate faţadele galbene şi cenuşii ale caselor, înspre capul insulei, scînteia cînd şi cînd pata de lumină a cîte unei rochii. Oameni în picioare stăteau pe acoperişuri, printre hogeaguri. Alţii, care nu se vedeau, se uitau prin ocheane de sus, de pe terasele lor de pe cheiul Tournelle. Şi lumina soarelui căzînd pieziş, larg împrăştiată, părea însuşi tremurul fiorului care scutura mulţimea; în pînza acestei lumini se rostogolea rîsul însufleţit al mării agitate de capete; umbreluţe deschise bătătoare la ochi, întinse ca nişte oglinzi, se rostogoleau asemenea unor stele în amestecătura pestriţă de culori a fustelor şi bluzelor.

Dar sărea în ochi, de peste tot, de pe cheiuri, de pe poduri, de la ferestre, la orizont, pe zidul gol al unei clădiri cu şase caturi, în insula Saint-Louis, o uriaşă redingotă cenuşie pictată al *fresco* [1], în profil, cu mîneca stîngă îndoită la cot, de parcă haina mai păstra încă atitudinea şi volumul trupului care-l purtase, la acea oră dispărut. Această reclamă monumentală căpăta în revărsarea luminii, peste furnicarul lumii care se plimba, o neasemuită importanţă.

Trupe, aşezate în două şiruri lungi, ocroteau trecerea convoiului prin mijlocul mulţimii. La dreapta, se aliniau ostaşi din garda naţională; la stînga, din regimentele de linie. Un capăt al acestui dublu cordon

---

[1] Pictură în culori muiate în apă de var, pe un perete proaspăt tencuit (n. t.).

se pierdea în strada Arcole, împodobită cu steaguri, cu stofe scumpe atîrnate la ferestre, stofe ce jucau molcom în bătaia vîntului, de-a lungul caselor înnegrite de vreme. Podul, rămas liber, era singura fîșie de pămînt goală în mijlocul iureșului care se năpustea asupra celor mai mici colțuri; și pustiu, zvelt, cu bolta lui de fier ușor arcuită, făcea o impresie ciudată. Dar jos, pe malurile rîului, înghesuiala reîncepea; orășenii dichisiți ca de sărbătoare își întinseseră batistele și se așezaseră jos, alături de nevestele lor, pînă una alta, la puțină odihnă, după ce hoinăriseră toată după-amiaza. Peste pod, în mijlocul pînzei de apă lățite a rîului, de un albastru tare, bătînd în verde la întîlnirea celor două brațe, o ceată de luntrași în bluze roșii vîslea, ca să se tot învîrtească pe aproape, pe lîngă Port-aux-Fruits. Pe atunci mai exista pe lîngă cheiul Gèvres, o mare spălătorie, cu scheletul de cherestea înverzit de apă, de unde se auzeau rîsetele spălătoreselor și loviturile lopățelelor cu care băteau rufele înălbite. Și acest popor îngrămădit, aceste trei-patru sute de mii de capete, din cînd în cînd se înălțau, priveau turnurile catedralei Notre-Dame, care își ridicau pieziș corpul lor de piatră în patru colțuri, deasupra caselor de pe cheiul Napoleon. Aceste turnuri, poleite de aurul amurgului, ruginii pe cerul limpede, vibrau în văzduh, vuind toate de dangătele năprasnice ale atîtor clopote.

Două sau trei alarme false pricinuiseră o mare îmbulzeală și îmbrînceală în mulțime.

— Te asigur că nu vor trece mai înainte de ora cinci și jumătate, zicea o namilă de om așezată în fața unei cafenele de pe cheiul Gèvres, împreună cu domnul și doamna Charbonnel.

Era Gilquin, Théodore Gilquin, fostul chiriaș al doamnei Mélanie Correur, straşnicul prieten al lui Rougon. In ziua aceea se îmbrăcase în haine galbene de dril, un costum de douăzeci și nouă de franci, mototolit, pătat, pocnit pe la cusături; avea cizmele căscate, mănuși de culoarea tutunului, o pălărie mare de paie fără panglică. Cînd își punea mănuși, Gilquin socotea că e îmbrăcat de gală. De la amiază,

slujea de călăuză perechei Charbonnel, cu care făcuse cunoştinţă, într-o seară, la Rougon, în bucătărie.

— Veţi vedea tot, scumpii mei, zise el ştergîndu-şi cu mîna mustăţile lungi care crestau dîre de negreaţă pe obrazul său de beţivan. V-aţi dat pe mîinile mele, nu-i aşa? Ei bine, lăsaţi-mă pe mine să pun la cale rînduiala şi plimbările din această mică sărbătoare.

Gilquin băuse pînă acum trei pahare de coniac şi cinci halbe. De două ore şi ceva, îi ţinea pe loc pe soţii Charbonnel, sub cuvînt că trebuiau să ajungă printre cei dintîi. Erau într-o cafenea micuţă pe care o cunoştea, unde se simţea foarte bine, spunea el; se tutuia cu chelnerul. Soţii Charbonnel, supunîndu-se fără a cîrti, îl ascultau, foarte miraţi de bogăţia şi variaţia conversaţiei sale; doamna Charbonnel nu ceruse decît o limonadă; domnul Charbonnel luă un pahar de anason, aşa cum i se întîmpla uneori, la Clubul Comercial, la Plassans. In acest timp Gilquin le vorbea despre botez, ca şi cum şi-ar fi petrecut dimineaţa la Tuileries, să capete tot felul de amănunte.

— Împărăteasa e tare mulţumită, zicea el. A avut o facere foarte uşoară. E sănătoasă tun şi bine dispusă. O să vedeţi, are o înfăţişare impunătoare... Împăratul s-a întors alaltăieri de la Nantes, unde se dusese, din pricina inundaţiilor... Hei! Ce nenorocire, inundaţiile astea!

Doamna Charbonnel îşi trase scaunul îndărăt. Îi era puţintel frică de mulţime, şi mulţimea curgea prin faţa ei, din ce în ce mai înghesuită.

— Ce de lume! îngăimă ea.

— Ce dracu! strigă Gilquin, sînt peste trei sute de mii de străini în Paris. De opt zile, trenurile de plăcere aduc aici toată provincia... Uite, normanzi colo, iată gasconi, şi uite şi oameni din Franche-Comté. O, îi dibui într-o clipită. Mi-am plimbat mutra peste tot.

Apoi, le mai înşiră că tribunalele încetaseră lucrul, că Bursa trăsese obloanele, că toate autorităţile

dăduseră concediu funcționarilor. Capitala întreagă sărbătorea botezul. Şi începu să dea cifre, să facă socoteala costului ceremoniei şi al serbărilor. Corpul legiuitor votase patru sute de mii de franci; dar era o nimica toată; un rîndaş de la palatul Tuileries îl încredințase, în ajun, că numai convoiul va costa aproape două sute de mii de franci. Dacă împăratul va scăpa doar cu un milion din lista civilă, să zică bogdaproste. Numai rufăria copilului a costat o sută de mii de franci.

— O sută de mii de franci, repetă doamna Charbonnel, uluită. Dar din ce o fi lucrată? In ce l-o mai fi înfăşat?

Gilquin rîse binevoitor. In cele mai scumpe dantele! Cîndva, în viața lui, lucrase în comerțul de dantele. Şi continuă socotelile: cincizeci de mii de franci fuseseră alocați ca ajutor în folosul copiilor legitimi, născuți în aceeaşi zi cu prințişorul şi cărora împăratul şi împărăteasa voiseră să le fie naş şi naşă; optzeci şi cinci de mii de franci fuseseră destinați cumpărării de medalii pentru autorii cantatelor executate la teatre. In sfîrşit, dădu amănunte asupra celor o sută douăzeci de mii de medalii comemorative împărțite elevilor de liceu, copiilor de şcoală primară şi celor din azile, subofițerilor şi soldaților din trupele aflate la Paris. Avea una la el şi le-o arătă. Era o medalie de mărimea unei monede de zece centime, avînd, pe o parte profilul împăratului şi al împărătesei, pe cealaltă parte, al prințului imperial, cu data botezului: 14 iunie 1856.

— Nu vrei să mi-o dai mie? îl întrebă domnul Charbonnel.

Gilquin se învoi. Dar cum omul, încurcat în privința prețului, îi dădu o piesă de douăzeci de centime, el refuză cu tot dinadinsul, spunîndu-i că nu face decît zece. In vremea asta, doamna Charbonnel privea profilurile perechei imperiale. Şi se înduioşa.

— Par să fie foarte buni, zicea ea. Stau, unul lîngă altul, ca o pereche care se înțelege foarte bine... Uită-te, domnule Charbonnel, s-ar zice două

capele pe aceeaşi pernă, dacă priveşti piesa aşa cum o ţin eu.

Gilquin stărui din nou asupra împărătesei, a cărei milostivenie o ridică în slăvile cerului. In luna a noua a sarcinei sale închinase după-amiezi întregi creării unui institut de educaţie pentru fetele sarace, aşezat tocmai la capătul cartierului Saint-Antoine. Refuzase optzeci de mii de franci, adunaţi para cu para din popor, ca să-i facă dar prinţişorului, şi această sumă, după dorinţa ei, avea să slujească spre a fi daţi la ucenicie o sută de orfani. Gilquin, pe jumătate beat, căsca nişte ochi grozavi, căutînd să se exprime cu înmlădieri duioase în glas, cu vorbe care îngemănau respectul supusului cu admiraţia pătimaşă a bărbatului. Declara că şi-ar depune bucuros viaţa la picioarele acestei nobile femei. Dar împrejurul său nimeni nu se ridica împotrivă. Vuietul mulţimii răspundea în depărtare ca un ecou al laudelor sale, lăţindu-se într-o larmă necurmată. Şi clopotele de la Notre-Dame, sunînd cît puteau, rostogoleau pe deasupra caselor revărsarea bucuriei lor uriaşe.

— N-ar fi oare timpul să ne ducem să ne ocupăm cîte un loc? întrebă sfiicios domnul Charbonnel, care se lehămetisise de cînd tot stătea jos.

Doamna Charbonnel se sculase în picioare, strîngîndu-şi şalul galben în jurul gîtului.

— Desigur, zise ea cu gura pe jumătate. Voiaţi parcă să ajungem printre cei dintîi şi stăm locului, lăsînd să treacă toată lumea înaintea noastră.

Asta însă îl supără pe Gilquin. Trase o înjurătură, lovind cu pumnul în măsuţa de zinc. Adică ce, nu cunoştea el pe degete Parisul? Doamna Charbonnel, speriată, se lăsă iar pe scaunul ei; Gilquin strigă la chelner:

— Jules, un absint şi ţigări de foi.

După ce îşi muie mustăţile sale mari în absint, îl chemă din nou mînios:

— Adică ce, îţi baţi joc de mine? Binevoieşte şi ia înapoi otrava asta şi adu-mi cealaltă sticlă, cea

de vineri!... Am fost în comerțul de lichioruri și mă pricep, dragul meu. Nu-l polcovești tu pe Théodore.

Se liniști cînd chelnerul, care părea că se teme de el, îi aduse sticla. Atunci, îi bătu cu palma prietenește peste umeri pe soții Charbonnel, zicîndu-le taică și maică.

— Ce-i, maică, ne mănîncă tălpile piciorușelor? Haida de, aveți timp să le roadeți, de acu pînă-n seară!... Aide, ce dracu! bunicule, nu-ți place aici, în fața cafenelii! Stăm jos, privim lumea care trece... Vă spun că e destul timp. Să vă servească ceva.

— Mulțumim, am luat de toate, zise domnul Charbonnel.

Gilquin își aprinse o țigară de foi. Se lăsă pe spate, cu degetele groase la subsuoara jiletcei, scoțînîndu-și pieptul înainte și legănîndu-se într-o parte și într-alta. O fericire desăvîrșită îi scălda ochii. Deodată, îi veni un gînd:

— Știți ce? grăi el tare, ei bine! mîine dimineață, la ora șapte, voi veni la voi să vă iau, să vă arăt toată serbarea. Hai? Cum? E delicat din partea mea.

Soții Charbonnel se priveau, foarte tulburați. El însă dădea explicații asupra programului, cu toate amănuntele. Avea o voce de ursar turnînd fel de fel de gogoși. Dimineața, dejunul la Palais-Royal și plimbare în oraș. După-amiază, în piața Invalizilor, reprezentații militare, stîlpi înalți în vîrf cu premii pentru acei care ajung să se suie mai întîi sus; trei sute de baloane lăsate în voia lor conținînd cornete cu bomboane, mari baloane cu o ploaie de zaharicale. Seara, cina la un negustor de vinuri de pe cheiul Billy, pe care îl cunoștea, foc de artificii, al căror joc principal înfățișa un baptiser [1], hoinăreală în toiul iluminațiilor. Și le vorbi despre crucea de foc care avea să se ridice peste hotelul „La Légion d'Honneur", despre palatul feeric din Piața Concordiei pentru care fuseseră necesare nouă sute cincizeci de mii de sticle colorate; despre turnul Saint-Jacques a cărui statuie, în văzduh, părea o faclă

[1] Locul unde se dă botezul la catolici (n. t.).

aprinsă. Dar fiindcă soții Charbonnel nu prea se lăsau momiți, el se aplecă, coborînd glasul.

— Apoi înainte de a ne întoarce acasă, vom intra într-o lăptărie de pe strada Seine, unde se poate mînca o supă cu brînză strașnică.

Soții Charbonnel nu mai îndrăzniră să refuze. In ochii lor holbați se puteau citi, îngemănate, o curiozitate și o spaimă de copil. Se simțeau parcă o jucărie în mîna acestui om îngrozitor. Doamna Charbonnel se mulțumi să îngăime:

— Ah! Parisul, Parisul ăsta!... Desigur, fiindcă sîntem aici trebuie să vedem totul. Dar dacă ai ști, domnule Gilquin, cît eram de liniștiți la Plassans! Am acolo conserve care or să se strice, dulcețuri, vișine în alcool, castraveți.

— Să n-ai nici o frică, maică! zise Gilquin care se înveselise pînă la a o tutui. Ai să cîștigi procesul și ai să mă poftești la tine, ce zici? O să ne cărăm acolo și n-o să mai rămînă nici urmă de conserve.

Își turnă încă un pahar de absint. Era cherchelit de-a binelea. O clipă îi sorbi pe soții Charbonnel cu o privire înduioșată. El, de ăștia e, ce-i în gușă și-n căpușă. Deodată, se sculă în picioare, începu să-și agite brațele, scoțînd cîte un pssst! cîte un hei! colo! Doamna Mélanie Correur, în rochie de mătase cu reflexe schimbăcioase, trecea tocmai atunci pe trotuarul din față. Ea întoarse capul și păru foarte plictisită cînd îl zări pe Gilquin. Totuși trecu strada, legănîndu-și șoldurile cu ifose de prințesă. Și oprindu-se la masa lor stătu în picioare, lăsîndu-se mult rugată pînă ce primi să i se servească ceva.

— Haide, un păhăruț de lichior de coacăze negre, zise Gilquin. Vă place... Vă aduceți aminte, în strada Vanneau? Ce viață veselă duceam pe atunci! Ah, prostuțul acela de Correur.

În cele din urmă, ea luă loc la masă tocmai în clipa cînd mulțimea izbucni într-o uriașă aclamație. Lumea de pe stradă, ca prinsă de un vîrtej, se întărîtă, urnindu-se cu un tropăit de cireadă care se

risipeşte. Soţii Charbonnel, instinctiv, se ridicară de la locuri ca să pornească la drum. Dar mîna grea de tot a lui Gilquin îi lipi din nou pe scaune. Se îmbujorase la faţă ca purpura.

— Nici o mişcare de pe scaune, la naiba! Aşteptaţi comanda... Vedeţi doar că toţi nătărăii ăştia se întorc cu coada între picioare. E numai ora cinci, nu-i aşa? Soseşte cardinalul-legat[1]. Nici nu ne sinchisim, hai? de cardinalul-legat. Eu mă simt jignit că n-a venit papa în carne şi oase. Ori eşti ori nu eşti naş, eu cred... Zău, copilaşul n-o să treacă decît după o jumătate de ceas.

Incetul cu încetul, beţia îl făcu să uite de orice respect. Işi înturnase scaunul cu spatele la comeseni, fuma în nasul tuturor, făcînd cu ochiul femeilor, uitîndu-se la bărbaţi provocator. La podul Notre-Dame, la cîţiva paşi, era o îmbulzeală de trăsuri; caii băteau din picioare, uniforme de înalţi funcţionari şi de ofiţeri superiori, cusute cu fir, împodobite cu decoraţii, apăreau în uşa cupeurilor.

— Aha, ia te uită cîtă marchitănie! mormăi Gilquin, cu un zîmbet de om mai presus de ceilalţi.

Dar zărind un cupeu ce venea dinspre cheiul Mégisserie, sări aşa de brusc de la masă, încît fu cît pe-aci s-o răstoarne şi ţipă:

— Uite-l pe Rougon!

Şi în picioare cu palma înmănuşată, salută. Apoi, temîndu-se că nu va fi văzut, îşi luă pălăria de pai şi începu s-o agite. Rougon, al cărui costum de senator atrăgea privirile, se dădu mai la fund, iute, într-un colţ al cupeului. Atunci, Gilquin începu să-l strige făcîndu-şi trompetă din pumnul pe jumătate închis. In faţă, pe trotuar, mulţimea se strîngea grămadă, întorcea capul să vadă pe cine se mîniase namila de om, îmbrăcată în dril galben. In cele din urmă, vizitiul dădu bici cailor şi cupeul intră pe podul Notre-Dame.

— Taci o dată! zise cu glas înăbuşit doamna Correur, apucîndu-l de braţ pe Gilquin.

---

[1] Trimisul papei (n. t.).

El nu vru să se așeze pe scaun în clipa aceea. Se înălță în vîrful picioarelor, ca să urmărească cupeul în șirul celorlalte trăsuri. Și repezi o ultimă frază, în urma roților care se rostogoleau tot mai iute:

— Aha! fuge ca un laș! fiindcă are aur pe dînsul, acuma! Da nu uita barosanule, că ai împrumutat de atîtea ori ghetele lui Théodore!

De jur împrejur, de la cele șapte-opt mese din cafeneaua cea mică, niște cetățeni și consoartele lor holbaseră ochii la dînsul; mai cu seamă la masa de alături, o familie: tatăl, mama și cei trei copii, era numai ochi și urechi. Gilquin se umfla în pene că avea ascultători. Își plimbă încet privirea peste toți consumatorii vorbind cu glas tare, și se așeză:

— Pe Rougon! Eu l-am făcut om!

Doamna Correur, care încercase să-i curme vorba, fu luată ca martor. Știa doar toate astea de-a fir-a-păr! Se întîmplaseră la ea acasă, pe strada Vanneau, la hotel Vanneau. Cum putea să nege, de pildă, că împrumutase ghetele de la dînsul de zeci de ori cînd trebuia să se ducă la oameni cu stare, să pună la cale tot soiul de afaceri, din care nimeni nu pricepea o boabă! Rougon, pe vremea aceea, n-avea decît o pereche de ghete vechi, scîlciate, bune doar de aruncat la gunoi. Și, aplecîndu-se, făcînd pe grozavul spre masa vecină, amestecînd toată familia în conversație, zise cu glas răsunător:

— Pe legea mea! ea nu poate tăgădui. Cine dacă nu ea, i-a cumpărat, din banii ei, prima pereche de ghete noi!

Doamna Correur își întoarse scaunul, ca să pară că nu făcea parte din societatea lui Gilquin. Soții Charbonnel se îngălbeniseră la față auzindu-l cum vorbea despre omul cu ajutorul căruia trebuia să le intre în buzunare cinci sute de mii de franci. Dar Gilquin luase vînt, povestea, cu amănunte nesfîrșite, începuturile lui Rougon. Făcea acum pe filozoful; rîdea, îi lua la trei-păzește pe consumatori, la rînd pe fiecare; fuma, scuipa, bea, explicîndu-le că se deprinsese cu nerecunoștința oamenilor, mulțumindu-se cu propria sa stimă. Și repeta că el îl

făcuse om pe Rougon. Pe atunci, era voiajor în comerțul de parfumuri; negoțul însă nu mergea, din pricina proclamării Republicii. Amîndoi crăpau de foame; locuiau la același etaj. Atunci lui i-a venit ideea ca Rougon să ceară unui proprietar din Plassans să-i trimită spre vînzare ulei de măsline; și începură s-o pornească la drum, fiecare în altă parte, bătînd străzile Parisului pînă la ora zece seara, cu mostre de ulei în buzunare. Rougon nu era priceput; totuși aducea uneori comenzi importante, luate de la înaltele personaje la care era poftit. Ah! ticălosul ăsta de Rougon! mai prost ca oaia în toate celea, dar un șiret și jumătate, dacă vreți să știți! Ce l-a mai făcut pe Théodore să-și rupă picioarele mai tîrziu, pentru politica lui! Aici Gilquin coborî puțin vocea, clipi din ochi; căci, la urma urmelor, și el făcuse parte din bandă. Nu alerga el pe la toate barierele, prin cîrciumile unde se dădeau baluri, strigînd: Trăiască Republica! Păi de, trebuia să fii numaidecît republican pentru a atrage lume. Imperiul se cuvenea să aprindă o lumînare în sănătatea lui. Ei bine, Imperiul nu-i spunea nici măcar mulțumesc. În timp ce Rougon și banda sa aveau pîinea și cuțitul, pe el îl dădeau pe ușă afară, ca pe un cîine răpănos. Dar se simțea mai bine așa. Era mai mulțumit să nu fie la cheremul nimănuia. Doar o singură părere de rău îi rămăsese, că n-a mers pînă la capăt cu republicanii, pentru ca să curețe cu pușca toată potaia asta de pușlamale...

— Ca stimabilul Du Poizat de pildă, care se face că nu mă mai cunoaște! zise el în cele din urmă. Un prichindel căruia i-am umplut de atîtea ori luleaua!... Du Poizat! Subprefect! L-am văzut în cămașă la bătrîna Amélie, care îi dădea cîte o palmă și-l îmbrîncea pe ușă afară, cînd nu era cuminte.

Tăcu o clipă, înduioșat deodată, cu ochii tulburi de beție. Apoi, continuă întrebînd consumatorii la rînd, unul după altul:

— În sfîrșit, l-ați văzut pe Rougon... Sînt tot așa de înalt ca și dînsul. Sîntem de aceeași vîrstă. Sînt mîndru că n-am o mutră așa de boccie ca a lui. Ei

zău, nu mi-ar sta mie mai bine decît porcului ăstuia într-o trăsură, aurit cu marafeturi de alea din cap pînă în picioare?

Dar în acel moment se auzi o larmă așa de mare dinspre Piața Primăriei, încît consumatorii nici că se mai gîndiră să-i dea vreun răspuns. Mulțimea se avînta din nou: prin aer se vedeau numai picioare de bărbați; femeile își suflecau rochiile pînă la genunchi, de li se zăreau ciorapii albi, ca să poată fugi mai bine. Cum zarva se apropia, lățindu-se într-un zbieret din ce în ce mai deslușit, Gilquin strigă:

— Hei! E puștiul... Plătește repede, taică Charbonnel, și după mine cu toții.

Doamna Correur îl apucase de poala hainei de dril galben, de frică să nu-l piardă. Doamna Charbonnel se ținea după ei, suflînd din greu. Domnul Charbonnel era cît pe ce să rămînă pe drum. Gilquin se aruncase în plină grămadă, cu hotărîre, făcîndu-și drum cu coatele, tăind pîrtie; și manevra cu atîta autoritate, încît rîndurile cele mai strînse se dădură la o parte în fața lui. Cînd ajunse la parmaclîcul cheiului, își așeză oamenii. Cu o sforțare, luă în brațe doamnele și, cu toate țipetele de spaimă pe care le scoteau, le urcă pe balustradă, cu picioarele în partea dinspre Sena. El cu domnul Charbonnel rămaseră în picioare la spatele lor.

— Ehehei, pisicuțele mele, sînteți în primele loji, le zise ca să le liniștească. Nu vă temeți! Vă prindem noi de mijloc.

Își trecu amîndouă brațele în jurul prea plinului trup al doamnei Correur, care îi zîmbi. Nu se putea supăra nimeni pe chefliul ăsta. Dar de văzut, nu se vedea nimic. Dinspre Piața Primăriei venea ca o tălăzuire de capete, un flux de „trăiască" în creștere; pălăriile, în depărtare, agitate de mîini care nici nu se zăreau, conturau deasupra gloatei un larg val negru, a cărui unduire aluneca încet, mai aproape, tot mai aproape. Apoi, se tulburară, cei dintîi, oamenii din casele de pe cheiul Napoleon, așezat în fața pieței; se ițeau la ferestre, ridicîndu-se care mai de care în vîrful picioarelor, îmbulzindu-se cu figuri încîntate,

întinzînd mîinile ca să arate ceva la stînga, înspre strada Rivoli. Şi, timp de trei minute, cît o veşnicie, podul rămase încă gol. Clopotele de la Notre Dame, apucate parcă de o năprasnică şi zgomotoasă veselie, sunau tot mai tare.

Pe neaşteptate, în mijlocul mulţimii care abia îşi ţinea sufletul de nelinişte, pe podul pustiu apărură trompeţii. Un imens suspin se rostogoli şi se pierdu. In urma trompeţilor şi a corpului de muzică, venea călare un general însoţit de statul său major. După escadroanele de carabinieri, de dragoni şi de cercetaşi, începeau să curgă trăsurile de gală. Erau mai întîi opt, cu cîte şase cai. In primele luaseră loc doamnele de la palat, şambelanii, ofiţerii suitei împăratului şi împărătesei, doamnele de onoare ale marei ducese de Bade, avînd sarcina să o reprezinte pe naşă. Şi Gilquin, fără a o slăbi pe doamna Correur, îi explica din spate că naşa, regina Suediei, nu-şi dăduse osteneala, ca şi naşul de altfel, să vină la faţa locului. Cînd trecură a şaptea trăsură şi a opta, el numi personajele, cu o familiaritate care vădea că era foarte în curent cu treburile de la curte. Aceste două doamne erau principesa Mathilde şi principesa Marie. Aceşti trei domni erau regele Jérôme, prinţul Napoleon şi prinţul Suediei ; o însoţeau pe marea ducesă de Bade. Alaiul înainta cu încetul. La uşile cupeurilor, scutierii, aghiotanţii, cavalerii de onoare ţineau hăţurile foarte strîns, ca să nu iasă caii din mersul lor la pas.

— Unde o fi mititelul ? întrebă doamna Charbonnel nerăbdătoare.

— Ce dracu, nu l-or fi pus sub vreo banchetă, zise Gilquin rîzînd. Aşteaptă, are să vină.

O strînse şi mai cu foc pe doamna Correur, care se lăsa în voie, fiindcă se temea să nu cadă, zicea ea. Şi cuprins de admiraţie, cu ochii strălucitori, continuă să îngîne :

— N-are a face, e tare frumos ! Ce se mai lăfăiesc pocitaniile în cutiile lor de atlaz !... Cînd te gîndeşti că am pus umărul la toate astea !

Se umfla în pene ; cortegiul, mulţimea, orizontul întreg erau ale lui. Dar peste scurta reculegere prici-

nuită de apariția primelor trăsuri, se revărsa un zgomot de iad; pe chei, pălăriile zburau pe deasupra capetelor în tălăzuire spumegîndă. Pe la mijlocul podului, cinci picheri[1] ai împăratului treceau în livrelele lor verzi, cu cușmele rotunde în jurul cărora atîrnau firele aurite ale unui mare ciucure. Și trăsura împărătesei apăru, în sfîrșit; era trasă de opt cai; avea patru felinare, foarte luxoase, înfipte în cele patru colțuri ale coșului; și toată la un loc, largă, rotunjită, semăna cu o mare ladă de cristal, împodobită cu galerii[2] de aur, așezată pe roți de aur. Înăuntru se vedea bine, într-un nouraș de dantele albe prințul imperial, ca o pată trandafirie, ținut pe genunchi de dădaca fiilor Franței[3]; lîngă ea era doica, o burgundă frumoasă cu piept mare. Apoi, la oarecare distanță, după un grup de servitori ai echipajelor mergînd pe jos și de scutieri călări, venea trăsura împăratului, trasă tot de opt cai, la fel de luxoasă, din care împăratul și împărăteasa împărțeau saluturi. La ușile celor două trăsuri, mareșalii primeau, fără să facă vreo schimă, peste broderiile uniformelor, tot praful ridicat de roți.

— Dacă tocmai acum s-ar prăbuși podul? zise cu un rîs batjocoritor și răutăcios Gilquin, a cărui închipuire se desfăta să plăsmuiască năzdrăvăniile cele mai înfiorătoare.

Doamna Correur, speriată, îl rugă să nu mai spună lucruri de astea. Dar el stăruia, adăugînd că aceste poduri de fier nu erau niciodată destul de solide; iar cînd amîndouă trăsurile ajunseră la mijlocul podului, anunță că vede pardoseala jucînd sub roți. Cum s-ar rostogoli, doamne dumnezeule, tata mama și plodul, ar trage cu toții o înghițitură care ar rămîne de pomină! Trăsurile mergeau domol, fără zgomot; pardoseala era așa de subțire pe toată lunga ei curbă unduitoare, încît faetoanele de gală păreau că atîrnă în golul larg de deasupra rîului; dedesubt, în pînza de apă albastră ele se oglindeau ca niște pești ciudați de aur care

---

[1] Servitori călare care precedau trăsura nobililor (n. t.).
[2] Drugi de care se atîrnă perdelutele cupelei (n.t.).
[3] Copii legitimi ai regelui Franței (n.t.).

înotau pe subt apă. Împăratul şi împărăteasa, cam obosiţi, îşi rezemară capul de atlazul care căptuşea trăsura, fericiţi că mulţimea îi lăsase în pace cîteva clipe şi că nu trebuiau să salute. Dădaca copiilor Franţei, bucuroasă şi ea că trotuarele erau pustii, îl ridică mai sus pe prinţişorul care îi alunecase pe genunchi; iar doica, aplecată asupra lui, îl înveselea cu un zîmbet. Şi alaiul întreg se scălda în soare; pe uniforme, pe găteala femeilor, pe hamuri, o pălălaie de sclipiri; trăsurile cu scînteieri de jăratic, muiate parcă într-o strălucitoare licărire de stele, trimeteau resfrîngeri de oglindă, care dănţuiau pe casele negre de pe cheiul Napoleon. În depărtare, pe deasupra podului, se înălţa, ca fundal al acestui tablou, reclama monumentală zugrăvită pe zidul unei case cu şase caturi de pe insula Saint-Louis, uriaşa redingotă cenuşie fără trup într-însa, asupra căreia soarele revărsa o măreţie de apoteoză.

Gilquin observînd redingota în clipa cînd se înălţa peste cele două trăsuri, strigă:

— Uite! Unchiul e acolo!

Mulţimea din jur pufni în rîs. Domnul Charbonnel, care nu pricepuse, ceru să i se dea explicaţii. Dar nu se mai auzea nici în cer nici pe pămînt, uralele creşteau asurzitor; cei trei sute de mii de oameni care se îmbulzeau, să se strivească, nu alta, băteau din palme. Cînd prinţişorul ajunsese la mijlocul podului şi împăratul şi împărăteasa apărură îndărătul lui, în acel larg spaţiu deschis în care nimic nu stingherea privirea, o tulburare nemaipomenită puse stăpînire pe mulţimea de curioşi. Se deslănţuise una din acele exaltări populare, toată numai încordare nervoasă, împingînd şi învîrtind miile de oameni ca prinşi într-un vîrtej, de la un capăt al oraşului la celălalt. Bărbaţii se înălţau în vîrful picioarelor, îşi aşezau călare pe gît copiii înmărmuriţi; femeile plîngeau, îngînînd alintări care de care mai drăgăstoase pentru „scumpul, micuţul de el" împărtăşind, cu vorbe smulse din inimă, bucuria simplă a perechii imperiale. O furtună de ţipete continua să se ridice din Piaţa Primăriei; în susul şi în josul cheiului, pe amîndouă

părţile ; cît puteai cuprinde cu ochii, se vedea o pădure de braţe întinse, mişcîndu-se încoace şi încolo, salutînd. La ferestre, batistele fîlfiiau, trupurile se aplecau, cu feţele îmbujorate, cu golul întunecat al gurii căscat cît ocniţa. Şi hăt, colo, ferestrele de pe insula Saint-Louis înguste ca nişte trăsături în cărbune, se înviorau de fel şi fel de scînteieri argintii, se-nsufleţeau de-o viaţă care nu se putea distinge cu de-amănuntul. Iar ceata de luntraşi cu bluze roşii, în picioare în mijlocul Senei care îi împingea, strigau cît îi ţinea gura ; pe cînd spălătoresele, aplecate mult în afara ferestruicilor corăbiei, cu braţele goale, desfăcute la piept, ca ieşite din minţi, vrînd să fie şi ele auzite, izbeau furioase cu lopăţelele lor de bătut rufe, să le frîngă, nu altceva.

— S-a isprăvit, să plecăm zise Gilquin.

Dar soţii Charbonnel voiră să vadă pînă la sfîrşit. Coada alaiului, escadroanele de cîte o sută de soldaţi din gardă, de cuirasieri şi de carabinieri, se înfundau în strada Arcole. Apoi se iscă o învălmăşeală îngrozitoare; îndoitul cordon al celor din garda naţională şi al soldaţilor din regimentul de linie, fu rupt în mai multe puncte; femeile ţipau cît le ţinea gura.

— Să plecăm, repetă Gilquin. Au să se zdrobească.

Şi după ce le depuse pe cele două doamne pe trotuar, izbutiră să taie şoseaua deşi era o înghesuială grozavă. Doamna Correur şi perechea Charbonnel erau de părere să meargă de-a lungul parmaclîcului, să ajungă la podul Notre-Dame, să vadă ce se petrece în Piaţa Catedralei. Dar Gilquin nu le dădea ascultare, ci îi trăgea după dînsul. Cînd ajunseră din nou în faţa micii cafenele, îi împinse pe neaşteptate într-acolo şi îi aşeză pe scaune la masa pe care abia o părăsiseră.

— Bune poame îmi mai sînteţi, pişicheri nevoie-mare ! le strigă Gilquin. Credeţi că n-am altceva mai bun de făcut decît să mă las să-mi frîngă oasele puzderia asta de gură-cască ?... Să bem ceva, pe cinstea mea, zău. E mai bine aici decît în mijlocul gloatei. Ehei, ne-am săturat pînă în gît de serbare ! În cele din

urmă omul tot se prosteşte, îşi dă în petic!... Aide, ce vrei să iei, maică?

Soţii Charbonnel, pe care îi sorbea cu ochii săi neliniştitori, ridicară timizi cîteva obiecţii. Tare ar fi vrut să vadă ieşirea din biserică. El le explică îndată că era mai bine să aştepte puţin acolo pînă ce mulţimea curioşilor se va mai scurge, peste un sfert de oră îi va conduce şi la biserică, dacă nu va fi prea multă lume, bineînţeles. În timpul cînd Gilquin îi cerea din nou lui Jules ţigări de foi şi bere, doamna Correur se furişă cu grijă.

— Ei bine, asta e, odihniţi-vă, le zise ea soţilor Charbonnel. Mă găsiţi acolo.

Apucă pe podul Notre-Dame şi intră în strada de la Cité. Dar era atît de strivitoare îmbulzeala încît făcu un sfert de oră şi mai bine pînă ce ajunse în strada Constantine. Fu nevoită s-o taie prin strada Licorne şi strada Trois-Canettes. În cele din urmă dădu în Piaţa Catedralei, după ce-şi aninase într-o răsuflătoare de pivniţă un volan din rochia ei cu reflexe schimbăcioase. În piaţa aşternută cu nisip, presărată cu mormane de flori, se înălţau stîlpi pe care fîlfîiau steaguri cu armoriile imperiale. În faţa bisericii, un portic foarte mare, în formă de cort, cu perdele de catifea roşie, cu franjuri şi cu ghinde de aur, îmbrăca goliciunea pietrei.

Acolo doamna Correur fu oprită de un cordon de soldaţi care ţinea în loc mulţimea. În mijlocul unui larg pătrat liber, slugi care-şi însoţeau pe jos stăpînii se plimbau cu paşi mărunţi de-a lungul trăsurilor rînduite în cinci şiruri; pe cînd vizitiii, falnici, stăteau pe capră cu hăţurile în mîini. Şi cum ea îşi întindea gîtul căutînd să dea de vreun loc pe unde să poată trece mai departe, îl zări pe Du Poizat fumîndu-şi liniştit o ţigară de foi, într-un colţ al pieţei, în mijlocul servitorilor.

— N-ai putea să-mi dai o mînă de ajutor să intru? îl întrebă ea, după ce reuşi să-l cheme, făcîndu-i semne cu batista.

El vorbi cu un ofiţer şi o aduse în faţa bisericii.

— Dacă ar fi să vă dau un sfat, rămîneţi aici cu

mine, zise el. Biserica plesneşte de lume. Mă înăbuşeam acolo. Am ieşit afară... Uite, colonelul şi domnul Bouchard au renunţat să mai caute locuri.

Aceşti domni, în adevăr, erau acolo, la stînga, spre strada Cloître Notre-Dame. Domnul Bouchard povestea că tocmai îşi încredinţase soţia domnului d'Escorailles, care avea un fotoliu minunat pentru o doamnă. Cît despre colonel, îi părea tare rău că nu putea explica ceremonia fiului său Auguste.

— Aş fi vrut să-i arăt vestitul vas, zise el. Este, după cum ştiţi, chiar vasul sfîntului Louis, un vas de aramă damaschinat[1], împodobit cu incrustaţii de cel mai frumos stil persan, o operă de artă din vechime, din timpul cruciadelor, care a servit la botezul tuturor regilor noştri.

— Ai văzut onorurile[2]? îl întrebă domnul Bouchard pe domnul Du Poizat.

— Da, răspunse acesta. Doamna de Llorentz ducea scufiţa.

Se văzu nevoit să dea amănunte. Scufiţa se punea în capul copilului la botez după ce era uns cu mir. Nici unul din cei doi domni nu cunoştea acest amănunt; ei se arătau foarte miraţi. Du Poizat înşiră unul după altul onorurile prinţului imperial, scufiţa, lumînarea, cădelniţa şi onorurile naşului şi ale naşei discul[3], ibricul, prosopul; toate aceste obiecte erau purtate de către doamnele de la palat. Şi mai era mantia prinţişorului, o mantie foarte frumoasă, neobişnuită, întinsă lîngă cristelniţă, pe un fotoliu.

— Cum se poate, nu mai este vreun locşor cît de mic? se miră doamna Correur, în sufletul căreia aceste amănunte stîrniseră frigurile curiozităţii.

Apoi îi pomeni de toate înaltele corpuri, de toate autorităţile, de toate delegaţiile pe care le văzuseră intrînd. Era o defilare nesfîrşită; de la Corpul diplo-

---

[1] Incrustat cu aur şi argint (n.t.).

[2] E vorba de sceptrul, coroana şi alte obiecte care se întrebuinţau la încoronarea, îngroparea regelui, ca şi la alte ceremonii însemnate (n. t.).

[3] Taler de aur sau argint, pe care se pune sfîntul agneţ (bucată de pîine scoasă din prescură la liturghie şi care simbolizează pe Cristos şi jertfa lui) (n. t.).

matic, Senatul, Corpul legislativ, Consiliul de stat, Curtea de casaţie, Curtea de conturi, Curtea imperială, Tribunalele de comerţ şi de primă instanţă, fără a mai socoti miniştrii, prefecţii, primarii şi ajutoarele lor, academicienii, ofiţerii superiori, pînă la delegaţii consistorului izraelit şi al consistorului protestant. Şi mai erau, mai erau încă alţii şi alţii.

— Doamne, dumnezeule! Frumos trebuie să mai fie, scăpă vorba doamna Correur şi oftă.

Du Poizat ridică din umeri. Era într-o dispoziţie sufletească foarte proastă. Toată această lume îi dădea o stare de „plixis". Şi lungimea ceremoniei îl scotea din sărite. N-aveau de gînd s-o sfîrşească o dată? Cîntaseră *Veni creator*[1]; tămîiaseră, cădiseră cu cădelniţa, dăduseră saluturile rituale. Micuţul urma să fie botezat. Domnul Bouchard şi colonelul, mai răbdători, priveau spre piaţa cu ferestrele împodobite cu steaguri; apoi, îşi lăsară deodată capul pe spate, surprinşi de dangătele clopotelor care zgîlţîiau turnurile; îi trecu un fior uşor, tulburaţi de vecinătatea bisericii uriaşe, al cărei vîrf îl pierdeau din ochi în înaltul cerului. Între timp, Auguste se strecurase spre portic. Doamna Correur îl urmă. Dar ajungînd în faţa uşii mari, deschisă în două părţi, o privelişte neobişnuită i se deschise înaintea ochilor şi o făcu să încremenească pe dalele de piatră.

Între două mari draperii, biserica se adîncea ca o scobitură, peste măsură de mare, întruchipînd viziunea supraomenească a tabernacolului. Bolţile, de un albastru cald, erau presărate cu stele. Geamurile puneau sub ochii privitorilor, în jurul acestui firmament, corpuri cereşti mistice, înteţind o flacără vie, un jeratic de pietre scumpe. Peste tot, din înaltele coloane, cădeau draperii lungi, de catifea roşie, care înghiţeau slaba lumină de zi de sub bolţile lăcaşului; şi în această întunecare roşie, ardea, doar la mijloc, o vatră de flăcări, mii şi mii de lumînări grămadă, înfipte aşa de aproape una de alta că păreau un soare unic, din care pîlpîia o ploaie de licăriri. În centrul

[1] Vino, creatorule — în limba latină, în original (n. t.)

spaţiului în formă de cruce, pe o estradă, ardeau luminile altarului. In stînga şi în dreapta se ridicau tronuri. Cel mai înalt era acoperit cu un larg baldachin de catifea căptuşit cu hermină, pe care se vedea o pasăre uriaşă, cu pîntecele alb ca de nea, cu aripile de purpură. Şi o droaie întreagă de bogătaşi, muiaţi în aur, scînteind într-o învăpăiere de bijuterii, umplea biserica; lingă altar, în fund, clerul, episcopii cu cîrje în mînă şi cu mitre în cap, celebrau un *Glorificat*, una din acele măreţii care deschid larg cerurile; împrejurul estradei, prinţi, prinţese, mari demnitari, se rînduiseră cu o pompă suverană; apoi, în amîndouă părţile, spre braţele crucii, urcau trepte; la dreapta, Corpul diplomatic şi Senatul, la stînga, Corpul legislativ şi Consiliul de stat; delegaţiile de toate felurile se îngrămădeau în restul spaţiului, iar doamnele, de sus, de la marginea tribunelor, îţi luau ochii cu împestriţarea lor de stofe în culori vii. Un abur umed, cu răsfrîngeri sîngerii, plutea peste tot. Capetele de pe treptele din fund, din dreapta şi din stînga, erau scăldate în tonalităţi trandafirii de porţelan pictat. Costumele, atlazul, mătasea, catifeaua, aveau reflexe de o strălucire sumbră, gata-gata, parcă să se aprindă. Şiruri întregi, deodată luau foc. Biserica vastă se încingea ca un nemaipomenit cuptor uriaş.

Deodată doamna Correur văzu înaintînd, în mijlocul corului, un ajutor al maestrului de ceremonie care strigă de trei ori, ca apucat de furii:

— Trăiască prinţul imperial! Trăiască prinţul imperial! Trăiască prinţul imperial!

Şi în nemăsuratul strigăt de bucurie de care bolţile se cutremurară, doamna Correur, zări la marginea estradei pe împăratul în picioare, stăpînind mulţimea. Se desprindea ca o pată neagră din pălălaia de aur care, la spatele lui, ardea pe odăjdiile episcopilor. Il prezenta norodului pe prinţul imperial, un pachet de horbotă albă, pe care îl ţinea foarte sus, cu amîndouă braţele ridicate.

Dar, pe neaşteptate, un uşier o dădu la o parte pe doamna Correur cu un gest. Ea făcu doi paşi în-

dărăt: în fața ei, aproape de tot, nu văzu decît una din draperiile porticului. Priveliștea dispăruse. Și se trezi din nou în plină lumină și rămase buimăcită, părîndu-i-se că văzuse un tablou vechi, asemănător acelora de la Louvre, ros de vreme, totuși purpură și aur, cu personaje de demult, cum nu se mai întîlnesc pe stradă.

— Nu mai sta aici, o sfătui Du Poizat, ducînd-o lîngă colonel și lîngă domnul Bouchard.

Respectivii domni vorbeau acum despre inundații. Pagubele erau înspăimîntătoare pe valea Ronului și a Loirei. Mii și mii de familii rămăseseră fără adăpost. Subscripțiile, deschise în toate părțile, nu ajungeau ca să aline atîtea nenorociri. Dar împăratul se dovedea de un curaj și de o dărnicie vrednice de admirat; la Lyon fusese văzut străbătînd prin vad cartierele de jos ale orașului, acoperite de apă; la Tours se plimbase cu o luntre, timp de trei ore, prin mijlocul străzilor inundate. Și peste tot dădea ajutoare în dreapta și în stînga.

— Ascultați! îi tăie vorba colonelul.

Orgile sforăiau în biserică. Acorduri ample ieșeau prin deschizătura căscată a pridvorului, ale cărui draperii fîlfîiau, împinse de acest răsuflet uriaș.

— A început *Te-Deum*-ul, rosti domnul Bouchard.

Du Poizat oftă ușurat. Slujba se apropia deci de sfîrșit! Dar domnul Bouchard îl lămuri că actele încă nu se iscăliseră. Și după aceea cardinalul-legat urma să dea binecuvîntarea pontificală. O parte din lume începuse totuși să iasă din biserică. Rougon apăru printre cei dintîi, la braț cu o femeie uscățivă, galbenă la față, îmbrăcată foarte simplu. Un magistrat, în uniformă de președinte de Curte de Apel, îi întovărășea.

— Cine-i? întrebă doamna Correur.

Du Poizat îi spuse numele celor două persoane. Domnul Beulin-d'Orchère îl cunoscuse pe Rougon cu puțin timp înainte de lovitura de stat și îi arăta de atunci un respect deosebit, fără a se strădui să stabilească între ei legături susținute. Domnișoara Véronique, soră-sa, locuia împreună cu el într-o casă boie-

rească de pe strada Garancière, din care nu ieşea decît ca să ia parte la liturghia citită în biserica Saint-Sulpice.

— Uite, zise colonelul coborînd glasul, asta-i femeia care i-ar trebui lui Rougon.

— Desigur, încuviinţă domnul Bouchard. Avere destulă, familie bună, femeie la locul ei şi cu experienţă. N-o să găsească ceva mai bun.

Dar Du Poizat se împotrivi. Domnişoara era trecută, ca o moşmoală uitată cine ştie cît între paie. Avea cel puţin treizeci şi şase de ani, dar îi dădeai mai mult de patruzeci. Să te culci în pat cu o scîndură! O mironosiţă cu părul lins. Era aşa de veştejită la faţă şi de searbădă de parcă stătuse la murat şase luni în aghiazmă.

— Eşti tînăr, zise grav şeful de birou. Rougon trebuie să facă o căsătorie de convenienţă... Eu m-am însurat din dragoste; dar nu iese totdeauna bine.

— Ei, puţin îmi pasă de fată, la urma urmei, mărturisi în sfîrşit Du Poizat. Mutra lui Beulin-d'Orchère mă sperie. Zdrahonul ăsta are nişte fălci de buldog... Priveşte-l, ce botos şi ce claie de păr creţ, în care nu se vede nici un fir alb, în ciuda celor cincizeci de ani ai lui. Parcă poţi să ştii ce gînduri are! Ia spune, de ce o mai împinge pe soră-sa în braţele lui Rougon, acum cînd acesta e la pămînt?

Domnul Bouchard şi colonelul nu scoaseră o vorbă, schimbînd o privire îngrijorată. „Buldogul", cum îi zicea fostul subprefect, putea el de unul singur să-l înghită pe Rougon? Dar doamna Correur rosti încet:

— E foarte bine să ai magistratura cu tine.

Rougon, între timp, o condusese pe domnişoara Véronique pînă la trăsură; şi înainte ca ea să se urce, o salută. Chiar în aceeaşi clipă, frumoasa Clorinde ieşea din biserică, la braţ cu Delestang. Luă o înfăţişare serioasă şi o învălui într-o privire de văpaie pe această fată înaltă, gălbejită, căreia Rougon avusese galanteria să-i închidă uşa cupeului, cu toate că era îmbrăcat în costumul de senator. In timp ce trăsura se îndepărta, Clorinde se duse drept la dînsul,

lăsînd slobod braţul lui Delestang şi recăpătîndu-şi rîsul ei de copil mare. Toată banda o urmă.

— Am pierdut-o pe mama, îi zise voioasă. Mi-au răpit-o pe mama, din mijlocul mulţimii... Îmi poţi oferi un colţişor în cupeul dumitale, da?

Delestang care se gîndea să-i ceară voie s-o conducă pînă acasă, păru foarte supărat. Era îmbrăcată într-o rochie de mătase portocalie, imprimată cu flori, atît de bătătoare la ochi, încît şi servitorii o priveau. Rougon fu de acord, dar trebuiră să aştepte cupeul aproape zece minute. Toţi rămaseră locului, chiar şi Delestang a cărui trăsură era în primul şir, la doi paşi. Biserica se golea încetul cu încetul. Domnul Kahn şi domnul Béjuin alergară să-şi ajungă banda. Şi fiindcă ilustrul om le strînsese mîna fără vlagă şi avea o înfăţişare ursuză, domnul Kahn îl întrebă, cu o vioiciune îngrijorată:

— Sînteţi cumva bolnav?

— Nu, răspunse el. Luminile acelea multe, dinăuntru, m-au obosit.

Tăcu, apoi urmă, vorbind încet:

— A fost măreţ... N-am văzut niciodată atîta bucurie pe faţa unui om.

Vorbea de împărat. Deschisese braţele, într-un gest larg, cu măreţie domoală, vrînd parcă să evoce scena din biserică; şi nu adăugă nici o vorbă. Prietenii din jur tăceau şi ei. Alcătuiau un mic grup într-un colţ al pieţii. În faţa lor, defilarea creştea; magistraţii în robă, ofiţerii în mare ţinută, funcţionarii în uniformă, o mulţime de galonaţi împopoţonaţi cu dantele, cu zorzoane, cu decoraţii, călcau pe un strat gros de flori care acoperea piaţa, în mijlocul strigătelor servitorilor şi în huruitul brusc al trăsurilor de casă. Gloria Imperiului, în apogeul ei, unduia în purpuriul apusului de soare, în timp ce turnurile de la Notre-Dame, pe de-a-ntregul trandafirii, numai sunete, parcă vesteau sus, foarte sus, ca o culme a păcii şi a măririi, domnia viitoare a copilului botezat sub bolţile lor. Dar ei, nemulţumiţi, se uitau cu jind, cu o nemăsurată poftă şi ciudă la măreţia ceremoniei, a clopotelor răsunătoare, a steagurilor desfăşurate, a ora-

șului covîrșit de admirație și a acelei lumi oficiale bine dispuse. Rougon, care pentru întîia dată simțea fiorii reci ai dizgrației, era foarte palid la față ; și ca în vis îl pizmuia pe împăratul.

— Bună seara, plec, e de nesuferit, zise Du Poizat, după ce strînsese mîna celorlalți.

— Ce-ai pățit astăzi? îl întrebă colonelul ; ești de o cruzime...

Și subprefectul răspunse calm, luînd-o din loc :

— Asta-i ! De ce aș fi vesel ?... Am citit dis-de-dimineață în *Monitor* numirea nătărăului de Campenon la prefectura care mi se făgăduise mie.

Ceilalți se priviră între ei. Du Poizat avea dreptate, ei nu erau părtași la această sărbătoare. Rougon, de cum se născuse prințul, le făgăduise că o adevărată ploaie de daruri se va revărsa asupra lor cu prilejul zilei de botez : domnul Kahn urma să primească în fine aprobarea concesiunii ; colonelul, crucea de comandor; doamna Correur, cele cinci sau șase debite pe care le ceruse. Și cînd colo, erau toți adunați grămăjoară, într-un colț al pieții, cu mîinile goale. Îndreptară pe loc asupra lui Rougon o privire așa de deznădăjduită, plină de atîtea imputări, că acesta strînse îngrozitor din umeri. Sosindu-i tocmai atunci cupeul, o împinse brusc pe Clorinde înăuntru, intră și el, fără să mai scoată un cuvînt și izbi ușa cu violență.

— Uite-l pe Marsy sub portic, mormăi domnul Kahn, luîndu-l cu dînsul pe domnul Béjuin. Are o înfățișare minunată, canalia !... Întoarce-i spatele. Asta ne-ar mai trebui, să-l salutăm și el să nu ne răspundă la salut.

Delestang se grăbise să se urce în trăsura sa, ca să se țină aproape de cupeu. Domnul Bouchard își aștepta soția ; apoi văzînd că biserica s-a golit, rămase foarte surprins și plecă cu colonelul, obosit și el de cît îl tot căutase pe fiul său Auguste. Cît despre doamna Correur, tocmai atunci primise să-l ia la braț pe un locotenent de dragoni, un consătean de-al ei, care îi datora puțintel gradul de pe umăr.

În acest timp, în cupeu, Clorinde vorbea încîntată de ceremonie ; Rougon, lăsat pe spate, cu fața som-

moroasă, o asculta. Domnişoara Balbi văzuse ceremoniile Paştelui la Roma; dar nu atingeau atîta măreţie. Şi începu să înşire că religia, pentru ea, era un colţ de rai întredeschis, cu dumnezeu-tatăl aşezat pe tronul său, ca un soare în mijlocul alaiului de îngeri rînduiţi împrejur într-un cerc larg de tineri frumoşi îmbrăcaţi în aur. Apoi deodată, schimbă vorba, întrebînd:

— Vii deseară la banchetul pe care oraşul îl dă în cinstea majestăţilor lor? Va fi o minune.

Era invitată. Avea să poarte o toaletă trandafirie, presărată peste tot cu nu-mă-uita. Domnul de Plouguern avea s-o însoţească, întrucît mamă-sa nu voia să iasă serile din pricina migrenei. Ea schimbă iar vorba, întrebînd pe neaşteptate:

— Cum îl cheamă pe magistratul cu care vorbeai adineauri?

Rougon, scoţîndu-şi bărbia înainte, rosti într-un suflet:

— Domnul Beulin-d'Orchère, de cincizeci de ani, dintr-o familie de magistraţi, a fost substitut la Montbrison, procuror al regelui la Orléans, procuror general la Rouen, a făcut parte dintr-o comisie mixtă în 52, a venit apoi la Paris ca consilier la Curtea de Apel, în sfîrşit, astăzi este preşedinte al acestei Curţi... Ah, uitam! el a aprobat decretul de la 22 ianuarie 1852, prin care se confisca averea familiei d'Orléans... Eşti mulţumită?

Clorinde începu să rîdă. El lua în zeflemea rîvna ei de a se informa; dar trebuia să cunoască oamenii cu care se putea să se întîlnească. Nu fu chip să afle însă, ceva despre domnişoara Beulin-d'Orchère. Vorbi din nou despre banchetul de la Primărie; sala de festivităţi urma să fie împodobită cu un lux nemaipomenit, o orchestră avea să cînte arii în tot timpul cinei. Ah! Franţa, ce ţară mare! Nicăieri, nici în Anglia, nici în Germania, nici în Spania, nici în Italia, nu văzuse baluri mai uimitoare, ospeţe de gală mai strălucite. Aşadar, zicea ea cu obrajii îmbujoraţi de admiraţie, se hotărîse acum o dată pentru totdeauna: dorea să fie franceză.

— O, soldaţi, strigă ea, ia uită-te, soldaţi!

Cupeul, luînd-o pe strada Cité, fusese oprit în loc, la ieşirea de pe podul Notre-Dame, de către un regiment care defila pe chei. Erau soldaţi de linie, soldaţi de rînd mergînd ca o turmă, puţin risipiţi, din pricina copacilor de pe caldarîm. Strîngeau rîndurile să refacă cordonul. De pe feţele lor se vedeau că-i ameţise lumina orbitoare a soarelui dogoritor de după-amiază; erau albi la picioare şi se gheboşiseră sub povara puştii şi a raniţei. Îi hărţuise într-atîta mulţimea, cu îmbulzeala şi îmbrîncelile ei, încît ajunseseră într-o stare de dobitocie uluită.

— Iubesc din toată inima armata franceză, zise Clorinde încîntată, aplecîndu-se să vadă mai bine.

Rougon, ca trezit din somn, privea şi el. Forţa Imperiului, ea trecea, prin praful şoselei. O îngrămădeală de echipaje se încîlceau încet pe pod; dar vizitiii respectuoşi, aşteptau; personalităţile în costume luxoase scoteau capul pe portiere, cu faţa vag surîzătoare, sorbind din ochii lor înduioşaţi pe bieţii soldaţi năuciţi de atîta gardă. Puştile, strălucind în soare, iluminau serbarea.

— Şi pe aceia, pe cei din urmă, îi vezi? începu iar Clorinde. Sînt toţi în acelaşi rînd; nici nu le-a mijit mustaţa. Sînt drăguţi, ce zici?

Şi, copleşită de duioşie, trimise, din fundul trăsurii, sărutări soldaţilor, cu amîndouă mîinile. Se cam ascundea să nu fie văzută. Bucuria, dragostea cu care învăluia forţa armată, o desfătase în sinea ei. Rougon avu un surîs părintesc; gusta astfel şi el prima plăcere din acea zi.

— Ce este? întrebă Rougon, după ce cupeul cîrmi în sfîrşit la colţul cheiului.

Pe şosea şi pe caldarîm se strînsese o mulţime de lume. Trăsura trebui să se oprească iar. Se auzi o voce din mulţime:

— Un beţivan a înjurat armata. Vardiştii l-au şi înhăţat.

Deschizîndu-se un drum prin mulţime, Rougon îl zări pe Gilquin beat mort, înşfăcat de guler de către doi vardişti. Prin haina lui de dril galben, zdrenţuită, i se vedea pielea pe alocuri. Dar rămăsese acelaşi

băiat de treabă, cu mustața lui pleoștită, cu fața roșie, îi tutuia pe vardiști, le spunea „mielușeii mei". Și le povestea că stătuse toată după-amiaza liniștit într-o cafenea, alături, la aceeași masă cu niște oameni foarte bogați ! Puteau să se informeze despre asta la teatrul Palais-Royal unde soții Charbonnel se duseseră să vadă : *Bomboanele botezului ;* negreșit că ei nu vor dezminți cele spuse de el.

— Dați-mi drumul caraghioșilor, strigă el, înțepenindu-și picioarele deodată. Cafeneaua e aici, alături, ce dracu ! Haideți cu mine, dacă nu mă credeți... Soldații au fost necuviincioși, crede-mă, unul mărunțel rîdea de mine. Așa că i-am tras o mamă de bătaie s-o țină minte cîte zile o avea. Dar să înjur armata franceză, niciodată !... Vorbiți-i împăratului de Théodore și-ți vedea voi ce-o să vă spună... Ah, fir-ați ai dracului ! O să vă arăt eu vouă ! O să dați de belea !

Mulțimea înveselită rîdea. Cei doi vardiști, netulburați, nici gînd să-i dea drumul ; îl împingeau cu binișorul spre strada Saint-Martin, în care se zărea în depărtare, felinarul roșu al unei secții de poliție. Rougon se vîrîse repede în fundul trăsurii. Dar deodată, Gilquin ridicîndu-și capul, îl zări. Atunci, cu toată beția lui, deveni hîtru și cuminte. Se uită la Rougon și clipind din ochi, vorbi ca pentru sine.

— Ajunge, destul copii, ar putea să fie scandal, nu va fi, fiindcă e vorba de obraz... Ce ? Cum ? Ce-ai spus ? nu v-ați mai atinge voi cu labele voastre de Théodore, dacă s-ar plimbarisi numai cu prințesele lîngă el, ca un cetățean dintre vechii mei cunoscuți. Am avut de-a face, orișicît, cu lumea bună, da' omu' cu obraz subțire se fălește, făr' să ceară cu sutele și cu miile. Nu-și ridică nasul mai sus decît se cuvine. Asta îl mai răcorește la inimă... mii de draci ! prietenii, care va să zică, nu mai sînt prieteni ?...

O duioșie dulce îi umplea sufletul și din cînd în cînd sughițul îi tăia vorba. Rougon recunoscînd pe un om de lîngă cupeu, îmbrăcat într-o haină încheiată la toți nasturii, îl chemă făcînd un semn discret cu mîna și vorbindu-i încet, îi dădu adresa lui Gilquin, strada Virginie, 17, la Grenelle. Omul se apropie

de vardiști, ca și cum ar fi vrut să-i ajute să-l țină pe bețivanul care se zbătea. Mulțimea rămase nedumerită văzînd că agenții o luară la stînga și-l aruncară pe Gilquin într-o cupea, al cărei vizitiu, ascultînd ordinul, o porni pe cheiul Mégisserie. Dar Gilquin scoțîndu-și pe ușă capul, cît banița, cu părul vîlvoi, plesnind de un rîs triumfător, urlă :

— Trăiască Republica !

După ce adunarea se risipi, cheiurile reintrară în liniștea lor adîncă. Parisul, obosit de atîta însuflețire, stătea la masă ; cele trei sute de mii de curioși, care se striviseră în îmbulzeală, se năpustiseră asupra restaurantelor de pe malul apei și din cartierul Temple. Pe trotuarele goale, doar provincialii își mai tîrîiau picioarele, frînți de oboseală, neștiind unde să ia masa. Jos, la cele două borduri ale vasului, spălătoresele băteau rufele cu lovituri violente. Un mănunchi din văpaia amurgului mai poleia încă vîrfurile turnurilor catedralei Notre-Dame, amuțite acum, deasupra caselor pe care umbra le înconjura de toate părțile. Și în negura ușoară care se ridica de pe Sena, colo departe, în capul insulei Saint-Louis, nu se mai zărea, în cenușiul amestecat al fațadelor, decît redingota uriașă, reclama monumentală, aninînd ca într-un cui de pe orizont, buleandra burgheză a unui Titan, căruia fulgerul i-ar fi mistuit toate mădularele.

V

Intr-o dimineaţă, pe la ceasurile unsprezece, Clorinde veni la Rougon, în strada Marbeuf. Se întorcea de la Bois de Boulogne; un servitor îi ţinea calul la poartă. Se duse de-a dreptul în grădină, coti la stînga şi se aşeză în faţa ferestrei larg deschise a cabinetului în care lucra ilustrul om.

— Ei, te-am prins! făcu ea pe neaşteptate.

Rougon, ridică iute capul. Ea rîdea, în soarele cald de iunie. Costumul de călărie, de postav albastru, a cărui trenă lungă o aruncase pe braţul stîng, o făcea să pară mai înaltă; bluza în formă de vestă, cu pulpane mici rotunde, foarte lipită de corp era ca o piele vie care îi îmbrăca bine umerii, grumazul, coapsele. Avea manşete de pînză, un guler de pînză, sub care era înnodată o cravată subţire de mătase albastră. Purta cu îndrăzneală pe pieptănătura ei buclată, o pălărie bărbătească, pe care un tul o învăluia într-un nor albăstrui, presărat tot cu pulberea de aur a soarelui.

— Cum se poate! Dumneata! exclamă Rougon sărind de la locul său în întîmpinarea musafirului. Intră, te rog.

— Nu, nu, răspunse ea. Vezi-ţi de treabă; vreau

să-ţi spun numai cîteva vorbe... Mama mă aşteaptă cu prînzul.

Era a treia oară cînd venea astfel la Rougon acasă, împotriva tuturor convenienţelor. Dar se prefăcea că voia să stea în grădină. De altminteri şi de celelalte două ori venise îmbrăcată tot în amazoană, costum în care se simţea liberă ca un bărbat şi a cărui fustă lungă i se părea că o ocrotea îndeajuns.

— Să ştii că vin cu cerşitul, reluă ea. Cu bilete de loterie... Am organizat o loterie în folosul fetelor sărace.

— Ei bine! intră o dată, repetă Rougon. O să-mi explici despre ce e vorba.

Avea cravaşa în mînă, o cravaşă foarte fină, cu mîner mic de argint. Începu din nou să rîdă, lovindu-se uşor peste fustă.

— Ce naiba să-ţi mai explic! Îmi cumperi biletele şi gata. Numai de asta am venit... De trei zile te tot caut şi nu pot să pun mîna pe dumneata — şi mîine e tragerea.

Şi scoţînd un portofel din buzunar, întrebă:

— Cite bilete să-ţi dau?

— Nici unul, dacă nu intri, rosti el.

Adăugă apoi pe un ton de glumă:

— Ce dracu, cine mai pune la cale afaceri la fereastră! Nu cumva o să-ţi întind banii ca unei femei sărmane!...

— Mi-i tot una, numai dă-mi-i o dată!

Dar Rougon nu se lăsă. Ea îl privi o clipă tăcînd. Apoi urmă:

— Dacă intru, îmi iei zece?... Costă cîte zece franci.

Dar nu se hotărî să intre imediat. Îşi plimbă mai întîi o privire grăbită prin grădină. Un grădinar stînd în genunchi într-o alee, răsădea muşcate într-un pat de flori. Surîse uşor şi se îndreptă să urce scara cu trei trepte pe care se intra în cabinet. Rougon îi şi întindea mîna. Şi după ce o conduse pînă în mijlocul camerei, îi zise:

— Ţi-i teamă să nu te mănînc. Ştii doar că îţi sînt cel mai supus dintre sclavi... De ce te temi?

Ea continua să se lovească ușor peste rochie cu vîrful cravașei.

— Mie nu mi-e teamă de nimic, răspunse ea, cu o îndrăzneală de fată care își ia toate libertățile.

După ce își puse cravașa pe o canapea, își scociorî din nou prin portofel.

— Iei zece, nu-i așa?

— Iau și douăzeci, dacă ții dumneata, răspunse el; dar fii bună te rog și stai jos, să vorbim prietenește puțin... Să nu carecumva să te gîndești să pleci îndată, bineînțeles!

— Atunci, uite, minutul și biletul, e bine?... Dacă o să stau un sfert de oră, vei lua cincisprezece bilete; dacă o să stau douăzeci de minute, vei lua douăzeci; și așa mai departe, pînă deseară... Ne-am înțeles?

Făcură haz pe socoteala acestei tocmeli. Clorinde, în cele din urmă se așeză pe un fotoliu, sub pervazul ferestrei rămase deschisă. Rougon, ca să n-o sperie, se așeză iar la birou. Și începură să vorbească despre casă mai întîi. Ea arunca priviri pe fereastră; găsi că grădina era cam mică, dar încîntătoare cu pajiștea ei de la mijloc și desișul de arbori tineri. El îi descria în amănunte toată împărțirea casei: jos la parter era cabinetul său, un salon mare, un salon mic și o foarte frumoasă sufragerie; la primul cat, ca și la al doilea, erau șapte camere. Toate acestea deși relativ puține, alcătuiau o locuință cu mult prea mare pentru el. Cînd împăratul îi dăruise această casă boierească, urma să ia în căsătorie pe o doamnă văduvă, aleasă chiar de majestatea sa. Dar doamna a murit. De acum, va rămîne burlac.

— De ce? îl întrebă ea, privindu-l țintă în ochi.

— Ei! am alte griji. La vîrsta mea nu-ți mai trebuie femeie.

Dar ea, dînd din umeri, spuse sincer:

— Nu te mai preface!

Ajunseseră să aibe între ei conversații foarte libere. Ea pretindea că dînsul, de felul său, era un voluptos. El se apăra că nu era adevărat și îi povestea de tinerețele sale, din anii petrecuți în camere goale unde nici spălătoresele nu intrau, zicea el rîzînd. Atunci,

Clorinde îl întreba despre amantele sale, cu o curiozitate de copil; avusese în adevăr cîteva; de pildă nu putea nega legăturile cu o doamnă, cunoscută de întreg Parisul, care, părăsindu-l, se instalase în provincie. Dar el strîngea din umeri. Fustele nu-l stinghereau de fel de la treburi. Cînd i se aprindeau călcîiele după cîte una, vezi bine! era şi el ca ceilalţi oameni; dărîma peretele cu umărul să ajungă într-un iatac. Nu-i plăcea să-şi piardă multă vreme cu mofturile dragostei. Apoi, după ce îşi făcea gustul se liniştea iar.

— Nu, nu, n-am nevoie de femei! repetă el, şi ochii i se şi aprinseră privind la atitudinea lenevoasă a Clorindei. Prea ne absorb toate gîndurile.

Fata, răsturnată în fotoliu, surîdea ciudat. Faţa îi strălucea de nespusă admiraţie, şi-i băteau uşor vinele gîtului. Vorbea cu accent italian exagerat, cu un glas cîntat.

— Isprăveşte, scumpule, ne adori, zise ea. Pun rămăşag că pînă într-un an te însori!

Era în adevăr supărător de sigură că va cîştiga. De la o vreme, i se oferea lui Rougon în linişte. Nu-şi mai dădea osteneala să-şi ascundă stăruinţa înceată de a-l ademeni, acea strădanie savantă în care îl învăluise, înainte de a-i împresura dorinţele. Acum îl credea îndeajuns de cucerit ca să dea o luptă îndrăzneaţă, fără mască. Un adevărat duel se încinse între ei, clipă de clipă. Dacă nu dădea încă pe faţă condiţiile luptei, mărturisirile cele mai sincere le stăteau pe buze, ardeau în ochii lor. Cînd se priveau, începeau vrînd-nevrînd să-şi surîdă; şi se înfruntau. Clorinde punea condiţiile sale, îşi urmărea ţinta ei, cu o îndrăzneală de admirat, sigură că nu acorda decît ceea ce voia. Rougon, înflăcărat, aprins de acest joc, n-avea nici un scrupul de conştiinţă, se gîndea numai s-o facă pe această fată frumoasă amanta lui şi apoi s-o părăsească, pentru ca să-i dovedească astfel superioritatea. Li se încăiera în luptă mai mult mîndria decît simţurile.

— Pentru noi, continuă ea cu o voce aproape înceată, dragostea e dandana mare. Fetiţele se îndrăgostesc de la doisprezece ani... Eu am ajuns ca un

băiat, fiindcă am călătorit. Dar s-o fi văzut pe mama, în tinereţea ei! Nu ieşea din camera sa. Era aşa de frumoasă, că veneau s-o vadă de departe. Un conte s-a oprit anume şase luni la Milano, dar n-a ajuns să-i vadă nici vîrful cosiţelor. Italiencele nu sînt ca franţuzoaicele care flecăresc şi apoi îşi văd de drum: cînd se aruncă de gîtul unui bărbat, nu se mai dau duse... Eu am călătorit, nu ştiu dacă am să mă căiesc. Îmi pare totuşi că voi iubi tare de tot, o! da, tare de tot, o să mă prăpădesc de dragoste...

Pleoapele i se închiseră încetul cu încetul, faţa îi era scăldată în extazul voluptăţii. Rougon, în timpul cît ea vorbea, se ridicase de la biroul său şi cu mîinile tremurătoare, părea atras de o forţă mai presus de puterile sale. Dar apropiindu-se, ea deschise ochii mari de tot şi îl privi cu o înfăţişare liniştită. Şi arătînd cu mîna spre pendulă, surîzînd, reîncepu:

— S-a făcut de zece bilete.

— Care zece bilete? îngăimă el, nemaiînţelegînd despre ce era vorba.

Cînd se dumiri, ea rîdea în hohote. Îi plăcea să-l înnebunească în felul acesta; apoi, c-o vorbă îl făcea să-şi pună pofta-n cui, tocmai cînd se pregătea s-o prindă în braţe; acest joc se părea că o desfată foarte mult. Rougon, care pălise deodată, se uită la ea mînios, ceea ce o bucură şi mai tare.

— Ei, plec, zise ea. Nu eşti destul de galant cu femeile... Nu, serios, mama m-aşteaptă cu prînzul.

El recăpătase înfăţişarea sa părintească. Numai ochii lui cenuşii sub pleoapele grele, mai păstrau o flacără, cînd Clorinde întoarse capul; şi o învălui atunci din creştet pînă-n tălpi într-o privire, cu mînia omului scos din răbdări, hotărît să termine jocul. Stărui totuşi să-i mai acorde cinci minute. Ce plicticoasă era munca la care îl găsise, un raport pentru Senat, asupra dreptului de a depune cereri. Şi îi vorbi despre împărăteasă, ştiind că Clorinde nutrea un adevărat cult pentru ea. Împărăteasa plecase la Biarritz de opt zile. Ascultîndu-l fata se tolăni din nou în fundul fotoliului şi începu iar o flecăreală nesfîrşită. Cunoştea Biarritz-ul, petrecuse acolo o vară, mai de

mult, pe cînd această plajă nu era încă la modă. Era deznădăjduită că nu se putea duce iar, în timpul cînd se afla acolo Curtea. Apoi, începu să-i povestească despre o ședință a Academiei, la care domnul Plouguern o luase cu dînsul, în ajun. Era ședința de recepție a unui scriitor, pe socoteala căruia făcu tot felul de glume, fiindcă era pleșuv. De altminteri, avea groază de cărți. Ori de cîte ori se încăpățîna să ia o carte în mînă, cădea la pat, de parcă o găseau toate năbădăile. Nu pricepea nimic din ce citea. Cînd Rougon îi spuse că scriitorul primit în ajun era un dușman al împăratului și că în discursul lui mișunau aluziile cele mai mîrșave, ea se mîhni peste măsură.

— Părea un om de treabă, totuși, observă ea.

Rougon, la rîndul său, tuna și fulgera împotriva cărților. Apăruse tocmai atunci un roman care, îndeosebi, îl indigna ; operă a celei mai desfrînate imaginații, prefăcîndu-se a căuta adevărul adevărat, tîrînd cititorul în destrăbălările unei femei isterice. Cuvîntul acesta „isteric" i se păru foarte plăcut și îl repetă de trei ori. Clorinde cerînd să-i explice înțelesul, el nu-i dădu nici o lămurire, cuprins de o mare sfiiciune.

— Orice se poate spune, urmă el ; numai că e un anume fel de a spune orișice... Astfel, în guvernare, ești adeseori nevoit să vorbești despre lucrurile cele mai gingașe. Am citit dări de seamă despre anumite femei, de pildă, mă înțelegi ? ei bine, erau consemnate amănunte foarte precise, într-un stil limpede, simplu, cuviincios. Totul rămînea cast pînă la urmă... Pe cînd romancierii din zilele noastre au adoptat un stil ațîțător la desfrîu, un fel de a spune lucruri care le face să trăiască sub ochii noștri. Și ei numesc asta artă. E necuviință, asta-i tot.

Pronunță și vorba „pornografie" și merse pînă la a cita numele marchizului de Sade, pe care nu-l citise niciodată, de altfel. Vorbind, se mișca cu o mare dibăcie ca să treacă îndărătul fotoliului Clorindei, fără ca ea să observe. Aceasta, cu ochii pierduți, îngînă :

— O ! romane de astea, n-am deschis niciodată nici unul. Prostii, numai minciuni... N-ai citit *Léonora țiganca*. E drăguț. L-am citit în italiană, cînd eram

mică. Se povesteşte despre o fată care la sfîrşit se căsătoreşte cu un nobil. E prinsă la început de hoţi...

Dar un scîrţîit uşor, în spatele ei, o făcu să întoarcă iute capul, ca şi cum s-ar fi trezit pe neaşteptate.

— Dar ce faci acolo, întrebă ea.

— Las jos storul, răspunse Rougon. Să nu te supere soarele.

Era prinsă în adevăr într-o trîmbă de soare, a cărei pulbere jucăuşe poleia cu un puf luminos postavul întins al rochiei de amazoană.

— Fii bun şi lasă în pace storul ! strigă ea. Mie îmi place soarele ! Mă simt ca într-o baie.

Şi foarte îngrijorată, se ridică pe jumătate şi aruncă o privire în grădină să vadă dacă grădinarul era tot acolo. Cînd îl zări de cealaltă parte a patului de flori, stînd pe vine, cu spatele rotund sub bluza scurtă albastră se aşeză la loc, liniştită, surîzătoare. Rougon care urmărise încotro îşi îndreaptă ea privirile, lăsă jos storul ; Clorinde îl luă în rîs, spunînd că seamănă a bufniţă, că umblă după întuneric. Dar el nu ţinea seamă de zeflemelele ei, păşea prin mijlocul încăperii fără să se supere cîtuşi de puţin. Trupul său mare, avea mişcări încetinite de urs plănuind în taină o trădare.

Ajungînd în celălalt capăt al camerei, lîngă o canapea largă deasupra căreia atîrna o fotografie mare, o strigă :

— Vino să-ţi arăt, zise el, n-ai văzut ultimul meu portret.

Ea se afundă şi mai tare în fotoliu şi răspunse, mereu cu acelaşi zîmbet :

— Il văd foarte bine şi de aici... Mi l-ai şi arătat, de altfel.

Rougon nu se descurajă. Trăsese în jos şi storul celeilalte ferestre şi inventă încă alte două-trei motive ca să o atragă în colţul acela de umbră tainică, unde era foarte bine, zicea el. Clorinde, dispreţiund această cursă grosolană, nici măcar nu mai răspundea, mulţumindu-se să refuze dînd din cap. Văzînd că înţelesese, veni iar şi se înfipse în faţa ei, cu mîinile în-

preunate, încetînd să mai umble cu șiretlicuri, atacînd-o pe față :

— Uitam !... Vreau să ți-l arăt pe Monarque, calul pe care l-am cumpărat de curînd. Știi că am făcut un schimb... Vreau să-mi spui dacă-ți place, tu care iubești caii.

Ea refuză iar. Dar el stărui ; grajdul era numai la doi pași ; nu făceai pînă acolo decît cel mult cinci minute. Dar fiindcă ea continua să refuze, el lăsă să-i scape, cu jumătate de glas, cu accent aproape disprețuitor :

— Ah, nu ești curajoasă !

Parcă i-ar fi croit o lovitură de bici. Clorinde se ridică în picioare, serioasă, puțin palidă.

— Haidem să-l văd pe Monarque.

Își aruncase trena rochiei de amazoană pe brațul stîng și își înfipse ochii drept în ochii lui. Într-o clipită se priviră așa de adînc, că își citiră gîndurile. Era o chemare la luptă, aruncată și acceptată, la o luptă fără cruțare. Ea coborî scara cea dintîi, pe cînd el își încheia cu un gest mașinal gherocul cu care era îmbrăcat. Dar n-apucase să facă doi-trei pași pe alee că Clorinde se și opri.

— Așteaptă, zise ea.

Se urcă iar în cabinet. Cînd se întoarse, legăna ușor, în vîrful degetelor, cravașa, pe care o uitase după o pernă, pe canapea. Rougon se uită la cravașă cu o privire piezișă ; apoi își ridică ochii spre Clorinde care zîmbea. Ea porni iarăși în frunte.

Grajdul se afla în dreapta, în fundul grădinii. Cînd trecură pe lîngă grădinar, acesta își rînduia uneltele stînd în picioare, gata de plecare. Rougon scoase ceasul ; era unsprezece și cinci, rîndașul trebuia să se fi dus la masă. În soarele arzător, cu capul gol, mergea după Clorinde care, liniștită, înainta lovind cu cravașa în dreapta, în stînga, în copacii tineri. Nu schimbară nici o vorbă. Ea nici nu întoarse capul. Ajungînd la grajd, îl lăsă pe Rougon să deschidă ușa și trecu apoi înaintea lui. Ușa, împinsă prea tare, se închise cu putere ; ea își păstra același zîmbet. Avea o față nevinovată, plină de mîndrie și încredere.

Grajdul era mic, foarte obişnuit, cu patru despărţituri de stejar. Cu toate că podeala fusese spălată de dimineaţă şi că blana de lemn a pereţilor, ieslele, greblele erau ţinute foarte curat, duhnea un miros puternic. Se simţea o căldură umedă de feredeu. Lumina, intrînd pe două ferestre rotunde din pod, tăia umbra tavanului cu două raze palide, fără să ajungă a izbuti să împrăştie întunericul de prin unghere. Clorinde, cu ochii plini de clarul zilei de afară, nu deosebi la început nimic; dar aşteptă, nu deschise uşa, să nu se pară că-i era teamă. Numai două despărţituri erau ocupate. Caii fornăiră, întorcînd capul.

— Asta-i, nu-i aşa? întrebă ea, după ce i se obişnuiseră ochii cu întunericul. Mi se pare foarte frumos.

Bătu cu pălmuţa de cîteva ori peste crupa calului. Apoi intră în despărţitură, între stănoage, şi îl mîngîie de la coaste pînă la şale, fără nici o teamă. Voia, zicea, să-i vadă capul. Şi ajungînd în fund, îi trase două sărutări pe nări. Rougon le auzi şi sărutările îl întărîtară la culme.

— Vino-ncoace, te rog, strigă el; să nu se arunce într-o parte că te zdrobeşte.

Dar ea rîdea, săruta calul şi mai tare, spunîndu-i vorbele cele mai drăgăstoase, încît animalul, desfătat de această ploaie de mîngîieri neaşteptate, simţea o goană de fiori prin pielea sa ca de mătase. În sfîrşit, se întoarse la Rougon. Îi spuse că adora caii, că ei simţeau asta, că niciodată nu-i făceau rău, chiar cînd îi sîcîia. Ştia cum să se poarte cu ei. Sînt animale care se gîdilă grozav. Monarque avea o înfăţişare blîndă. Clorinde se cinchi la spatele lui, îi ridică un picior cu amîndouă mîinile, să-i cerceteze copita. Calul nu se împotrivi.

Rougon, în picioare, o privea stînd în faţa lui, pe vine. În maldărul acela de fuste, coapsele umflau postavul, cînd Clorinde se pleca înainte. El nu scotea nici o vorbă, i se urcase sîngele la cap, îi zvîcnea în gît, fu cuprins deodată de timiditatea oamenilor brutali. Dar în cele din urmă se lăsă la pămînt. Ea simţi atunci o atingere la subsuori, dar atît de uşoară încît continuă să cerceteze copita calului. Rougon răsuflă,

îşi întinse brusc mîinile şi mai mult. Ea nici măcar nu tresări, ca şi cum s-ar fi aşteptat la aşa ceva. Dădu drumul copitei şi zise, fără să se întoarcă :

— Ce e ? Ce te-a apucat ?

Vru s-o prindă de mijloc, dar căpătă bobîrnace peste degete, în timp ce ea adăuga :

— Nu, nu glume de astea, cu mîna, te rog ! Eu sînt ca şi caii : nu sufăr să pună cineva mîna pe mine, mă gîdil uşor... Ciudat mai eşti !

Clorinde rîdea, părea că nu înţelegea. Simţind în ceafă răsuflarea caldă a lui Rougon, se ridică cu înmladierea unui arc de oţel ; fugi de lîngă el şi se aşeză cu spatele la perete, în faţa stănoagelor. El o urmă, cu mîinile întinse, ahtiat să ia de la dînsa tot ceea ce putea să-i dea. Dar ea îşi făcu pavăză din coada rochiei sale de amazoană, pe care o ducea pe braţul stîng, iar în mîna dreaptă, ridicată, ţinea cravaşa. Rougon, cu buzele tremurătoare, nu rostea nici o vorbă. Ea, foarte la largul ei, vorbea într-una :

— Să nu mă atingi, bagă de seamă ! zicea ea. Am luat lecţii de scrimă cînd eram mică. Imi pare rău chiar că n-am continuat... Fereşte-ţi degetele. A, ce ţi-am spus !

Părea că se juca. Nu-l lovea tare, mulţumindu-se numai să-l plesnească peste buricul degetelor, ori de cîte ori îşi întindea mîinile spre dînsa. Era în orice clipă gata să răspundă, aşa ca el nu putea nici măcar să-i atingă haina. Mai întîi, voise să o apuce de umeri; dar, lovit de două ori cu cravaşa, atacase mijlocul ; apoi, lovit mereu, se aplecă în mod viclean, pînă la genunchii ei, dar nu destul de repede ca să se poată feri de o ploaie de mici lovituri, sub care fu nevoit să se ridice. O uşoară răpăială ca grindina se auzi în stînga, în dreapta.

Rougon, găurit de loviturile care îi frigeau pielea, se dădu o clipă îndărăt. Era roşu de tot ; broboane de sudoare îi şiroiau de pe tîmple. Duhoarea puternică a grajdului îl ameţea ; umbra, încropită de aburul ca de leşie al animalelor, îi dădea curajul să încerce, cu orice risc. Atunci, încercă într-altfel. Se aruncă asupra Clorindei cu violenţă, cu sărituri repezi. Ea, conti-

nuînd să rîdă și să vorbească, nu-și mai cheltui sfichiuiturile de cravașă în lovituri prietenești, ci trase plesnituri groase, în toată lungimea biciului, din ce în ce mai puternice. Era frumoasă în clipele acelea, cu fusta strînsă pe pulpe, cu șalele mlădioase în haina care se lipea de piele, de un albastru intunecat, sprintenă ca un șarpe. Cînd biciuia aerul cu brațul, linia gîtului, puțin dat pe spate, avea un farmec nespus.

— Haide, ai isprăvit ? întrebă ea rîzînd. Dumneata ai să obosești primul, scumpule.

Dar nu mai putu rosti alte vorbe, Rougon, ca turbat, înspăimîntător, roșu la față ca purpura, se năpusti cu o răsuflare gîfîită de taur scăpat din funie. Ea însăși, fericită că-l putea lovi, avea în ochi un licăr de cruzime care se aprindea în văpaie. Amuțită la rîndul ei, se desprinse de lîngă perete, înaintă falnică în mijlocul grajdului, și se învîrti pe cîlcîie, sporind numărul loviturilor, ținîndu-l la distanță, atingîndu-l peste picioare, peste brațe, peste pîntece, peste umeri ; în timp ce el prostit, uriaș, dansa ca o fiară sub biciul îmblînzitorului. Ea plesnea de sus, parcă mai înaltă, mîndră, cu obrajii palizi, cu un zîmbet nervos împietrit pe buze. Dar, fără ca ea să-și dea seama, o împingea în fund, spre o ușă deschisă care dădea într-o altă încăpere, o magazie de paie și de fîn. Apoi, pe cînd Clorinde își apăra cravașa pe care el se făcea că voia să i-o ia, o apucă de coapse, înfruntînd loviturile și îi făcu vînt pe ușă, rostogolind-o pe paie, cu atita putere încît căzu și el lîngă dînsa. Ea nu scoase nici un țipăt. Întorcîndu-și brațul, din toate puterile, îl plesni cu cravașa peste obraz, de i se lipi biciușca de la o ureche la cealaltă.

— Tîrfă ! strigă el.

Și-i ieșiră din gură vorbe murdare ; înjură, îl prinse un acces de tusă, turbînd de mînie. Tutuind-o îi spuse că se culcase cu toată lumea, cu vizitiul, cu bancherul, cu Pozzo. Apoi, o întrebă :

— De ce nu vrei și cu mine ?

Ea nu găsi de cuviință să răspundă. Stătea în pi-

cioare, neclintită, albă la faţă, într-o linişte semeaţă de statuie.

— De ce nu vrei? repetă el. M-ai lăsat să-ţi apuc braţele goale... Spune-mi măcar de ce nu vrei?

Ea stătea gravă, mai presus de toate acele ocări, cu ochii în altă parte.

— Fiindcă... zise ea în sfîrşit.

Şi privindu-l, urmă, după o clipă de tăcere:

— Ia-mă în căsătorie. După aceea, tot ce vei vrea.

El rîse în silă; un rîs prostesc şi jignitor, pe care îl însoţi cu un semn de refuz din cap.

— Atunci, niciodată! strigă ea, înţelege-mă, niciodată, niciodată!

Şi fără să mai scoată o vorbă, intrară în grajd. Caii, între stănoagele lor, întorceau capul, răsuflînd mai tare, neliniştiţi de acea zarvă de luptă pe care o auziseră în spatele lor. Soarele tocmai ajunsese în dreptul celor două ferestre din pod; două raze galbene umpleau umbra cu o pulbere strălucitoare de-ţi lua ochii; şi lespedea, acolo unde razele băteau, scotea aburi, răspîndind o duhoare şi mai mare. Clorinde, potolită de tot, cu cravaşa sub braţ, se strecura iar să-l mîngîie pe Monarque. Îi dădu două sărutări pe nări, zicîndu-i:

— Rămîi sănătos, botică. Tu eşti cuminţel!

Rougon, zdrobit, ruşinat, se simţea suprins de o foarte mare linişte. Ultima plesnitură de cravaşă parcă îi satisfăcuse poftele. Cu mîinile care îi tremurau într-una, îşi înnodă din nou cravata, se pipăi să-şi dea seama dacă haina îi era încheiată la toţi nasturii. Apoi, se trezi culegînd cu grijă de pe rochia de amazoană a fetei firişoarele de paie care se aninaseră. Acum, frica de a fi găsit acolo, cu ea, îl făcea să-şi ascută urechile. Clorinde, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic între ei, îl lăsa să dea tîrcoale în jurul fustei sale, fără nici o teamă. Cînd îl rugă să deschidă uşa, el îi dădu ascultare.

O porniră domol de tot prin grădină. Rougon, care simţea o uşoară usturime pe obrazul stîng, se tampona cu batista. Cînd ajunseră în pragul biroului,

Clorinde îşi aruncă mai întîi privirea asupra pendulei.

— Face treizeci şi două de bilete, zise ea zîmbind.

Cum el o privea uluit, rîse şi mai tare şi continuă:

— Dă-mi drumul să plec repede, minutarul înaintează. Uite că începe al treizeci şi treilea minut... Îţi pun biletele pe birou.

Rougon îi dădu trei sute două zeci de franci fără să şovăie. Nu avu decît o uşoară fremătare în degete, numărînd monezile de aur; se pedepsea singur. Ea, însufleţită de felul cum îi oferea o asemenea sumă, înaintă spre el cu o mişcare de admirabilă nepăsare. Îi întinse obrazul. Şi după ce o sărută părinteşte, ea plecă încîntată, spunîndu-i:

— Mulţumesc pentru fetele sărace... Şapte bilete mai am de plasat. Naşu le va lua.

Rămas singur, Rougon se aşeză din nou la biroul său, maşinal, reîncepu munca întreruptă, scrise cîteva minute, cercetînd cu o mare atenţie foile risipite în faţa lui. Apoi, se opri, cu condeiul între degete, cu faţa gravă, privind în grădină, pe fereastra deschisă, fără să vadă. Îi apărea din nou, la această fereastră, silueta subţire a Clorindei, care se legăna, se strîngea, se destindea cu voluptatea molatică a unei năpîrci albăstrii. Se căţăra, intra; şi, în mijlocul biroului, stătea în picioare sprijinindu-se în coada plină de viaţă a rochiei, cu coapsele vibrînde, întinzînd braţele spre el, într-o alunecare nesfîrşită de inele mlădioase. Puţin cîte puţin, fărîme din făptura ei năvăleau în cameră, se tăvăleau peste tot, pe covoare, pe fotolii, de-a lungul draperiilor, în tăcere, pătimaş. Un miros aspru exala dintr-însa.

Rougon aruncă cu violenţă condeiul din mînă, se sculă de la birou mînios, trăgîndu-şi şi pocnindu-şi degetele. Îl va împiedica ea de acum înainte să lucreze? Înnebunise, de vedea lucruri care nu existau, el, omul cu atîta judecată? Îşi aducea aminte de o femeie, de altă dată, cînd era student, lîngă care scria nopţi întregi, fără să-i audă măcar răsuflarea. Ridică storul, deschise o a doua fereastră, spre a se face curent, împinse brutal o uşă, la celălalt capăt al

camerei, ca şi cum s-ar fi temut să nu se înăbuşe. Şi cu gestul supărat cu care ar fi alungat o viespe primejdioasă, începu să alunge mirosul Clorindei, cu filfîituri de batistă. Cînd nu îl mai simţi acolo, respiră cu zgomot, se şterse pe faţă cu batista ca să-şi ogoaie fierbinţeala pe care acest zdrahon de fată i-o stîrnise.

Dar nu putu continua pagina începută. Străbătu biroul dintr-un capăt într-altul, cu paşi înceţi. Privindu-se într-o oglindă văzu o rumeneală pe obrazul stîng. Se apropie, se cercetă. Cravaşa nu lăsase acolo decît o uşoară zgîrietură. Putea s-o pună pe socoteala unui accident oarecare. Dar dacă pielea nu păstra pe locul crestăturii decît o subţire linie trandafirie, simţea din nou în carne, în adînc, arsura învăpăiată a plesniturii care îi brăzdase faţa. Dădu fuga spre odăiţa de toaletă de după uşă ; îşi înmuie capul într-un lighean cu apă ; asta îl mai linişti. Se temea că acestă pleasnă de cravaşă îl va face s-o dorească şi mai mult pe Clorinde. Îi era teamă că se va gîndi într-una la ea, pînă cînd se va tămădui mica jupuitură de pe obraz. Căldura care îl frigea în acest loc, i se cobora în mădulare.

— Nu, nu vreau!... zise cu glas tare, înapoindu-se în birou. E o idioţie, la urma urmelor !

Se aşezase pe canapea, cu pumnii strînşi. Un servitor care intră şi-l anunţă că prînzul se răcea, nu-l zmulse din reculegerea luptătorului la trîntă cu el însuşi. Faţa lui aspră se umfla sub zbuciumul sforţării lăuntrice ; gîtul său de taur era gata-gata să plesnească, muşchii i se încordau de parcă ar fi avut de gînd să sugrume în măruntaiele sale, fără nici un ţipăt, o jivină care îl mistuia de viu. Această bătălie dură mai bine de zece minute. Nu-şi amintea să fi cheltuit vreodată atîta putere . Ieşi din încăierare foarte palid, cu ceafa muiată de sudoare.

Timp de două zile Rougon nu primi pe nimeni. Se cufundase într-o muncă foarte grea. Nu închise ochii o noapte întreagă. Servitorul dădu peste el, în trei rînduri, tolănit pe canapea, ca năucit, cu o faţă îngrozitoare. A doua zi seara se îmbrăcă să se ducă la

Delestang, unde era invitat la cină. Dar în loc să taie avenue des Champs-Elysées, o luă în susul ei și intră la familia Balbi. Era abia ora șase.

— Domnișoara nu-i acasă, îi zise slujnicuța, Antonia, oprindu-l pe scară, cu surîsul ei de mîrțoagă ursuză.

Ridicase glasul ca să fie auzit și șovăi să se retragă, cînd Clorinde apăru sus, aplecîndu-se pe balustradă.

— Vino sus! strigă ea. Proastă mai e fata asta! Nu înțelege niciodată poruncile care i se dau.

La primul cat, îl invită să intre într-o încăpere mică, alături de odaia ei, într-o cameră de toaletă, cu un tapet albastru acoperit cu desenuri de frunze și flori, mobilată cu un mare birou de mahon căruia îi ieșise lustrul, rezemat de perete, un fotoliu de piele și un cartonier. Hîrțoage zăceau risipite sub un strat gros de praf. Te-ai fi crezut la cine știe ce portărel suspect. Ea se duse să ia un scaun din camera ei.

— Te așteptam, strigă din fundul acestei camere.

După ce aduse scaunul, îl lămuri că scria niște scrisori. Îi arătă pe birou foi de hîrtie gălbuie, acoperite de o scriere groasă, rondă. Rougon se așeză pe scaun și abia atunci Clorinde observă că era în frac.

— Vrei să-mi ceri mîna? zise ea voioasă.

— Ai ghicit, răspunse el.

Apoi, urmă zîmbind:

— Dar nu pentru mine, ci pentru un prieten.

Ea îl privi întrebătoare, neștiind dacă glumește sau nu. Era nepieptănată, murdară, cu un capot roșu care nu-i venea bine, dar cu toate acestea, frumoasă, avînd frumusețea impunătoare a unei statui de marmură antică ajunsă să se tăvălească în dugheana unei telălițe. Și, sugîndu-și un deget pe care și-l pătase cu cerneală, uită de toate examinînd ușoara cicatrice care se mai vedea pe obrazul stîng al lui Rougon. În cele din urmă repetă cu jumătate de glas, cu o înfățișare distrată:

— Eram sigură că vei veni. Numai că nu mă așteptam să întîrzii atît.

Şi amintindu-şi, adăugă cu glas tare, în continuare:

— Aşadar, pentru un prieten al dumitale, pentru prietenul cel mai bun, fără îndoială.

Rîsul ei frumos răsuna. Era convinsă, acum, că Rougon vorbea despre dînsul. Îi venea să atingă cu degetul cicatricea, să se asigure că lăsase acest semn pe obrazul lui, că-l legase astfel de dînsa. Dar Rougon o luă de mîini şi o aşeză blînd în fotoliul de piele.

— Să vorbim prieteneşte, vrei? zise el. Sîntem doi buni prieteni, nu, asta îţi convine?... Ei bine, am chibzuit mult de alaltăieri. M-am gîndit la dumneata toată vremea... Îmi închipuiam că eram căsătoriţi că trăiam împreună de trei luni. Şi ştii ce făceam amîndoi? Ea nu răspunse, oarecum stingherită, cu toată îndrăzneala ei.

— Eram la gura sobei. Tu luaseşi lopata, eu apucasem cleştele şi să ne omorîm, nu altceva.

Asta i se păru atît de caraghios, că se lăsă pe spate, cuprinsă de un rîs nebun.

— Nu, nu-i de rîs, e serios, urmă el. Nu face să ne unim amîndoi sub acelaşi acoperămînt ca să ne omorîm în bătaie. Îţi jur că aşa s-ar întîmpla. Palme, apoi despărţirea... Ţine bine minte ce-ţi spun: să nu încerce nimeni să unească două fiinţe voluntare.

— Atunci? întrebă ea, devenind foarte gravă.

— Atunci, gîndesc că ar fi foarte înţelept să ne strîngem mîna şi să rămînem numai prieteni buni.

Clorinde amuţi, cu ochii aţintiţi într-ai lui, cu adînca ei căutătură întunecată. O cută înspăimîntătoare brăzdă faţa ei de zeiţă jignită. Buzele i se mişcară într-un uşor tremur, într-o bolboroseală mută de dispreţ.

— Îmi dai voie? zise ea.

Şi trăgînd fotoliul în faţa biroului începu să-şi pună scrisorile în plicuri. Se folosea de plicuri mari, cenuşii, de acelea întrebuinţate în serviciile administrative; le pecetluia cu ceară. Aprinsese o lumînare şi privea ceara arzînd cu flăcări. Rougon o aştepta să sfîrşească în linişte.

— Şi pentru asta ai venit? reluă ea în cele din urmă, fără să se întrerupă din lucru.

La rîndul său, el nu răspunse. Voia s-o vadă din faţă. După ce ea se hotărî să-şi întoarcă iar fotoliul, el îi zîmbi, silindu-se să-i întîlnească privirile; apoi, îi sărută mîna, dorind să-i potolească mînia. Ea îşi păstra răceala semeaţă.

— Ştii bine, zise el, că am venit să te cer în căsătorie pentru un prieten al meu.

Îi vorbi timp îndelungat. O iubea mult mai mult decît îşi închipuia dînsa; o iubea mai cu seamă fiindcă era inteligentă şi energică. Îl durea să renunţe la ea; dar îşi sacrifica pasiunea pentru fericirea lor, a amîndurora. O dorea regină la ea acasă. O dorea măritată cu un bărbat foarte bogat, pe care să-l îmboldească, să-l salte după placul ei, şi să cîrmuiască, să nu fie silită să renunţe la personalitatea sa. Nu era mai bine aşa decît să-şi paralizeze unul altuia toate mişcările? Erau oameni în stare să-şi spună asemenea adevăruri în faţă. În cele din urmă o numi copilul său. Era fiica lui pornită pe rele; o fiinţă al cărei spirit de intrigă îl bucura şi l-ar fi cuprins o adevărată mîhnire s-o vadă apucînd pe un drum greşit.

— Asta-i tot? întrebă ea, cînd el tăcu.

Îl ascultase cu cea mai mare atenţie. Şi ridicîndu-şi ochii spre el, începu din nou:

— Dacă vrei să mă măriţi cu un altul, ca să mă ai apoi dumneata, te înştiinţez că-ţi faci o socoteală greşită... Ţi-am spus că niciodată!

— Ce idee! rosti el tare, îmbujorîndu-se uşor la faţă.

Tuşi, luă de pe birou un cuţit de tăiat hîrtie, îi examină mînerul, ca să nu i se observe tulburarea. Dar Clorinde, căzută pe gînduri, nu se mai ocupa de el.

— Şi cine e bărbatul? îngăimă ea.

— Ghici?

Clorinde îşi recăpătă un slab surîs, ciocănind cu degetele în birou şi strîngînd din umeri. Ştia cine era.

— Prost mai e! zise ea cu jumătate de gură.

Rougon luă apărarea lui Delestang. Era un om foarte cumsecade, din care ar putea să facă tot ce-ar dori. Ii dădu amănunte despre sănătatea, despre averea şi despre tabieturile lui. De altfel făgăduia să le sară într-ajutor, lui şi ei, cu toată influenţa sa, dacă s-ar mai întoarce vreodată la putere. Delestang n-avea poate o inteligenţă ieşită din comun; dar putea să facă faţă oricărei situaţii.

— A, da, ştie să se ţină de un program, admit, zise ea rîzînd din toată inima.

Apoi, după o altă tăcere:

— Doamne dumnezeule, nu tăgăduiesc, ai poate dreptate... Domnul Delestang nu-mi displace.

Rostind aceste vorbe îl privi lung. Observase în cîteva rînduri ca Rougon era gelos pe Delestang. Dar nu zări tresărind nici o cută pe faţa lui. Avusese în adevăr tărie să-şi sfărîme cu pumnii dorinţele, în două zile. Dimpotrivă, păru încîntat de succesul stăruinţei sale şi începu iar să-i înşire foloasele unei asemenea căsătorii, parcă i-ar fi vorbit un avocat pişicher despre o afacere deosebit de bună pentru ea. Ii cuprinsese mîinile într-ale lui, i le mîngîia cu mare prietenie, cu aerul unui complice fericit, repetînd:

— Ideea mi-a venit astă-noapte. Mi-am zis îndată: iată-ne salvaţi... Nu vreau să rămîi fată nemăritată! Eşti singura femeie care mi se pare că merită un soţ. Delestang e potrivit. Cu Delestang, sîntem slobozi să facem ce vrem.

Şi adăugă bucuros:

— Am credinţa că mă vei răsplăti, dîndu-mi prilejul să iau parte la lucruri neobişnuite.

— Domnul Delestang cunoaşte proiectele dumitale? întrebă Clorinde.

Rougon rămase o clipă surprins, ca şi cum i-ar fi scăpat o vorbă la care nu se aştepta din partea ei; apoi, răspunse calm:

— Nu, e de prisos. Ii voi explica mai tîrziu.

Cu o clipă mai înainte, ea începuse să-şi pecetluiască iar scrisorile. Punea pe ceară pecetea mare fără iniţială, apoi întorcea plicul, scria adresa, pe îndelete, cu scrisul ei gros. Pe măsură ce arunca scrisorile în

dreapta ei, Rougon se silea să citească adresele de pe plicuri. Erau, în cea mai mare parte, nume de oameni politici italieni, foarte cunoscuți. Dîndu-şi seama de indiscreția lui, zise ridicîndu-se şi strîngîndu-şi corespondența ca s-o trimită la poştă :

— Cînd mama are migrenă, eu le scriu.

Rougon, rămas singur, începu să se plimbe prin mica odaie. Pe cartonier citi, ca la oamenii de afaceri : *Chitanțe, Scrisori de clasat, Dosarele A.* Zîmbi observînd, în mijlocul hîrțoagelor de pe birou, un corset vechi, plesnit pe talie. În găoacea călimării era un săpun, pe jos, capete de atlaz albastru, bucățele de la reparația unei fuste, rămase nemăturate. Găsind întredeschisă uşa de la camera de culcare, îl îmboldi curiozitatea să-şi întindă capul într-acolo ; dar jaluzelele fiind lăsate era aşa de întuneric încît nu zări decît umbra întinsă a perdelelor de la pat. Clorinde intră din nou.

— Plec, zise el. Iau cina astăseară la omul nostru. Îmi dai libertatea să intru în acțiune ?

Ea nu răspunse. Se întorsese posacă de tot, ca şi cum, pe scară, chibzuise lucrurile mai cu temei. Rougon era cu mîna pe balustradă. Dar ea îl aduse înapoi şi împinse iar uşa. Pierea visul ei — un vis cu atîta dibăcie îndrumat, încît cu un ceas înainte îl credea încă o certitudine. Toată durerea unei jigniri de moarte i se ridică din nou în obraji. Parcă fusese pălmuită.

— Aşadar, e serios ? întrebă ea, aşezîndu-se într-o lumină slabă pentru ca să nu i se observe roşeața de pe obraji.

În fața argumentelor lui, reluate a treia oară, rămase ca mută. Se temea că discutînd să nu-şi dea drumul mîniei nebune pe care o auzea vîjîindu-i în urechi şi pîrîindu-i în ceafă. Îi era teamă să nu-l ia la bătaie. Apoi, în această prăbuşire a vieții pe care şi-o şi rînduise, îşi pierdu imaginea limpede a lucrurilor, se dădu înapoi pînă la uşa camerei de culcare, gata să intre, trăgîndu-l după dînsa pe Rougon, strigîndu-i : „Haide ! ia-mă, am încredere, te vei însura apoi cu mine numai dacă vei vrea“. Rougon, care-i vorbea într-una, înțelese deodată ; tăcu şi păli tare. Se

priviră o clipă, avură o ușoară cutremurare de șovăială. El se uita la patul de alături, din umbra deasă a perdelelor. Ea chiar cîntărea urmările dărniciei sale. Nu fu, de o parte și de alta, decît un minut de uitare de sine.

— Ții să se facă această căsătorie? întrebă ea cu încetineală.

El nu șovăi și răspunse ridicînd glasul:

— Da.

— Ei bine, fă-o.

Și amîndoi, cu pași mărunți, se întoarseră la ușă, ieșiră pe palier cu un aer foarte calm. Rougon avea numai cîteva broboane de sudoare la tîmple, preț al ultimii sale victorii. Clorinde, sigură pe forța sa, își recăpătă vioiciunea. Rămaseră o clipă față în față, ca muți, ne avînd ce să-și mai spună, neputîndu-se despărți totuși. În sfîrșit îi strînse mîna înainte de a pleca, dar ea îl opri printr-o scurtă apăsare, spunîndu-i fără mînie:

— Te crezi mai tare decît mine... N-ai dreptate... Într-o zi s-ar putea să-ți pară rău.

Asta fu toată amenințarea. Se sprijini cu coatele de rampă, ca să-l privească cum cobora. Ajuns jos, el își înălță capul, îi surîse, și Clorinde îi răspunse. Fata nu urmărea o răzbunare copilărească, se gîndea de pe acum să-l zdrobească într-un triumf de apoteoză. Întorcîndu-se în cabinet, se pomeni zicînd cu glas scăzut:

— Ah! cu atît mai rău! toate drumurile duc la Roma.

Chiar din acea seară Rougon începu să asedieze inima lui Delestang. Îi comunică pretinse vorbe, foarte măgulitoare, pe care domnișoara Balbi le-ar fi rostit despre el, la banchetul de la Primărie, în ziua botezului. Și nu osteni din acel ceas, să-i vorbească fostului avocat despre frumusețea nemaipomenită a fetei. El, care altădată îl prevenise adeseori împotriva femeilor, se silea să-l predea Clorindei legat de mîini și de picioare. Într-o zi, o lăuda că avea mîini minunate; într-altă zi, îi slăvea talia, cu vorbe fără perdea, provocătoare. Delestang, foarte lesne de aprins — Clorinde se și cuibărise în inima lui — se învăpăie iute

de o pasiune nebună. După ce Rougon îl încredinţă că n-o rîvnise niciodată, el îi mărturisi că o iubea de şase luni, dar că îşi impusese tăcere, temîndu-se să nu intre în concurenţă cu dînsul. Acum, se ducea în fiecare seară în strada Marbeuf să-i vorbească despre Clorinde. Se urzise parcă o conspiraţie împrejurul lui Delestang ; cu oricine vorbea, nu se putea să nu audă din gura acestuia cuvinte înflăcărate, de laudă, despre aceea pe care o adora ; pînă şi soţii Charbonnel îl opriră într-o dimineaţă, în mijlocul Pieţei Concorde, arătîndu-se uimiţi de „frumuseţea domnişoarei cu care îl vedeau peste tot locul".

La rîndul ei, Clorinde găsea pentru el zîmbete foarte delicate. Îşi croise existenţa pe alt plan, se deprinsese în cîteva zile cu noul ei rol. Dovedind o tactică de geniu, nu căuta să-l ademenească pe fostul avocat prin umerii ei largi de călăreaţă, cu care îl cîştigase pe Rougon. Se transforma, devenea galeşă, se arăta sperioasă ca o inocentă, pretindea că era într-atît de nervoasă, încît avea tulburări cînd o strîngea cineva de mînă prea drăgăstos. Cînd Delestang îi povesti lui Rougon că leşinase în braţele sale, fiindcă îndrăznise s-o sărute la încheietura mîinii, acesta consideră faptul ca o dovadă de mare nevinovăţie. Dar lucrurile mergînd prea încet, Clorinde i se dădu într-o seară de iunie, lăsîndu-se în voie pe mîinile lui, ca una din acelea de la bordel. Delestang nu mai ştiu cum să-şi explice această victorie, cu atît mai mult cu cît crezu că profitase, în mod laş, de un leşin al fetei; rămăsese ca moartă, părea că nu-şi mai amintea de nimic. Cînd el căuta să se scuze, cînd încerca să-i fie mai familiar, ea se uita cu atîta nevinovăţie la dînsul, încît se bîlbîia mistuit şi de remuşcări şi de dorinţă. După această aventură, se gîndi serios să o ia în căsătorie. Vedea în acest act mijlocul de a şterge amintirea urîcioasei lui fapte ; vedea mai cu seamă singura cale de a poseda legitim fericirea furată, acea fericire de un minut a cărei amintire îl ardea, şi pe care nu nădăjduia s-o mai poată regăsi altmintrelea.

Dar Delestang șovăi încă timp de opt zile. Îi ceru un sfat lui Rougon. Cînd acesta din urmă înțelese ceea ce se petrecuse, rămase cîteva clipe cu capul în pămînt, cercînd să pătrundă întreaga enigmă a acestei femei, să-și explice îndelunga rezistență cu care Clorinde se împotrivise dorinței lui, și căderea pe neașteptate în brațele acestui nătîng. Nu putu desluși cauzele adînci ale acestor atitudini deosebite. La un moment dat, rănit pînă în străfund și mînat de un impuls brutal, fu pe cale să dea de gol totul, într-un șuvoi de vorbe de ocară. De altminteri, Delestang, la întrebările fără perdea care i se puneau, tăgăduia orice contact intim, ca un cavaler. Și asta fu de ajuns pentru ca Rougon să-și vină în fire. Izbuti să-l hotărască pe fostul avocat, cu multă dibăcie. Nu îl povățui direct să facă această căsătorie, ci îl îmboldi într-acolo prin aluzii aproape fără nici o legătură cu scopul urmărit. Cît despre zvonurile urîcioase care umblau din gură în gură pe socoteala domnișoarei Balbi, ele îl mirau foarte mult ; nu le dădea crezare, după ce se străduise el însuși să capete lămuriri și aflase numai lucruri bune. De altfel, nu trebuie să cercetezi cu de-amănuntul femeia pe care o iubești. Acesta fu ultimul său cuvînt.

Peste șase săptămîni, la ieșirea din biserica la Madeleine, unde tocmai se celebrase căsătoria cu un fast nemaipomenit, Rougon răspunse unui deputat care se mira de alegerea făcută de Delestang :

— Ce vrei ! I-am atras atenția de sute de ori... Trebuia să fie și el păcălit de o femeie.

Spre sfîrșitul iernii, Delestang și soția sa, întorcîndu-se dintr-o călătorie în Italia, aflară că Rougon era pe cale s-o ia în căsătorie pe domnișoara Beulin-d'Orchère. Se duseră să-l vadă și Clorinde îi făcu toate urările cu o bucurie desăvîrșită. El susținu, făcînd pe naivul, că se însura numai pentru ca să scape de gura prietenilor. De trei luni îi tot dădeau zor, îl tot băteau la cap că un om în situația lui socială trebuie să fie căsătorit. El rîdea, adăugînd că seara, cînd își primea intimii, nu avea acasă la el nici măcar o femeie care să toarne ceaiul.

— Care va să zică, ţi-a venit aşa deodată, nu te gîndeai la una ca asta, zise Clorinde, zîmbind. Mai bine te căsătoreai în acelaşi timp cu noi. Am fi plecat împreună în Italia.

Şi ea începu să-l descoase, glumind. Prietenul său Du Poizat, avusese fără îndoială această straşnică ideie? Rougon se jură că nu, povestind că Du Poizat, dimpotrivă, se opusese din toate puterile la această căsătorie; fostul subprefect nu putea să-l sufere pe domnul Beulin d'Orchère. Dar toţi ceilalţi, domnul Kahn, domnul Béjuin, doamna Correur, soţii Charbonnel, chiar şi ei, nu mai isprăveau să-i vorbească despre meritele domnişoarei Véronique; ea avea să-i aducă în casă, după spusele lor, toate virtuţile, abundenţa, farmece de neînchipuit.

Rougon încheie dînd lucrurilor o întorsătură caraghioasă:

— Pe scurt, e o persoană croită întocmai pe măsura mea. Nu se poate să n-o iau de nevastă.

Apoi, adăugă cu subtilitate:

— Cînd joacă ursul prin vecini, să gătim tărîţele.

Clorinde îl aprobă din toată inima. Şi o lăudă pe domnişoara Beulin-d'Orchère, pe care totuşi n-o zărise decît o singură dată. Delestang, care pînă atunci se mulţumise să dea din cap în semn de dezaprobare, fără a-şi pierde nevasta din ochi, se porni să emită o seamă de consideraţii pline de însufleţire asupra căsătoriei. Şi cînd începu să vorbească despre fericirea sa conjugală, ea se ridică, aducînd vorba că mai avea de făcut o vizită. Cum Rougon îi întovărăşea, ea îl reţinu, lăsînd ca bărbatul său s-o ia înainte.

— Am avut dreptate cînd ţi-am spus că ai să te însori anul ăsta, îi şopti ea binişor la ureche.

VI

Veni vara. Rougon trăia într-o linişte desăvîrşită. Doamna Rougon, în trei luni, dăduse o înfăţişare serioasă odăilor din strada Marbeuf, îmbîcsite altădată de miresmele intrigilor amoroase. Acum, în camerele cam neprietenoase, foarte curate, respira o viaţă cuviincioasă; mobilele aşezate cu rînduială, perdelele care nu lăsau să răzbată decît o aţişoară de lumină, covoarele înăbuşind zgomotele, împînzeau peste tot o austeritate aproape călugărească, a unui arhondaric; ţi se părea chiar că aceste lucruri erau vechi, că intrai într-o locuinţă din vremuri de demult, plină de o mireasmă patriarhală. Această femeie înaltă, urîtă, care supraveghea totul, fără răgaz, adăuga acestei atmosfere de reculegere blîndeţea pasului său domol; şi conducea gospodăria cu o mînă aşa de discretă şi de uşoară, încît părea că îmbătrînise în acest loc, după douăzeci de ani de căsătorie.

Rougon surîdea cînd era felicitat. Ţinea morţiş să răspundă că se însurase după sfatul şi la alegerea prietenilor săi. Era încîntat de nevastă-sa. De atîta vreme dorise un interior de familie, care să fie ca o probă materială a cinstei sale; să-l desprindă din trecutul său îndoielnic, să-l rînduiască printre oamenii cumsecade. Ca fel de viaţă rămăsese foarte provincial,

păstrase ca ideal unele saloane bogate din Plassans, cu fotolii care stau tot anul în învelitoarele lor de pînză albă. Cind se ducea în vizită la Delestang, unde Clorinde făcea paradă din cînd în cînd de un lux nebun, își arăta disprețul său, strîngînd ușor din umeri. Nimic nu-i părea mai caraghios decît să arunce banii pe fereastră ; nu că era zgîrcit, dar repeta în mod obișnuit că preferă alte plăceri tuturor acelora care se pot cumpăra. Trecuse asupra soției sale și trebile bănești. Trăise pînă atunci fără socoteală. Din acel moment ea administra banii cu aceeași strașnică grijă cu care căuta de gospodărie.

In primele luni, Rougon stătu singur, adunîndu-și gîndurile, pregătindu-se pentru luptele la care visa. Il stăpînea setea puterii pentru putere, liberată de poftele mîndriei deșarte, ale bogăției, ale onorurilor De o ignoranță grosolană, ins cu totul neînsemnat, fără nici un merit în toate privințele, afară de mînuirea oamenilor, nu era cu adevărat superior altora decît prin nevoia lui de a domina. In această direcție adora orice sforțare pe care o făcea, își idolatriza inteligența. Să fie mai presus de mulțime, în care nu vedea decît nătărăi și pungași, să conducă lumea cu lovituri de ciomag, această preocupare hrănea în toată ființa lui, cu pielea groasă, un spirit iscusit, de-o neobișnuită energie. Nu credea decît în sine însuși, nu avea convingeri decît doar ca să le folosească drept argumente, subordona totul dilatării continue a personalității sale. Fără nici un viciu, se dădea în taină la orgii de atotputernicie. Dacă de la tatăl său moștenise lărgimea greoaie a umerilor, și fața moale cu aspect de mască, de la maică-sa, acea strașnică Félicité care guverna la Plassans, primise moștenire o flacără a voinței, o patimă a forței, disprețuitoare față de mijloacele modeste și de micile bucurii ; și era desigur cel mai curajos dintre Rougoni.

Aflîndu-se astfel singur, fără ocupație, după ani și ani de viață activă, încercă mai întîi sentimentul delicios al somnului. Din zilele toride ale anului 1851 parcă nu mai dormise. Căderea în dizgrație o primea ca pe un concediu meritat după îndelungate servicii.

Se gîndea să stea deoparte șase luni, pînă ce își va găsi o mai bună platformă, cu care să-și facă iar intrarea, după placul său, în marea bătălie. Dar, după cîteva săptămîni, obosise de atîta repaos. Niciodată nu avusese o mai vie conștiință a forței sale; acum cînd nu le mai întrebuința, capul, mîinile și picioarele îl stinghereau parcă; își trecea zilele plimbîndu-se în fundul strîmtei sale grădini, cu căscături grozave, ca un leu care, închis în cușcă, își întinde cît poate mădularele amorțite. Începu astfel să ducă o urîcioasă existență de o plictiseală strivitoare, pe care o ascundea cu grijă; făcea pe naivul, se arăta bucuros că se găsea în afară de „harababură“; dar pleoapele grele și le ridica uneori, pîndind evenimentele, apoi le lăsa iar să cadă peste flacăra ochilor, de îndată ce era privit. Îl ținea pe picioare impopularitatea prin care simțea că trece. Căderea lui de la putere umpluse de bucurie atîta lume. Nu era zi în care să nu-l atace vreun ziar; întruchipa în ființa lui lovitura de stat, proscripțiile, toate acele măsuri violente despre care se vorbea pe de departe; se mergea pînă acolo că se trimeteau felicitări împăratului pentru că se despărțise de un slujitor care îl compromitea. La Tuileries dușmănia era și mai mare; Marsy, triumfător, îl pîrjolea în vorbe de duh pe care doamnele le treceau din gură în gură prin saloane. Această ură îl întrema, îl făcea să se cufunde în disprețul său față de turma omenească. Nu era uitat, ci urît și asta îi plăcea. De unul singur, împotriva tuturor, iată visul pe care îl nutrea; singur el, cu un bici, ținînd nătărăii la distanță. Se îmbăta de injurii, îi creștea inima, încîntat de sine în singurătatea sa.

Cu toate acestea, trîndăvia apăsa cumplit asupra mușchilor săi de luptător. Dacă ar fi îndrăznit, ar fi apucat o cazma să-și desfunde un colț al grădinii. Se puse pe o muncă de lungă durată, un studiu comparat asupra constituției engleze și asupra constituției imperiale din 1852; ținînd seama de istoria și de moravurile politice ale celor două popoare, voia să aducă dovezi că aceeași libertate era la fel de mare în Franța ca și în Anglia. După ce adună documente și

completă dosarul, îi trebui o sforţare foarte mare ca să pună mîna pe condei; cu dragă inimă ar fi pledat asupra acestei chestiuni în faţa Camerei; dar să aştearnă pe hîrtie, să compună o lucrare, avînd grija frazelor, i se părea treabă de o greutate imensă fără folos imediat. Stilul îi era de totdeauna o povară; şi îl privea cu mare dispreţ. Nu trecu de pagina a zecea. De altfel, manuscrisul început se găsea mereu pe birou, cu toate că nu-i adăuga douăzeci de rînduri pe săptămînă. Dacă îl întrebai despre îndeletnicirile lui, de fiecare dată răspundea expunîndu-şi concepţia pe larg şi dînd operei o semnificaţie imensă. Îndărătul acestei scuze îşi ascundea golul înspăimîntător al zilelor sale.

Lunile se scurgeau, el zîmbea cu o simplitate tot mai senină. Nici una din marile mîhniri care mocneau în sufletul lui, nu i se vedea pe faţă. Răspundea la tînguirile intimilor săi prieteni prin argumente care conchideau toate la fericirea lui netulburată. Nu era el fericit? Adora studiul, lucra în felul său; toate astea erau de preferat agitaţiei înfrigurate a treburilor publice. Deoarece împăratul n-avea nevoie de dînsul, făcea bine că-l lăsa liniştit în colţul său; şi nu rostea numele împăratului decît cu cel mai adînc devotament. Adesea, totuşi, se declară gata ca la un simplu semn al stăpînului să ia din nou pe umeri „povara puterii“, adăugînd însă că nu va încerca nici o intervenţie ca să provoace acest semn. În adevăr, se părea că avea o grijă plină de rîvnă să se ţină deoparte. În tăcerea primilor ani ai Imperiului, în mijlocul acelei ciudate încremeniri, amestec de spaimă şi de oboseală, auzea înfiripîndu-se o surdă deşteptare. Şi îşi punea o nădejde hotărîtoare într-o oarecare catastrofă care să-l impună deodată, ca pe o necesitate. Era omul situaţiilor grave, cu mînă de fier, „omul cu labe mari“, vorba domnului de Marsy.

Duminică şi joi, pe strada Marbeuf, la familia Rougon, era casă deschisă pentru prieteni. Stăteau de vorbă, în marele salon roşu, pînă către ceasurile zece şi jumătate, cînd Rougon se descotorosea în mod neîndurător de musafiri; avea o vorbă: sindrofiile lungi

năclăiesc creierul. Doamna Rougon, la ceasurile zece fix, servea cu mîna ei ceaiul, ca o gospodină atentă pînă în cele mai mici amănunte. Nu oferea decît două talere cu pesmeciori, de care nimeni nu se atingea.

În joia din iulie care urmă, în acel an, după alegerile generale, banda se întrunise iar în păr, în salon, de la ceasurile opt. Doamnele toate, doamna Bouchard, doamna Charbonnel, doamna Correur, așezate lîngă o fereastră deschisă, pentru ca să respire boarea de aer adiind arareori dinspre grădina îngustă, făceau roată împrejurul domnului d'Escorailles care povestea nebunii de ale tinereții sale, din Plassans, cînd se ducea să petreacă douăsprezece ceasuri la Monaco, sub pretextul unei vînători, la un prieten. Doamna Rougon, în negru, pe jumătate ascunsă după o perdea, nu asculta, se ridica încetișor, dispărea mai toată vremea. În jurul doamnelor era și domnul Charbonnel; stînd pe marginea unui fotoliu, rămase ca trăsnit auzind că un om cumsecade mărturisea asemenea ștrengării. În fundul camerei, Clorinde, în picioare, asculta numai c-o ureche o discuție asupra recoltei, între soțul ei și domnul Béjuin. Îmbrăcată într-o rochie de culoare deschisă, foarte încărcată de panglici de culoarea paiului, se lovea ușor cu evantaiul în palma stîngă, privind țintă globul singurei lămpi care ilumina salonul. La o măsuță de joc de cărți, colonelul și domnul Bouchard jucau pichet, alături de Rougon care, pe un colț al postavului verde, făcea într-una pasiențe, ridicînd metodic cîte o carte, cu o înfățișare gravă. Era distracția lui favorită, joia și duminica, o îndeletnicire pe care o oferea degetelor și gîndirii sale.

— Ei bine, o să iasă? întrebă Clorinde apropiindu-se, cu un surîs.

— Da, iese întotdeauna răspunse el liniștit.

Se oprise în fața lui Rougon, de cealaltă parte a mesei, în timp ce el așeza cărțile în opt pachete.

După ce ridicase toate cărțile, două cîte două, ea îi zise:

— Ai dreptate, iese... la ce te-ai gîndit?

Dar Rougon își înălță privirea încet, ca mirat de această întrebare.

— La vremea de mîine, răspunse el după cîteva clipe.

Şi începu din nou să întindă cărţile. Delestang şi domnul Béjuin nu mai vorbeau. Numai rîsul în cascade al nostimei doamne Bouchard răsuna în salon. Clorinde se apropie de o fereastră, se opri acolo un moment privind noaptea care se lăsa. Apoi, fără să se întoarcă, întrebă :

— Au venit ceva veşti de la bietul domnul Kahn ?

— Am primit o scrisoare, răspunse Rougon. Îl aştept pe deseară.

Se vorbea de păţania domnului Kahn. Avusese nesocotinţa, în ultima sesiune, să critice destul de viu un proiect de lege depus de guvern ; acest proiect de lege, creînd într-un departament învecinat o concurenţă de temut, ameninţa să ducă la ruină cuptoarele sale înalte din Bressuire. Nu-şi închipuise însă că trecuse peste marginile unei legitime apărări, pînă în ziua cînd întorcîndu-se la Deux-Sèvres, în vederea campaniei electorale, aflase, din chiar gura prefectului, că nu mai era candidat oficial ; numele său nemaifiind agreat, ministrul numise în locul său un avocat din Niort, om cu totul neînsemnat. Vestea cădea ca o lovitură de trăsnet.

Rougon dădea tocmai amănunte, cînd domnul Kahn intră, urmat de Du Poizat. Amîndoi sosiseră cu trenul de ora şapte. Avuseseră timp doar să ia masa.

— Ei bine, ce ziceţi de asta ? întrebă domnul Kahn în mijlocul salonului, în timp ce toţi se îmbulzeau împrejurul său. Iată-mă revoluţionar, acum.

Du Poizat se aruncase într-un fotoliu, cu înfăţişarea omului rupt de oboseală...

— Frumoasă campanie electorală ! strigă el; o murdărie fără pereche. Aşa ceva scîrbeşte pe orice om cinstit !

Domnul Kahn trebui să povestească toată păţania pe larg. De cum sosise în fieful său, spunea, simţise de la primele vizite, un fel de stingherealǎ chiar la cei mai buni dintre prietenii săi. Cît despre prefect, domnul de Langlade era un om desfrînat, pe care-l acuza că se ţine cu nevasta avocatului din Niort, noul

deputat. Totuşi acest Langlade îi adusese la cunoştinţă vestea căderii în dizgraţie într-un chip foarte binevoitor, fumînd o ţigară de foi, la desert, la un prînz oferit la prefectură. Şi le înşiră amănunţit conversaţia de la un capăt la celălalt. Din nenorocire afişele şi buletinele de vot se şi trăgeau la tipografie. În primul moment plesnea în asemenea hal de mînie, încît voia să se prezinte alegătorilor oricum.

— Ah, dacă nu ne-ai fi scris dumneata, interveni Du Poizat întorcîndu-se spre Rougon, i-am fi dat guvernului o lecţie s-o ţină minte.

Rougon strînse din umeri. Răspunse cu nepăsare, făcînd cărţile:

— Cădeaţi în alegeri şi rămîneaţi pe totdeauna compromişi. Frumoasă treabă!

— Dumneata, prea eşti nu ştiu cum croit! strigă Du Poizat care se ridică deodată în picioare, cu gesturi furioase. Află că din pricina acestui Marsy începe să plesnească fierea în mine de necaz. În dumneata a vrut să bată lovindu-l pe prietenul nostru Kahn... Ai citit circularile individului? Ah, grozav sînt de curate alegerile lui! Le-a făcut cu bîrfeli şi înjurături... Nu zîmbi! Dacă erai dumneata la Interne, lucrurile s-ar fi petrecut altfel — cu cîtă lărgime de vederi!

Şi fiindcă Rougon continua să zîmbească privindu-l, adăugă cu şi mai multă violenţă:

— Am fost la faţa locului, doar am văzut totul cu ochii noştri. Unul săracul, un vechi prieten al meu, a îndrăznit să-şi pună candidatura ca republican. Nici nu-ţi poţi închipui cum a mai fost hărţuit din toate părţile. Prefectul, primarii, jandarmii, toată clica s-au năpustit asupra lui; i se sfîşiau afişele, i se aruncau buletinele în şanţuri; au fost arestaţi bieţii oameni care împărţeau manifestele; pînă şi mătuşă-sa, o femeie cumsecade totuşi, îl rugase să nu-i calce pragul casei ca să n-o compromită. D-apoi ziarele! L-au tratat de hoţ, pungaş. Bătrînele îşi fac semnul crucii acum, cînd se iveşte în cîte un sat.

Răsuflă cu zgomot şi reîncepu, după ce se aruncase iar într-un fotoliu:

— Nu e nimic, deşi Marsy a avut majoritatea în toate departamentele, Parisul a ales totuşi cinci deputaţi de-ai opoziţiei... E semnalul deşteptării. Să poftească împăratul să lase puterea în mîinile muieraticului de ministru, cu frumuseţea lui searbădă, şi a prefecţilor de alcov care, pentru a se culca fără grijă cu nevestele altora, le trimit soţii la Cameră ; peste cinci ani de azi înainte, Imperiul, zguduit din temelii, va sta să cadă... În ce mă priveşte, sînt încîntat de rezultatul alegerilor de la Paris. Sînt de părere că ele ne răzbună.

— Aşadar, dacă ai fi fost prefect... ? întrebă Rougon, cu aerul său liniştit, cu o ironie atît de subtilă că abia îi încreţea colţurile buzelor sale cărnoase.

Du Poizat îşi arătă dinţii albi, pocit aşezaţi. Cu pumnii săi slabi de copil bolnăvicios strîngea braţele fotoliului, ca şi cum ar fi vrut să le frîngă.

— Oh, mormăi el printre dinţi, dacă aş fi fost prefect...

Dar nu isprăvi vorba, se lăsă copleşit pe speteaza fotoliului, zicînd :

— E dezgustător, ce mai tura-vura... De altminteri, eu întotdeauna am fost republican !

În acest răstimp, la fereastră, doamnele tăceau, cu faţa întoarsă spre interiorul salonului, ascultînd : domnul d'Escorailles, cu un larg evantai în mînă, fără a scoate o vorbă, făcea vînt nostimei doamne Bouchard, galeşă, cu tîmplele jilave sub răsuflarea încropită a grădinii. Colonelul şi domnul Bouchard, care tocmai începeau o partidă se opreau din cînd în cînd din joc, aprobînd sau dezaprobînd ceea ce se vorbea printr-o clătinare din cap. Un larg cerc de fotolii se formase în jurul lui Rougon ; Clorinde, atentă, cu bărbia în mînă, nu se încumeta să facă vreun gest ; Delestang îi zîmbea nevestei-si, pierdut într-o oarecare amintire înduioşătoare ; domnul Béjuin, cu mîinile împreunate pe genunchi, privea rînd pe rînd pe aceşti domni şi doamne, cu o mutră speriată. Intrarea pe neaşteptate a lui Du Poizat şi a domnului Kahn stîrni în calmul adînc al salonului o adevărată furtună ; parcă aduseseră cu ei, în cutele hainei, un iz de opoziţie.

— În sfîrşit, am ascultat de sfatul dumitale şi m-am retras, începu din nou domnul Kahn. Mi s-a adus la cunoştinţă că aveam să fiu tratat şi mai aspru decît candidatul republican. Eu, care am slujit împăratului cu atîta abnegaţie! Trebuie să admiţi că o asemenea nerecunoştinţă descurajează şi sufletele cele mai dîrze.

Şi se plînse amar de o sumedenie de jigniri. Încercase să pună bazele unui ziar, care să susţină proiectul său de cale ferate între Niort şi Angers; mai tîrziu, acest organ de presă urma să ajungă o armă financiară foarte puternică în mîinile sale; dar i se refuzase autorizaţia, domnul de Marsy închipuindu-şi că în spatele lui se ascundea Rougon şi că era vorba de o foaie de luptă, menită să-i atace portofoliul.

Vezi bine! spuse Du Poizat, li-i tare frică să nu se scrie cumva adevărul. Ah! ce de mai articole straşnice aş fi dat!... E o ruşine, o presă ca a noastră, cu căluşu-n gură, trăind sub ameninţarea de a fi sugrumată la primul ei strigăt de indignare. Unul din prietenii mei, care publică un roman, a fost chemat la minister unde un şef de birou l-a rugat să schimbe culoarea jiletcei eroului său întrucît această culoare îi displăcea ministrului său. Nu născocesc nimic.

Pomeni şi despre alte fapte, ca şi despre cîteva năzdrăvănii îngrozitoare care circulau în popor, despre sinuciderea unei tinere actriţe şi a unei rude a împăratului, despre pretinsul duel a doi generali, în care unul l-ar fi omorît pe altul, pe un coridor din Tuileries, în urma unei acuzări de furt. Oare asemenea poveşti ar fi găsit crezare, dacă presa ar fi putut vorbi liber? Şi în concluzie repetă:

— Sînt republican, negreşit.

— Atunci eşti fericit, îngăimă domnul Kahn; eu, eu nu ştiu ce sînt.

Rougon, încovoindu-şi umerii largi, începuse o altă pasienţă, foarte grea. Era vorba, după ce împărţise cărţile de trei ori în şapte pachete, în cinci, apoi în trei, după ce aşezase jos toate cărţile, să-i iasă la un loc cele opt trefle. Părea aşa de adîncit în jocul său, încît nu mai auzea nimic, cu toate că urechile s-ar fi zis că-i fremătau la anumite cuvinte.

— Regimul parlamentar oferea garanţii serioase, zise colonelul. Ah! dacă prinţii s-ar mai întoarce.

Colonelul Jobelin era orleanist, în ceasurile lui de opoziţie. Povestea cu plăcere despre lupta din trecătoarea Mouzaia[1] unde trăsese focuri de puşcă în momentul hotărîtor, alături de ducele d'Aumale, pe atunci căpitan în regimentul al patrulea de linie.

— Eram foarte fericiţi sub Louis-Philippe, continuă el, văzînd cu ce tăcere i se primiseră părerile de rău. Crezi că într-un minister de răspundere, amicul nostru n-ar ajunge în fruntea statului în cinci-şase luni? Am avea în curînd printre noi încă un mare orator.

Dar domnul Bouchard dădea semne de nerăbdare. El spunea că e legitimist; bunicul său fusese ceva pe la Curte, odinioară. De aceea, seară de seară, se încingeau discuţii politice înverşunate între dînsul şi vărul său.

— Slăbeşte-mă! mormăi el; monarhia dumitale din iulie a trăit numai din mijloace nepermise. Nu este valabil decît un singur principiu, o ştii prea bine.

Apoi îşi vorbiră foarte răspicat. Trăgeau cu buretele peste Imperiu şi îşi instalau fiecare guvernul care îi plăcea. Oare familia de Orléans se zgîrcea vreodată să acorde o decoraţie unui soldat? Oare regii legitimi ar fi făcut hatîruri, aşa cum se întîmplă sub ochii noştri prin birouri? Şi cînd ajunseră să se înjure pe înfundate tratîndu-se de *nătărăi*, colonelul ţipă luîndu-şi cu furie cărţile:

— Ia mai lasă-mă-n pace! Ai auzit Bouchard!... Am paisprezece de zece şi o cuartă de valet. Sînt bune?

Delestang, trezit din visare de cearta iscată, crezu de datoria lui să ia apărarea Imperiului. Doamne, dumnezeule, nu fiindcă Imperiul l-ar fi mulţumit pe deplin. Ar fi voit un guvern de mai largă omenie. Se sili să-şi înşire amănunţit năzuinţele, o concepţie socialistă foarte încurcată, cu stîrpirea sărăciei, cu cooperarea tuturor lucrătorilor, ceva ca ferma-model

[1] Trecătoare în munţii cu acelaşi nume din Africa (n. t.).

din Chamade, în mare. Du Poizat spunea de obicei că prea venise des în contact cu dobitoacele. În timp ce soţul ei vorbea ridicîndu-şi capul său falnic de personaj oficial, Clorinde îl privea strîmbînd uşor din buze.

— Da, sînt bonapartist, repetă el, de cîteva ori: sînt, dacă vreţi bonapartist liberal.

— Şi dumneata, Béjuin? întrebă pe neaşteptate domnul Kahn.

— Şi eu la fel, răspunse domnul Béjuin, căruia i se încleiase gura de atîta tăcere; adică, cu oarecare deosebiri, desigur... într-un cuvînt sînt bonapartist.

Du Poizat rîse strident.

— Zău! exclamă el.

Şi cum îl sîcîiau să precizeze, urmă spunîndu-le verde în faţă:

— Cred că vă convine, vouă! Nu v-a lăsat pe drumuri. Delestang e tot la Consiliul de stat. Béjuin s-a realcs de curînd.

— Astea s-au întîmplat aşa, de la sine, îi curmă vorba acesta. Prefectul de Cher...

— O, nu vă găsesc nici o vină, nu vă acuz. Ştim noi cum se petrec lucrurile... Combelot a fost şi el reales! La Rouquette de asemeni... Imperiul merge strălucit!

Domnul d'Escorailles care continua să-i facă vînt cu evantaiul nostimei doamne Bouchard, era cît pe ce să intervină. El apăra Imperiul din alt punct de vedere; se alipise acestei cauze, fiind de părere că împăratul are de îndeplinit o misiune: salvarea Franţei, înainte de toate.

— Ţi-ai păstrat slujba de auditor la Consiliul de stat, nu-i aşa? reluă Du Poizat, ridicînd glasul; ei bine, părerile dumitale se cunosc... Ce dracu! Ceea ce vă spun, pare să vă supere pe toţi. E simplu totuşi... Kahn şi cu mine, nu sîntem plătiţi să facem pe chiorii, asta-i!

De aici, supărare mare. Era groaznic acest fel de a privi lucrurile; politica era altceva decît interese personale. Colonelul ca şi domnul Bouchard, deşi nu

erau bonapartişti, recunoşteau că se putea să existe bonapartişti de bună-credinţă; şi vorbeau de propriile lor convingeri cu şi mai multă căldură, ca şi cum ar fi cercat cineva să li le smulgă cu de-a sila. Cît despre Delestang, era foarte jignit; repeta că nu fusese înţeles şi arăta ce substanţiale deosebiri de vederi îl depărtau de partizanii orbi ai Imperiului; ceea ce îl stîrnea să dea noi lămuriri despre posibilităţile unei eventuale dezvoltări democratice a guvernului sub Imperiu. Nici domnul Béjuin, nici domnul d'Escorailles de altfel nu admiteau că ar fi bonapartişti pur şi simplu; ei stabileau nuanţe importante, se izolau fiecare în păreri personale, greu de definit; astfel că după cinci minute toată societatea trecuse de partea opoziţiei. Unii ridicau glasul, se încingeau discuţii pe anumite laturi ale problemei; cuvintele: legitimist, orleanist, republican, străbăteau profesiunile de credinţă politică repetate de zeci de ori. Doamna Rougon apăru o clipă în pragul unei uşi, avînd un aer neliniştit; apoi încetişor dispăru iar.

Rougon, între timp, isprăvise pasienţa de treflă. Clorinde se aplecă spre dînsul întrebîndu-l în zarva din salon:

— A ieşit bine?

— Dar fără îndoială, răspunse el cu un surîs calm.

Şi ca şi cum ar fi luat cunoştinţă abia atunci de tărăboiul din jur, dădu din mînă şi spuse:

— Faceţi atîta zgomot!

Oaspeţii se potoliră crezînd că Rougon voia să vorbească. Urmă o adîncă tăcere. Toţi, cam obosiţi, aşteptau. Rougon, cu o mişcare a degetului mare, întinse pe masă în evantai treisprezece cărţi. Începu să descifreze, în mijlocul tăcerii generale:

— Trei dame, semn de ceartă... o veste la aşternut... O femeie negricioasă vine cu gînduri rele...

Dar Du Poizat, nerăbdător, îl întrerupse.

— Şi dumneata, Rougon, ce părere ai?

Ilustrul se răsturnă pe spate în fotoliul său, se întinse cît era de lung, înăbuşindu-şi cu mîna un

uşor căscat. Îşi înălţa bărbia, ca şi cum l-ar fi strîns gulerul.

— O, eu, mormăi el, cu ochii în bagdadie, eu sînt autoritarist, o ştiţi doar. Cu asta te naşti. Nu-i o părere, e neapărată trebuinţă... E stupid să vă certaţi. În Franţa, cind se adună cinci bărbaţi într-un salon, sînt şi cinci guverne faţă în faţă. Asta nu-l împiedică însă pe nici unul să slujească guvernului recunoscut. Ei, nu-i aşa ? e prilej de discuţie.

Îşi lăsă în jos bărbia şi aruncă o privire domoală împrejur.

— Marsy a condus foarte bine alegerile. Nu aveţi dreptate să-i criticaţi circulările. Ultima mai cu seamă era de o straşnică vigoare... Cît priveşte presa e şi aşa prea liberă. Unde am ajunge dacă oricine ar putea să scrie ceea ce gîndeşte ? Şi eu de altminteri, ca şi Marsy, i-aş fi refuzat lui Kahn autorizaţia de a scoate un ziar. Nu-i nici un folos să-ţi înarmezi adversarii... Să ştiţi de la mine, imperiile care se lasă înduioşate sînt imperii pierdute. Franţa are nevoie de o mînă de fier. Dacă o strîngi puţin în chingi, merge mai bine.

Delestang vru să protesteze împotriva acestei concepţii. Începu o frază :

— Totuşi o seamă de libertăţi sînt necesare...

Dar Clorinde îi făcu semn să tacă. Ea aproba tot ceea ce spunea Rougon cu o clătinare din cap care întrecea orice măsură. Se aplecă într-o parte ca s-o vadă mai bine, supusă în faţa lui, convinsă. Chiar asupra ei îşi aruncă ochii, rostind foarte tare :

— A, da, libertăţile necesare, mă aşteptam să le văd scoţînd capul... Să ştiţi, dacă împăratul m-ar întreba, n-ar acorda nicicînd vreo libertate.

Şi cum Delestang nu-şi găsea iar astîmpăr, nevastă-sa îl linişti încruntîndu-şi cumplit frumoasele ei sprincene.

— Nici o libertate ! repetă Rougon cu vigoare.

Se ridicase din fotoliul său, cu o înfăţişare aşa de înspăimîntătoare, încît nimeni nu suflă o vorbă. Dar se lăsă jos, cu mădularele moi, ca un arc destins, îngînînd :

— Uite că m-ați făcut și pe mine să strig... Sînt un simplu cetățean, acum. Nu-i treaba mea să mă amestec în toate astea și sînt încîntat. Să dea dumnezeu ca împăratul să nu mai aibă nevoie de mine!

În aceeași clipă ușa salonului se deschise. Își puse un deget pe buze și șopti foarte încet:

— Sst! tăcere!

Intra domnul La Rouquette. Rougon bănuia că îl trimisese soră-sa, doamna de Llorentz, să spioneze ce se vorbea la el. Domnul de Marsy, deși însurat abia de șase luni, reînnoise legătura cu această doamnă care îi fusese amantă aproape doi ani. Așa că de la apariția tînărului deputat, discuția politică încetă. Salonul își recăpătă aerul său tihnit. Rougon aduse un mare abajur, pe care îl puse la lampă; și nu se mai văzură în cercul îngust de lumină gălbuie decît mîinile uscățive ale colonelului și ale domnului Bouchard aruncînd regulat cărțile. În pervazul ferestrei, doamna Charbonnel, cu voce slabă, își spunea păsurile doamnei Correur, în timp ce domnul Charbonnel scotea în evidență fiecare amănunt cu cîte un adînc suspin; în curînd se împlineau doi ani de cînd veniseră la Paris și blestematul lor de proces nu se sfîrșea; chiar în ajun, resemnați, își cumpăraseră șase cămăși fiecare, aflînd de noua amînare a pricinii. Puțin mai îndărăt, lîngă o perdea, doamna Bouchard părea că doarme toropită de căldură. Domnul d'Escorailles venise s-o caute. Cum nu-i vedea nimeni, avu îndrăzneala calmă să depună o lungă sărutare fără zgomot pe buzele ei pe jumătate închise. Ea făcu ochii mari de tot fără să se miște, foarte serioasă.

— Dumnezeule doamne, spunea domnul La Rouquette chiar în acel moment, nu m-am dus la Variétés. Am văzut repetiția generală a piesei. Oh! un succes nebun, o muzică de o veselie! O să dea năvală tot Parisul... Trebuie să termin o lucrare. Pregătesc ceva.

Strînsese mîna domnilor și sărutase în mod galant mîna Clorindei la încheietură, deasupra mănușii. Stătea în picioare, sprijinit de spatele unui fotoliu,

surîzător, îmbrăcat cu o corectitudine desăvîrşită. Felul în care îi era încheiată redingota, trăda o dorinţă de trufaşă seriozitate.

— Fiindcă veni vorba, începu el din nou adresîndu-se stăpînului casei, vreau să vă atrag atenţia asupra unui document în legătură cu importanta dumneavoastră lucrare; e vorba de un studiu asupra constituţiei engleze, foarte ciudat, credeţi-mă, apărut într-o revistă din Viena... Lucrarea dumneavoastră înaintează?

— Oh, încet de tot, răspunse Rougon. Am ajuns la un capitol care îmi dă mult de furcă.

De obicei găsea nostimă conversaţia cu tînărul deputat. Se informa de la el despre tot ceea ce se petrecea la Tuileries. Convins fiind, în acea seară, că-l trimeteau pe La Rouquette numai pentru a afla părerea sa asupra victoriei candidaturilor oficiale, Rougon izbuti, fără să arunce vreo frază demnă de a fi repetată, să smulgă de la el o sumedenie de amănunte lămuritoare. Începu prin a-l felicita pentru realegerea sa. Apoi făcînd pe naivul, întreţinu conversaţia prin simple clătinări din cap. Celălalt, încîntat că vorbea numai dînsul, nu se mai opri. Curtea nu mai putea de bucurie. Împăratul aflase la Plombières rezultatul alegerilor; se povestea că la primirea telegramei, de emoţie, i se tăiaseră picioarele şi se lăsase pe un scaun. Dar o mare îngrijorare plutea deasupra acestei victorii: Parisul votase cu o groaznică nerecunoştinţă.

— Aida-de! i se va pune botniţă Parisului, mormăi printre dinţi Rougon, care îşi înăbuşi un alt căscat, ca şi cum ar fi fost plictisit că nu găsea nimic interesant în şuvoiul de vorbe al domnului La Rouquette.

Orologiul sună ora zece. Doamna Rougon, împingînd în mijlocul camerei mescioara rotundă, cu un picior, servi ceaiul. La acel ceas grupe izolate se formau prin unghere. Domnul Kahn, cu o ceaşcă în mînă, în picioare în faţa lui Delestang care nu bea niciodată ceai fiindcă îl tulbura, dădea noi amănunte despre călătoria sa în Vendée, afacerea aceea

grozavă cu concesiunea unei căi ferate Niort-Angers fiind încă în acelaşi stadiu; canalia de Langlade, prefectul de Deux-Sèvres, îndrăznise să se folosească de proiectul său ca de o manevră electorală în favoarea noului candidat oficial. Domnul La Rouquette, trecînd pe la spatele doamnelor le strecura la ureche vorbe care le stîrneau zîmbete. După un meterez de fotolii, doamna Correur vorbea cu aprindere cu Du Poizat cerîndu-i noutăţi despre fratele ei, notarul din Coulonges; şi Du Poizat îi spunea că îl văzuse, doar o clipă, în faţa bisericii, mereu acelaşi, cu faţa sa de ghiaţă, cu aerul său serios. Cum ea începu ca de obicei cu aceleaşi învinuiri, el o sfătui cu răutate să nu calce niciodată pe acolo, fiindcă doamna Martineau se jurase s-o dea de spate pe uşă afară. Doamna Correur îşi is, răvise ceaiul, foarte tulburată.

— Aide, dragilor, să mergem la culcare, zise părinteşte Rougon.

Erau ceasurile zece şi douăzeci şi cinci şi le mai acordă cinci minute. Musafirii plecau. El îi însoţi pe domnul Kahn şi pe domnul Béjuin, pe care doamna Rougon îi copleşi cu salutări pentru soţiile lor, deşi nu le vedea pe aceste doamne decît cel mult de două ori pe an. Îi conduse apoi domol spre uşă pe soţii Charbonnel, întotdeauna foarte nedumeriţi cînd era vorba de plecare. Şi, pe cînd nostima doamnă Bouchard dădu să plece, între domnul d'Escorailles şi domnul La Rouquettte, Rougon se întoarse înspre masa unde se jucau cărţi, strigînd:

— Ei, domnule Bouchard, uite îţi răpesc nevasta!

Dar şeful de birou, fără să-l audă, anunţa ce cărţi are:

— O chintă majoră la treflă, ce zici? e bună!... Trei popi, sînt buni şi ei...

Rougon, cu mîinile lui butucănoase, ridicînd cărţile, zise:

— S-a isprăvit, plecaţi. Nu vi-i ruşine, să vă îndîrjiţi la joc cu atîta patimă!... Haide, colonele, fii cu judecată.

Așa se întîmpla în toate joile și în toate duminicile. Trebuia să-i întrerupi tocmai în toiul unei partide, sau uneori chiar să stingi lampa ca să-i hotărăști să isprăvească jocul. Și se retrăgeau furioși, certîndu-se.

Delestang și Clorinde rămaseră cei din urmă. Aceasta, pe cînd bărbatu-său căuta peste tot evantaiul, îi zise încetișor lui Rougon :

— Greșești că nu te mai miști cîte puțin, ai să te îmbolnăvești.

El făcu un gest care însemna și indiferență și resemnare. Doamna Rougon se și apucase să adune ceștile și lingurițele. Soții Delestang îi strînseră mîna și el căscă fără să se ascundă, cu toată gura. Și zise de politeță, ca să nu se creadă că plictiseala serii îi stătea ca un nod în gît :

— Ah ! dumnezeule, am să-i trag un pui de somn noaptea asta !

Serile acestea treceau toate la fel. „Parcă-ți tot plouă și ninge, în salonul Rougonilor !" era vorba lui Du Poizat, care mai găsea că de la o vreme, „prea miroase a smirnă și a tămîie". Clorinde avea o purtare filială. Adeseori, după-amiază, se înființa singură în strada Marbeuf cu cîte o treabă pe care se oferise s-o facă. Îi spunea doamnei Rougon, în glumă, că vrea să-i facă curte soțului ei ; aceasta, zîmbind cu buzele sale palide, îi lăsa împreună, ceasuri în șir. Stăteau de vorbă afectuos, părînd că nu-și mai amintesc de trecut ; își dădeau mîna ca prieteni, în același cabinet unde cu un an înainte Rougon tropăia din picioare de dorință sub ochii ei. Nemaigîndindu-se la trecut, se lăsau pradă amîndoi unei liniștite prietenii. El îi potrivea pe tîmple șuvițele nebunatice ale părului, întotdeauna zbîrlite, sau o ajuta să-și adune de printre fotolii trena rochiei din cale-afară de lungă. Într-o zi, străbătînd amîndoi grădina, Clorinde avu curiozitatea să împingă ușa grajdului. Intră, uitîndu-se la el cu un rîs ușor. Rougon, cu mîinile în buzunar, se mulțumi să îngîne zîmbind :

— Ehei ce zici, proști mai sîntem cîteodată !

Apoi, cu prilejul fiecărei vizite, îi dădea sfaturi minunate. Vorbea de bine despre Delestang care, într-un cuvînt, era un soţ bun. Ea, cuminte, răspundea că îl stima; după spusele ei, el nu avea încă nici un motiv să se plîngă de dînsa. Zicea că nici măcar nu cocheta şi acesta era adevărul. Vorbele ei cele mai neînsemnate, trădau o adîncă indiferenţă, aproape un dispreţ faţă de bărbaţi. Cînd se pomenea de vreo femeie care avea nenumăraţi amanţi, Clorinde deschidea ochi mari de copil, ochi plini de mirare, întrebînd: „Asta îi face plăcere?" Uita de frumuseţea sa săptămîni în şir, ca să-şi aducă aminte doar cînd îi era de trebuinţă; şi atunci se folosea straşnic de ea ca de o armă. Cînd Rougon, cu o stăruinţă unică în felul ei, revenea asupra acestui subiect sfătuind-o să-i rămînă credincioasă lui Delestang, în cele din urmă se supăra strigîndu-i:

— Ia mai lasă-mă în pace! Mă gîndesc eu destul la asta... Mă jigneşti, la urma urmei!

Ca într-o zi să-i răspundă răspicat:

— Ei bine, dacă s-ar întîmpla, ce ţi-ar păsa... Doar dumneata nu ai nimic de pierdut?

Rougon roşi, încetă o bucată de vreme să-i vorbească de datoriile ei, de societate, de convenienţe. Acel fior dăinuitor al geloziei era tot ce-i mai rămînea în sînge din vechea sa patimă. Împingea lucrurile pînă acolo încît o supraveghea în saloanele pe unde se ducea. Dacă ar fi observat cea mai neînsemnată legătură amoroasă, i-ar fi dat probabil de ştire soţului. De altminteri, ori de cîte ori îl vedea pe acesta, îi atrăgea atenţia să fie cu ochii în patru, îi vorbea de neîntrecuta frumuseţe a soţiei sale. Dar Delestang rîdea cu un aer de încredere şi de înfumurare neroadă; aşa încît, în această căsnicie, Rougon luase asupra lui toate chinurile bărbatului înşelat.

Celelalte sfaturi ale lui, foarte practice, dovedeau marea sa prietenie pentru Clorinde. O convinse încetul cu încetul să-şi trimită mama în Italia. Contesa Balbi, rămasă singură în căsuţa boierească de pe Champs-Elyées, ducea o ciudată viaţă de nepăsare

despre care se cam vorbea. Rougon îşi luă sarcina să aranjeze cu ea delicata problemă a unei pensii viagere. Vînzînd casa, trecutul tinerei femei se ştergea oarecum. Apoi, încercă să o vindece de ciudăţeniile ei; dar în această privinţă se lovi de o naivitate desăvîrşită, de o încăpăţînare de femeie care se face a nu pricepe. Clorinde măritată, bogată ducea băneşte o viaţă alandala, cu izbucniri bruşte de zgîrcenie ruşinoasă. Îşi păstrase ca fată în casă pe oacheşa aceea de Antonia, care sugea portocale de dimineaţă pînă în seară. Ele amîndouă murdăreau groaznic apartamentul doamnei, care cuprindea un colţ întreg din încăpătoarea casă boierească din strada Colisée. Ori de cîte ori Rougon se ducea s-o vadă, găsea farfurii murdare pe sub fotolii, sticle de sirop pe jos, pe lîngă pereţi. Bănuia că pe sub mobile trebuie să fi fost o grămadă de lucruri murdare, vîrîte acolo zor-nevoie, cînd sosea el în vizită. Şi în mijlocul tapetelor pătate cu grăsime, a lambriurilor sure de atîta praf, Clorinde continua să aibă capricii năzdrăvane. Adeseori, îl primea pe jumătate goală, înfăşurată întortocheat într-o pătură întinsă pe o canapea, plîngîndu-se de dureri misterioase; de un cîine care o muşca de picioare, sau de un ac cu gămălie înghiţit din nebăgare de seamă şi al cărui vîrf îl simţea pe cale să iasă afară prin coapsa stîngă. Altă dată, trăgea în jos jaluzelele la ceasurile trei, aprindea toate lumînările, apoi dansa împreună cu fata în casă, una în faţa alteia, rîzînd aşa de tare încît, atunci cînd Rougon intra, fata în casă rămînea mai bine de cinci minute să răsufle lipită de uşă, ca să poată pleca. Într-o zi nu vru să-l lase s-o vadă: cususe perdelele patului de sus pînă jos, şi, aşezată pe căpătîi, în acea cuşcă de stofă, vorbi în linişte cu el peste un ceas, stînd parcă fiecare la cîte un colţ al căminului. Aceste toane îi păreau cu totul fireşti. Cînd el o dojenea aspru, ea se mira, zicînd că nu făcea nimănui nici un rău. În zadar o îndemna să respecte regulile bunei-cuviinţe, o încredinţa că va face dintr-însa într-o lună femeia

cea mai fermecătoare din Paris, ea se înfuria, repetînd :

— Aşa sînt, aşa vreau să trăiesc... Ce-i priveşte pe ceilalţi ?

Uneori începea să zîmbească :

— Sînt iubită oricum, haide ! îngăima ea.

Şi, în adevăr, Delestang o adora. Îi era amantă, stăpînindu-l cu atît mai puternic, cu cît îi părea mai puţin soţie. Închidea ochii în faţa tuturor capriciilor ei, de frică să nu cumva să-l părăsească, cum îl ameninţase într-o zi. În adîncul supunerii lui simţea pesemne că îi era întrucîtva superioară, puternică îndestul ca să facă dintr-însul ceea ce îi plăcea. În lume o trata ca pe un copil, vorbea de ea cu dragostea plină de curtenie a unui bărbat serios. În intimitate acest bărbat înalt şi frumos, cu capul falnic, plîngea în nopţile cînd ea nu voia să-i deschidă uşa camerei sale. Ascundea doar cheile apartamentului de la primul cat, pentru ca să salveze salonul cel mare de pete de grăsime.

Rougon totuşi obţinu ca Clorinde să se îmbrace aproape ca toată lumea. Era de altminteri foarte fină. Avea fineţea nebunilor lucizi care devin cuminţi de faţă cu străinii. O întîlnea în unele familii, avînd o purtare cumpănită, lăsînd ca soţul să iasă în evidenţă, aşa cum se şi cuvenea în mijlocul admiraţiei stîrnite de neasemuita ei frumuseţe. La ea acasă îl întîlnea adeseori pe domnul de Plouguern ; Clorinde glumea cu amîndoi, sub potopul moralei lor, iar bătrînul senator, mai intim, o dezmierda încet pe obraji, ceea ce îl înciuda tare pe Rougon, dar nu îndrăznea niciodată să-şi împărtăşească sentimentul pe care îl încerca. Se dovedi mai curajos faţă de Luigi Pozzo, secretarul cavalerului Rusconi. Îl observase ieşind de la ea la ore ciudate. Îi dădu a înţelege tinerei doamne cît de mult ar putea să o compromită aşa ceva, dar ea, ridicînd asupra lui una din frumoasele ei priviri încărcate de nedumerire, izbucni într-un hohot de rîs. Puţin îi păsa de gura lumii ! În Italia femeile primeau bărbaţii care le plăceau şi nimănui nu-i trecea prin gînd lucruri mîr-

șave. De altfel Luigi nu trebuie pus la socoteală: era un văr, îi aducea prăjituri de Milano, cumpărate în pasajul Colbert.

Dar politica rămînea marea preocupare a Clorindei. De cînd se căsătorise cu Delestang își desfășura toată inteligența ei în afaceri tulburi și încurcate a căror importanță nimeni n-o cunoștea. Își mulțumea astfel nevoia de uneltire, atîta vreme satisfăcută prin încercările ei stăruitoare de a seduce oamenii de mare viitor; părea că se pregătise astfel pentru treburi mai însemnate, întinzîndu-și pînă la douăzeci și doi de ani laturile ei de fată de măritat. Între timp, întreținea o corespondență foarte susținută cu mamă-sa, stabilită la Turin. Se ducea aproape în fiecare zi la legația Italiei, unde cavalerul Rusconi se retrăgea cu ea prin unghere, vorbind repede, încetișor. Apoi, urma alergătura cu neputință de înțeles în cele patru puncte cardinale ale Parisului, vizitele misterioase pe la înalte personaje, întîlniri prin cine știe ce cartiere îndepărtate. Toți refugiații venețieni, alde Brambilla, alde Staderino, alde Viscardi, o vedeau în taină, îi strecurau hîrtiuțe pline de însemnări. Își cumpărase o geantă de saftian roșu; un ghiozdan foarte mare cu încuietoare de oțel, ca de ministru, în care plimba o sumedenie de dosare. În trăsură, îl ținea pe genunchi, ca pe un manșon; pe oriunde se ducea, îl purta sub braț, cu o mișcare firească; chiar în ceasurile de dimineață, o întîlneai mergînd pe jos, ținîndu-l strîns la piept cu amîndouă mîinile, cu încheieturile vlăguite. Curînd-curînd ghiozdanul se jerpeli, plesni pe la cusături și ea îl strînse în curele încătărămate. Și, în rochiile ei bătătoare la ochi, cu coadă lungă, împovărată întotdeauna de acest sac de piele mătăhălos, umflat maimai să crape de atîtea hîrțoage, semăna cu un avocat suspect din acei care aleargă de la o judecătorie de pace la alta, ca să cîștige cinci franci.

Rougon încercase de nenumărate ori să afle în ce constau afacerile teribile ale Clorindei. Într-o zi, rămînînd o clipă singur cu faimosul ghiozdan, nu-l mustrase conștiința să scoată dintr-însul hîrtiile cu

colțurile ieșite prin crăpături. Dar ceea ce află într-un chip sau într-altul îi păru așa de fără nici o noimă, atît de neînchegat, încît zîmbi gîndindu-se la pretențiile politice ale tinerei femei. Ea încercă să-i dezvolte, într-o după-amiază, cu un aer calm, un întreg proiect de mari proporții; umbla să pună la cale o alianță între Italia și Franța, în vederea unei apropiate expediții împotriva Austriei. Rougon, grozav de surprins o clipă, strînse în cele din urmă din umeri, în fața atîtor năzdrăvănii amestecate în acel plan. Din punctul lui de vedere, găsise în asta doar o ciudățenie născocită de un gust rafinat. El ținea să nu-și schimbe părerea despre femei. De altminteri Clorinde primea cu dragă inimă rolul de discipol. Ori de cîte ori venea să-l vadă în strada Marbeuf, se arăta foarte modestă, foarte supusă, îi punea întrebări, îl asculta cu o rîvnă de proaspăt învă ăcel dornic să se instruiască. Și Rougon, adeseori, uita cu cine vorbea, își expunea sistemul său de guvernămînt, făcea mărturisiri fără înconjur. Incetul cu încetul, aceste discuții deveniră un obicei; el o luă drept confidentă, își vărsă amarul tăcerii pe care o păstra față de cei mai buni prieteni ai săi, o trata ca pe o elevă discretă a cărei respectuoasă admirație îl încînta.

În cursul lunilor august și septembrie, Clorinde își înmulți vizitele. Se ducea acum la el de trei-patru ori pe săptămînă. Niciodată nu-i arătase o asemenea dragoste de discipol. Il măgulea foarte mult pe Rougon, cădea în admirație față de geniul său, regreta lucrurile mari pe care le-ar fi putut împlini dacă nu se dădea deoparte. Intr-o zi, într-o clipă de luciditate, el o întrebă rîzînd:

— Ai chiar nevoie de mine?

— Da, răspunse ea cu îndrăzneală.

Dar se grăbi să-și ia din nou înfățișarea unei admiratoare uluite. Politica o desfăta mai mult decît un roman, zicea ea. Și cînd el se întorcea cu spatele, Clorinde deschidea mari de tot ochii în care se aprindea o flacără de scurtă durată, un vechi gînd de răzbunare mereu viu. Adeseori, își lăsa mîinile

într-ale lui, ca şi cum s-ar fi simţit prea slabă încă ; şi, cu încheieturile mâinilor fremătătoare, părea că aştepta să smulgă de la el destulă putere ca să-l poată strînge de gît.

O îngrijora îndeosebi pe Clorinde oboseala crescîndă a lui Rougon. Il vedea adormind în adîncul plictiselii sale. La început înţelesese limpede că în atitudinea lui se amesteca şi o doză de prefăcătorie. Dar acum, cu toată subtilitatea ei, începea să-l creadă cu adevărat desnădăjduit. Mişcările sale se îngreunau, glasul i se muia ; şi în unele zile se arăta atît de năpăsător, atît de lasă-mă să te las, încît tînăra femeie, speriată, se întreba dacă Rougon, în cele din urmă nu va primi bucuros să se retragă la Senat, ca un om politic zdrobit de oboseala luptei.

Spre sfîrşitul lunii septembrie, ilustrul personaj păru foarte absorbit de gînduri. Apoi, într-una din convorbirile lor obişnuite, îi mărturisi fără înconjur, că nutrea un mare proiect. Se plictisea la Paris ; avea nevoie de aer. Şi, pe nerăsuflate, îi vorbi despre un larg plan de viaţă nouă, despre un exil de bunăvoie în Landes, despre desţelenirea unor terenuri întinse pe foarte multe leghe pătrate, despre întemeierea unui oraş în mijlocul regiunii cultivate. Clorinde, foarte palidă, îl asculta.

— Dar situaţia dumitale de aici, nădejdile dumitale ! exclamă ea.

El, cu un gest de dispreţ, îngăimă :

— Ei ! castele în Spania !... Uite, vezi, hotărît lucru, nu-s făcut pentru politică.

Şi începu iar să-şi alinte visul de a fi un mare proprietar, stăpîn pste turme de vite. Dar, în Landes, ambiţiile sale luau proporţii ; devenea regele cucerilor al unui pămînt nou ; avea un popor. Înşiră amănunte la nesfîrşit. De cinsprezece zile, fără a scoate o vorbă, citea lucrări de specialitate. Seca mlaştini, combătea cu maşini puternice înţelenirea pămîntului, oprea goana dunelor prin plantaţii de pin, înzestra Franţa cu un colţ de o rodnicie uimitoare. Toată hărnicia lui adormită, toată forţa de

uriaş care n-avea pe ce se cheltui se dezvăluiau în această creaţie; pumnii lui strînşi păreau că sfărîmă de pe acum pietrele îndărătnice; braţele lui răsturnau pămîntul c-o singură sforţare; umerii lui duceau case gata clădite, pe care le aşeza după placul său pe malul unui rîu, căruia îi scobea albia cu o singură lovitură de picior. Cît de la îndemînă i se păreau toate! Va găsi acolo de lucru cît îi va plăcea. Împăratul îl iubea fără îndoială încă destul ca să-i dea un ţinut să-l organizeze. În picioare, cu obrajii rumeniţi de o flacără, mai înalt parcă după această înviorare bruscă a mădularelor sale mari, pufni într-un rîs plin de semeţie.

— Ei, ce zici! o idee straşnică! făcu el. Dau oraşului numele meu, întemeiez şi eu un mic imperiu!

Clorinde crezu că totul era o toană, o născocire zămislită în adînca plictiseală în care Rougon se zbătea. Dar în zilele următoare, îi vorbi din nou de proiectul său, cu un entuziasm şi mai mare. De fiecare dată cînd îl vizita, îl găsea cufundat în mijlocul hărţilor întinse peste tot biroul, pe scaune, pe covoare. Într-o după-amiază, nu putu să-l vadă, discuta cu doi ingineri. O cuprinsese atunci o adevărată teamă. Voia s-o părăsească deci, ca să-şi ridice oraşul său, în inima unui deşert? Nu cumva punea la cale cine ştie ce altă combinaţie? Renunţă să descopere adevărul-adevărat, crezu mai cuminte să dea alarma ca să afle şi banda de planul său.

Toţi rămaseră ca încremeniţi. Du Poizat se înfurie; de peste un an de zile bătea drumurile; la ultima lui călătorie în Vendée, tatu-su scoase pistolul dintr-un sertar cînd se încumetase să-i ceară zece mii de franci, ca să pună pe picioare o afacere grozavă; şi acum, îi crăpau iar ochii de foame ca şi în 48. Domnul Kahn se mînie la fel; cuptoarele lui înalte din Bressuire erau pe pragul falimentului. Simţea că e pierdut dacă nu obţine în cel mult şase luni concesiunea drumului de fier. Şi ceilalţi, domnul Béjuin, colonelul, soţii Bouchard şi Charbonel se năpustiră cu tînguirile lor. Lucrurile nu mai puteau să rămînă

aşa. Rougon, într-adevăr, nu era un om cu judecată. Trebuia să i se vorbească.

Totuşi, trecură cincisprezece zile. Clorinde, care era foarte ascultată de toată banda, hotărîse că ilustrul nu trebuie atacat direct. Trebuia aşteptat un prilej. Intr-o duminică seara, pe la mijlocul lui octombrie, prietenii aflîndu-se în păr în salonul din strada Marbeuf, Rougon li se adresă zîmbind:

— Ştiţi ce-am primit astăzi?

Şi luă de după pendulă o carte de vizită trandafirie pe care le-o arătă.

— O invitaţie la Compiègne.

În aceeaşi clipă, valetul deschise încet uşa. Omul pe care domnul îl aştepta, sosise. Rougon se scuză şi ieşi. Clorinde se ridicase, ascultînd. Apoi în tăcere zise cu energie:

— Trebuie să se ducă la Compiègne!

Prietenii, prevăzători, priviră în jurul lor, dar erau singuri, doamna Rougon dispăruse de cîteva minute. Cu glasul scăzut, pîndind cu grijă spre uşă, discutară fără înconjur. Doamnele se adunaseră roată în jurul vetrei căminului, unde un tăciune se mistuia în jeratic: domnul Bouchard şi colonelul jucau nesfîrşitul lor pichet; iar ceilalţi domni îşi trăseseră fotoliile într-un colţ, ca să fie singuri. Clorinde, în mijlocul camerei, cu capul aplecat într-o parte, căzuse pe gînduri.

— Aşteaptă deci pe cineva? întrebă Du Poizat. Cine să fie oare?

Ceilalţi strînseseră din umeri, dînd a înţelege că nu ştiau nimic.

— Tot pentru nenorocita aia de afacere, desigur! continuă el. Şi mie mi-a ajuns cuţitul la os. Intr-una din seri, o să vedeţi, am să-i trîntesc în obraz tot ce îmi mocneşte în cap .

— Sst! Tăcere! interveni domnul Kahn, punînd un deget pe buze.

Fostul subprefect ridicase glasul într-un chip îngrijorător. Toţi ciuliră o clipă urechile. Apoi, domnul Kahn începu iar, foarte încet:

— Fără îndoială are obligaţii şi faţă de noi.

— Zi mai bine că a contractat o datorie, adăugă colonelul, aşezînd cărţile.

— Da, da, o datorie, acesta e cuvîntul potrivit, declară domnul Bouchard. Noi i-am spus-o verde în faţă, în ultima zi, la Consiliul de stat.

Ceilalţi aprobau viu, dînd din cap. Urmă o tînguire generală. Rougon îi ruinase pe toţi. Domnul Bouchard adăugă că dacă n-ar fi rămas prieten fidel în nenorocire, ar fi ajuns de atîta vreme şef de birou. Colonelul spunea că i se oferise de către contele de Marsy crucea de comandor şi o situaţie pentru fiul său Auguste; dar le refuzase din prietenie pentru Rougon. Tatăl şi mama domnului d'Escorailles, se amestecă în vorbă nostima doamnă Bochard, se considerau foarte jigniţi că fiul lor rămăsese simplu auditor, deşi aşteptau de şase luni numirea sa ca raportor la Consiliul de stat. Şi cei care nu ziceau nimic, Delestang, Béjuin, doamna Correur, soţii Charbonnel strîngeau din buze a dispreţ, cu ochii ridicaţi în bagdadie, avînd aerul martirilor care încep să-şi piardă răbdarea.

— În sfîrşit, sîntem furaţi, începu iar Du Poizat. Dar nu va pleca, vă asigur eu de asta! Are vreo noimă să se ducă să se bată cu pietrele, pe mai ştiu eu ce coclauri, cînd atîtea interese grave îl reţin la Paris?... Sînteţi de acord să-i vorbesc eu?

Clorinde se trezi din visarea ei. Îi făcu semn să tacă; apoi, după ce deschise uşa să vadă cine era pe acolo repetă:

— Înţelegeţi, trebuie să se ducă la Compiègne!

Şi, cum toate capetele se întindeau spre dînsa, făcu iar un semn spre a opri toate întrebările.

— Sst! tăcere! nu aici!

Totuşi, adăugă că soţul ei şi ea fuseseră şi dînşii invitaţi la Compiègne. Şi-i scăpă din gură numele domnului de Marsy şi ai doamnei de Llorentz, fără să mai dea vreo altă lămurire. Îl vor împinge pe ilustrul lor prieten la putere, fără voia lui, îl vor compromite,

dacă va fi nevoie. Domnul Beulin-d'Orchère și întreaga magistratură îl sprijineau pe ascuns. Împăratul, mărturisea domnul La Rouquette, cu toată ura oamenilor din jurul său împotriva lui Rougon, păstra o tăcere de piatră ; ori de cîte ori auzea rostindu-i-se numele, devenea grav, cu ochii împăienjeniți, cu gura înecată în bezna mustăților.

— Nu-i vorba de noi, declară în cele din urmă domnul Kahn. Dacă acțiunea noastră izbîndește, țara ne va aduce mulțumiri.

Apoi, continuară cu glas tare discuțiile, aducîndu-se laude mari stăpînului casei. Tocmai atunci, în camera de alături, se ridică un zgomot de voci. Du Poizat, mușcat de curiozitate, împinse ușa ca și cum ar fi vrut să iasă afară, apoi o închise destul de încet ca să zărească cu cine stătea de vorbă Rougon. Era Gilquin, îmbrăcat într-un palton gros, aproape curat, ținînd în mînă un baston cu măciulie de aramă. Spunea, fără să coboare vocea, cu o familiaritate suprinzătoare :

— Ar fi bine, știi, să nu-mi mai trimiți pe strada Virginie, la Grenelle. Am avut niște buclucuri ; stau în Batignolles, pasajul Gultin... In sfîrșit poți să te bizui pe mine. Pe curînd.

Și-i strînse mîna lui Rougon. Intrînd în salon, acesta se scuză, privindu-l țintă pe Du Poizat.

— Un om de treabă, pe care-l cunoști, nu-i așa, Du Poizat?... Îmi va momi coloniști pentru lumea mea nouă, de acolo, din îndepărtatele Landes... Fiindcă veni vorba, vă iau cu mine pe toți ; pregătiți-vă bagajele. Kahn îmi va fi prim-ministru, Delestang și soția sa vor avea portofoliul Afacerilor Străine. Béjuin va fi ministrul Poștelor. Și nu voi uita doamnele; doamna Bouchard va deține sceptrul frumuseței iar doamnei Correur îi voi încredința cheile grînarului.

Glumea, dar prietenilor nu le ardea de fel de glume; se întrebau dacă nu cumva îi auzise, prin vreo crăpătură a peretelui. Cînd îi făgădui colonelului toate ordinele, acesta de abea se ținu să nu-și iasă din

sărite. În răstimp, Clorinde luă de pe cămin invitaţia la Compiègne şi o privi lung.

— Te vei duce? întrebă ea ca în treacăt.

— Negreşit, răspunse Rougon mirat. Ţin să folosesc prilejul ca să dobîndesc de la împărat ţinutul dorit.

Se auzea bătînd ora zece. Doamna Rougon apăru din nou şi servi ceaiul.

VII

Către ceasurile şapte, în seara sosirii la Compiègne, Clorinde stătea de vorbă cu domnul de Plouguern, lîngă o fereastră, în Galeria Hărţilor. Erau aşteptaţi împăratul şi împărăteasa, ca să treacă cu toţi în sala ospăţului. A doua serie de invitaţi din acest sezon sosise la castel abia de trei ceasuri; şi cum nu coborîse încă toată lumea, Clorinde nu pierdea prilejul să critice cu o vorbă două persoanele care îşi făceau apariţia. Doamnele, decoltate, cu flori în păr, surîdeau din pragul uşii cu un aer blînd: bărbaţii stăteau gravi, cu cravată albă şi cu pantaloni pînă la genunchi, cu pulpa întinsă sub ciorapul de mătase.

— Ah, iată cavalerul, şopti Clorinde. E foarte bine... Dar uită-te naşule, la domnul Beulin-d'Orchère, mai, mai să zici că-i vine să latre; şi ce pulpe are, doamne sfinte!

Domnul de Plouguern rînjea, bucuros de puţină bîrfeală. Cavalerul Rusconi o salută pe Clorinde, cu galeşa lui curtenie de chipeş italian; trecu apoi prin faţa doamnelor, înclinîndu-se, într-un şir de temenele în cadenţă, de cel mai gingaş efect. La cîţiva paşi, Delestang, foarte serios, privea la imensele hărţi ale pădurii de la Compiègne, care acopereau pereţii galeriei.

— In ce vagon te-ai suit, reluă Clorinde. Te-am căutat în gară, să facem călătoria împreună. Inchipuie-ţi, m-am vîrît la un loc cu o grămadă de bărbaţi...

Dar îşi curmă vorba, înăbuşindu-şi rîsul între degete.

— Domnul La Rouquette pare dulce ca mierea.

— Da, ca o cafea cu lapte a unui şcolar intern, făcu răutăcios senatorul.

In acea clipă, la uşă se auzi un foşnet de stofe; un canat se deschise foarte larg şi o femeie intră, îmbrăcată într-o rochie aşa de încărcată de volane, de flori şi de dantele, încît fu nevoită să-şi apese fusta cu amîndouă mîinile ca să poată trece. Era doamna de Combelot, cumnata Clorindei. Aceasta o măsură îndelung, zicînd:

— Cum îşi poate îngădui cineva!

Şi deoarece domnul de Plouguern îi privea şi el rochia de muselină uşoară, foarte simplă, îmbrăcată peste un jupon de mătase prost croit, Clorinde continuă pe un ton de prefăcută nepăsare:

— Oh, eu, toaleta, tu ştii naşule! Trebuie să mă ia fiecare aşa cum sînt.

Delestang se hotărîse să lase hîrţiile, ca să-şi întîmpine sora, pe care o conduse la nevastă-sa. Cumnatele nu se iubeau de fel. Schimbară cîteva cuvinte de politeţă, nici aspre, nici blînde. Şi doamna de Combelot se îndepărtă ducînd după ea o coadă de atlaz, ca un colţ de florărie, prin mijlocul unor oameni muţi, care se dădeau îndărăt cu doi trei paşi, în faţa valului în revărsare de volane şi dantelă. Clorinde, rămasă iar singură cu domnul de Plougern, începu să glumească, făcînd aluzie la marea pasiune pe care doamna o simţea pentru împăratul. Şi fiindcă senatorul pomeni despre rezistenţa dîrză a acestuia din urmă, ea spuse:

— N-are prea mare merit, e doar aşa de slabă! Am auzit că unii bărbaţi o găsesc drăguţă, nu ştiu pentru ce. Are o figură care nu spune nimic.

Vorbind, continua să supravegheze cu grijă intrarea.

— Ah, de data aceasta trebuie să fie domnul Rougon.

Dar se corectă pe loc, cu o flacără fulgerătoare în priviri:

— Ba nu! e domnul de Marsy.

Ministrul, foarte corect în fracul său negru şi cu pantaloni pînă la genunchi, înaintă zîmbind înspre doamna de Combelot; şi spunîndu-i vorbe curtenitoare, se uita la invitaţi, vag, cu ochii împăienjeniţi, ca şi cum n-ar fi recunoscut pe nimeni. Apoi, pe măsură ce era salutat, dădea din cap cu multă amabilitate. Cîţiva se apropiară de el. In curînd se formă în jurul său un grup. Cu figura sa palidă, fină şi răutăcioasă domina umerii care se învălurau împrejurul său.

— Să nu uit, reluă Clorinde înaintînd cu domnul de Plouguern pînă în pervazul ferestrei, mă gîndeam la tine, să-ţi cer amănunte... Ce ştii despre faimoasele scrisori ale doamnei de Llorentz?

— Păi, ceea ce ştie toată lumea, răspunse el.

Şi-i vorbi despre cele trei scrisori trimise, se zicea, de contele Marsy doamnei de Llorentz, acum aproape cinci ani, cu puţin înainte de căsătoria împăratului. Această doamnă, care abia îşi pierduse soţul, un general de origine spaniolă, se afla atunci la Madrid, unde plecase într-o călătorie de afaceri. Era pe vremea cea mai frumoasă a legăturii lor de dragoste. Contele, ca s-o mai înveselească, lăsîndu-se furat şi de spiritul lui satiric, îi trimisese amănunte foarte nostime asupra unor persoane auguste, în intimitatea cărora îşi ducea viaţa. Şi se povestea că, din acel timp, doamna de Llorentz, o frumuseţe de femeie din cale-afară de geloasă, păstra acele scrisori, care atîrnau deasupra capului domnului de Marsy ca o sabie a răzbunării întotdeauna gata să-l doboare.

— Ea s-a lăsat înduplecată, atunci cînd de Marsy a trebuit să se căsătorească cu o prinţesă valahă, completă senatorul. Dar după răstimpul îngăduit al lunii de miere, i-a făcut cunoscut că dacă nu revine la picioarele ei, va depune într-o bună dimineaţă cele trei cumplite scrisori pe biroul împăratului şi el şi-a

reluat robia... Domnul de Marsy o copleşeşte de gingăşii, doar-doar îi va da înapoi afurisitele de scrisori.

Clorinde rîdea din toată inima. Povestea îi părea foarte nostimă şi se năpusti cu întrebările. Aşadar, dacă contele ar înşela-o pe doamna de Llorentz, aceasta ar fi în stare să-şi aducă la îndeplinire ameninţarea? Scrisorile acestea, unde le-o fi ţinînd? În corsaj, cusute între două panglici de atlaz, după cum îi ajunsese la ureche. Dar domnul de Plouguern nu mai ştia altceva. Nimeni nu citise scrisorile. Cunoscuse pe un tînăr care, ca să le copieze, făcuse în zadar, timp de aproape şase luni pe umilul sclav al doamnei de Llorentz.

— Ei drăcie, adăugă el, nu te mai slăbeşte din ochi, mititico. A, da, uitasem, în adevăr, i-ai cucerit inima! E adevărat că la ultima serată, la ministER, a stat de vorbă cu tine aproape un ceas?

Clorinde nu răspunse. Nu mai asculta, stătea neclintită şi măreaţă, sub privirea aţintită a domnului de Marsy. Apoi, ridicînd încet capul, privindu-l la rîndul ei, aştepta ca s-o salute. El se apropie, se înclină. Ea îi surîse foarte blînd. Nu schimbară nici o vorbă. Contele se întoarse din nou în mijlocul grupului, unde domnul La Rouquette vorbea foarte tare, numindu-l în fiecare frază „excelenţa sa".

Încetul cu încetul, galeria se umpluse. Erau acolo cam o sută de persoane, înalţi funcţionari, generali, diplomaţi străini, cinci deputaţi, trei prefecţi, doi pictori, un romancier, doi academicieni, fără să mai punem la socoteală pe ofiţerii de la palat, şambelani, aghiotanţi şi scutieri. Murmurul reţinut al glasurilor se înălţa în lumina policandrelor. Intimii castelului se plimbau cu paşi mărunţi, iar noii musafiri, în picioare, nu cutezau să intre în vorbă cu doamnele. Acest prim ceas de sfială, între persoane dintre care multe nu se cunoşteau şi se întîlneau pe neaşteptate la uşa sălii imperiale de ospăţ, împrumuta feţelor un aer de măreţie posacă. Din cînd în cînd, se făcea brusc tăcere, capetele se întorceau, îngrijorate fără să se ştie de ce. Şi mobilele stil *empire* din larga ca-

meră, consola cu picioare drepte, fotoliile pătrate sporeau şi ele parcă solemnitatea aşteptării.

— Uite-l, în sfîrşit! rosti cu glasul scăzut Clorinde.

Rougon tocmai intra. Se opri o clipă la doi paşi de uşă. Işi luase umbletul său greoi de unchiaş, adus puţin de spate, cu faţa adormită. Dintr-o căutătură, simţi că apariţia sa stîrnise un uşor fior de duşmănie în rîndurile unor grupuri. Apoi, liniştit, strîngînd cîteva mîini, potrivi aşa încît ajunse în faţa domnului de Marsy. Se salutară, părînd încîntaţi de întîlnire. Şi, ochi în ochi, ca adversari care îşi respectă forţele, îşi vorbiră prieteneşte. In jurul lor, se făcu un gol. Doamnele urmăreau cele mai neînsemnate gesturi ale lor; bărbaţii, făcînd pe discreţii cu tot dinadinsul, se uitau în altă parte, trăgînd însă fiecare cu coada ochiului, pe furiş. De prin colţuri porneau şoapte, şuşoteli. Ce plan tainic o fi încolţit în mintea împăratului? De ce le punea pe aceste două personaje faţă în faţă? Domnului La Rouquette, din cale-afară de încurcat, îi spunea inima că urma să se întîmple un eveniment grav. Incepu să tabere cu întrebările asupra domnului de Plouguern, care se desfăta să-i răspundă:

— Păi de! Rougon probabil că-l va da peste cap pe Marsy și bine aţi face să vă purtaţi cu mănuşi cu el... Numai dacă împăratul nu i-a pus cumva gînd rău. I se întîmplă cîteodată... Dar se prea poate să fi avut numai chef să-i pună faţă în faţă, ca să se distreze.

Şuşotelile încetară, începu o mare forfoteală. Doi ofiţeri de la palat treceau din grup în grup, îngînînd o frază, cu glasul stins. Şi musafirii, devenind iar dintr-o dată gravi, se îndreptară spre uşa din stînga, unde formară un dublu cordon, bărbaţii de o parte, femeile de alta. In dreptul uşii se postă domnul de Marsy, ţinîndu-l pe Rougon alături de dînsul; apoi, celelalte personaje se aşezară mai încolo, după rang, după grad. Şi aşa, aşteptară încă trei minute, într-o adîncă reculegere.

Uşa se deschise larg. Impăratul în frac, cu pieptul brăzdat de pata roşie a marelui cordon, intră primul,

urmat de şambelanul de serviciu, domnul de Combelot. Buzele i se întinseră într-un slab surîs, cînd se opri în fața lui de Marsy şi Rougon; îşi răsucea mustața lung, cu o mişcare înceată, legănîndu-şi tot trupul. Apoi cu stînjenire în glas, vorbi încet:

— Să-i împărtăşeşti doamnei Rougon toată mîhnirea pe care am încercat-o aflînd că este bolnavă... Am dori foarte mult s-o vedem în mijlocul nostru... In sfîrşit, să sperăm că nu va fi nimic grav. Atîta lume e răcită în clipa de față.

Şi trecu mai departe. La doi paşi mai încolo, strînse mîna unui general, pe care-l întrebă ce face fiul său, căruia îi zicea „micuțul meu prieten Gaston"; Gaston avea vîrsta prințului imperial dar era cu mult mai voinic. Cordonul de invitați se înclina pe măsură ce împăratul înainta. In sfîrşit, la capăt de tot, domnul de Combelot îi prezintă pe unul din cei doi academicieni, care apărea la curte pentru prima oară; împăratul îşi dădu cu părerea despre cea mai recentă operă a scriitorului, din care citise unele pasaje cu o deosebită plăcere, zicea el.

Intre timp, intrase împărăteasa însoțită de doamna de Llorentz. Purta o toaletă foarte modestă, o rochie de mătase albastră, acoperită de o tunică de dantelă albă. Cu paşi mărunți, zîmbitoare, înmlădiindu-şi cu grație gîtul gol, de care atîrna o panglică de catifea albastră cu o inimă bătută în diamante, trecea de-a lungul cordonului format de doamne. Reverențele cu care era petrecută stîrneau un larg foşnet de rochii, din care se înălțau arome cu miros de mosc. Doamna de Llorentz îi prezentă o doamnă tînără care părea adînc mişcată. Doamna de Combelot afectă o purtare familiară, înduioşată.

Apoi, cînd suveranii ajunseră la capătul dublului cordon, se întoarseră înapoi, împăratul trecînd de data aceasta prin fața doamnelor, împărăteasa prin fața bărbaților. Avură loc noi prezentări. Nimeni nu vorbea încă, o tulburare plină de respect îi stăpînea pe invitații care, muți, stăteau față în față. Dar rîndurile se rupseră; începură să schimbe cîte o vorbă pe şoptite, se auziră rîsete limpezi şi deodată aghio-

tantul general al palatului apăru să anunţe că ospăţul era servit.

— Ei! acum nu mai ai nevoie de mine! îi spuse în glumă domnul de Plouguern, la ureche, Clorindei.

Ea îi surîse. Se oprise în faţa domnului de Marsy, ca să-l oblige să-i dea braţul, ceea ce el şi făcu, cu o înfăţişare curtenitoare. Se produse o uşoară învălmăşeală. Impăratul şi împărăteasa trecură cei dintîi, urmaţi de persoanele rînduite să se aşeze la dreapta şi la stînga lor; în ziua aceea erau doi diplomaţi străini, o tînără americană şi soţia unui ministru. După ei, veneau ceilalţi invitaţi, după voia lor, fiecare ţinîndu-şi la braţ doamna pe care îi plăcuse să şi-o aleagă. Şi încetişor, şirul se orîndui.

Intrarea în sala ospăţului se desfăşură cu mare pompă. Cinci candelabre îşi împrăştiau văpaia peste masa întinsă, luminînd vasele mari de argint împodobite cu scene de vînătoare, cu cerbul pus pe goană, în sunetele de corn ale hăitaşilor, cu cîinii sosind să încolţească vînatul stîrnit. Farfuriile întinse înşirau pe marginea feţei de masă un şirag de luni de argint; părţile laterale ale maşinilor portative de încălzit bucatele în care se răsfrîngea aurul topit al luminărilor, cristalele împroşcînd o ploaie de stropi de flăcări, coşurile cu fructe şi vasele cu flori de un roz viu, întreg tacîmul imperial umplea imensa cameră de o pălălaie strălucitoare. Pe uşa cu două canaturi, larg deschise, cortegiul se revărsa, după ce străbătuse sala gărzii, cu un pas încetinit. Bărbaţii se aplecau, îşi spuneau cîte-o vorbă, apoi îşi îndreptau spatele, acest marş triumfal umplîndu-i de o îngîmfare care, în taină îi gîdila la inimă; doamnele cu umerii goi, muiaţi în lumină, erau de-o gingăşie fermecătoare; şi pe covoare, rochiile, tîrîndu-şi trena, lăsau spaţii largi între perechi, dînd o măreţie şi mai impunătoare defilării, acompaniată de foşnetul stofelor scumpe. Era o întîlnire oarecum înduioşătoare, un popas atît de dorit, într-un mediu de lux, de lumină şi de tihnă dulce, ca o baie plăcută simţurilor, în care aromele cu miros de mosc ale toaletelor se amestecau cu o uşoară mirosnă de vînat,

înteţită de cîţiva stropi de lămîie. Cînd, în prag, în faţa superbei mese întinse, muzica militară, ascunsă în fundul unei galerii alăturate, îi primea cu o fanfară, de parcă dădea semnalul de începere a unui spectacol de gală feeric, invitaţii, oarecum stingheriţi de pantalonii lor scurţi, strîngeau fără să vrea braţul doamnelor şi surîdeau.

Împărăteasa o luă la dreapta şi rămase locului, în picioare, la mijlocul mesei, iar împăratul, trecînd în stînga, se opri în faţa ei. Apoi persoanele rînduite luară loc în dreapta şi în stînga maiestăţilor iar celelalte perechi se învîrtiră un minut, alegîndu-şi vecinii, aşezîndu-se după plac. În seara aceea erau optzeci şi şapte de tacîmuri. Trecuseră aproape trei minute şi lumea încă nu intrase toată să ia loc la masă. Unduiosul lustru de atlaz al umerilor, florile bătătoare la ochi de pe toalete, nestematele din pieptănăturile înalte parcă înviorau cu un rîs plin de viaţă potopitoarea lumină a candelabrelor. În sfîrşit, valeţii luară pălăriile pe care bărbaţii le ţinuseră pînă atunci în mîna. Şi toată lumea se aşeză.

Domnul de Plouguern şedea lîngă Rougon. După supă îl împinse cu cotul şi-l întrebă :

— I-ai dat vreo însărcinare Clorindei să te împace cu Marsy ?

Şi cu coada ochiului îi arătă pe tînăra doamnă care se aşezase de cealaltă parte a mesei, lîngă conte, cu care stătea de vorbă cu multă căldură. Rougon, părînd supărat de tot, se mulţumi să dea din umeri ; apoi, se prefăcu a nu mai privi în faţa sa. Dar, cu toate sforţările de a se arăta indiferent, se uita iar la Clorinde, îi sorbea din ochi cele mai neînsemnate gesturi, mişcările buzelor, ca şi cum ar fi vrut să vadă cuvintele pe care ea le rostea.

— Domnule Rougon, zise aplecîndu-se spre dînsul doamna de Combelot, care se aşezase cît mai aproape posibil de împăratul, îţi aminteşti de accidentul acela ? Dumneata doar mi-ai găsit o trăsură. Îmi sfîşiase un volan al rochiei.

Ca să devină interesantă, povesti că trăsura ei era cît pe ce să fie tăiată în două de landoul unui prinţ

rus. Și Rougon trebui să-i răspundă. Cîtva timp, la mijlocul mesii nu se vorbi decît de lucruri de astea. Ba unii, ba alții pomeniră despre tot felul de nenorociri, între altele și despre căderea de pe cal a negustoresei de parfumuri din Passage des Panoromas, accident petrecut săptămîna trecută și de pe urma căruia își rupsese o mînă. Împărăteasa scoase o ușoară exclamație de compătimire. Împăratul tăcea, ascultînd cu un aer adîncit și mestecînd înainte pe îndelete.

— Pe unde s-o fi vîrît Delestang? îl întrebă la rîndul său Rougon pe domnul de Plouguern.

Îl căutară. În cele din urmă, senatorul îl zări la capătul mesei. Era alături de domnul de Combelot, într-un șir de bărbați, cu urechile ciulite să prindă vorbele cam prea slobode pe care zgomotul infernal al vocilor le acoperea. Domnul La Rouquette înșira istoria cam fără perdea întîmplată unei spălătorese din regiunea sa; cavalerul Rusconi făcea aprecieri personale asupra pariziencelor, în timp ce puțin mai departe, unul din cei doi pictori și romancierul își băteau joc cu vorbe grosolane de unele doamne, găsind că aveau brațe sau prea grase sau prea slabe. Rougon, plesnind de mînie, își trecea privirile de la Clorinde, din ce în ce mai binevoitoare față de conte, la mototolul ei de soț care, ca orbețul, surîdea plin de demnitate la expresiile cam tari pe care le auzea.

— De ce nu s-a așezat aici cu noi? mormăi el.

— Ehei! nu-i de plîns, zise domnul de Plouguern. Se pare că petrec bine în capătul de colo.

Apoi, continuă la ureche:

— Cred că o scarmănă pe doamna de Llorentz. Ai observat cît e de decoltată... Unul o să-i iasă afară, mai mult ca sigur. Ce zici? Cel stîng, nu?

Dar aplecîndu-se s-o vadă mai bine pe doamna de Llorentz, care ședea de aceeași parte, mai încolo, pe al cincilea scaun, deveni deodată serios. Această doamnă, o frumoasă blondă cam plină, avea în acea clipă o înfățișare cumplită, palidă, de-o mînie rece, cu ochi albaștri care băteau în negru, pironiți plini de foc asupra domnului de Marsy și asupra

Clorindei. Şi bătrînul vorbi printre dinţi, aşa de încet că nici Rougon nu-l putu înţelege:

— Drăcie! O să iasă prost de tot.

Muzica intona într-una o melodie care părea că venea de departe, prin plafon. La unele izbucniri ale alămurilor, comesenii ridicau capul, căutau să ghicească aria care nu-i mai lăsa în pace de atîta vreme. Deodată nu se mai auzi nimic. Cîntecul lin al clarinetelor, din fundul galeriei vecine, se pierdea în zgomotele argintii ale farfuriilor pe care valeţii le aduceau în clituri foarte mari. Vuietul farfuriilor mari avea sonorităţi înăbuşite de cimbale. In jurul mesei era o îmbulzeală tăcută, un popor întreg de servitori alerga care încotro fără să scoată o vorbă; uşierii, în frac şi în pantaloni scurţi de un albastru deschis, cu spadă şi tricorn; valeţii cu părul pudrat, purtînd haina verde a livrelei de zile mari, împodobită cu fireturi şi galoane de aur. Bucatele soseau, vinurile se aduceau neîntrerupt; şefii de serviciu, controlorii, şeful chelnerilor, al argintăriei, în picioare, supravegheau această operaţie complicată, această învălmăşeală în care rolul celui din urmă servitor era rînduit dinainte. In spatele împăratului şi împărătesei, valeţii speciali ai maiestăţilor lor serveau cu demnitatea de rigoare.

O dată cu apariţia fripturilor începu să se toarne din vinurile rare de Bourgogne şi limbile prinseră să se dezlege. In acel moment, în capătul mesei, în colţul bărbaţilor, domnul La Rouquette vorbea despre mîncăruri, susţinînd că i se părea prea fript butul de căprior, care tocmai se adusese. Se servise pînă atunci o supă *à la Créci*, un somon în zeamă piperată, un muşchi de vacă cu sos de hagimă, găină gătită cu ciuperci, potîrniche cu varză scăzută, pateuri cu stridii.

— Pun rămăşag că o să avem la masă anghinară cu sos şi castraveţi cu smîntînă! spuse tînărul deputat.

— Am văzut că au raci, adăugă politicos Delestang. Dar cum anghinara cu sos şi castraveţii cu smîntînă îşi făcură apariţia, domnul La Rouquette îşi

trîmbiță triumful. Nu uită să adauge că îi erau bine cunoscute gusturile împărătesei. Intre timp, romancierul se uita la pictor, plesnindu-și ușor limba de cerul gurii :

— Ei, ce mai zici acum, bucătărie mediocră ? îngînă el.

Pictorul făcu o schimă de aprobare. Apoi, după ce bău, își dădu și el părerea :

— Vinurile sînt minunate.

În acea clipă, rîsul neașteptat al împărătesei răsună atît de tare, încît toată lumea tăcu și întoarse capul să afle ce se întîmplase. Impărăteasa vorbea cu ambasadorul Germaniei, așezat la dreapta ei ; rîdea într-una, rostind cuvinte întretăiate care nu se prea distingeau. În tăcerea ciudată care se făcuse, o trîmbiță mică de aramă cu pistoane, acompaniată în surdină de bași, cînta solo o frază melodică de romanță sentimentală. Și încetul cu încetul, tărăboiul se înteți. Scaunele se înturnau pe jumătate, coatele se înfigeau pe marginea feței de masă ; se încingeau conversații intime, cu o lipsă de jenă ca la o masă princiară.

— Vrei un pesmecior ? întrebă domnul de Plouguern.

Rougon refuză din cap. De cîteva clipe nu mai mînca. Se schimbase vesela de argint, întinsă, cu alta de porțelan de Sèvres, împodobită cu o fină pictură în albastru și trandafiriu. Tot desertul se perindă pe sub ochii lui, dar el nu luă decît o bucățică de camembert. Nu-și mai impunea nici o rezervă, îi privea pe Clorinde și pe domnul de Marsy drept în față, deschis, nădăjduind bineînțeles să o intimideze pe tînăra doamnă. Dar aceasta își îngăduia atîta familiaritate cu contele, de parcă uitase unde se află, crezîndu-se în fundul unui salonaș, la vreun supeu rafinat de două tacîmuri. Frumusețea ei avea în acea clipă o strălucire de o drăgălășie neobișnuită. Ronțăia lacomă dulciurile pe care contele i le servea, ținîndu-l continuu sub vraja zîmbetului ei cuceritor, într-un chip neobrăzat de calm. O șușoteală neîntreruptă se înălța împrejurul lor.

Conversaţia învîrtindu-se în jurul modei, domnul de Plouguern răutăcios, se adresă Clorindei şi îi ceru desluşiri asupra noilor forme de pălării. Cum ea se făcea că nu auzea întrebarea, el se aplecă vrînd să-i ceară aceeaşi lămurire doamnei de Llorentz. Dar nu cuteză, atît de ciudat îl impresionă aceasta din urmă, cu dinţii ei strînşi, cu masca sa de furie cuprinsă de gelozie. Chiar în clipa aceea Clorinde îşi lăsase în voie mîna stîngă în mîna domnului de Marsy, ca să-i arate o camee antică pe care o avea pe deget; şi luîndu-i mîna contele scoase inelul, îl vîrî la loc, într-un fel aproape indecent. Doamna de Llorentz, care se juca nervoasă cu o lingură, îşi sparse paharul cu bordeaux; un servitor adună zelos ţăndările.

— Or să se ia de coc, desigur, îi spuse senatorul la ureche domnului Rougon. Le-ai observat?... Dar al dracului să fiu dacă înţeleg jocul Clorindei! Ce zici? Ce vrea ea?

Şi ridicînd ochii asupra vecinului său, fu foarte surprins văzînd cum i se schimonosiseră trăsăturile feţei.

— Dar ce ai? Ţi-a venit rău?

— Nu, răspunse Rougon, mă înnăbuş puţin. Aceste ospeţe ţin prea mult. Şi e un miros de mosc, aici!

Era spre sfîrşit. Cîteva doamne mai ronţăiau biscuiţi, răsturnate pe spate în scaunele lor. Dar nimeni nu mişca. Împăratul, ca mut pînă atunci, făcuse glas; şi, de la amîndouă capetele mesei, musafirii, care uitaseră de-a binelea că era de faţă şi maiestatea sa, ciuliră deodată urechile, făcîndu-se că-s foarte dornici să-i asculte spusele. Suveranul răspundea unei disertaţii a domnului Beulin-d'Orchère împotriva divorţului. Întrerupîndu-şi expunerea, aruncă o privire asupra corsajului prea decoltat al tinerei americane, aşezată în stînga sa şi zise, cu o voce cleioasă:

— În America, după cîte am văzut, nu divorţează decît femeile urîte.

Un rîs se împînzi printre musafiri. Vorba asta păru aşa de spirituală, aşa de delicată, încît domnul La Rouquette îşi dădu toate silinţele să-i descopere înţelesurile ascunse. Tînăra americană crezu, fără în-

doială, că era vorba de un compliment și mulțumi înclinîndu-și capul, rușinată. Împăratul și împărăteasa se ridicaseră. Se stîrni un foșnet grozav de rochii, un tropăit împrejurul mesei; numai ușierii și valeții rînduindu-se solemni de-a lungul pereților, rămaseră într-o ținută corectă, în mijlocul zarvei unor oameni care cinaseră din belșug. Și defilarea se orîndui din nou. Cu maiestățile lor în frunte, musafirii se înșiruiau unul după altul, despărțiți între ei prin trenele lungi ale rochiilor, străbătînd sala gărzii tot solemni, dar gîfîind puțin. În urma lor, în lumina mare a candelabrelor, peste neorînduiala caldă încă de pe fața de masă, răsunau bătăile tobelor mari ale muzicii militare, intonînd acordurile ultimei figuri a unui cadril.

În acea seară, cafeaua fu servită, în galeria Hărților. Un prefect al palatului aduse ceașca împăratului pe o tavă de argint aurit. Între timp unii musafiri trecuseră în fumoar. Împărăteasa se retrăsese cu cîteva doamne în salonul de toate zilele, în stînga galeriei. Se șoptea în taină că o nemulțumise foarte tare ciudata purtare a Clorindei, în timpul ospățului. Ea își dădea toate silințele să introducă la Curte în timpul șederii la Compiègne, o cuviință simplă, un cult al jocurilor nevinovate și al petrecerilor cîmpenești. Manifesta o ură personală, un fel de pizmă, împotriva anumitor extravaganțe.

Domnul de Plouguern o luase pe Clorinde deoparte să-i facă puțină morală. Adevărul e că voia să afle ce are pe inimă. Dar ea se arată foarte surprinsă. De unde scotea că s-ar fi compromis cu contele de Marsy ? Glumiseră împreună, nimic altceva.

— Uită-te ! mormăi bătrînul senator.

Și împingînd ușa întredeschisă a salonașului de alături, i-o arătă pe doamna de Llorentz făcîndu-i o scenă îngrozitoare domnului de Marsy. Îi văzuseră intrînd acolo. Frumoasa blondă, înebunită, își vărsă tot amarul, cu vorbe tare grosolane și întrecînd orice măsură, uita că izbucnirile vocii sale puteau să dea loc unui scandal îngrozitor. Contele, cam palid, zîmbitor, căuta s-o liniștească spunîndu-i ceva repede, cu

binișorul, cu glas scăzut. Zgomotul certei ajunse pînă în Galeria Hărților, dar musafirii care îl auziră plecară de-acolo, din preajma micului salon, din prudență.

— Vrei oare să afișeze faimoasele scrisori în cele patru colțuri ale castelului? o întrebă domnul de Plouguern, care începuse să se plimbe, după ce dăduse brațul tinerei doamne.

— Ah, ar fi nostim! exclamă ea rîzînd.

Apoi strîngîndu-i brațul gol cu o înfocare de tînăr curtenitor, își reîncepu predica. O îndemna stăruitor să lase pe seama doamnei de Combelot atitudinile neobișnuite. Apoi, o asigură că maiestatea sa părea că se supărase tare pe dînsa. Clorinde, care nutrea un cult pentru împărăteasă, rămase foarte uimită. Ce i-o fi displăcut în purtarea ei? Și ajungîn-l în dreptul salonului de toate zilele, se opriră un minut, privind pe ușa lăsată deschisă. Un grup mare de doamne stăteau împrejurul mesei. Împărăteasa le învăța jocul de-a inelușul; cîțiva bărbați, îndărătul scaunelor, urmăreau lecția, cu seriozitate.

Intre timp, la capătul galeriei, Rougon, îl lua la rost pe Delestang. Nu cutezase să-i vorbească despre nevastă-sa; îl ocăra pentru că se resemna să primească un apartament care răspundea în curtea castelului; cerca să-l silească să ceară un apartament care să dea înspre parc. Dar Clorinde se apropie la braț cu domnul de Plouguern. Vorbea anume tare să se audă!

— Lasă-mă în pace cu Marsy al dumitale! N-am să-i mai spun nici o vorbă în seara asta. Cu asta ești mulțumit?

Vorbele ei liniștiră pe toată lumea. Chiar atunci domnul de Marsy ieșea din salonaș părînd foarte bucuros; glumi un moment cu cavalerul Rusconi, apoi intră în salonul de toate zilele, unde, peste puțin timp împărăteasa și celelalte doamne începură să rîdă în hohote de-o istorie pe care le-o povestea contele. După zece minute se ivi și doamna de Llorentz; părea obosită, mîinile îi tremurau; simțind că atîtea priviri curioase îi pîndeau cele mai neînsemnate gesturi, se

opri şi intră în vorbă, cu îndrăzneală, în mijlocul grupurilor.

O plictiseală plină de respect îi făcea pe oaspeţi să-şi înăbuşe sub batiste uşoare căscături. Serata era momentul chinuitor al zilei. Noii invitaţi, neştiind cum să se distreze, se apropiau de ferestre, priveau întunericul de afară. Domnul Beulin d'Orchère îşi continua într-un unghер dizertaţia împotriva divorţului. Romancierul, care găsea totul „plictisitor de moarte" îl întrebă foarte încet pe unul din academicieni dacă nu era îngăduit să se ducă la culcare. În acest timp, împăratul, apărea din cînd în cînd, străbătînd galeria, tîrîndu-şi picioarele, cu ţigara în gură.

— N-am putut face nimic în seara asta, explică domnul de Combelot micului grup format din Rougon şi prietenii săi. Mîine, după vînătoarea cu gonaşi, va avea loc împărţirea maţelor vînatului la cîini, la lumina facleclor. Poimîine, actori de la Comédie-Française vor juca „Les Plaideurs"[1]. Se spune că se vor reprezenta şi tablouri alegorice şi o şaradă, la sfîrşitul săptămînii.

Şi dădu amănunte. Nevastă-sa avea un rol. Trebuia să înceapă repetiţiile. Apoi, povesti îndelung o plimbare făcută alaltăieri de întreaga Curte la Pierre-qui-tourne, un monolit druidic, în jurul căruia se executau atunci săpături. Împărăteasa ţinuse să se coboare în adîncătură.

— Închipuiţi-vă, continuă şambelanul cu glasul tulburat, lucrătorii au avut norocul să descopere două cranii fiind de faţă şi maiestatea sa. Nimeni nu se aştepta. Au fost foarte mulţumiţi.

Îşi mîngîie falnica sa barbă neagră, datorită căreia avusese atîtea succese la femei; chipul său de bărbat frumos, încrezut, avea o expresie dulceagă de papă-lapte. Şi vorbea zîzîind din exces de politeţe.

— Dar, zise Clorinde, mi s-a spus ca un fapt sigur că actorii de la Vaudeville vor da o reprezentaţie cu piesa cea nouă... Actriţele au nişte toalete de-o uimitoare frumuseţe. Şi rîzi de te prăpădeşti, se pare.

---

[1] Pricinaşii. Comedie de Racine (n. t.)

Domnul de Combelot luă o înfăţişare înţepată.

— Da, da, mormăi el, a fost vorba la un moment dat.

— Ei şi?

— S-a părăsit acest proiect... împărătesei nu-i place de fel acest gen de piese.

În acea clipă, în galerie se stîrni forfotă. Toţi bărbaţii coborîseră din fumoar. Împăratul se ducea să-şi facă partida lui de palet [1]. Doamna de Combelot care se fălea că este foarte tare la acest joc, amintindu-şi că fusese bătută de împărat în sezonul trecut, îi ceru să-i dea prilejul să-şi ia revanşa; cu o umilinţă galeşă ea se oferea întotdeauna, cu un zîmbet aşa de deslușit, încît maiestatea sa, stingherit, speriat, era adesea ori nevoit să-şi întoarcă privirea în altă parte.

Partida începu. Un mare număr de musafiri făcură cerc dîndu-şi părerea asupra loviturilor, minunîndu-se. Doamna de Cambelot, în faţa unei mese lungi acoperită cu un postav verde, azvîrli prima piatră, care nimeri aproape de ţintă marcată printr-un punct alb. Dar împăratul, dovedind şi mai multă îndemînare reuşi să dea la o parte bila doamnei de Combelot şi s-o plaseze pe a lui. Urmară aplauze uşoare. Totuşi cîştigă doamna de Combelot.

— Sire, pe ce am jucat? întrebă ea cu îndrăzneală.

Împăratul zîmbi dar nu-i răspunse. Apoi, întorcîndu-se, zise:

— Domnule Rougon, vrei să facem o partidă amîndoi?

Rougon se înclină şi luă bilele, vorbind între timp de neîndemînarea sa la joc.

Un fior trecu prin inima persoanelor rînduite de cele două margini ale mesei. Rougon intra oare din nou în graţiile împăratului? Duşmănia surdă de care se lovea de cînd sosise, se topea; oaspeţii îşi întindeau gîtul şi urmăreau cu simpatie bilele lui; domnul La Rouquette, şi mai nedumerit decît înainte de ospăţ, o luă pe soră-sa la o parte, ca să afle ce-i rămîne de făcut; dar ea neputîndu-i da nici o explicaţie satisfă-

[1] Exerciţii de azvîrlit pietre sau ghiulele rotunde (n. t.)

cătoare, La Rouquette se întoarse cu aceeaşi expresie de adîncă nedumerire.

— Ah, foarte bine! exclamă Clorinde în şoaptă, după o lovitură măiastră a lui Rougon.

Şi aruncă priviri cu înţeles către prietenii ilustrului care se găseau acolo. Era momentul potrivit să-l ajute să cîştige prietenia împăratului. Clorinde porni la atac. Începu în acea clipă o ploaie de laude.

— Ce naiba! scăpă o vorbă Delestang, căruia nu-i veni pe limbă altă expresie, la porunca mută din ochii nevestii-si.

— Şi spuneai că eşti neîndemînatic! zise cavalerul Rusconi încîntat de jocul lui Rougon. Ah! sire, vă rugăm nu puneţi ca miză Franţa, în jocul cu el!

— Dar domnul Rougon s-ar purta foarte bine cu Franţa, sînt sigur de asta, adaugă domnul Beulin-d'Orchère cu un aer de viclenie pe chipul său de dog.

Era un atac direct. Împăratul binevoi să surîdă. Şi rîse din toată inima cînd Rougon, încurcat de atîtea complimente şi făcînd pe modestul, dădu următoarea explicaţie:

— Dumnezeule, doamne am jucat dopul[1] cînd eram copil.

Auzind că rîde maiestatea sa, toată galeria izbucni în rîs. O clipă se iscă o veselie neobişnuită. Clorinde, cu subtilitatea ei de femeie ageră, înţelesese că admirîndu-l pe Rougon, de fapt jucător foarte mediocru, îl măgulea îndeosebi pe împăratul, care dovedea o superioritate incontestabilă. Dar domnul de Plouguern nu se hotărîse încă să-şi dea şi el contribuţia, pizmuind acest succes. Clorinde se duse şi-l lovi uşor cu cotul, ca din greşeală. Bătrînul înţelese şi căzu în extaz de admiraţie la prima aruncătură de bilă a colegului său. Cu acest prilej domnul La Rouquette, înflăcărat, punînd totul la bătaie, exclama:

— Foarte frumos! o lovitură de om de temei.

Deoarece cîştigase împăratul, Rougon îi ceru o revanşă. Pe cînd bilele alunecau din nou pe covorul

[1] Jocul constă în a pune o monedă deasupra unui dop, pe care trebuie să-l răstorni cu o bilă, de la oarecare distanţă (n. t.)

de postav verde cu un foşnet uşor de frunze uscate, o guvernantă apăru la uşa salonului de toate zilele, ţinîndu-l în braţe pe prinţul împărătesc. Copilul în vîrstă cam de douăzeci de luni, era îmbrăcat cu o rochie albă foarte simplă, avea părul zbîrlit, ochii umflaţi de somn. De obicei cînd se trezea pe înserate, îl aducea o clipă la împărăteasă, ca să-l îmbrăţişeze. Copilul privea lumina cu acea înfăţişare adînc serioasă a copiilor mici.

Un bătrîn, un mare demnitar, se repezi spre el, tîrîndu-şi picioarele bolnave de podagră. Şi aplecîndu-se cu o clătinare senilă a capului, apucă mînuţa moale a prinţului, pe care o sărută, mormăind cu glasul său spart:

— Monseniore, monseniore...

Copilul, speriat de apropierea acestui obraz ca pergamentul, se trase repede îndărăt, scoase ţipete complite. Dar bătrînul nu-l lăsă în pace. Il asigură cu tărie de devotamentul său. Cu greu fu smulsă adoraţiei lui mînuţa moale pe care bătrînul o ţinea lipită de buzele sale.

— Pleacă, du-l de aici, porunci guvernantei împăratul ca scos din sărite.

Suveranul pierduse a doua partidă. Incepu cea mai frumoasă. Rougon luînd laudele în serios, îşi dădea toată silinţa. Acum Clorinde găsea că juca prea bine. Ii şopti la ureche, în momentul cînd urma să-şi adune pietrele:

— Sper că n-ai să cîştigi.

El surîse. Dar, deodată, se auziră lătrături violente. Nero, bracul[1] favorit al împăratului, găsind o uşă întredeschisă, se repezi în hol. Maiestatea sa dădu poruncă să fie prins şi un slujitor îl şi ţinea de zgardă, cînd bătrînul mare demnitar se repezi iar, strigînd:

— Frumosul meu Nero, frumosul meu Nero...

Şi aproape că îngenunchie pe covor, să-l ia în braţele sale tremurătoare. Ii strînse botul la piept, îl sărută de cîteva ori pe cap, repetînd:

— Vă rog, sire, nu-l alungaţi... E aşa de frumos!

Impăratul consimţi să fie lăsat acolo. Atunci bătrî-

[1] Cîine de vînătoare cu părul ras şi urechile pleoştite (n. t.).

nul începu să-l mîngîie şi mai tare. Cîinele nu se sperie, nu scoase nici un mîrîit. Linse mîinile uscăţive care îl mîngîiau.

Rougon făcuse între timp cîteva greşeli. Asvîrlise o bilă cu atîta stîngăcie, încît rotocolul de plumb învelit în postav sărise în corsajul unei doamne care înroşindu-se toată îl scoase din spuma dantelelor sale. Cîştigă împăratul. In mod delicat i se dădu a înţelege că repurtase o victorie serioasă. Il cuprinse un fel de duioşie. Şi îl luă pe Rougon deoparte vorbindu-i, crezînd parcă de datoria sa să-l mîngîie. Merseră pînă la capătul galeriei, ocolind mijlocul sălii ocupat de o mică ceată care punea la cale reînceperea dansului.

Impărăteasa, după ce părăsise salonul de toate zilele se ostenea, cu o bunăvoinţă fermecătoare, să împrăştie plictiseala crescîndă a musafirilor. Propuse jocul cu hîrtiuţele; dar fiind tîrziu preferară dansul. Toate doamnele se adunară în Galeria Hărţilor. Fură chemaţi bărbaţii care se retrăseseră în fumoar. Şi cum îşi luau locurile pentru un cadril, domnul de Combelot se aşeză cu bunăvoinţă la pian; era un pian mecanic, cu o mică manivelă, în dreapta clapelor. Şambelanul învîrtea, mişcînd continuu braţul, cu o înfăţişare serioasă.

— Domnule Rougon, zise împăratul, mi s-a vorbit de o lucrare, un studiu comparativ între constituţia engleză şi a noastră... Nu ţi-aş putea fi de folos cu cîteva documente...

— Maiestatea voastră este prea bună... Nutresc în gîndul meu alt proiect, un proiect mult mai vast.

Şi văzînd bunăvoinţa suveranului, Rougon se gîndi să folosească prilejul. Ii desvălui proiectul său în toate amănuntele, visul său de a cultiva un colţ din Landes, de a desţeleni foarte multe leghe pătrate, de a întemeia un oraş, de a cuceri un nou ţinut. Pe cînd îi vorbea, împăratul îl învăluia cu privirile sale mohorîte, în care scînteia o uşoară lucire. Nu scotea nici o vorbă, clătina din cap din cînd în cînd. Apoi, cînd celălalt tăcu, zise:

— Fără îndoială... să vedem...

Şi întorcîndu-se către un grup de alături, compus

din Clorinde, din bărbatul ei și din domnul de Plonguern spuse:

— Domnule Delestang, dă-ți părerea... Păstrez una din cele mai frumoase amintiri după ce ți-am vizitat ferma-model de la Chamade.

Delestang se apropie. Cercul care se formase în jurul împăratului fu silit să se retragă în deschizătura unei ferestre. Doamna de Combelot, în vîrtejul valsului, pe jumătate leșinată de extaz în brațele domnului La Rouquette, atinsese cu trena sa lungă ciorapii de mătase ai maiestății sale. Domnul de Combelot gusta din plin muzica aceea a pianului mecanic; învîrtea mai repede, legănîndu-și frumosul cap corect pieptănat; și, din cînd în cînd, privea aplecîndu-se spre cutia pianului, surprins parcă de sunetele grave care ieșeau la unele învîrtituri ale manivelei...

— Am avut fericirea să obțin niște viței minunați anul acesta, mulțumită unei noi încrucișări de rase, explică Delestang. Din nenorocire la sosirea maiestății voastre, ocoalele de vite erau în reparație.

Și împăratul vorbi domol, monosilabic, despre cultura pămîntului, creșterea vitelor, despre îngrășăminte. În urma vizitei sale la Chamade îi păstra lui Delestang o mare stimă. Îl lăuda îndeosebi fiindcă încercase să organizeze pentru personalul fermei sale o viață în comun, cu un întreg sistem de împărțire a unor beneficii și cu o casă de pensii. Cînd stăteau de vorbă împărtășeau aceleași idei, îi apropiau aceleași dulcegării umanitare, care îi făceau să se înțeleagă din cîteva cuvinte.

— Domnul Rougon ți-a vorbit de proiectul său? îl întrebă împăratul.

— Oh, un proiect impunător, răspunse Delestang. S-ar putea încerca în mare unele experiențe...

Se arătă cu adevărat plin de entuziasm. Rasa porcină era o preocupare a lui; în Franța soiurile cele mai frumoase dispăreau. Apoi, dădu a înțelege că studia o nouă cultură de livezi artificiale. Dar îi trebuiau terenuri foarte întinse. Dacă încercarea lui Rougon va reuși, se va duce și el acolo să pună în aplicare procedeul său. Și, deodată, se opri: observase

că nevastă-sa se uita la dînsul cu o privire fixă. De cînd aproba proiectul lui Rougon, strîngea din buze, mînioasă, palidă.

— Dragă, îngînă ea, arătîndu-i pianul.

Domnul de Combelot, cu degetele rupte de oboseală deschidea palma apoi o închidea încet, ca să-şi revină din amorţeală. Era pe cale să înceapă o polcă, cu surîsul mulţumit al unui martir, în clipa cînd Delestang se apropie de el, oferindu-se să-l înlocuiască; şambelanul primi cu o înfăţişare de om bine crescut, ca şi cum ar fi cedat un loc de onoare. Şi Delestang începu polca, învîrtind manivela. Dar era altceva. N-avea mişcarea suplă a şambelanului, nu învîrtea încheietura mîinii cu atîta uşurinţă, şi aşa de mlădios ca el.

Rougon totuşi voia să dobîndească un cuvînt hotărîtor din partea împăratului. Acesta, foarte încîntat, îl întreba acum dacă nu se gîndea să întemeieze acolo nişte vaste cetăţi muncitoreşti; ar fi uşor să acorde fiecărei familii o bucată de pămînt, o mică ieşire la apă, unelte; îi mai făgăduia să-i comunice o serie de planuri, proiectul unei asemenea cetăţi pe care îl aruncase chiar el pe hîrtie, cu case tip, prevăzute cu tot strictul necesar.

— Desigur, sînt cu trup şi suflet adept al ideilor maiestăţii voastre, răspunse Rougon, pe care socialismul nebulos al suveranului îl scotea din răbdări. Nu vom putea face nimic fără sprijinul maiestăţii voastre. Va trebui de pildă, negreşit, să expropriem unele comune. Operaţia va trebui declarată de utilitate publică. In sfîrşit mă voi ocupa de formarea unei societăţi... Un cuvînt al maiestăţii voastre e necesar...

Ochii împăratului se întunecară. Continua să dea din cap. Apoi, aproape tainic, cu un glas abia auzit, repetă:

— Vom vedea... vom mai sta de vorbă...

Şi se îndepărtă, trecînd cu mersul său greoi printre perechile de dansatori. Rougon se ţinu bine, ca şi cum ar fi fost sigur de un răspuns favorabil. Clorinde era foarte mulţumită. Incetul cu încetul, printre bărbaţii serioşi care nu dansau se răspîndi vestea că Rougon va

părăsi Parisul, că urma să ia conducerea unei mari lucrări, în sud. Începură să vină să-l felicite. Îi zîmbeau dintr-un capăt al galeriei pînă în celălalt. Nu mai rămase nici o urmă din duşmănia de la început. Deoarece se surghiunea de bunăvoie puteau să-i strîngă mîna fără să le fie teamă că se vor compromite. Mulţi invitaţi se simţiră cu adevărat scăpaţi dintr-o grea încurcătură. Domnul La Rouquette, părăsind dansul intră în vorbă cu cavalerul Rusconi, cu aerul încîntat al omului care se simte în largul său.

— Bine face, va săvîrşi lucruri mari acolo, zise el, Rougon e un om foarte energic; dar, vezi, n-are tact în politică.

Apoi, înduioşat, începu să laude bunătatea împăratului care, după cum se exprima el, „îi iubea pe oştii săi slujitori cum îşi iubeşte cineva fostele an.. nte". Îi intrau pe subt piele, îl apuca din nou dorul de ei, după cîte o ruptură de pomină. Îl poftise pe Rougon la Compiègne desigur numai dintr-o tăinuită slăbiciune a inimii. Şi tînărul deputat mai pomeni şi de alte fapte care făceau cinste bunelor sentimente ale maiestăţii sale: plătise datoriile de patru sute de mii de franci ale unui general ruinat de o dansatoare, oferise opt sute de mii de franci, ca dar de nuntă, unuia din foştii săi complici de la Strasbourg şi de la Boulogne, ajutase cu aproape un milion pe văduva unui înalt funcţionar.

— Dă iama în vistieria lui personală, zise el în cele din urmă. S-a lăsat să fie ales împărat numai pentru ca să-şi îmbogăţească prietenii. Strîng din umeri cînd îi aud pe republicani imputîndu-i lista sa civilă. Ar slei şi zece liste civile, ca să dea ajutoare. Bani care sînt înapoiaţi ţării.

Vorbind cu jumătate de glas, domnul La Rouquette şi cavalerul Rusconi nu-l scăpau din ochi pe împărat, care isprăvea de făcut înconjurul galeriei. Cîrmea cu grijă printre dansatori, înaintînd tăcut şi singur, prin spaţiul liber pe care i-l deschideau din respect, dîndu-se la o parte dinaintea sa. Cînd trecea pe la spatele vreunei doamne care stătea pe scaun cu

umerii goi, întindea puţin gîtul, cu pleoapele strînse, aţintind o privire piezişă, cît mai în adîncime.

— Şi e de-o desteptaciune! observă mai încet cavalerul Rusconi. Un om neobişnuit!

Împăratul se apropiase de dînşii. Se opri locului un minut, posomorît şi şovăitor. Apoi, păru că are de gînd să se apropie de Clorinde, foarte veselă, în acea clipă, foarte frumoasă, dar ea îl privi cu atîta îndrăzneală că-l înspăimîntă. Porni mai departe, ţinînd mîna stîngă la spate, cu cealaltă răsucindu-şi sfîrcurile pomădate ale mustăţilor. Şi aflîndu-se în faţa domnului Beulin-d'Orchère, făcu un ocol şi se apropie din nou de-a curmezişul, zicînd:

— Dumneata nu dansezi, domnule preşedinte?

Magistratul mărturisi că nu ştie să danseze, că nu dansase în viaţa lui. Dar împăratul continuă cu un glas încurajator:

— Nu-i nimic, poţi să dansezi oricum.

Spunînd aceste vorbe, se îndreptă încet spre uşă şi dispăru.

— Nu-i aşa? Un om neobişnuit? repetă domnul La Rouquette cuvintele cavalerului Rusconi. Ce zici? Străinătatea se interesează foarte mult de el.

Cavalerul, ca diplomat discret ce era, raspunse clătinînd vag din cap. Totuşi, admise că toată Europa avea ochii aţintiţi asupra împăratului. O vorbă rostită la Tuileries zguduia tronurile prin vecini.

— E un prinţ care ştie să tacă, adaugă el, cu un zîmbet a cărui fină ironie, tînărul deputat n-o prinse.

Amîndoi se întoarseră curtenitori pe lîngă doamne. Îşi angajară perechea pentru apropiatul cadril. Un aghiotant învîrtea de o jumătate de oră manivela pianului. Delestang şi domnul de Combelot se repeziră oferindu-se să-l înlocuiască. Dar doamnele strigară:

— Domnul de Combelot, domnul de Combelot... învîrte mult mai bine!

Şambelanul mulţumi cu o înclinare prietenoasă şi prinse a învîrti cu o bogăţie de sunete în adevăr neobişnuită. Se dansa ultimul cadril. În salonul de toate zilele se servea tocmai ceaiul. Nero, ieşind de după

o canapea, fu îndopat cu sanvişuri. Se formau mici grupe, care stăteau de vorbă intim. Domnul de Plouguern pusese o gogoaşă pe colţul unei console şi mînca bînd ceai cu înghiţituri cumpătate, explicîndu-i lui Delestang, pe cînd împărţeau aceeaşi prăjitură, cum de primise în cele din urmă să vină la Compiegne, el, ale cărui păreri legitimiste erau atît de bine cunoscute. Doamne! era simplu: nu putea refuza ajutorul său unui guvern care trebuie să salveze Franţa de la anarhie. Îşi curmă vorba, ca să zică:

— Minunată gogoaşă... Am cinat destul de prost în seara asta.

Verva lui răutăcioasă stătea de altminteri tot timpul la pîndă. Ponegri pe mai toate doamnele prezente la Compiègne, cu vorbe aşa de grosolane încît Delestang făcea feţe-feţe. Nu o respecta decît pe împărăteasă, o sfîntă; se dovedea de o cucernicie fără seama , era legitimistă şi l-ar fi rechemat desigur pe Henric al V-lea dacă ar fi putut dispune în voie de tron. Cîteva minute în şir proslăvi binefacerile religiei. Apoi începu din nou o istorioară fără perdea. Împărăteasa tocmai se retrăgea în apartamentele sale, urmată de doamna de Llorentz; în pragul uşii făcu o mare plecăciune către adunare. Toată lumea se înclină, tăcută.

Saloanele se goliră. Se vorbea mai tare. Musafirii se despărţeau strîngîndu-şi mîinile. Delestang îşi căută nevasta ca să se ducă amîndoi în camera lor, dar nu o găsi. Cu ajutorul lui Rougon o descoperi, în sfîrşit; stătea lîngă domnul de Marsy, pe o canapea îngustă, în fundul salonaşului, unde după ospăţ doamna de Llorentz îi făcuse contelui acea teribilă scenă de gelozie. Clorinde rîdea în gura mare. Zărindu-şi soţul se ridică şi zise printre rîsete:

— Bună seara, domnule conte... Ai să vezi mîine, în cursul vînătorii, dacă îmi voi ţine rămăşagul.

Rougon o urmări cu ochii, pe cînd Delestang o ducea la braţ. I-ar fi însoţit pînă la uşa camerei lor, ca să întrebe despre ce rămăşag anume pomenise, dar fu nevoit să stea locului oprit de către domnul de Marsy care devenise şi mai politicos faţă de dînsul. Cînd rămase singur, în loc să se urce să se culce,

coborî în parc pe o ușă uitată deschisă. Noaptea era foarte sumbră, o noapte de octombrie, fără nici o stea, fără nici o fîlfîire de vînt, neagră și moartă. În depărtare pădurea bătrînă înainta promontorii de beznă. Abia dacă deslușea înaintea ochilor aleile întunecate. Cam la o sută de pași de terasă, se opri. Cu pălăria în mînă, în picioare, în noapte, obrajii îi fură izbiți o clipă de toată răcoarea care se lăsa. Simți o înviorare, un fel de baie de forță. Și uită de toate privind înspre fațadă, la stînga, o fereastră viu luminată; celelalte geamuri se stingeau și în curînd ea singură mai sfredelea cu pîlpîirea ei masa adormită a castelului. Împăratul veghea. Deodată i se păru că-i vede umbra; un cap foarte mare, brăzdat de vîrfurile mustăților; apoi, alte două umbre trecură, una foarte uscățivă, pipernicită, alta puternică, atît de lată încît astupa toată lumina. Recunoscu deslușit în aceasta din urmă, uriașa siluetă a unui agent al poliției secrete cu care maiestatea sa se închidea ore întregi, de plăcere; și, umbra sfrijită trecînd din nou, el presupunea că ar putea fi o umbră de femeie. Totul dispăru, fereastra își recăpătă strălucirea liniștită, fixitatea privirii sale de flacără, cufundată în adîncimile misterioase ale parcului. Poate, în acel moment, împăratul visa la desțelenirea unui colț din Landes, la întemeierea unui oraș muncitoresc, unde să se încerce stîrpirea pauperismului pe o scară întinsă. Adesea, lua hotărîrile noaptea. Noaptea semna decretele, compunea manifestele, scotea din funcție miniștrii. Dar încetul cu încetul, Rougon prinse a zîmbi; îi venea în minte, și n-o putea alunga, o anecdotă. Împăratul în șorț albastru, în cap cu o chivară de polițist făcută dintr-o bucată de ziar, lipind hîrtie de cîte trei franci sulul într-o cameră a Trianonului ca să găzduiască o amantă; și-l închipuia, la această oră, în singurătatea cabinetului său, în mijlocul tăcerii solemne, tăind figuri pe care le lipea cu ajutorul unei pensule, foarte corect.

Rougon, ridicînd brațul, se pomeni rostind în gura mare:

— Banda lui, ea l-a creat!

Se grăbi să se întoarcă. Începuse să-i fie frig, mai cu seamă la picioare, care erau descoperite pînă la genunchi din pricina pantalonilor scurți.

A doua zi, către ceasurile nouă, Clorinde o trimise pe Antonia, pe care o adusese cu sine, să-l întrebe dacă ar putea bărbatu-su și ea să vină să ia cafeaua la el. Rougon își comandase o ceașcă de ciocolată. Îi așteptă. Antonia veni înainte, aducînd tava mare de argint pe care li se servise, în camera lor, două cești de cafea.

— Ce zici ? va fi mai plăcut, zise Clorinde intrînd. La dumneata, în partea asta, bate soarele... Oh ! e mult mai bine aici decît la noi !

Vizită apartamentul. Se compunea dintr-un vestibul cu o ușă la dreapta care dădea într-o odaie de servitori; în fund era dormitorul, o cameră vastă îmbrăcată în creton gălbui imprimat cu flori mari, roșii, avînd un pat mare, pătrat, de mahon și un cămin cît toate zilele, în care ardeau în vîlvătaia flăcărilor trunchiuri de copac.

— Vezi bine, exclamă Rougon, trebuie să reclamați. Eu n-aș fi primit un apartament care răspunde în curte. Ah ! dacă-ți încovoi șira spinării !... Am vorbit eu ieri seară cu Delestang.

Tînăra doamnă ridică din umeri, îngînînd:

— Cît despre dînsul ! l-ar răbda inima să mă vadă găzduită și în hambare !

Trecu pînă și prin camera de toaletă a cărei garnitură era toată de porțelan de Sèvres alb și auriu, marcată cu inițialele imperiale. Apoi, apropiindu-se de fereastră, dădu un ușor strigăt de mirare și de admirație. În fața ei la depărtări de multe-multe leghe, pădurea Compiègne umplea orizontul și-și rostogolea ca o mare în valuri copacii săi înalți, uriași; vîrfurile monstruoase se învăluraii, zbuciumate, se cufundau într-o legănare domoală de hulă; și sub soarele palid al acestei dimineți de octombrie, se întindeau lacuri de aur, lacuri de purpură, o bogăție de manta împodobită cu fireturi, tîrîndu-se de la un capăt al cerului la celălalt.

— Să ne bem cafeaua, zise Clorinde.

Goliră o masă pe care se afla o călimară şi un tampon. Li se păru nostim să se servească singuri. Clorinde, pornită pe glume, spunea mereu că, în acea dimineaţă, i se păruse că se trezise la un han, la un han ţinut de un prinţ, la capătul unei lungi călătorii făcute într-un vis. Acest dejun la întîmplare, pe tăvi de argint, o încînta părîndu-i-se o aventură petrecută în cine ştie ce ţară necunoscută, hăt departe, zicea ea. Intre timp, Delestang se mira de cantitatea de lemne care ardea în cămin. Ingăimă apoi cu ochii aţintiţi asupra vîlvătăii, adîncit în gînduri.

— Mi s-a făcut o socoteală că în tot castelul ard lemne de o mie cinci sute de franci pe zi... O mie cinci sute de franci! Ce zici Rougon? Nu ţi se pare o cifră cam mare?

Rougon, care îşi bea ciocolata, se mulţumi să dea din cap. Era foarte absorbit de voioşia sprintenă a Clorindei. In dimineaţa aceea părea că se sculase într-o neobişnuită izbucnire a frumuseţii ei; ochii aveau luciri de oţel ca în toiul unei lupte.

— Despre ce fel de rămăşag vorbeai aseară? o întrebă pe neaşteptate.

Ea prinse a rîde fără să răspundă. Şi la stăruinţele lui, adaugă:

— Aşteaptă, ai să vezi.

Atunci Rougon se supără şi se purtă cu ea aspru. Urmă o adevărată scenă de gelozie, cu aluzii la început acoperite, ajungînd însă curînd la acuzaţii de-a dreptul grosolane: că se făcuse de rîsul lumii, că-l lăsase pe domnul de Marsy să se joace cu degetele ei două-trei minute neîntrerupt. Delestang, cu înfăţişarea lui de om liniştit, îşi muia bucăţelele lungi de pîine în cafeaua cu lapte.

— Ah! dacă aş fi eu soţul tău! strigă Rougon.

Clorinde se ridicase de la locul ei. Stătea în picioare, la spatele lui Delestang, sprijinindu-se cu amîndouă mîinile pe umerii lui.

— Ei şi? Ce-ai face? dacă ai fi soţul meu, îl întrebă ea.

Şi, aplecîndu-se spre Delestang, vorbi cu gura aproape de părul lui, răsfirîndu-i-l cu răsuflarea ei caldă:

— Nu-i aşa, dragule, că ar fi tare cuminte, cuminte ca tine?

Drept orice răspuns Delestang îşi încovoie gîtul şi sărută mîna care se sprijinea pe umărul său stîng. Se uită la Rougon, încurcat şi emoţionat, clipind din ochi, şovăind să-i spună că mersese puţin cam departe. Rougon era cît pe ce să-i strige că e un nătărău! Dar Clorinde făcîndu-i semn pe deasupra capului lui Delestang, el o urmă la fereastră. Sprijinită în coate, Clorinde rămase mută o clipă, cu ochii pierduţi în nemărginirea orizontului. Apoi, vorbi fără înconjur:

— De ce vrei să pleci din Paris? Nu mă mai iubeşti, va să zică?... Ascultă, voi fi cuminte, voi asculta de sfaturile tale, dacă renunţi să te mai exilezi în regiunea acea îngrozitoare.

În faţa acestui tîrg, Rougon luă o înfăţişare foarte severă. Invocă mai ales marile interese cărora li se supunea. În acel moment, nu mai putea da îndărăt. Şi în timp ce el vorbea, Clorinde încercă în zadar să-i citească pe faţă adevărul adevărat; părea foarte hotărît să plece.

— Bine că nu mă mai iubeşti. Aşa pot să fac de aici înainte tot ce-mi place... Ai să vezi.

Se îndepărtă de la fereastră fără supărare şi îi veni iar a rîde. Delestang continua să fie absorbit de problema încălzirii castelului; încerca să socotească numărul aproximativ al căminelor din întreaga clădire. Dar ea îl întrerupse, căci avea numai timpul strict necesar să se îmbrace dacă nu voiau să piardă vînătoarea. Rougon îi petrecu pînă în coridor, un gang larg de mănăstire, căptuşit cu mochetă verde. Clorinde în drumul ei, se desfătă citind pe fiecare uşă numele invitaţilor, scrise pe cartonaşe încadrate în înguste chenare de lemn. Apoi, la capăt de tot, se întoarse şi părîndu-i-se că-l vede pe Rougon nedumerit ce hotărîre să ia, gata-gata parcă s-o cheme înapoi

se opri locului, aşteptă cîteva secunde, surîzătoare. El intră în camera lui, izbind uşa cu violenţă.

Cafeaua fusese servită mai devreme, în dimineaţa aceea. În Galeria Hărţilor, se vorbi foarte mult despre timp, care era minunat pentru o vînătoare cu gonacii: o pulbere difuză de soare, un văzduh auriu şi viu, neclintit ca o apă stătătoare. Trăsurile curţii plecară de la castel cu puţin înainte de amiază. Întîlnirea avea loc la Puits-du-Roi, o largă răspîntie în mijlocul pădurii. Tacîmul împărătesc de vînătoare aştepta acolo de un ceas; slugile călări, în pantaloni scurţi de postav roşu, purtînd pe cap pălării mari acoperite cu galoane cîştigate în luptele de vînătoare, servitorii de pe lîngă cîini, încălţaţi cu pantofi negri cu cataramă de argint, anume ca să fie sprinteni la fugă prin desiş; trăsurile invitaţilor veniţi de prin castelele megieşe, aliniate fără cusur stăteau în semicerc, în faţa haitei ţinută de scurt de argaţi; în mijloc, grupurile de doamne şi de vînători, în uniformă, întruchipau un subiect de tablou vechi, o vînătoare sub Ludovic al XV-lea, reînviată în văzduhul auriu. Împăratul şi împărăteasa nu urmară goana. Imediat după ce porni atacul, trancarele lor deschise o porniră pe o alee şi se întoarseră la castel. Mulţi alţii îi imitară. Rougon la început încercase s-o însoţească pe Clorinde dar ea făcu vînt calului atît de nebuneşte încît el rămase cu mult în urmă şi, de ciudă, se hotărî să ia drumul castelului, privind-o furios cum galopează cot la cot cu domnul de Marsy, foarte departe la capătul unei alei.

Către ceasurile cinci şi jumătate Rougon fu poftit să ia ceaiul în încăperile împărătesei, favoare acordată de obicei oamenilor de spirit. Se aflau acolo domnul Beulin-d'Orchère şi domnul de Plouguern; acesta din urmă povesti, cu vorbe cuviincioase, o poznă ordinară, de care se stricară de rîs. Într-un tîrziu, se întoarseră şi vînătorii. Doamna de Combelot se tîngui că se obosise din cale-afară. Şi fiindcă i se cerură amănunte asupra celor petrecute, răspunse folosind termeni de vînătoare:

— Oh! vînatul n-a fost slăbit din hăituială patru ceasuri şi mai bine... Închipuiţi-vă că a zbughit-o din desiş la un moment dat în poiană. S-a mai plimbat şi el... în cele din urmă a fost atras în bătaia puşcaşilor la balta Roşie. Hălăiala a fost straşnică!

Cavalerul Rusconi, părînd foarte îngrijorat, dădu un amănunt:

— Calul doamnei Delestang şi-a luat vînt... a dispărut în partea despre şoseaua care duce la Pierrefonds. Nu se mai ştie ce i s-a întîmplat.

Tăbărîră pe el cu întrebările. Împărăteasa părea tare mîhnită. Cavalerul povesti că Clorinde a ţinut-o toată vremea într-un galop nebun. I-a zăpăcit pe cei mai îndrăciţi gonaci. Apoi deodată, calul ei a făcut o săritură neaşteptată şi a tulit-o pe o cărare lăturişă.

— Da, adaugă domnul La Rouquette, care ardea de nerăbdare să spună şi el ceva, şi-a snopit în bătaie bietul cal cu lovituri de biciuşcă, fără milă!... Domnul de Marsy s-a repezit după ea, să-i dea o mînă de ajutor. Nu s-a mai întors nici el.

Doamna de Llorentz, care şedea la spatele maiestăţii sale, se ridică. I se păru că toţi o priveau zîmbind. Păli tare de tot. Discuţia se învîrtea în jurul primejdiilor vînătorii. Într-o zi, un cerb refugiat, ca să-şi scape viaţa, în ograda unei ferme, se repezise aşa de cumplit asupra ciinilor, încît o doamnă, prinsă în învălmăşeală, îşi rupse piciorul. Apoi, începură să se facă tot felul de presupuneri. Dacă domnul de Marsy o fi reuşit să domolească cumva calul doamnei Delestang, probabil că s-or fi scoborît din şa amîndoi să se odihnească, aşezîndu-se cîteva minute; sînt doar prin pădure atîtea adăposturi, colibe, şoproane, chioşcuri. Doamnei de Llorentz i se păru că toţi surîdeau şi mai tare, trăgînd cu coada ochiului să-l vadă furia geloziei sale. Rougon tăcea, bătînd înfrigurat pe genunchi, cu vîrful degetelor, ritmul unui marş.

— Haida de! Să petreci o noapte sub cerul liber! strecură printre dinţi domnul de Plouguern.

Împărăteasa dăduse ordinul ca Clorinde să fie poftită la ceai de îndată ce se va întoarce. Pe neaşteptate izbucniră uşoare strigăte de exclamaţie. Tînără doam-

nă era în pragul uşii, cu obraji rumeni, proaspeţi zîmbitoare, cu o înfăţişare triumfătoare. Mulţumi maiestăţii sale pentru grija ce i-o purta. Şi calmă, adăugă :

— Doamne dumnezeule! sînt tare mîhnită. Degeaba îmi duceţi grija... Pusesem rămăşag cu domnul de Marsy să ajung cea dintîi la cerbul ucis. Dacă blestematul cela de cal nu...

Apoi, adăugă voioasă :

— Dar n-am pierdut nimic, nici unul nici altul, asta e tot.

Fu rugată să povestească aventura cu de-amănuntul. Şi ea nu se sfii de fel. După zece minute de galop nebunesc calul îi căzuse, fără ca ei să i se fi întîmplat ceva. Dar cum de emoţie nu mai era sigură pe picioarele sale, domnul de Marsy o conduse îndată sub un şopron.

— Vezi că am ghicit! sări cu vorba domnul La Rouquette. Spuneai că sub un şopron?... Eu am spus că într-un chioşc.

— Tare rău trebuie să fi fost acolo, adăugă răutăcios domnul de Plouguern.

Clorinde, păstrîndu-şi zîmbetul, răspunse cu o încetineală plină de înţeles :

— Nu, vă asigur. Erau paie pe jos. M-am aşezat... Un şopron mare, pretutindeni păenjeniş. Se înnopta. Era foarte nostim.

Şi, privind-o ţintă în faţă pe doamna de Llorentz, urmă cu un glas şi mai tărăgănat, care dădea vorbelor un întreg tîlc :

— Domnul de Marsy a fost tare bun cu mine.

În timp ce tînăra povestea păţania ei, doamna de Llorentz îşi apăsa cu două degete buzele, tot mai tare. Auzind ultimele amănunte, închise ochii ca prinsă într-o vîltoare de mînie. Rămase locului încă un minut apoi, nemaiputîndu-se stăpîni, ieşi. Domnul de Plouguern, foarte neliniştit, se furişă după ea. Clorinde, care o pîndea, făcu fără voie o schimă triumfătoare.

Conversaţia luă alt curs. Domnul Beulin-d'Orchère aduse vorba despre un proces scandalos care preocupa mult opinia publică ; era vorba despre o cerere

de divorț, întemeiată pe neputința soțului; și destăinuia unele amănunte cu fraze așa de cuviincioase, în limbaj de magistrat, încît doamna de Combelot neînțelegînd cerea explicații. Cavalerul Rusconi avu mare succes cu cîntecele populare din Piemont cîntate cu jumătate de voce, pe versuri de dragoste, a căror traducere în franceză o făcea pe loc. În toiul unui cîntec, intră Delestang; se întorcea din pădure, unde bătuse toate drumurile, timp de două ceasuri, în căutarea soției sale; înfățișarea sa ciudată stîrni zîmbete. Totuși, împărăteasa parcă începuse să simtă deodată o vie prietenie pentru Clorinde. O chemase să șadă lîngă dînsa și începură să vorbească despre cai. Pyrame, calul încălecat de Clorinde în timpul vînătorii, avea un galop foarte obositor; și-i făgădui că pentru a doua zi va porunci să i-l dea pe Cesar.

Rougon, de cum sosise Clorinde, se apropiase de o fereastră, făcîndu-se că-l interesau foarte mult luminile care se aprindeau departe, în stînga parcului. Așa că nimeni nu putu să vadă ușoara tresărire a mușchilor obrajilor. Rămase lungă vreme în picioare, privind în noapte. Tocmai cînd se întorcea, calm, domnul de Plouguern intră în salon, se apropie de el și-i șopti la ureche cu vocea înfrigurată a unuia care și-a satisfăcut o curiozitate.

— Of, o scenă îngrozitoare!... Ai văzut, am urmărit-o. S-a întîlnit cu Marsy la capătul coridorului. Au intrat într-o cameră. Acolo, l-am auzit pe Marsy spunîndu-i fără înconjur că îl plictisește îngrozitor... A plecat ca o nebună, îndreptîndu-se spre cabinetul împăratului... Zău că da, cred că s-a dus să pună pe biroul împăratului afurisitele alea de scrisori...

În acel moment, doamna de Llorentz apăru din nou. Era albă la față, cu părul zbîrlit pe tîmple și gîfîia. Își reluă locul la spatele împărătesei, cu calmul deznădăjduit al unui pacient după o cumplită operație din care se poate să i se tragă moartea.

— Negreșit, a dat în vileag scrisorile, repetă domnul de Plouguern, uitîndu-se țintă la ea.

Și cum i se păru că Rougon nu-l înțelesese, se aplecă la spatele Clorindei, povestindu-i pozna. Ea îl asculta

încîntată ; îi sticleau ochii de o bucurie nespusă. Clorinde nu-l mai zări pe Rougon decît doar cînd ieşi din încăperile împărătesei, la ceasul cinci. Îl luă de braţ şi-i zise, în timp ce Delestang venea în urma lor :

— Ei bine ! ai văzut... Dacă ai fi fost drăguţ cu mine dimineaţă, n-aş fi ajuns cît pe ce să-mi rup picioarele...

Seara avu loc împărţirea cu pompă, la cîini, a maţelor vînatului, la lumina faclelor, în curtea palatului. Plecînd din sala ospăţului, alaiul musafirilor în loc să se întoarcă îndată în Galeria Hărţilor se risipi în saloanele din faţă, ale căror ferestre fură larg deschise. Împăratul luă loc pe balconul din mijloc, unde nu putură să-l urmeze decît vreo douăzeci de persoane. Jos, de la poarta cu zăbrele pînă în vestibul, două şiruri de valeţi în livrele de zile mari, cu părul pudrat, alcătuiau o alee largă. Fiecare din ei purta o suliţă lungă, la capătul căreia ardeau cu flăcări cîlţii dintr-un pahar plin cu alcool. Văpăi lungi, verzi jucau în aer, fîlfîind spînzurate, mînjind noaptea fără să o lumineze, desprinzînd din întuneric numai cele două şiraguri de jiletci stacojii pe care le colorau în vioriu. De amîndouă părţile curţii, se îngrămădea mulţimea, cetăţeni din Compiègne cu nevestele lor, chipuri palide mişunînd în umbra din care, cînd şi cînd, răsfrîngerile fitilurilor de cîlţi scoteau la iveală cîte un cap îngrozitor, cu faţa coclită, de mic rentier. Apoi, în mijloc, aproape de scară, rămăşiţele cerbului, grămadă pe caldarîm, erau acoperite de pielea animalului, întinsă cu capul înainte ; în celălalt capăt, lîngă poarta cu grilaj, haita aştepta, înconjurată de gonaşi. Printre ei, argaţii cîinilor în frac verde, cu ciorapi lungi de bumbac alb fluturau torţele. O vie lumină roşiatică, străbătută de un fum din care se rostogoleau valuri de funingine spre oraş, scălda, într-o văpaie de cuptor, cîinii strînşi unul lîngă altul, gîfîind tare, cu gura deschisă.

Împăratul stătea în picioare. Din cînd în cînd, o strălucire neaşteptată a torţelor îi dădea la iveală faţa vagă, de nepătruns. În timpul cinei, Clorinde îi urmărise pe furiş fiecare mişcare, fără să observe altceva

decît o oboseală posacă, tristețea adîncă a unui bolnav suferind în tăcere. O singură dată i se păru că-l vede uitîndu-se la domnul de Marsy piezis, cu privirea sa cenușie, pe care pleoapele i-o potoleau. Stătea la marginea balconului, morocănos, puțin gîrbovit, răsucindu-și mustața ; din spatele său musafirii se înălțau ca să poată vedea.

— Haide, Firmin ! zise el ca scos din sărite.

Argații călări sunau din corn *La Royale*. Cîinii lătrau, urlau, cu gîtul întins, ridicați pe jumătate pe labele dindărăt, într-o însuflețire de o îngrozitoare larmă. Deodată, în clipa cînd un argat arătă capul cerbului haitei înebunite, Firmin, maestrul alaiului, așezat pe peron, coborî în jos biciul și haita care aștepta acest semn, străbătu curtea din trei sărituri, deșertul pîntecelui zbătîndu-i-se într-o poftă de mîncare ațîțată la nebunie. Dar Firmin ridicase biciul. Cîinii, oprindu-se la o oarecare distanță de cerb, se întinseră o clipă cu burta pe caldarîm, cu șira spinării scuturată de fiori, cu gura frîntă de atîta lătrat stîrnit de foame și lăcomie. Trebuiră să se tragă îndărăt; se întoarseră să se rînduiască din nou la celălalt capăt, lîngă poarta cu grilaj.

— Of ! sărmanele animale ! zise doamna de Combelot, cu o schimă de compătimire galeșă, toropită.

— Minunat ! exclamă domnul La Rouquette.

Cavalerul Rusconi aplauda. Doamnele se aplecau, foarte excitate, cu zbătăi mărunte și repezi în colțurile gurii, cu inima umflată de curiozitatea de-a vedea cîinii mîncînd. Nu li se dădeau de îndată oasele adunate pentru ei ; spectacolul era foarte tulburător.

— Nu, nu, nu încă, murmurară glasuri din gît.

Intre timp Firmin își ridicase și își coborîse biciul în două rînduri. Haita făcea spume la gură, întărîtată la culme. A treia oară maestrul alaiului de vînătoare nu mai ridică biciul. Argatul fugise, luînd cu dînsul pielea și capul cerbului. Cîinii se năpustiră și se tăvăliră asupra rămășițelor ; lătrăturile și schelălăielile lor se potoliră într-un mîrîit surd, într-un tremur cu spasmuri de plăcere. Oasele trosneau. Cei de pe balcon, de la fereastre, nu mai puteau de mulțumire,

doamnele rîdeau cu buzele ţuguiate strîngîndu-şi dinţii lor albi; bărbaţii răsuflau mai des, cu ochii aprigi, sucind şi răsucind între degete cîteva scobitori luate de la ospăţ. In curte se împînzi dintr-o dată un entuziasm de apoteoză; argaţii călare sunau din fanfare; slugile de la cîini scuturau torţele; focuri bengale iluminau, însîngerînd, potopind noaptea ca un incendiu, revărsînd o ploaie roşie, cu picături măşcate, peste mutrele paşnice ale cetăţenilor din Compiègne, îngrămădiţi pe de lături.

Împăratul se întoarse brusc cu spatele. Iar Rougon, care se afla lîngă el, păru că se scutură din toropeala şi lîncezeala în care stăruia, posac, de la cină.

— Domnule Rougon, începu el, m-am gîndit la problema dumitale... Se ridică în faţa ei piedici, foarte multe piedici.

Se opri, îşi deschise gura, o închise la loc. Apoi, la plecare, îi mai zise:

— Să nu părăseşti Parisul, domnule Rougon.

Clorinde, care asculta, avu un gest viu de triumf. Spusele împăratului făcînd înconjurul, toate feţele deveniră din nou serioase şi îngrijorate, în timp ce Rougon trecea cu pas domol printre musafiri, îndreptîndu-se spre Galeria Hărţilor.

Iar jos, cîinii isprăveau de ronţăit oasele. Se strecurau furioşi unii pe sub alţii, ca să ajungă la mijlocul grămezii. Era ca o pînză de spinări mişcătoare, unele albe, altele negre, îmbulzindu-se, lungindu-se, lăţindu-se ca o baltă plină de viaţă, într-un mîrîit de lăcomie nepotolită. Fălcile dădeau zor-nevoie, mestecau pe nerăsuflate, cu nesaţiul de a înghiţi totul, cu înfrigurare. Scurte încăierări se terminau cu cîte un schelălăit. Un brac mare, un animal minunat, necăjit că era prea la margine, se dădu îndărăt pentru ca să se repeadă dintr-o săritură în mijlocul potăiei. Îşi făcu gaura lui şi sorbi o fîşie din măruntaiele cerbului.

VIII

Trecură săptămîni. Rougon își reluase viața lui de dezgust și de plictiseală. Niciodată nu făcea vreo aluzie la ordinul pe care i-l dăduse împăratul să nu părăsească Parisul. Vorbea numai de înfrîngerea sa, de așa-zisele piedici care se puneau în calea desțelenirii colțului său din Landes ; și în legătură cu asta, tînguirile sale nu se mai sfîrșeau. Ce piedici or fi fost ? El nu vedea nici una. Ajungea chiar să-i fie necaz pe împărat, de la care era cu neputință, zicea el, să smulgi vreo deslușire. Poate că majestatea sa s-o fi temînd să nu fie obligat să dea vreo subvenție.

Între timp, pe zi ce trecea, Clorinde își îndesa vizitele în strada Marbeuf. În fiecare după-amiază, părea că așteaptă de la Rougon o veste și rămînea nedumerită cînd acesta nu spunea nimic. De cînd fusese la Compiègne, ea trăia cu nădejdea unui brusc triumf; făurise în închipuirea ei o întreagă dramă, o mînie groaznică a împăratului, o cădere răsunătoare a domnului de Marsy, o revenire la putere a ilustrului. Acest plan pus la cale de un cap de femeie îi părea sigur de izbîndă. De aceea, după o lună, mirarea ei fu nemăsurat de mare, văzînd că Marsy continua să fie ministru. Și prinse a-l disprețui pe împăratul care nu știa ce-i răzbunarea. Dacă ar fi fost în locul său,

ar fi avut pasiunea răzbunării. La ce se gîndea el, în tăcerea aceea fără sfîrşit?

Clorinde totuşi nu deznădăjduia încă. Presimţea izbînda, o întîmplare fericită, neprevăzută. Domnul de Marsy se clătina. Rougon era faţă de ea plin de atenţii, ca un soţ care se teme să nu fie înşelat. După ce îl apucaseră frigurile unei gelozii ciudate la Compiègne, o supraveghea mai părinteşte, o îndopa cu morală, ţinea s-o vadă în fiecare zi. Tînăra zîmbea, sigură acum că el nu va părăsi Parisul. Dar spre mijlocul lunii decembrie, după săptămîni de pace adormită, începu din nou să vorbească despre ideea lui. Avusese întrevederi cu cîţiva bancheri şi spera să se poată lipsi de ajutorul împăratului. Şi, din nou, îl găsi între teancuri de hărţi, de planuri şi lucrări de specialitate. Gilquin, zicea el, strînsese pînă acum peste cinci sute de muncitori, care erau gata să meargă la lucru acolo; era cea dintîi mînă de oameni care avea să formeze un popor. Atunci Clorinde, înverşunîndu-se nevoie mare, puse în mişcare toată banda prietenilor.

Începu o muncă grea, uriaşă. Fiecare îşi luă rolul său. Se înţelegeau fără să-şi vorbească mult, chiar la Rougon acasă, prin colţuri, duminica şi joia. Îşi împărţeau însărcinările mai grele. Dădeau năvală zi de zi în inima Parisului, cu voinţa neînduplecată de a cîştiga cîte o nouă persoană de vază. Nimic nu era lăsat la o parte; cele mai neînsemnate izbînzi erau preţioase. Trăgeau folos din orice, din cele mai mărunte fapte şi întîmplări, închinau toată ziua aceluiaşi scop, de cînd făceau ochi pînă la cea din urmă strîngere de mînă, seara. Prietenii prietenilor deveneau complici, ba şi prietenii acestora din urmă. Parisul întreg fu prins de această uneltire. În fundul cartierelor îndepărtate erau oameni care doreau cu înfocare triumful lui Rougon, fără să ştie la dreptul vorbind pentru ce anume. Banda, cele zece-douăsprezece persoane, ţinea în mînă întreg oraşul.

— Noi sîntem guvernul de mîine, zicea serios Du Poizat.

Stabilea comparaţii între ei şi acei care întemeiaseră al doilea imperiu şi adăuga:

— Voi fi de Marsy al lui Rougon.

Un singur pretendent nu era decît un nume. Trebuia o clică pentru a face un guvern. Douăzeci de îndrăzneţi lacomi sînt mai puternici decît un principiu, iar dacă reuşesc să aibă cu ei pretextul unui principiu, devin de neînvins. Du Poizat bătea drumurile, colinda redacţiile ziarelor, unde îşi fuma ţigara de foi şi unelted pe ascuns împotriva lui de Marsy; ştia să spună tot soiul de drăcovenii pe socoteala lui, îl acuză de nerecunoştinţă şi egoism. Apoi aducînd vorba despre Rougon, strecura aluzii, deschizînd larg perspectivele uimitoare ale vagilor făgăduieli: în ziua cînd va avea el mînă liberă, va cădea peste toată lumea o mană de venituri, de daruri, de ajutoare. Întreţinea astfel presa cu tot felul de amănunte, vorbe de duh, anecdote, care stîrneau în marele public interes faţă d[e] personalitatea lui Rougon; două fiţuici publicară reportajul unei vizite la locuinţa din strada Marbeuf; altele pomeniră despre faimoasa lucrare asupra constituţiei engleze şi a constituţiei din 52. Lumea începuse să vină în jurul lui Rougon, după o tăcere duşmănoasă de doi ani; un surd murmur de laude prinse a se înălţa. Şi Du Poizat se mai deda şi la alte treburi, la samsarlîcuri de nemărturisit, la angajarea cu sume mari a unor susţinători; se înjghebă un joc de Bursă înverşunat asupra intrării mai mult sau mai puţin sigure a lui Rougon în guvern.

— Să ne gîndim şi în somn la dînsul, repeta adeseori Du Poizat care cu pălăvrăgeala lui îi stinghherea pe cei mai băţoşi din bandă. Mai tîrziu se va gîndi el la noi.

Domnul Beulin-d'Orchère nu prea era iscusit în intrigării: dădu în vileag împotriva domnului de Marsy o afacere scandaloasă, care fu repede înăbuşită. S[e] dovedi mai îndemînatic împrăştiind zvonul că s-ar putea să ajungă ministru de justiţie într-o bună zi, cînd cumnatu-său ar lua puterea; ceea ce îi atrăgea devotamentul magistraţilor-colegi. Domnul Kahn ataca şi el cu o trupă de financiari, de deputaţi, de funcţionari, adunînd în rîndurile lor pe toţi nemulţumiţii care îi ieşeau în cale; îşi făcuse un locotenent

ascultător din domnul Béjuin; se folosea chiar şi de domnul de Combelot şi de domnul La Rouquette, fără ca dînşii să fi bănuit cîtuşi de puţin ce se urmărea prin operaţiile la care îi îmboldea. El lucra şi în cercurile conducătoare, foarte sus, întinzîndu-şi propaganda pînă la Tuileries, ostenind subteran zile în şir pentru ca o vorbă, purtată din gură în gură, să i se repete în sfîrşit împăratului.

Dar mai cu seamă femeile mijlociră cu toată rîvna pentru Rougon. Puseră la cale secrete grozave, cu tot soiul de aventuri, cărora nu li se cunoşteau întotdeauna proporţiile. Doamna Correur n-o mai numea pe nostima doamnă Bouchard decît „pisicuţa mea". O lua cu ea la ţară, zicea ea; şi cîte o săptămînă întreagă domnul Bouchard ducea o viaţă de becher, însuşi domnul d'Escorailles, ajunsese să-şi petreacă serile în teatre de varietăţi. Intr-o zi, Du Poizat le întîlnise pe aceste doamne cu nişte domni plini de decoraţii; dar se feri să spună cuiva vreo vorbă despre asta. Doamna Correur locuia acum în două apartamente, unul pe strada Blanche, altul pe strada Mazarine; acesta din urmă era foarte elegant; doamna Bouchard venea acolo după-amiaza şi lua cheia de la portar. Se mai povestea că tînăra doamnă îşi mai cîştigase dragostea unui înalt funcţionar, într-o dimineaţă ploioasă, pe cînd îşi ridica poalele jupoanelor, înainte de a trece pe Pont-Royal.

Apoi, caracuda prietenilor se mişca şi ea, căuta să fie cît mai mult de folos. Colonelul Jobelin se ducea la o cafenea de pe bulevard să se întîlnească cu amici vechi, ofiţeri; încerca să-i convingă între două partide de pichet; şi după ce convertea cîte o jumătate de duzină, ajuns acasă, seara, îşi freca mîinile repetînd că „toată armata e pentru marea cauză" Domnul Bouchard se deda, la minister, la aceeaşi momeală de adepţi; încetul cu încetul, insuflase funcţionarilor o ură sălbatică împotriva domnului de Marsy; începînd cu servitorii de birou, toată lumea ofta în aşteptarea zilelor de aur despre care le vorbea la ureche intimilor. Domnul d'Escorailles îşi dădea silinţa să înrîurească asupra tinerilor bogaţi, în mijlocul cărora

ridica pînă la cer ideile generoase ale lui Rougon, îngăduința lui față de cei care comit unele greșeli, cultul său pentru cei îndrăzneți și puternici. În sfîrșit, chiar și soții Charbonnel, pe băncile din Luxembourg, unde se duceau să aștepte în fiecare după-amiază rezultatul procesului lor care nu se mai termina, găseau posibilitatea să înregimenteze în banda lor mici rentieri din cartierul Odeon.

Cît despre Clorinde, ea nu se mulțumea să fie tare și mare peste întreaga bandă. Conducea operații foarte complicate, despre care nu spunea o vorbă nimănui. O întîlneai acum dis-de-dimineață îmbrăcată în rochii aruncate pe ea la repezeală, cărîndu-și, tot mai aprinsă de patimă, prin fundături de cartiere îndoielnice, ghiozdanul ei de ministru, plesnit pe la colțuri, legat cu bucățele de frînghie. Îi dădea soțului însărcinări puțin obișnuite, pe care acesta le îndeplinea blînd ca un mielușel, fără să înțeleagă ceva. Il trimitea pe Luigi Pozzo să ducă scrisori ; îi cerea domnului de Plouguern s-o însoțească, apoi îl lăsa pe trotuar să aștepte cîte un ceas. La un moment dat păru că se gîndește să obțină de la guvernul italian o intervenție în favoarea lui Rougon. De aceea corespondența cu mamă-sa, stabilită tot la Turin, ajunse mai vie ca întotdeauna. Visa să răstoarne Europa și se ducea chiar și de două ori pe zi la cavalerul Rusconi, ca să se întîlnească cu diplomați. Adeseori, acum, în această bătălie așa de ciudat condusă, își aducea parcă aminte și de frumusețea sa. Și atunci, în unele după-amiezi, ieșea curățică, îngrijită, minunată. Și cînd prietenii, surprinși ei înșiși, îi spuneau că era frumoasă, ea le răspundea :

— Trebuie neapărat ! cu o expresie ciudată de oboseală resemnată.

Clorinde se rezerva pe ea însăși ca un argument irezistibil. Pentru dînsa, a se da unui bărbat nu avea nici o însemnătate. Simțea în asta așa de puțină plăcere, încît devenea un fapt ca atîtea altele, puțin mai plicticos poate. După întoarcerea Clorindei de la Compiègne, Du Poizat, care cunoștea aventura de la vînătoare, voise să afle care mai erau relațiile ei cu

domnul de Marsy. Îi trecea vag prin gînd să-l trădeze pe Rougon pentru conte, dacă Clorinde ajungea amanta atotputernică a acestuia din urmă. Dar ea aproape se supărase, tăgăduind energic toată povestea. O credea va să zică prostuță de tot, de vreme ce o bănuia în stare de asemenea legătură? Şi, uitînd de dezminţirea sa, îi dăduse a înţelege că nici nu se va mai vedea cu domnul de Marsy. Altădată poate că ar fi dorit să se mărite cu el. Dar, zicea ea, niciodată un bărbat deştept nu se ocupă serios să asigure o bună situaţie unei amante. De altfel cocea în mintea ei un alt plan.

— Vedeţi, spunea uneori, poţi să ajungi unde vrei în atîtea feluri; dar, din toate acestea, numai unul singur îţi face plăcere. Şi eu trebuie să fac plăcere la atîţia.

Se uita întotdeauna la Rougon să-l soarbă cu privirea, voia să-l vadă puternic; parcă visa să-l ghiftuiască de putere, pregătindu-l pentru un ziafet ce avea să vină. Arăta aceeaşi supunere de discipol, stătea în umbra lui cu o umilinţă plină de drăgălăşenii măgulitoare. El, în mijlocul frămîntării neîntrerupte a bandei, părea că nu băga de seamă nimic. În salonul său, joia şi duminica, îşi vedea de pasienţele lui, greoi, cu nasul în hărţi, părea că n-aude şuşuitul din jur. Cei din bandă dezbăteau problema, îşi făceau semne între ei pe deasupra capului său, unelteau la el în casă, ca şi cum n-ar fi fost de faţă, atît părea de naiv; stătea nesimţitor, desprins de toate, aşa de străin de lucrurile despre care se vorbea cu glas scăzut, încît în cele din urmă ridicară vocea, luînd în batjocură felul său de a fi distrat. Dacă cineva aducea vorba despre venirea sa la putere, se supăra, se jura că nici măcar nu se va clinti chiar dacă izbînda i-ar da tîrcoale prin preajma casei; şi, în adevăr se închidea din ce în ce mai straşnic la el acasă, făcîndu-se că nu vrea să ştie de fel de evenimentele dinafară. Căsuţa boierească de pe strada Marbeuf, de unde radia neastîmpărul unei asemenea propagande, era un cuib de tăcere şi de somn, în pragul căreia musafirii de casă se înţelegeau din ochi să lase afară

mireasma de luptă de care le erau îmbibate hainele.

— Haida de! striga Du Poizat, ne păcălește pe toți! Ne aude foarte bine. Uitați-vă că în fiecare seară e numai urechi.

La ceasurile zece și jumătate cînd se retrăgeau toți o dată, acesta era subiectul obișnuit de conversație. Nu era cu putință ca ilustrul să nu fi știut de frămîntarea și devotamentul prietenilor săi. Făcea pe îngerul, spunea încă și acum fostul subprefect. Acest împielițat de Rougon trăia ca un idol indian, într-o mulțumire de sine aromitoare, cu mîinile încrucișate pe pîntece, zîmbitor și fără griji, în mijlocul unei mulțimi de adepți care erau gata să facă pe dracu-n patru de dragul lui. Erau toți de părere că această imagine era foarte nimerită.

— Am să-l țin de scurt, veți vedea voi, încheie Du Poizat.

Dar degeaba îl studiară; fața lui Rougon le păru închisă, pașnică, aproape nevinovată. Poate că era de bună-credință. De altminteri, Clorinde prefera ca el să nu se amestece în nimic. Se temea să nu se pună de-a curmezișul planurilor ei, în ziua cînd l-ar sili să vadă ceea ce nu văzuse pînă atunci. Ca și cum lucrau să-l ducă la izbîndă, fără voia lui. Era vorba să fie împins cu orice preț, să fie așezat în vîrf, în mod violent. Apoi, s-ar răfui ei.

Dar lucrurile mergînd încet-încet, cu prea multă tărăgăneală, banda, în cele din urmă, își pierdu răbdarea. Răutățile lui Du Poizat aplecară cumpăna. Nu i se imputã pe față lui Rougon tot ceea ce se făcuse pentru el, dar îl împroșcară cu aluzii, cu vorbe grele cu două înțelesuri. Acum, colonelul venea cîteodată la serate, cu picioarele albe de praf; nu avusese timp să treacă pe acasă, se spetise bietul om alergînd întreaga după-amiază; alergătură năroadă, care nu-i va fi fără îndoială niciodată răsplătită. În alte seri domnul Kahn, cu ochii bulbucați de oboseală, se plîngea că de o lună se culcă prea tîrziu; se ducea prea des în societate și nu fiindcă asta îi făcea plăcere, ferească dumnezeu! ci pentru că acolo se întîlnea cu anumite persoane, pentru anumite treburi. Chiar și

doamna Correur povestea întîmplări înduioşătoare; de pildă despre o sărmană femeie tînără, o văduvă în totul demnă de stimă, căreia îi ţinea de urît; şi regreta că n-avea nici o putere; zicea că dacă ar fi ea guvernul, ar împiedica multe nedreptăţi. Şi aşa, pe rînd, toţi prietenii îşi înşirau propriile lor nenorociri, fiecare se plîngea, spunea că ar fi ajuns cine ştie la ce situaţii, dacă nu ar fi fost prea proşti; tînguiri fără sfîrşit, pe care privirile aruncate asupra lui Rougon le subliniau limpede. Îl îmboldeau aprig, mergeau pînă acolo încît îl proslăveau pe domnul de Marsy în faţa lui. La început, Rougon îşi păstrase netulburatul său calm. Se făcea totdeauna că nu înţelege. Dar, după cîteva seri, începu să se observe o uşoară tresărire pe faţa lui, la anumite fraze rostite în salonul său. Nu se arăta supărat de fel; îşi strîngea puţin buzele de parcă mişunau printr-însele nevăzute înţepături de ac. Şi în cele din urmă, ajunse aşa de nervos încît părăsi pasienţele; ele nu mai ieşeau, aşa că prefera să se plimbe cu paşi mărunţi, intrînd în vorbă cu oamenii, apoi brusc părăsindu-i, cînd începeau să-i facă iar mustrări ascunse. Din cînd în cînd îl apucau năbădăile; se vedea că îşi strîngea cu toată puterea mîinile împreunate la spate, să nu cedeze poftei de a da pe uşă afară toată această liotă.

— Dragii mei, zise într-o seară colonelul, nu mai calc pe la el cincisprezece zile... Trebuie să-i întoarcem spatele. Să vedem, o să-i placă să fie singur-singurel?

Rougon, al cărui vis era să le închidă uşa în nas, se simţi jignit că prietenii îl lăsaseră în părăsire. Colonelul se ţinuse de cuvînt, ceilalţi îl imitau; salonul era aproape gol, lipseau totdeauna cinci-şase prieteni. Cînd, după un răstimp, apărea din nou cîte unul şi ilustrul întreba dacă nu cumva fusese bolnav, îi răspundea că nu, cu un aer de nedumerire, fără să-i dea vreo altă explicaţie. Într-o joi nu veni nimeni. Rougon îşi petrecu seara singur, plimbîndu-se prin largul salon, cu mîinile la spate, cu capul plecat. Simţea pentru prima dată ce puternică era legătura care îl înlănţuia de banda sa. Ridicînd din umeri, îşi

exprima dispreţul său cînd se gîndea la prostia soţilor Charbonnel, la mînia arţăgoasă a lui Du Poizat, la drăgălăşeniile nesincere ale doamnei Correur. Totuşi, pe aceşti musafiri obişnuiţi ai casei, pe care îi preţuia atît de puţin, simţea nevoia să-i vadă, să-i cîrmuiască ; o nevoie de stăpîn gelos, plîngînd într-ascuns cînd i se părea că îi erau cît de cît infideli. În adîncul inimii sale era chiar înduioşat de prostia lor, le iubea pînă şi viciile. Îi păreau acum că fac parte din fiinţa sa, ori mai degrabă îl absorbiseră ei pe încetul în asemenea măsură încît rămînea parcă împuţinat, în zilele cînd se îndepărtau de dînsul. Prelungindu-şi absenţa, în cele din urmă le scrise. Ajunse chiar să se ducă să-i vadă pe la casele lor, ca să facă pace cu ei, după ce îmbufnările deveniseră serioase. Acum, în strada Marbeuf, certurile se ţineau lanţ, cu acea febră de rupturi şi de împăcări a casniciilor în care dragostea s-a înăcrit.

În ultimele zile ale lunii decembrie izbucni o neînţelegere deosebit de gravă. Într-o seară, luîndu-se din nu se ştie ce, o vorbă grea atrăgînd după sine o altă vorbă grea, ajunseseră să se sfîşie şi să se mănînce între dînşii ca nişte cîini. Timp de trei săptămîni nu se mai văzură. Adevărul era că banda începea să-şi piardă nădejdea că va izbîndi. Sforţările cele mai măiestre nu duceau la nici un rezultat. Întrucît se părea că nu erau sorţi ca situaţia să se schimbe o bună bucată de vreme, banda părăsi visul acelei catastrofe neprevăzute care trebuia să-l impună pe Rougon neapărat. Aşteptase deschiderea sesiunii Corpului legislativ ; dar verificarea validităţii alegerilor se făcuse fără să aducă altceva decît refuzul jurămîntului celor doi deputaţi republicani. În acel moment, însuşi domnul Kahn, cel mai suplu şi mai înţelept din grup, nu vedea întorcîndu-se în folosul lor politica generală. Rougon deznădăjduit din cale-afară, se ocupa de proiectul desţelenirii din Landes cu o sporită pasiune, ca să-şi ascundă tremurul supărător din obraji, pe care nu mai ajungea să-l potolească.

— Nu mă simt în apele mele, se plîngea el uneori.

Uitați-vă, îmi tremură mîinile... Doctorul meu mi-a prescris să fac mișcare. Stau toată ziua pe afară.

Într-adevăr, se plimba foarte mult. Îl întîlneai, bălăbănind din mîini, cu capul sus, dus pe gînduri. Dacă îl oprea cineva, începea să-i povestească despre drumurile lui nesfîrșite. Într-o dimineață, întorcîndu-se să-și ia prînzul, după o plimbare înspre Chaillot, găsi o carte de vizită cu muchiile aurite, pe care se lăfăia numele lui Gilquin, scris de mînă, aplecat, cum scriu englezii; cartonașul era foarte murdar, avînd pe toată întinderea urme unsuroase de degete. Sună să vină servitorul.

— Cel care ți-a dat această carte de vizită, n-a mai spus nimic? întrebă el.

Servitorul, nou în casă, zîmbi.

— Era un domn cu palton verde. Pare să fie foarte cumsecade, mi-a întins o țigară de foi... A spus doar că-i un prieten al dumneavoastră.

Cînd să se retragă, se răzgîndi.

— Cred că a scris ceva pe partea cealaltă.

Rougon întoarse cartonașul și citi aceste cuvinte scrise cu creionul: „Cu neputință să aștept. Voi trece deseară. Ceva foarte urgent, o chestie nostimă". Avu un gest de nepăsare. Dar, după prînz, fraza „ceva foarte urgent, o chestie nostimă", îi reveni în minte, stărui, în cele din urmă îl scoase din răbdări. Despre ce chestie o fi fiind vorba, de-i părea lui Gilquin nostimă? De cînd îl însărcinase pe fostul comisionar cu treburile lui complicate, greu de înțeles, îl vedea regulat o dată pe săptămînă, seara; dar niciodată acesta nu venise dimineața. Era vorba deci de ceva neobișnuit. Rougon, neștiind ce să mai bănuiască, cuprins de o nerăbdare pe care el însuși o găsea caraghioasă, se hotărî să iasă la plimbare, încercînd să dea de Gilquin înainte de a se lăsa amurgul.

„Cine știe ce drăcie de bețivan, se gîndea coborînd pe Champs-Elysées. În orice caz, mă voi liniști".

Umbla pe jos, ca să îndeplinească prescripția medicului său. Era o zi minunată, cu un soare limpede

de ianuarie, pe un cer alb. Gilquin nu mai locuia în Pasajul Guttin, în Batignolles. Pe cartea lui de vizită stătea scris: strada Guisarde, cartierul Saint-Germain.

Rougon descoperi cu mare greutate această stradă grozav de murdară, de lîngă Saint-Sulpice. În fundul unei alei întunecoase, dădu peste o portăreasă întinsă în pat care îi strigă, cu o voce slăbită de fierbinţeală:

— Domnul Gilquin... Ah! nu ştiu. Vedeţi la al patrulea, sus de tot, uşa din stînga.

La al patrulea cat, numele lui Gilquin era înscris pe uşă, înconjurat de arabescuri reprezentînd inimi înflăcărate străpunse de săgeţi. Dar în zadar bătu, nu se auzi de după uşa de lemn decît tictacul ceasului cu cuc şi mieunatul unei pisici, foarte dulce în tăcerea de acolo. Bănuise dinainte că făcea un drum de prisos; dar faptul că venise îi potoli nerăbdarea. Coborî pe scară liniştit, zicîndu-şi că va aştepta pînă seara. Apoi, afară, încetini pasul; străbătu piaţa Saint-Germain, o luă pe strada Seine, fără ţintă, puţin obosit, dar hotărît să meargă pînă acasă pe jos. Şi, ajungînd în dreptul străzii Jacob, se gîndi la soţii Charbonnel. De zece zile nu-i mai văzuse. Îl ocoleau, supăraţi. Se hotărî pe loc să se urce pentru un minut la ei, să le întindă mîna. În după-amiaza aceea, era o vreme aşa de blîndă că se simţi înduioşat de-a binelea.

Camera soţilor Charbonnel, la hotelul du Périgord, răspundea într-o curte, ca o fîntînă sumbră, din care se înălţa o miasmă de jgheab de bucătărie nespălat. Încăperea era întunecoasă, mare, cu o mobilă de mahon cu scrijelituri şi perdele de damasc roşu, decolorat. Cînd Rougon intră, doamna Charbonnel îşi împăturea rochiile, punîndu-le în fundul unui cufăr mare, în timp ce domnul Charbonnel, năduşind, cu braţele încordate, lega cu sfoară un cufăr mai mic.

— Ce, plecaţi? întrebă el zîmbind.

— Da! Da! răspunse doamna Charbonnel cu un adînc oftat; de data asta s-a isprăvit.

Cei doi soţi îşi dădură toată silinţa să pară bucuroşi de oaspeţi, foarte măguliţi că-l vedeau la ei în casă. Toate scaunele erau ocupate de haine, de legături cu rufărie, de coşuleţe ticsite, plesnite pe de lături. Rougon se aşeză pe marginea patului şi rosti cu aerul de om cumsecade:

— Dar isprăviţi o dată! stau foarte bine aici... Vedeţi-vă de treabă, nu vreau să vă stingheresc... Cu trenul de opt plecaţi?

— Da, cu trenul de opt, zise domnul Charbonnel. Asta înseamnă că mai avem încă şase ore de stat în Paris... Ah! o să ne amintim îndelungă vreme, domnule Rougon.

Şi el care vorbea puţin de obicei, dădu drumul cîtorva expresii cumplite; în cele din urmă ridică pumnul şi ameninţă înspre fereastră, zicînd că trebuie să fii într-un asemenea oraş ca să nu mai vezi bine în casă la tine, la ora două după-amiază. O lumină murdară venind dintr-o curte strîmtă cît un puţ, acesta era Parisul. Dar, cu ajutorul lui dumnezeu va avea iar soare, în grădina sa din Plassans. Şi privi împrejur să nu uite ceva. În acea dimineaţă, cumpărase un mers al trenurilor. Pe cămin, într-o hîrtie mînjită de grăsime, arătă un pui fript pe care îl luau de mîncare pe drum.

— Bătrînico, rosti el, ai golit cu grijă toate sertarele?... Aveam papucii în măsuţa de noapte... cred că au căzut nişte hîrtii după scrin...

Rougon, pe marginea patului, privea cu o strîngere de inimă pregătirile acestor oameni bătrîni, cărora le tremurau mîinile făcîndu-şi pachetele. Simţea în emoţia lor o învinuire mută. El îi reţinuse la Paris; şi asta se sfîrşea cu o înfrîngere totală, o adevărată fugă.

— Greşiţi, îngăimă el.

Doamna Charbonnel făcu un gest de rugă fierbinte, care să-l înduplece să tacă. Apoi zise cu însufleţire:

— Ascultă, domnule Rougon, nu ne mai făgădui nimic. Ar însemna să luăm din nou de la capăt nenorocirea noastră... Cînd mă gîndesc că de doi ani şi

jumătate locuim aici! Doi ani şi jumătate, dumnezeule doamne! în fundul acestei găuri!... M-am pricopsit pentru tot restul zilelor mele cu dureri în piciorul stîng; eu dormeam în partea dinspre străduţă şi zidul de acolo musteşte de apă... Nu, nu-ţi pot spune tot. Ar dura prea multă vreme. Am aruncat în gîrlă o grămadă de bani. Uite, ieri, a trebuit să cumpăr acest cufăr mare ca să ne încapă tot ce am părăduit la Paris, haine prost făcute, care ne-au costat şi ochii din cap, o rufărie numai zdrenţe după spălat... Ah, spălătoresele astea ale voastre n-am să le regret niciodată, într-adevăr! Ard tot cu acizii lor.

Şi aruncă un morman de bulendre în cufăr, zicînd tare:

— Nu, nu, plecăm. Crede-mă, încă o oră şi aş muri.

Dar Rougon, cu încăpăţînarea lui, vorbi din nou de moştenirea lor. Aflaseră care va să zică veşti rele de tot? Soţii Charbonnel începură atunci să-i povestească, aproape plîngînd, că moştenirea rămasă de la vărul lor Chevassu urma să le scape din mînă. Consiliul de stat era pe cale să dea autorizaţie călugăriţelor Sfintei-Familii să primească legatul de cinci sute de mii de franci. Îşi luaseră nădejdea de la această moştenire, mai cu seamă de cînd aflaseră de prezenţa monseniorului Rochart la Paris, unde venea a doua oară pentru a duce la bun sfîrşit această chestiune.

Deodată, domnul Charbonnel, într-un acces de mînie, lăsă în pace micul cufăr asupra căruia se aruncase cu înverşunare şi frîngîndu-şi mîinile repetă cu o voce prăpădită:

— Cinci sute de mii de franci! cinci sute de mii de franci!

Inima li se înmuiă amîndurora. Se aşezară jos, soţul pe cufăr, nevasta pe o legătură de rufe, în mijlocul învălmăşelii din cameră. Şi în cuvinte tărăgănate şi moleşite începură să se tînguiască; cînd unul tăcea, celălalt începea. Pomeneau despre dragostea lor pentru vărul Chevassu. Cît de mult îl iubiseră! Adevărul era că nu se mai văzuseră de şaptesprezece ani, cînd aflară de moartea lui. Dar, în acea clipă, se înduioşau cu toată buna-credinţă, erau convinşi că-l înconjura-

seră cu tot felul de atenţii în răstimpul bolii sale. Apoi, le acuzară pe călugăriţele Sfintei-Familii de uneltiri ruşinoase ; ele cîştigaseră prin vicleşuguri încrederea verişorului lor, ţinîndu-l departe de toţi prietenii, exercitînd o constrîngere de clipă cu clipă asupra voinţei lui sleite de boală. Doamna Charbonnel, care era totuşi pioasă, ajunse pînă acolo încît povesti istoria îngrozitoare că drăguţul lor Chevassu ar fi murit de frică, după ce şi-ar fi scris testamentul sub dictarea unui preot, care i-l arătase pe diavol, la piciorul patului. Cît priveşte pe episcopul din Faverolles, monseniorul Rochart, acesta comitea o faptă mîrşavă, despuind de avutul lor pe nişte oameni cumsecade, cunoscuţi în întregul Plassans prin cinstea cu care îşi adunaseră o stare frumuşică, în comerţul de untdelemn.

— Dar poate nu-i totul pierdut, zise Rougon care îşi dădea seama că se clătinau rău în nădejdile lor. Monseniorul Rochart nu-i dumnezeu... N-am putut să mă ocup de voi. Am atîtea pe cap ! Daţi-mi răgaz să văd cum stau lucrurile. Nu vreau să ne lăsăm răpuşi.

Soţii Charbonnel se uitară unul la altul ridicînd uşor din umeri. Soţul îngăimă :

— Nu merită osteneala, domnule Rougon.

Şi fiindcă Rougon stăruia, jurîndu-se că îşi va da toate silinţele, că nu putea să se împace cu gîndul să-i lase să plece astfel :

— Nu merită osteneala, desigur, repetă doamna. Mai ales că vă osteniţi degeaba... Am vorbit despre dumneata cu avocatul nostru. A început să rîdă, ne-a spus că nu eşti destul de puternic în acest moment, ca să-l răpui pe monseniorul Rochart.

— Cînd nu eşti destul de puternic, ce poţi să faci ? zise la rîndul său domnul Charbonnel. E mai bine să te laşi păgubaş.

Rougon îşi plecase capul în pămînt. Vorbele acestor oameni îl plesneau ca nişte palme. Niciodată nu suferise aşa de crunt din pricină că n-avea putere.

Dar domnul Charbonnel continuă :

— Ne întoarcem la Plassans. E mult mai înţelept... Oh ! nu ne despărţim supăraţi pe dumneata, domnule Rougon. Întîlnindu-ne acolo cu doamna Félicité, mama

dumitale, îi vom spune că ai făcut pe dracu în patru ca să ne fii de folos. Şi dacă ne-or întreba şi alţii, nu te teme, n-o să iasă vorbă rea din gura noastră. Cum să-i ceri omului mai mult decît poate, nu-i aşa ?

Asta punea vîrf la toate. Şi-i închipuia pe soţii Charbonnel dîndu-se jos din trăsură în fundul provinciei lui. Din chiar acea seară, întreg orăşelul avea să trăncănească verzi şi uscate. Însemna pentru dînsul o înfrîngere personală, o ruşine de care nu s-ar spăla cu toate apele.

— Rămîneţi pe loc, strigă el, vreau să rămîneţi pe loc !... Să vedem dacă o să mă înghită dintr-o îmbucătură monseniorul Rochart.

Rîdea cu un rîs îngrijorător, care-i înspăimîntă pe soţii Charbonnel. Totuşi continuau să se menţină pe poziţie. În cele din urmă, se învoiră să mai rămînă o bucată de vreme la Paris, opt zile, nu mai mult. Soţul deznodă cu multă osteneală sforile cu care legase cufărul mic ; doamna, deşi erau abia ceasurile trei, aprinsese o lumînare, ca să aşeze din nou rufăria şi hainele în sertare. La plecare, Rougon le strînse cu căldură mîna, reîmprospătîndu-le făgăduiala dată.

Pe stradă, după ce făcuse vreo zece paşi, îi şi păru rău. De ce îi reţinuse pe aceşti Charbonneli care stăruiau cu tot dinadinsul să plece ? Avusese cel mai bun prilej să se descotorosească de dînşii. Acum, era mai obligat decît oricînd să intervină să le cîştige procesul. Şi îi era necaz mai ales pe el însuşi, fiindcă ascultase de imboldul îngîmfării. Asta îi părea nedemn din partea unui om puternic ca el. Dar în sfîrşit, făgăduise, deci va chibzui ce-i de făcut. Coborî pe strada Bonaparte, merse de-a lungul cheiului şi străbătu podul Saints-Pères.

Vremea se menţinea frumoasă. Dar pe apă sufla un vînt foarte pătrunzător. Pe cînd îşi încheia nasturii de la palton, cam pe la mijlocul podului, îi apăru în faţă o doamnă grasă, încărcată de blănuri, care îi astupa trecerea pe trotuar. După voce, o recunoscu pe doamna Correur.

— Ah ! dumneata eşti, zise ea cu un aer de tristeţe. Numai fiindcă te întîlnesc consimt să-ţi strîng mîna...

N-am mai trecut pe la dumneata de opt zile. Nu, nu eşti destul de îndatoritor.

Şi îl învinovăţi că nu făcuse o intervenţie pentru care îl rugase de atîtea luni de zile. Era vorba tot de aceeaşi domnişoară Herminie Billecoq, o fostă elevă de la Saint-Denis, pe care seducătorul ei, un ofiţer, se învoia s-o ia în căsătorie dacă un suflet generos ar binevoi să-i avanseze dota reglementară. De altminteri, toate aceste doamne îi făceau zile fripte; văduva Leturc îşi aştepta debitul de tutun; celelalte, doamna Chardon, doamna Testanière, doamna Jalaguier, veneau zi de zi să-şi plîngă sărăcia acasă la ea, amintindu-i de făgăduielile date.

— Eu mă bizuiam pe dumneata, zise ca să termine. Oh! m-ai lăsat într-o cumplită încurcătură!... Uite, chiar acum, mă duc la Ministerul Instrucţiei Publice, pentru bursa micuţului Jalaguier. Mi-ai făgăduit-o, bursa asta.

Oftă mormăind mai departe:

— În sfîrşit, sîntem siliţi să batem drumurile, fiindcă dumneata nu vrei să fii dumnezeul cel bun al nostru, al tuturor.

Rougon, stingherit de vînt, îşi gîrbovi spatele privind în josul podului, portul Saint-Nicolas, care îşi întindea acolo un colţ de oraş comercial. Ascultînd-o pe doamna Correur, se uita cu interes la o şalupă mică cu pînze, încărcată cu căpăţîni de zahăr; nişte muncitori o descărcau aruncînd căpăţînile ca să alunece pe un uluc format din două scînduri. Trei sute de spectatori, de pe chei, urmăreau această manevră.

— Nu sînt nimic, nu pot nimic, răspunse el. Nu trebuie să-mi purtaţi pică.

Dar ea începu iar, cu un accent de trufie în glas:

— Lasă că te cunosc eu! Cînd ai să vrei, ai să fii iar totul... Nu face pe vicleanul, Eugène!

Rougon nu-şi putu reţine un zîmbet. Familiaritatea doamnei Mélanie, cum o numea dînsul altădată, trezea în mintea sa amintirea zilelor petrecute în strada Vanneau, cînd n-avea ghete în picioare, dar mergea spre cucerirea Franţei. Uitase de imputările pe care şi le făcuse după ce plecase de la soţii Charbonnel.

— Ei, zise el avînd aerul unui om blînd, ce ai să-mi povesteşti ?... Dar, te rog, să nu stăm locului. Degerăm aici. Fiindcă dumneata te duci în strada Grenelle, te însoţesc pînă la capătul podului.

Şi se întoarse înapoi, păşind alături de doamna Correur fără să-i dea braţul. Aceasta, pe îndelete, îşi povestea necazurile :

— De alţii, la urma urmei, nu-mi pasă ! Cucoanele acelea să aştepte... N-am să te mai amărăsc, aş fi veselă ca odinioară, îţi aminteşti, dacă n-aş avea eu însămi mari supărări. Ce să-i faci ! În cele din urmă ţi se acreşte... Doamne dumnezeule ! e vorba mereu de fratele meu, de sărmanul Martineau! Nevastă-sa l-a înnebunit de tot. E un om fără inimă.

Şi intră în migăloase amănunte asupra unei noi încercări de împăcare pe care o făcuse săptămîna trecută. Ca să afle exact părerile fratelui său asupra ei, se hotărîse să trimită la Coulonges pe o prietenă a sa, acea domnişoară Herminie Billecoq, a cărei căsătorie o tot punea la cale de doi ani.

— Călătoria asta m-a costat o sută şaptesprezece franci, continuă ea. Ei bine, ştii cum au primit-o ? Doamna Martineau s-a aşezat între ea şi frati-miu, furioasă, făcînd spume la gură, spunînd că dacă mai trimit fleoarţe ca ea, o să le dea pe mîna jandarmilor. Drăguţa de Herminie nu-şi venise în fire din tremurul care o apucase nici cînd am primit-o în gara Montparnasse, aşa că a trebuit să intrăm într-o cafenea să luăm ceva.

Ajunseseră la capătul podului. Trecătorii îi atingeau cu coatele. Rougon se silea s-o îmbărbăteze, căutînd cuvinte cît mai binevoitoare.

— Ai într-adevăr o mare supărare. Dar fratele dumitale o să revină la sentimente mai bune, o să vezi. Timpul vindecă toate.

Apoi, cum ea îl ţinea pe loc, la un colţ de trotuar, în zarva trăsurilor care se învîrteau încolo şi încoa, el se puse în mişcare, reveni pe pod, cu paşi mărunţi. Ea îl urma şi repeta :

— În ziua cînd Martineau va muri, cumnată-mea e în stare să dea foc la tot, dacă lasă un testament...

Sărmănelul de dînsul, n-a mai rămas decît piele şi oase. Herminie l-a găsit într-o stare foarte proastă... Ce să-ţi mai spun, sînt grozav de chinuită.

— Nu-i nimic de făcut, decît de aşteptat, zise Rougon cu un gest vag.

Ea îl opri din nou în mijlocul podului şi, coborînd glasul, începu iar:

— De la Herminie am aflat ceva neaşteptat. Se pare că Martineau s-a vîrît în politică acum. E republican. În ultimele alegeri a răsturnat regiunea cu susul în jos... Asta mi-a dat o grea lovitură. Ce zici? Ar putea să păţească ceva?

Urmă o tăcere. Ea îl privea ţintă. El urmări din ochi un landou care trecea, vrînd să fugă de privirea ei. Reluă conversaţia cu un aer nevinovat:

— Linişteşte--te. Ai prieteni, nu-i aşa? Ei bine, pune-ţi toată nădejdea într-înşii.

— N-am încredere decît în dumneata, Eugène, zise ea cu drăgălăşenie, pe şoptite.

El păru mişcat. O privi la rîndul lui în faţă şi o găsi înduioşătoare, cu gîtul ei gros, cu masca aceea sulemenită de femeie frumoasă care nu voia să îmbătrînească. Era toată tinereţea lui.

— Da, ai încredere în mine, răspunse el strîngîndu-i mîinile. Ştii bine că împărtăşesc toate necazurile dumitale.

O mai conduse pînă la cheiul Voltaire. După ce se despărţi de ea, străbătu în sfîrşit podul, încetinindu-şi mersul, privind iar cu interes la căpăţînile de zahăr care se descărcau în portul Saint-Nicolas. O clipă, chiar, se sprijini în coate pe parapet. Dar căpăţînile alunecînd pe uluce, apa verde ale cărei valuri continui intrau sub bolte, casele, mulţimea de gură cască, totul se amestecă în curînd, se înecă în vîrtejul unei visări contropitoare. Îl duceau gîndurile la treburi încurcate, o afunda pe doamna Correur în vîltori de întuneric. Nu mai avea nici o părere de rău; visul său era să ajungă foarte mare, foarte puternic, pentru ca să-i satisfacă pe cei din jurul său, dincolo de firesc şi de posibil.

Un fior îl smulse din neclintirea sa. Tremura de frig. Noaptea se lăsa, adierile de pe rîu ridicau pe chei o puzderie de pulbere albă. În timp ce mergea pe cheiul grădinii Tuileries, se simţi cuprins de oboseală. Deodată, nu mai avu curajul să pornească spre casă pe jos. Dar nu treceau decît cupeuri de piaţă ocupate şi tocmai cînd se hotărîse să se lase păgubaş, un vizitiu îşi opri calul în faţa sa. Un cap se ivi la fereastra cupeului. Era domnul Kahn care îl poftea :

— Mă duceam la dumneata. Haide ! Urcă. Te voi conduce şi vom putea sta de vorbă.

Rougon se urcă. Abia se aşezase, că fostul deputat izbucni cu vorbe violente, în hurducătura trăsurii trasă de un cal care îşi reluase trapul său adormit.

— Ah! prietene, mi s-a propus de curînd ceva... nici în ruptul capului n-ai putea să ghiceşti ce Mă înăbuş...

Şi lăsînd în jos geamul unei uşi de la trăsură :

— Îngădui, nu-i aşa ?

Rougon se înfundă într-un colţ, privind pe fereastra deschisă cum se întindea ca o aţă zidul cenuşiu al grădinii Tuileries. Domnul Kahn, foarte roşu la faţă, continua, cu gesturi smucite, neregulate :

— Ştii bine, ţi-am urmat sfaturile... De doi ani lupt cu încăpăţînare. L-am văzut pe împărat de trei ori, sînt la al patrulea memoriu asupra acestei afaceri. Dacă n-am obţinut concesiunea drumului de fier pe care o cer, am împiedicat în tot acest timp ca Marsy să nu dea aprobarea pentru *Compagnie de l'Ouest*. În sfîrşit, am manevrat aşa încît să cîştig timp pînă ce vom fi noi cei mai puternici, cum mi-ai spus dumneata.

Tăcu un răstimp, în care glasul său s-ar fi pierdut în zarva îngrozitoare a unei căruţe încărcate cu fier care mergea de-a lungul cheiului. Apoi, după ce cupeul o luă înaintea căruţei, începu iar :

— Ei bine ! de curînd, în biroul meu, un domn pe care nu-l cunosc, un mare antreprenor, se pare, a venit să stea de vorbă cu mine, în numele lui Marsy şi al societăţii amintite, oferindu-se să-mi acorde con-

cesiunea, dacă le-aş număra respectivilor un milion, participaţie în acţiuni... Ce zici de asta ?

— E cam scump, îngăimă Rougon zîmbind.

Domnul Kahn, ridicînd capul, îşi încrucişă braţele.

— Nu, nu poţi să-ţi închipui ce îndrăzneală au oamenii ăştia... Ar trebui să-ţi povestesc de la început pînă la sfîrşit conversaţia mea cu antreprenorul acela. Marsy, în schimbul milionului, îşi ia angajamentul să sprijine şi să ducă la bun sfîrşit cererea mea, în termen de o lună. Pretinde partea lui, nimic mai mult... Şi cînd i-am vorbit de împăratul, omul nostru s-a pus pe rîs. Mi-a spus-o verde în faţă că mă duc de rîpă cu protecţia împăratului.

Cupeul dădea în Piaţa Concorde. Rougon ieşi din colţul său, întărîtat, cu sîngele în obraz :

— Şi nu l-ai dat pe acest domn pe uşă afară? întrebă el.

Fostul deputat, foarte nedumerit, îl privi lung şi nu-i răspunse. Mînia lui se potoli brusc. Se înfundă acum el într-un colţ al trăsurii, lăsîndu-se în voia hurducăturilor, îngăimînd :

— Ah, nu, nu dai oamenii pe uşă afară, aşa, fără chibzuială... Ţineam să cunosc şi părerea dumitale, de altminteri. Pe mine, mărturisesc, mă bate gîndul să primesc.

— Nicidecum, Kahn ! strigă Rougon, furios. Nicidecum !

Discuţia se înteţi. Domnul Kahn dădea cifre ; fără îndoială, un bacşiş de un milion era din cale-afară de mare, dar el îi dovedea că s-ar astupa lesne această gaură, prin anumite operaţiuni. Rougon nu-l asculta, făcea semn cu mîna că nici nu voia să audă. Nu-i păsa lui de bani. Dar nu putea admite ca Marsy să bage în buzunar milionul ; fiindcă lăsîndu-l să dea acest milion, însemna să-şi mărturisească neputinţa, să se recunoască învins, să evalueze influenţa rivalului său la un preţ peste măsură de mare, care ar face-o şi mai mare faţă de a sa.

— Vezi doar că dă semne de oboseală. Ridică mîinile în sus... Mai aşteaptă. Vom avea concesiunea pe degeaba.

Şi adăugă pe un ton aproape ameninţător:
— Ne supărăm altminteri, bagă de seamă. Nu pot să îngădui ca un prieten al meu să fie jupuit în acest fel.
Urmă o lungă tăcere. Cupeul urca pe Champs-Elysées. Cei doi, căzuţi pe gînduri, păreau că numără cu atenţie copacii de pe aleele apropiate. Domnul Kahn începu vorba, cu glasul stins:
— Ascultă-mă, nici eu nu doresc altceva decît să rămîn cu dumneata, dar recunoaşte că se împlinesc în curînd doi ani de cînd...
Nu isprăvi, învîrtind altfel fraza:
— În sfîrşit, nu e vina dumitale, eşti cu mîinile legate, în momentul de faţă... Să dăm milionul, ascultă-mă...
— Nicidecum! repetă Rougon cu tărie. În incisprezece zile vei avea concesiunea, înţelegi!
Cupeul tocmai se oprise în faţa căsuţei boiereşti de pe strada Marbeuf. Înainte de a se coborî, cu portiera închisă mai vorbiră un minut, ca şi cum s-ar fi aflat în cabinetul de lucru, la largul lor. Rougon avea invitaţi la masă, pe domnul Bouchard şi pe colonelul Jobelin; vru să-l oprească şi pe domnul Kahn care refuză, cu toată părerea de rău, fiind invitat în altă parte. Din acel moment, Rougon începu să se intereseze în cel mai înalt grad de concesiune. Coborîndu-se din cupeu, închise prieteneşte portiera, schimbînd un ultim semn din cap cu fostul deputat.
— Pe mîine, joi, nu-i aşa? îi strigă acesta, întinzînd gîtul, în timp ce trăsura porni.
Rougon intră în casă cu o uşoară febră. Nu putu să citească nici ziarele de seară. Cu toate că erau abia ceasurile cinci, trecu în salon, să-şi aştepte invitaţii, plimbîndu-se în lung şi în lat. Cele dintîi raze din anul acela, palide, ale soarelui de ianuarie, îi stîrniseră un început de migrenă. După-amiaza îi stăruia foarte vie în minte. Toată banda se afla acolo — prietenii de care asculta supus, cei de care îi era frică, cei care îi erau dragi cu adevărat, încolţindu-l, îmboldindu-l spre un deznodămînt imediat. Şi asta nu-i dis-

plăcea ; înțelegea nerăbdarea lor, simțea că se aprinde într-însul o mînie crescută din mînia lor. I se părea că puțin cîte puțin spațiul se strîmtase înaintea pașilor săi. Se apropia ceasul cînd va trebui să svîcnească într-un salt formidabil.

Din senin, se gîndi la Gilquin, de care uitase cu totul. Sună, ca să întrebe dacă „domnul cu palton verde" nu venise în lipsa lui de acasă. Servitorul nu văzuse pe nimeni. Îi porunci să-l introducă în cabinet, cînd va veni, seara.

— Să-mi dai de veste de îndată, adăugă el, chiar dacă vom fi la masă.

Apoi, trezindu-i-se curiozitatea, se duse să caute cartea de vizită a lui Gilquin. Citi de cîteva ori : „Ceva foarte urgent, o chestie nostimă", atît și nimic mai mult. La sosirea domnului Bouchard și a colonelului, strecură cartea de vizită în buzunar, tulburat, necăjit de această frază, care i se înfigea din nou în creier.

Cina fu foarte simplă. Domnul Bouchard, era burlac de două zile, deoarece nevastă-sa trebuise să plece la o mătușă bolnavă, de care pomenea de altminteri pentru prima dată. Cît despre colonel, care își găsea întotdeauna tacîmul pus la masa lui Rougon, adusese în acea seară cu dînsul și pe fiul său Auguste, aflat în vacanță. Doamna Rougon făcu onorurile mesei, cu bunăvoința ei tăcută. Serviciul se îndeplinea sub ochii ei, domol, cu migală, fără să se audă nici cel mai mic zgomot de veselă. Discutară despre materiile de studiu din licee. Șeful de birou cită versuri din Horațiu, pomeni de premiile pe care le dobîndise la concursurile generale, în 1813. Colonelul cerea ca să se impună în școli o disciplină ca la militărie ; povesti de ce fusese respins Auguste la bacalaureat, în noiembrie : băiatul avea o inteligență atît de vie încît depășea întrebările profesorilor, ceea ce îi nemulțumea pe acești domni. Pe cînd tatăl explica astfel căderea băiatului, Auguste mînca un piept de pasăre, cu zîmbetul enigmatic al școlarului leneș care se bucură de isprava lui.

În timpul desertului, un clinchet de clopoțel, în vestibul, îl tulbură parcă pe Rougon, pînă atunci cu gîndul aiurea. Crezînd că era Gilquin, își îndreptă ochii

spre uşă, împăturindu-şi maşinal şervetul, aşteptînd să i se dea de ştire. Dar intră Du Poizat. Fostul subprefect se aşeză la doi paşi de masă, ca un obişnuit al casei. Venea adeseori seara, devreme, îndată după ce îşi lua masa la o modestă pensiune din cartierul Saint-Honoré.

— Sînt sleit de oboseală, îngînă el, fără să dea vreun amănunt asupra treburilor lui complicate de după-amiază. M-aş fi dus să mă culc dacă nu m-aş fi gîndit să vin să-mi arunc ochii peste ziarele de astăzi... Sînt în cabinetul dumitale ziarele, nu-i aşa Rougon ?

Rămase însă locului ; primi să servească o pară şi vin, dar numai două degete. Conversaţia se învîrtea în legătură cu scumpetea traiului ; totul ajunsese la un preţ dublu, în douăzeci de ani ; domnul Bouchard îşi amintea că în tinereţea sa perechea de porumbei se vindea cu cincisprezece gologani de cinci parale. După ce se serviră cafeaua şi lichiorul, doamna Rougon se retrase discret. Oaspeţii se întoarseră în salon fără ea ; erau ca în familie. Colonelul şi şeful de birou îşi aduseră singuri masa de joc lîngă cămin şi începură să mestece cărţile, absorbiţi, pierduţi în cele mai încurcate combinaţii. Auguste răsfoia colecţia unui ziar ilustrat, pe o mescioară cu un picior. Du Poizat dispăruse.

— Ia uite ce joc, exclamă deodată colonelul. E nemaipomenit, nu-i aşa ?

Rougon se apropie, clătinînd din cap. Apoi, se întoarse şi se aşeză în tihnă la gura căminului ; pe cînd scociora cu cleştele pe sub buşteni, servitorul, intrînd încetişor, se apropie şi-i spuse la ureche :

— A sosit domnul de azi-dimineaţă.

Tresări. Nu auzise clinchetul clopoţelului. În cabinetul său îl găsi pe Gilquin în picioare, cu un baston de palmier de India sub braţ ; cu clipiri din ochi ca un artist, cerceta o gravură proastă reprezentînd pe Napoleon la Sfînta Elena. Stătea îmbumbat pînă sub bărbie, în adîncul paltonului său verde, mare ; în cap purta o pălărie de mătase neagră aproape nouă, aplecată tare pe-o ureche.

— Ei, ce-i? întrebă Rougon.

Dar Gilquin nu se grăbea. Clătinînd din cap zise uitîndu-se la gravură:

— E bine redată expresia, orice s-ar zice!... Are aerul că se plictiseşte grozav.

Cabinetul era luminat de-o singură lampă, aşezată pe un colţ al biroului. Cînd intră Rougon, un zgomot uşor, ca un foşnet de hîrtie, se desprinse din fotoliul cu o coşcogeamite spetează, aşezat în faţa căminului; apoi, atîta tăcere se împînzise, încît s-ar fi putut crede că trosnise un tăciune pe jumătate stins. Gilquin, de altminteri, refuza să stea jos. Cei doi bărbaţi rămaseră lîngă uşă, într-o fîşie de umbră pe care o arunca biblioteca.

— Ei, ce-i? repetă Rougon.

Şi îi spuse că trecuse pe la el pe acasă, în strada Guisarde, după-amiază. Celălalt începu să-i vorbească de portăreasa lui, o femeie foarte de treabă, care se prăpădea de boală de plămîni, din pricina casei, ale cărei încăperi de la parter erau umede.

— Dar cu afacerea aceea urgentă... Ce-i?

— Aşteaptă! De asta am venit. O să stăm de vorbă... Şi le-ai urcat sus, ai auzit pisica! Închipuieşte-ţi, pisica asta a venit pe burlane. Într-o noapte, culcîndu-mă cu fereastra deschisă, m-am trezit cu ea alături în pat. Îmi lingea barba. Am făcut haz şi am oprit-o.

În sfîrşit, se hotărî să ajungă la ceea ce îl preocupa. Dar povestea fu lungă. Începu prin a-şi istorisi amorul său cu o călcătoreasă de rufe, care se îndrăgostise de dînsul, într-o seară, la ieşirea de la Ambigu [1]. Biata Eulalie fusese nevoită să-şi lase mobila în mîinile proprietarului, fiindcă iubitul o părăsise tocmai în momentul cînd trebuia să plătească chiria pe cinci trimestre. Cînd Gilquin o cunoscuse, ea locuia de zece zile într-un hotel de pe strada Montmartre, lîngă atelierul unde lucra; dormise la dînsa o săptămînă întreagă, la al doilea, pe culoar, uşa din fund, într-o cămăruţă întunecoasă, care dădea înspre curte.

[1] Teatrul Ambigu, în care se joacă diferite genuri de piese (n. t.).

Rougon, resemnat, îl asculta.

— Acum trei zile aşadar, continuă Gilquin, adusesem un cozonac şi o sticlă de vin... L-am mîncat în pat, mă înţelegi. Ne culcăm devreme... Eulalie s-a sculat puţin înainte de miezul nopţii, să scuture fărămiturile. Apoi, a adormit de îndată cu pumnii strînşi. Un buştean în toată puterea cuvîntului, fata asta !... Eu nu dormeam. Suflasem în luminare, priveam în sus, cînd deodată se auzi o ceartă din camera vecină. Să nu uit să-ţi spun că cele două camere comunicau printr-o uşă astăzi zăvorîtă. Glasurile erau înăbuşite ; apoi parcă făcură pace; dar auzii nişte zgomote aşa de ciudate încît, mă jur, îmi lipii ochiul de o crăpătura a uşii... Nu, nu ai să ghiceşti niciodată...

Se opri, cu ochii holbaţi, bucurîndu-se de efectul pe care credea că-l produce.

— Ei bine ! erau doi, un tînăr frumuşel de douăzeci şi cinci de ani şi un bătrîn care trebuie să fi trecut de cincizeci, scund, slab, bolnăvicios... Năzdrăvanii cercetau cu de-amănuntul nişte pistoale, pumnale, săbii, fel de fel de arme noi al căror oţel sclipea.... Vorbeau într-o limbă stricată a lor, pe care n-o pricepeam, la început. Dar după unele vorbe, am recunoscut italiana. Ştii, am călătorit prin Italia, cînd lucram in comerţul de paste făinoase. Mi-am dat silinţa şi-am înţeles, dragul meu... Domnii veniseră la Paris să-l asasineze pe împăratul. Asta e !

Îşi încrucişă braţele, strîngîndu-şi bastonul la piept şi repetă de cîteva ori :

— Ei, ce zici ? e nostimă !

Asta era întîmplarea pe care Gilquin o găsea nostimă. Rougon ridică din umeri : de vreo douăzeci de ori i se aduseseră la cunoştinţă comploturi. Dar fostul voiajor comercial preciza :

— Mi-ai spus să vin să-ţi înşir toate zvonurile din cartier. Eu vreau să te servesc, îţi repet tot ce aud, nu-i aşa ? Rău faci că bălăbăneşti din cap... Dacă mă duceam la prefectură, crezi să nu-mi aruncau un bacşiş frumuşel ? Numai că eu prefer să fiu de folos unui prieten. Crede-mă, e serios ! Du-te şi serveşte-i-o caldă împăratului, o să te îmbrăţişeze, vezi bine !

De trei zile îi supraveghea pe nostimii domni, cum îi numea el. În cursul zilei veneau la ei alţi doi, unul tînăr şi celălalt mai copt, foarte frumos, palid la faţă, cu un păr negru, bogat ; părea că-i şeful. Toţi oamenii aceştia se întorceau acasă rupţi de oboseală, discutau cu vorbe care tăinuiau gîndurile, foarte pe scurt. În ajun, îi văzuse încărcînd nişte „drăcovenii" de fier, care, credea el, erau bombe. Ceruse cheia de la Eulalie şi rămăsese acasă ; umbla prin cameră descult, cu o ureche ciulită. Şi, de la nouă seara, aranjă astfel lucrurile ca Eulalie să sforăie, pentru ca vecinii să nu mai aibă nici o grijă. După părerea sa, nu trebuie să amesteci niciodată femeile în politică.

Pe măsură ce Gilquin vorbea, Rougon devenea tot mai serios. Începuse să creadă. De sub uşoara ameţeală a fostului voiajor comercial, din mijlocul amănuntelor ciudate care întretăiau povestirea, simţea că se desprinde şi se impune un adevăr. Apoi, toată aşteptarea sa din cursul zilei, curiozitatea sa îngrijorată, îl izbeau acum ca o presimţire. Şi îl apucase din nou acel tremur lăuntric care îl stăpînea de dimineaţă, o emoţie fără voie a unui om tare care-şi joacă soarta pe o singură carte.

— Nătărăii trebuie să aibă pe urmele lor toată prefectura de poliţie, rosti el încet, arătîndu-se nepăsător.

Gilquin prinse a se rînji. Morfoli între dinţi :

— Prefectura să facă bine să se grăbească, în acest caz.

Şi tăcu, rîzînd continuu, dîndu-şi un bobîrnac prietenesc în pălărie. Ilustrul înţelese că Gilquin nu spusese tot. Îl privi drept în faţă. Dar celălalt deschise uşa zicînd :

— În sfîrşit, te-am înştiinţat din timp... Eu mă duc să mănînc, dragule. N-am luat încă masa, crede-mă. I-am urmărit pe indivizii mei toată după-amiaza... Şi mi-e o foame !

Rougon îl opri, se oferi să dea ordin să i se servească o bucată de carne rece ; porunci pe dată să i se pună un tacîm, în sala de mîncare. Gilquin păru foarte mişcat. Închise uşa cabinetului şi coborî tonul pentru ca să n-audă servitorul :

— Eşti un băiat bun... Ascultă-mă. Nu vreau să te mint. Dacă m-ai fi primit rău, mă duceam la prefectură... Dar aşa, uite, ai să afli tot. E cinstit, ce zici? Ai să-ţi aduci aminte de serviciul ăsta, nădăjduiesc. Prietenii sînt totdeauna prieteni, orice ai zice...

Apoi se apleca şi adăugă cu glas şuierător:

— E pentru mîine seară... Au să-l curețe pe Badinguet în fața Operei, la intrarea în teatru. Trăsura, aghiotanţii, clica, totul va fi măturat dintr-o lovitură.

În timp ce Gilquin se aşeză la masă în sala de mîncare, Rougon rămase în mijlocul cabinetului său, neclintit, pămîntiu la faţă. Dus pe gînduri, şovăia. În cele din urmă, se aşeză la biroul său, luă o foaie de hîrtie; dar o împinse la o parte aproape în acelaşi timp. La un moment dat păru că vrea să se îndrepte repede spre uşă, ca şi cum era gata să dea un ordin. Dar reveni încetişor, cufundîndu-se din nou într-un gînd care îi învălui faţa în umbră.

În acea clipă, la gura căminului, fotoliul cu coşcogeamite spetează trosni pe neaşteptate. Du Poizat se ridică, împăturind ziarul cu o înfăţişare calmă.

— Cum se poate! erai aici! zise Rougon aspru.

— Bineînţeles, citeam ziarele, răspunse fostul subprefect cu un zîmbet care îi descoperea dinţii albi, pocit aşezaţi. M-ai văzut cînd am intrat.

Această minciună neruşinată tăie scurt firul oricărei explicaţii. Cei doi se priviră cîteva secunde în tăcere. Şi cum se părea că Rougon îi cere părerea, nedumerit, apropiindu-se a doua oară de biroul său, Du Poizat făcu un gest, în treacăt, care însemna limpede: „Aşteaptă, nu-i nici o grabă, să vedem". Nu schimbară nici o vorbă între ei. Se întoarseră în salon.

În seara aceea izbucnise o asemenea ceartă între colonel şi domnul Bouchard, cu privire la prinţii d'Orléans şi contele de Chambord, încît aruncaseră cărţile, jurîndu-se să nu mai joace niciodată împreună. Se aşezaseră de o parte şi de alta a căminului, cu ochii umflaţi de ameninţări. Cînd intră Rougon, lăsaseră cearta la o parte aducîndu-i amîndoi care de care laude mai straşnice.

— Oh ! nu mă sfiesc, i-o spun în față, continuă colonelul. Nu-i nimeni în stare să se măsoare cu el, la această oră.

— Te vorbeam amîndoi de rău, crede-mă, urmă domnul Bouchard, cu finețe.

Și conversația continuă.

— O inteligență nemaipomenită !

— Un om de acțiune care are ochii de șoim ai cuceritorilor !

— Ah ! O să avem mare nevoie să se ocupe puțin de treburile noastre !

— Da, n-ar fi atîta harababură ! Numai el poate salva Imperiul.

Rougon își umfla pieptul și umerii săi mari, luînd un aer posac, din modestie. Tămîierea aceasta directă îl încînta din cale-afară. Nimeni nu-i gîdila așa de plăcut vanitatea ca domnul Bouchard și colonelul ; seri întregi, schimbau între ei fraze pline de admirație la adresa lui. Își dădeau de gol prostia, fețele lor căpătau expresii de-o caraghioasă seriozitate; și cu cît îi simțea mai josnici, cu atît îl bucura mai mult vocea lor monotonă care îl proslăvea cu note false, fără întrerupere. Uneori, lua aceste laude în zeflemea, cînd cei doi veri nu erau de față ; dar nu însemna că nu-și găseau în ele mulțumire deplină toate poftele lui de trufie și de dominație. Grămada de băligar a acestor laude era destul de apreciabilă ca să-și poată tăvăli într-însa, după plac, tot trupul său mare.

— Nu, nu, sînt un biet om, zise el clătinînd din cap. Ah ! dacă aș fi eu așa de tare cum credeți...

Nu isprăvi fraza. Se așezase la masa de joc și mașinal prinse a întinde o pasiență, ceea ce nu i se mai întîmpla decît rar de tot. Domnul Bouchard și colonelul îi tot dădeau înainte ; îl declarau mare orator, mare organizator, mare gospodar, mare financiar, ilustru om politic. Du Poizat, stînd în picioare, aproba din cap. Rosti, în sfîrșit, fără să se uite la Rougon, ca și cum acesta n-ar fi fost acolo :

— Doamne dumnezeule ! un eveniment ar fi îndeajuns... împăratul are foarte multă bunăvoință față de Rougon. Să izbucnească mîine o catastrofă, să aibă

el nevoie de un braţ energic şi poimîine Rougon e ministru... Să dea dumnezeu! da, da.

Ilustrul ridică încet ochii. Se lăsă în fundul fotoliului său, fără să-şi termine pasienţa, cu faţa din nou pămîntie de umbră. Dar, în visarea sa, i se părea că glasurile măgulitoare şi neobosite, al colonelului şi al domnului Bouchard, îl legănau, îl îmboldeau să ia o hotărîre, în faţa căreia şovăia încă. În cele din urmă zîmbi, tocmai cînd tînărul Auguste, isprăvind pasienţa întreruptă, exclamă:

— A ieşit, domnule Rougon.

— Zău! rosti Du Poizat, repetînd cuvîntul obişnuit al ilustrului, iese întotdeauna!

În acea clipă un servitor îl anunţă pe Rougon că un domn şi o doamnă îl căutau; şi îi înmînă o carte de vizită, care îl făcu să scoată un strigăt slab:

— Cum se poate! sînt la Paris.

Era vorba de marchizul şi marchiza d'Escorailles. Se grăbi să-i primească în cabinetul său. Se scuzară că veneau aşa de tîrziu. Apoi, din vorbă, în vorbă, adăugară că se aflau la Paris de două zile, dar că teama de a nu se interpreta greşit vizita lor la un personaj în apropiate legături cu guvernul îi obligase să-şi amîne această vizită pentru ceasul acesta nepotrivit. Această explicaţie nu-l jigni de fel pe Rougon. Prezenţa marchizului şi a marchizei în casa lui era pentru dînsul o onoare nesperată. Dacă împăratul însuşi ar fi bătut la uşa sa, n-ar fi simţit o mulţumire de sine aşa de mare. Venirea acestor doi bătrîni ca solicitatori, însemna că întregul Plassans îi aducea omagiul său, acel Plassans aristocratic, rece, înţepat, care îi rămăsese în amintire, din adîncul tinereţii, ca un Olimp inaccesibil; şi îşi satisfăcea astfel, în sfîrşit, visul unei ambiţii de demult, se simţea răzbunat de dispreţul cu care cei din orăşelul său natal priviseră la ghetele lui scîlciate de avocat fără procese.

— Nu l-am găsit pe Jules, rosti marchiza. Ne bucuram că venim la el pe neaşteptate... A trebuit să plece la Orléans, pentru o afacere, se pare.

Rougon nu știa că tînărul lipsea din oraș. Dar înțelese despre ce era vorba amintindu-și că mătușa la care se afla doamna Bouchard locuia la Orléans. Scuză lipsa lui Jules, dădu explicații chiar și asupra afacerii serioase, era vorba de un abuz de putere, care îl silise să plece în această călătorie. Il dădu ca pildă de băiat deștept, care va izbuti să-și facă o carieră frumoasă.

— E necesar să-și croiască un drum în viață, spuse marchizul, fără să sublinieze prin această aluzie ruina familiei lor. Ne-am despărțit de el cu inima sfîșiată.

Și discret, tatăl și mama deplînseră nevoile acelei epoci îngrozitoare care împiedică fiii să crească în religia părinților. Ei nu mai puseseră piciorul în Paris de la căderea lui Carol al X-lea. N-ar mai fi călcat niciodată pe acolo, dacă nu ar fi fost vorba de viitorul lui Jules. Din clipa cînd copilul, după sfaturile lor tainice, slujea Imperiul. ei se prefăceau de ochii lumii că-l reneagă, dar osteneau să-l promoveze pe sub ascuns și în mod continuu.

— Dumitale nu-ți ascundem nimic, domnule Rougon, reluă conversația marchizul, pe un ton de familiaritate măgulitoare. Ne iubim copilul, e întru totul firesc... Oh ! dumneata ai făcut foarte mult pentru el și-ți mulțumim. Dar trebuie să-l mai ajuți și de aci înainte. Sîntem prieteni și compatrioți, nu-i așa ?

Rougon, foarte mișcat, se înclină. Atitudinea umilă a acestor doi bătrîni pe care îi văzuse așa de trufași, cînd apăreau duminica la biserica Saint-Marc, îl făcea să crească în propriii săi ochi. Le făgădui sprijin hotărît.

Înainte de a pleca, după douăzeci de minute de conversație prietenoasă, marchiza îi luă o mînă și ținîndu-i-o un minut într-a ei, îi vorbi încet :

— Așadar, ne-am înțeles, scumpe domnule Rougon. Am venit anume de la Plassans. Sîntem nerăbdători, ce vrei, la vîrsta noastră ! Acum ne întoarcem voioși acasă... Ni se spunea că n-ați mai avea nici o putere.

Rougon zîmbi. Cu o hotărîre care răspundea parcă unor gînduri ale lui tainice, rosti următoarele cuvinte:

— Poţi ceea ce vrei... Aveţi încredere în mine.

Dar după ce plecară, umbra unui regret îi stărui iar pe faţă. Oprindu-se în mijlocul vestibulului, zări stînd respectuos în picioare, într-un colţ, un individ îmbrăcat curat, mişcînd între degete o pălărie mică de pîslă, rotundă.

— Ce doreşti? îl întrebă pe un ton aspru.

Individul, foarte înalt, foarte puternic, vorbi încet, lăsînd ochii în jos:

— Domnul nu mă recunoaşte?

Şi fiindcă Rougon răspunse nu, brutal, spuse:

— Sînt Merle, fostul uşier al domnului la Consiliul de stat.

Rougon se îmblînzi puţin.

— Ah! foarte bine. Ţi-ai lăsat barbă mare... Ei, ce doreşti, măi omule?

Merle începu să-i explice, în felul său politicos de om cumsecade. O întîlnise pe doamna Correur, după-amiază; ea îl sfătuise să încerce să-l vadă pe domnul chiar în seara aceea; fără asta nu şi-ar fi îngăduit niciodată să-l supere pe domnul la un asemenea ceas.

— Doamna Correur e foarte bună, repetă el de cîteva ori.

Apoi, îi spuse că n-avea nici o slujbă. Îşi lăsase să-i crească barba de cînd plecase de la Consiliul de stat, de şase luni. Şi cînd Rougon îl întrebă de ce fusese dat afară din serviciu, nu pomeni nimic despre proasta lui purtare. Îşi ţuguie buzele a dispreţ şi răspunse cu un aer tainic:

— Se ştia cît vă eram de devotat. După plecarea dumneavoastră mi-au făcut tot felul de mizerii, fiindcă n-am ştiut să-mi ascund sentimentele... Într-o zi, era cît pe ce să-i trag o scatoalcă unui camarad care spunea lucruri necuviincioase... Şi m-au dat afară.

Rougon îl privea ţintă.

— Aşadar, măi omule, din pricina mea ai fost dat afară!

Pe buzele lui Merle se ivi un început de zîmbet.

— Şi îţi datoresc o slujbă, nu-i aşa? Trebuie să-ţi găsesc un loc undeva?

Merle zîmbi mai tare, zicînd cu naivitate:

— Domnul mi-ar face un mare bine.

Urmă o scurtă tăcere. Rougon îşi izbi uşor palmele una de alta, cu o mişcare automată şi nervoasă. Începu să rîdă, hotărît, liniştit. Avea prea multe obligaţii, voia să se achite de toate.

— O să mă gîndesc la dumneata, ai să capeţi o slujbă, continuă el. Bine ai făcut c-ai venit.

Şi îi dădu drumul să plece. De data aceasta, nu mai şovăia. Intră în sufragerie, unde Gilquin isprăvea un castronaş cu dulceaţă, după ce mîncase o felie de plăcintă cu carne, un picior de pui de găină şi cartofi reci. Du Poizat care venise şi el în sufragerie, stătea de vorbă cu Gilquin, călare pe un scaun. Discutau despre femei, despre ce trebuie să faci ca ele să te iubească; vorbeau fără perdea. Gilquin rămăsese cu pălăria în cap; se lăsa pe spatele scaunului, se legăna, cu o scobitoare între dinţi ca să pară că are o ţinută elegantă.

— Haidem, o şterg, zise el şi îşi goli paharul plin, plesnindu-şi limba de cerul gurii. Mă duc în strada Montmartre să văd ce mai fac păsăruicele mele.

Dar Rougon care era foarte vesel, îl luă peste picior. Mai credea oare în basmul său cu conspiratori şi acum, după ce mîncase?

Du Poizat se făcea şi el că nu crede nimic. Aranjă o întîlnire pe a doua zi cu Gilquin, căruia îi datora un prînz, zicea el. Gilquin, cu bastonul sub braţ, repeta, de îndată ce putea plasa şi el o vorbă:

— Aşadar, nu vreţi să daţi de ştire...

— Ei, da! răspunse Rougon în cele din urmă. Au să-şi bată joc de mine, asta-i tot... Nu-i nici o grabă. Mîine dimineaţă.

Fostul voiajor comercial pusese mîna pe clanța ușii. Adăugă rînjind:

— Și ce-i dacă au să-l arunce în aer pe Badinguet, nici nu-mi pasă! Va fi chiar mai nostim.

— Oh! reluă ilustrul, convins, aproape pios, împăratul nu se teme de-alde astea, chiar dacă povestea e adevărată. Loviturile de acest soi nu izbutesc niciodată... Există o Providență.

Fu ultimul cuvînt pe care-l rosti. Du Poizat plecă cu Gilquin, cu care se tutuia prietenește. Și după o oră, la zece și jumătate, Rougon strînse mîna domnului Bouchard și colonelului care plecau, își întinse brațele, căscă lung, cum făcea adeseori, și le spuse:

— Sînt frînt de oboseală. Voi trage un pui de somn noaptea asta.

În seara următoare, trei bombe explodau sub caleașca împăratului în fața Operei. O spaimă năprasnică cuprinse mulțimea înghesuită în strada Le Pelletier. Peste cincizeci de persoane fură lovite. O femeie în rochie de mătase albastră, moartă pe loc, stăvilea scurgerea apei de-a lungul trotuarului. Doi soldați erau pe moarte pe caldarîm. Un aghiotant, rănit la ceafă, lăsa în urma lui picături de sînge. Și sub lumina crudă a lămpilor cu gaz, în mijlocul fumului, împăratul, coborînd teafăr, sănătos, din trăsura ciuruită de proiectile, saluta. Numai pălăria i-o găurise o țandără de schijă.

Rougon petrecuse ziua liniștit acasă la el. De dimineață, totuși, fusese puțin tulburat și îl cercase în două rînduri pofta de a se duce să se plimbe. Dar tocmai la sfîrșitul prînzului, sosi Clorinde. Și atunci, rămase cu ea, pînă în seară, în cabinetul său. Venea să-i ceară părerea într-o chestiune complicată; era deznădăjduită; nu mai izbutea în nimic, se tînguia ea. El o mîngîie, foarte mișcat de tristețea ei, dovedindu-se plin de speranțe, dîndu-i a înțelege că totul urma să se schimbe; că avea cunoștință de devotamentul și propaganda prietenilor săi; că se gîn-

dea să-i răsplătească pînă şi pe cei mai umili dintre ei. La despărţire, el o sărută pe frunte. Apoi după cină, Rougon simţi o neapărată trebuinţă să facă puţină mişcare. Ieşi, luă drumul cel mai direct, ajunse pe chei, abia trăgîndu-şi răsuflarea, căutînd cu lăcomie aerul proaspăt de pe rîu. Seara de iarnă era foarte molcomă, cu un cer înnorat şi scund, care se părea că atîrna greu peste oraş, într-o tăcere de smoală. În depărtare, vuietul de pe drumurile largi trăgea să moară. Merse într-una pe trotuarele pustii, cu acelaşi pas, tot înainte, atingînd uşor, în treacăt, cu pulpana paltonului piatra parmaclîcului; puzderia de lumini, la nesfîrşit, scăpărînd în vultoarea întunericului, ca nişte stele care marcau hotarele unui cer stins, îi dădea senzaţia de imensitate, de nemărginire, a acestor pieţe şi a acestor străzi, ale căror case nu le mai vedea; şi cu cît înainta cu atît Parisul i se părea mai mare, croit pe măsura sa, avînd aer îndeajuns ca să-i umple pieptul său larg. Apa de culoarea cernelii, învălurată de solzi de aur vii, avea răsuflarea adîncă şi dulce a unei matahale adormite, care-şi acompania astfel cine ştie ce grozăvenie de vis. Ajungînd în faţa Palatului de Justiţie, orologiul sună ceasurile nouă. Tresări, se întoarse şi ciuli urechile; i se părea că aude trecînd peste acoperişuri o spaimă năprasnică, bubuituri îndepărtate de explozii, ţipete de panică. Parisul, din senin, i se păru înmărmurit de groaza unei mari crime. Şi îşi aduse aminte de acea după-amiază de iunie, după-amiaza limpede şi triumfătoare a botezului, cu clopotele sunînd în soarele cald, cu cheiurile pline de îmbulzeala şi fierberea mulţimii, de toată acea glorie a Imperiului în apogeu, care i se părea la un moment dat că-l strivea într-atîta încît avea pică pe împărat. În ceasul acesta, îşi lua revanşa, un cer fără lună, oraşul înlemnit de groază, cheiurile pustii, străbătute de un fior care înspăimînta pînă şi fanarele cu gaz, cu ceva suspect, stînd la pîndă în adîncul nopţii. Iar el, răsuflînd lung,

simțea că îi era drag acest Paris cuib de hoți, în a cărui umbră înfricoșătoare el se burdușea de o putere fără margini.

După zece zile, Rougon înlocui la Ministerul de Interne pe domnul de Marsy, care fu numit președinte al Corpului legislativ.

IX

Într-o dimineaţă de martie, Rougon se afla în cabinetul său de la Ministerul de Interne, foarte ocupat cu redactarea unei circulări confidenţiale care trebuia să ajungă pe masa prefecţilor a doua zi de dimineaţă. Se oprea, răsufla adînc, apăsa pana de scris mai-mai s-o sfărîme.

— Jules, dă-mi un sinonim al cuvîntului autoritate, zise el, e o mizerie, limba asta!... Trebuie să folosesc autoritate în fiecare rînd.

— Ai: putere, guvern, imperiu, răspunse tînărul zîmbind.

Domnul Jules d'Escorailles, pe care îl luase ca secretar, desfăcea corespondenţa pe un colţ al biroului. Deschidea cu grijă plicurile cu un cuţitaş de buzunar, străbătea scrisorile dintr-o aruncătură de ochi, le rînduia pe categorii. La gura căminului, în care ardea un mare foc, stăteau colonelul, domnul Kahn şi domnul Béjuin. Tustrei, în toată tihna, întinşi, se încălzeau la tălpi şi nu scoteau nici o vorbă. Erau la ei acasă. Domnul Kahn citea un ziar. Ceilalţi doi, răsturnaţi fără grijă pe spate, stăteau cu mîinele în sîn, privind la jocul flăcărilor.

Rougon se ridică, îşi turnă apă într-un pahar de pe consolă şi-l goli dintr-o înghiţitură.

— Nu ştiu ce-am mîncat aseară, mormăi el, că aş înghiţi toată Sena, în dimineaţa asta.

Şi nu se aşeză la loc îndată. Înconjură cabinetul, legănîndu-şi şoldurile trupului său de zdrahon. Pasul lui zguduia înăbuşit parchetul de sub covorul gros. Dădu la o parte perdelele de catifea verde, ca să intre mai multă lumină. Apoi, în mijlocul camerei largi, de un lux întunecat şi veştejit, de palat care se închiriază mobilat, cu luna, se prinse cu mîinile de ceafă îşi întinse braţele sorbind cu plăcere senzuală, ca în extaz, aroma guvernării, mireasma puterii dobîndite, pe care o respira acolo. Începu să rîdă fără voie; şi rîdea singur, de parcă îl gîdila cineva pe la coaste, şi în acest rîs, din ce în ce mai tare, îşi trîmbiţa triumful său. Colonelul şi ceilalţi domni, auzind această explozie de veselie, se înturnară şi tăcuţi, clătinară din cap spre dînsul.

— Ah! mă simt bine, în orice caz! zise el.

În timp ce se aşeza din nou la locul său, în faţa biroului larg de palisandru, intră Merle. Uşierul se îmbrăcase cum se cuvine, în frac negru şi cravată albă. N-avea nici un fir de păr în barbă, ras proaspăt, cu o înfăţişare demnă.

— Cer iertare excelenţei sale, grăi el încet, e aici prefectul de Somme...

— Să se ducă la dracu! lucrez acum, răspunse aspru Rougon. E de necrezut, nu poţi avea un singur minut de tihnă.

Merle nu-şi pierdu cumpătul. Urmă îndată:

— Domnul prefect asigură că excelenţa sa îl aşteaptă... Mai sînt şi alţi prefecţi, de Nièvre, de Cher şi de Juna.

— Ei bine, s-aştepte, ăsta li-i rostul! ridică glasul Rougon.

Uşierul ieşi. Domnul d'Escorailles zîmbise. Ceilalţi trei, care se încălzeau, se tolăniră din nou, făcînd împreună mult haz de răspunsul ministrului. Acesta se simţi măgulit de atîta succes.

— E adevărat, mă ocup de prefecţi de o lună... A trebuit să-i chem pe toţi la mine. Straşnică defilare, ce să spun! atîţia neghiobi. La urma urmei, sînt

ascultători. Dar m-am săturat pînă peste cap... De altminteri, tot pentru ei muncesc de azi-dimineață.

Se așeză iar să lucreze la circulara începută. Nu se auzea, în zăpușeala camerei, decît scîrțîitul penei sale de gîscă și foșnetul ușor al plicurilor deschise și mototolite de domnul d'Escorailles. Domnul Kahn luase un alt ziar; colonelul și domnul Béjuin moțăiau.

Dincolo de acele ziduri, Franța înfricoșată tăcea. Împăratul chemîndu-l pe Rougon la putere, îi ceruse să dea exemple. Îl știa mînă de fier; îi spusese, a doua zi după atentat, cu mînia omului salvat: „Nici o cumpătare, trebuie să-ți știe de frică!" Și îl înarmase cu acea cumplită lege a siguranței generale care îi dădea dreptul să-i interneze în Algeria sau să-i expulzeze din Imperiu, pe indivizii condamnați pentru un fapt politic. Deși în crima din strada Le Pelletier nu fusese amestecată mîna nici unui francez, republicanii aveau să fie puși sub urmărire cu înverșunare și deportați; aveau să fie măturați din serviciu zece mii de suspecți, uitați la 2 decembrie. Se vorbea de o mișcare pregătită de partidul revoluționar; se spunea că se pusese mîna pe niște arme, pe documente. Pe la mijlocul lui martie, trei sute optzeci de internați fuseseră îmbarcați la Toulon. Acum, la fiecare opt zile, pleca un nou convoi. Țara tremura de teroarea care pornea, ca o prăfărie învîrtejită de furtună, din cabinetul de catifea în care Rougon rîdea singur, întinzîndu-și brațele.

Niciodată ilustrul nu simțise o asemenea mulțumire. Îi mergea bine, se îngrășa; sănătatea îi revenise o dată cu puterea. Cînd umbla, înfunda călcîiele în covor, ca să se audă călcătura grea a pasului său pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale Franței. Tare mai dorea ca la orice mișcare a lui, fie că punea paharul golit pe o consolă, fie că arunca pana din mînă, țara să se cutremure. Îi plăcea nespus să împrăștie groază, să cadă ca o lovitură de trăsnet în toiul fericirii prietenilor săi, să zdrobească poporul sub pumnul grosolan al îngîmfării sale de burghez parvenit. Scrisese într-o circulară:

„Oamenii cumsecade n-au de ce să se teamă, numai cei răi să tremure de frică". Își juca rolul de dumnezeu, condamnînd pe unii, salvîndu-i pe alții, cu o mînă haină. Ajunsese de o trufie fără seamăn; adorația pînă la idolatrie a forței, a inteligenței sale se schimbase într-un cult reglementat. Își oferea sieși ospețe de plăceri supraomenești.

În îmbrînceala acelor care se înghesuiau să-și facă loc cu coatele sub al doilea Imperiu, Rougon afișa în văzul tuturor, de lungă vreme, păreri autoritare. Numele lui însemna represiune înverșunată, suprimarea tuturor libertăților, guvern absolut. Așa că nimeni nu se lăsa înșelat văzîndu-l în minister. Dar intimilor săi le făcea chiar mărturisiri; avea mai cu seamă nevoi decît păreri; dorea prea mult puterea, îi era prea necesară poftei sale de dominație, ca să n-o primească, sub orice condiții i s-ar prezenta. Să guverneze, să pună piciorul pe grumazul mulțimii, era ambiția lui imediată; restul, erau amănunte de a doua mînă, cu care se deprindea lesne întotdeauna. Singura lui pasiune era să fie mai presus de toți. Atîta doar că în acel moment, împrejurările în care lua conducerea treburilor publice, îi sporeau și mai mult bucuria izbînzii; căpătase de la împăratul deplină libertate de acțiune, își împlinise vechea lui dorință de a conduce oamenii cu biciul, ca pe o turmă. N-avea bucurie mai mare decît atunci cînd se simțea urît. Iar cînd, uneori, i se dădea într-ascuns numele de tiran, surîdea, rostind aceste vorbe adînci:

— Dacă m-aș purta ca un liberal, într-o bună zi, lumea ar spune că m-am schimbat...

Dar cea mai mare voluptate a lui Rougon era să triumfe în ochii bandei sale. Uita de Franța, de funcționarii în genunchi în fața lui, de populația care îi asalta ușa cu cereri, trăind în admirația neîntreruptă a celor zece pînă la cinsprezece oameni de casă din jurul său. Acestora li se deschidea cabinetul la orice oră, umblau pe acolo ca la ei acasă, stăpîni pe fotolii și chiar pe birou; Rougon se simțea fericit că i se împleticeau mereu printre picioare, ca niște animale

credincioase. Ministrul nu era numai el, ci erau ei toţi, anexe ale persoanei sale. În victorie se împlinea o acţiune tainică, legăturile se strîngeau, începea să-i iubească cu o prietenie geloasă, folosind forţa pentru ca să nu fie singur, simţindu-şi coşul pieptului lărgit de ambiţiile lor. Uitînd că, în taină, îi dispreţuia, ajungea să-i creadă foarte inteligenţi, foarte puternici, după chipul şi asemănarea sa. Ţinea mai cu seamă să fie respectat el într-înşii; îi apăra cu înverşunare, ca şi cum şi-ar fi apărat cele zece degete ale mîinilor. Certurile lor erau şi ale lui. În cele din urmă îşi închipui că le datora foarte mult, alintînd cu un surîs amintirea îndelungatei lor propagande. Şi, fără cerinţe personale, împărţea celor din bandă prăzi bogate; îi plăcea s-o copleşească, să sporească tot mai mult în juru-i strălucirea triumfului său.

Între timp, camera largă îşi păstra tăcerea ei tihnită. Domnul d'Escorailles, după ce examinase adresa de pe partea din afară a plicului pe care îl desfăcea, îl întinse lui Rougon, fără să-l deschidă.

— O scrisoare de la tata, zise el.

Marchizul, cu o umilinţă exagerată, mulţumea ministrului pentru că îl luase pe Jules la cabinetul său. Rougon citi pe îndelete scrisul fin de pe cele două pagini. Îndoi scrisoarea şi o vîrî în buzunar. Apoi, înainte de a-şi reîncepe lucrul, întrebă:

— Du Poizat n-a scris nimic?

— Da, domnule Rougon, răspunse secretarul căutînd scrisoarea în teancul celorlalte. Începe a se dumeri asupra rolului său ca prefect. Spune că ţinutul Deux-Sèvres, şi îndeosebi oraşul Niort trebuie să fie conduse de o mînă puternică.

Rougon citi scrisoarea. Şi cînd o isprăvi, zise domol:

— Fără îndoială, îi voi da deplinele puteri pe care le cere... Nu-i răspunde. E de prisos. Va primi circulara mea.

Apucă din nou pana, căutînd ultimele fraze. Du Poizat ceruse să fie prefect în Niort, locul său de baştină; şi ministrul, ori de cîte ori urma să ia o decizie importantă, ţinea seama îndeosebi de ţinutul

Deux-Sèvres, guvernînd Franța după povețele și nevoile fostului tovarăș de mizerie. Cînd Rougon era în sfîrșit pe terminate cu scrisoarea confidențială către prefecți, domnul Kahn se supără deodată și izbucni :

— Dar e înspăimîntător !

Și, lovind cu palma în ziarul pe care îl ținea în mînă, se adresă lui Rougon :

— Ai citit articolul de fond ?... Răscolește pasiunile cele mai netrebnice. Ascultă fraza asta : „Mîna care pedepsește trebuie să fie fără cusur, căci dacă justiția se întîmplă să greșească, însăși coeziunea socială se desface". Înțelegi ? Și să vezi ce se publică la «fapte diverse» ! Povestea unei contese care s-a lăsat răpită de către fiul unui negustor de cereale. Nu trebuie să se îngăduie să apară în presă asemer a istorii. Se surpă astfel respectul poporului față d aristocrație.

Domnul d'Escorailles interveni :

— Foiletonul este și mai mîrșav. E vorba de o femeie bine crescută care își înșeală soțul. Romancierul n-o prezintă nici măcar ca avînd remușcări.

Rougon făcu un gest amenințător.

— Da, da, mi s-a atras atenția asupra acestui număr, zise el. Vezi că am însemnat pasajele cu creion roșu... Și-i un ziar de-al nostru, totuși ! În fiecare zi sînt silit să-l puric, rînd cu rînd ! Ah ! nici unul nu-i mai breaz, ar trebui să-i jupuim de vii.

Adăugă mai încet, strîngînd din buze :

— Am trimis să mi-l aducă pe directorul gazetei. Îl aștept.

Colonelul luase ziarul din mîinile domnului Kahn. Se indignă și îl trecu domnului Béjuin care, la rîndul său, păru scîrbit. Rougon, sprijinindu-și coatele pe birou, se gîndea, cu pleoapele pe jumătate închise.

— Să nu uit, zise el, întorcîndu-se spre secretarul său, bietul Huguenin a murit și e vacant un post de inspector. Trebuie să numesc pe cineva.

Și fiindcă cei trei prieteni, de la gura căminului, ridicară repede capul, continuă :

— Oh, un loc fără importanţă. Şase mii de franci. E drept că n-ai absolut nimic de făcut.

Dar cineva dintr-un birou vecin deschise uşa şi-l întrerupse.

— Intră, intră, domnule Bouchard! îi strigă el. Tocmai mă gîndeam să te chem.

Domnul Bouchard, şef de secţie, de opt zile, aducea o lucrare asupra cererilor unor primari şi prefecţi de a li se acorda crucea de cavaler şi de ofiţer. Rougon avea douăzeci şi cinci de decoraţii şi urma să le împartă celor mai meritorii. Luă lucrarea, cercetă lista numelor, răsfoi dosarele. În răstimp, şeful de secţie, apropiindu-se de cămin, strîngea mîna domnilor de-acolo. Se rezemă cu spatele, îşi ridică pulpanele redingotei, să se încălzească la şale.

— Ei ce ziceţi, urîcioasă ploaie, făcu el în şoaptă. Primăvara va veni cu întîrziere.

— O ploaie, mînia lui dumnezeu! răspunse colonelul. Simt o criză, am avut înţepături în piciorul stîng toată noaptea.

Apoi, după o tăcere:

— Şi doamna? întrebă domnul Kahn.

— Mulţumesc, e bine sănătoasă, răspunse domnul Bouchard. Trebuie să sosească în dimineaţa asta, cred.

Urmă iar o tăcere. Rougon răsfoia într-una hîrtiile. Se opri la un nume.

— Isidore Gaudibert... N-a făcut cumva versuri, ăsta?

— Într-adevăr! zise domnul Bouchard. E primar la Barbeville din 1852. Cu ocazia oricărui eveniment fericit, la căsătoria împăratului, cînd a născut împărăteasa, la botezul prinţului împărătesc le-a trimis majestăţilor lor ode foarte frumoase.

Ministrul făcu o schimă dispreţuitoare. Dar colonelul spuse că citise odele şi le găsea cu miez. Cita îndeosebi una, în care împăratul era asemuit cu un foc de artificii. Şi fără nici o legătură, cu jumătate de glas, dintr-o plăcere personală fără doar şi poate, aceşti domni prinseră a vorbi cît mai de bine pe împăratul. Acum, toată banda era înfocată bonarpartistă. Cei doi veri, colonelul şi domnul Bouchard, împăcaţi,

nemaivoind să știe nici de prințul d'Orléans, nici de contele de Chambord, se luptau acum să proslăvească pe suveran, care de care cu vorbe mai strașnice.

— Ah, nu, pe ăsta nu! ridică glasul deodată Rougon. Acest Jusselin este omul lui de Marsy. N-am nici un zor să răsplătesc pe prietenii predecesorului meu.

Și cu o trăsătură de pană, zgîriind hîrtia, tăie numele scris.

— Numai că, reluă el, trebuie să găsim pe altul în loc... Pentru o cruce de ofițer.

Cei de față nu se amestecau. Domnul d'Escorailles, cu toate că era foarte tînăr, primise crucea de cavaler cu opt zile mai înainte; domnul Kahn și domnul Bouchard erau ofițeri; colonelul fusese numit de curînd comandor.

— Care va să zică, spuneam, o cruce de ofițer, repetă Rougon răsfoind din nou dosarele.

Dar se întrerupse, venindu-i deodată o idee.

— Dumneta nu ești primar pe undeva, domnule Béjuin? întrebă el.

Domnul Béjuin se mulțumi să dea de două ori din cap. Dar domnul Kahn răspunse în locul său:

— Desigur, e primar în Saint-Florent, mica comună în care își are fabrica de cristal.

— Cum s-a potrivit! zise ministrul, încîntat că i se oferea prilejul să-l salte pe unul dintr-ai săi. Nu-i decît cavaler... Domnule Béjuin, dumneata nu ceri niciodată nimic. Trebuie să mă gîndesc eu întotdeauna la dumneata.

Domnul Béjuin surîse și mulțumi. Nu cerea niciodată nimic, în adevăr. Dar era fără întrerupere pe acolo, tăcut, modest, așteptînd fărîmiturile; și aduna tot ce cădea.

— Léon Béjuin, nu-i așa? în locul lui Pierre-François Jusselin, reluă Rougon, operînd schimbarea de nume.

— Béjuin, Jusselin, rimează, atrase atenția colonelul.

Această observație păru o glumă foarte fină. Se rîse mult de tot. În sfîrșit, domnul Bouchard luă

hîrtiile semnate. Rougon se ridicase; avea dureri vagi în picioare, zicea el; zilele de ploaie îl răscoleau. Dar dimineața era pe sfîrșite; în birourile cele mai îndepărtate răsuna un zumzet de vorbe; pași grăbiți străbăteau prin camerile învecinate; uși se deschideau, se închideau; o șușoteală curgea, înecîndu-se în draperii. Mulți alți funcționari mai veniră să-i prezinte ministrului hîrtii la semnat. Era un du-te-vino continuu, această mașină administrativă în funcțiune, cu o risipă nemaipomenită de hîrtii plimbate dintr-un birou în altul. Și în zgomotul și forfoteala aceasta, după ușă, în sala de așteptare, stăpînea tăcerea adîncă, supusă fără a cîrti, a peste douăzeci de persoane care picau de oboseală și de somn sub privirile lui Merle, așteptînd ca excelența sa să binevoiască a le primi. Rougon, cuprins parcă de frigurile hărniciei, se agita în mijlocul acestei lumi; șoptea un ordin într-un colț al cabinetului, se năpustea deodată cu amenințări asupra unui oarecare șef de serviciu, muncea stăruitor, rezolva problemele cu o vorbă, grozavă, obraznică, cu gîtul umflat, cu obrajii plesnind de sănătate.

Merle intră, cu calma lui gravitate, pe care n-o clintea vorbele oricît de aspre ale ministrului.

— Domnul prefect de Somme... începu el.

— Iar! i-o tăie scurt și furios Rougon.

Ușierul se ploconi, așteptînd să poată vorbi.

— Domnul prefect de Somme m-a rugat să întreb dacă excelența sa îl mai poate primi în dimineața asta. În caz contrariu, excelența voastră să binevoiască să-i fixeze o oră pe mîine.

— Îl voi primi astăzi... Să aibă puțintică răbdare, ce dracu!

Ușa cabinetului rămînînd deschisă, se putea vedea sala de așteptare; o cameră largă, cu o masă mare în mijloc, și un șir de fotolii îmbrăcate cu catifea roșie, de-a lungul pereților. Toate fotoliile erau ocupate; ba două doamne stăteau chiar în picioare, în fața mesei. Capetele se întorceau cu discreție; privirile se strecurau în cabinetul ministrului, rugătoare, aprinse de dorința înverșunată de a intra. Lîngă ușă,

prefectul de Somme, un om mic la stat, palid, discuta cu cei doi colegi din Jura și din Cher. Și fiindcă încercase să se ridice, socotind fără îndoială că urma, în sfîrșit, să fie primit, Rougon reveni, adresîndu-se lui Merle:

— În zece minute, înțelege o dată... Sub nici un motiv nu pot primi pe nimeni în acest moment.

Dar pe cînd vorbea, Rougon îl zări pe domnul Beulin-d'Orchère străbătînd sala de așteptare. Sări repede și-i ieși înainte, îi strînse mîna trăgîndu-l în cabinetul său și-i zise:

— Ei! intră scumpe prietene! Acum ai sosit, nu-i așa? N-ai așteptat?... Ce e nou?

Ușa se închise în tăcerea uluită a celor din sala de așteptare. Rougon și domnul Beulin d'Orchère avură o întrevedere cu glas scăzut, în fața unei ferestre; magistratul, numit de curînd prim-președinte al curții din Paris, avea ambiția să capete portofoliul Justiției; dar împăratul rămăsese de nepătruns, cînd Rougon pipăise terenul în această privință.

— Bine-bine, zise ministrul ridicînd glasul. Informația este minunată. Îmi voi da toate silințele, îți făgăduiesc.

Abia îl scosese prin apartamentele sale, că Merle și apăru, anunțînd:

— Domnul La Rouquette.

— Nu, nu, sînt ocupat, mă plictisește! zise Rougon, făcînd un gest energic pentru ca ușierul să închidă ușa.

Domnul La Rouquette auzi tot. Ceea ce nu-l împiedică de fel să intre imediat în cabinet surîzător, cu mîna întinsă:

— Cum se simte excelența voastră? Soră-mea mă trimite. Ieri, păreați puțin obosit, la Tuileries... Știți, se va juca un proverb în apartamentele împărătesei, lunea viitoare. Soră-mea are un rol. Combelot a făcut schițele costumelor. Veți veni, nu-i așa?

Și rămase acolo un sfert de oră și mai bine, slugarnic și măgulitor, lingușindu-l pe Rougon, pe care îl numea cînd „excelența voastră", cînd „dragă stăpîne". Înșiră cîteva istorioare despre teatrele de varie-

tăţi, îi pomeni despre o dansatoare, ceru o scrisoare către directorul manufacturei de tutun, ca să obţină ţigări de foi bune. În cele din urmă, glumind, îl vorbi de rău, în mod înspăimîntător, pe domnul de Marsy.

— E drăguţ, totuşi, făcu Rougon, după ce tînărul deputat plecă. Ştiţi ceva, mă duc să-mi bag capul în apă, în lighean. Îmi ard obrajii.

Dispăru o clipă după o uşă. Se auzi o bleotocăreală zgomotoasă în apă. Sufla, smîrcîia într-una din nas. În acest timp domnul d'Escorailles, isprăvind de rînduit corespondenţa, scosese din buzunar o mică pilă cu mîner de baga şi îşi rotunjea unghiile, cu gingăşie. Domnul Béjuin şi colonelul se uitau în bagdadie, aşa de înfundaţi în fotoliile lor, încît parcă n-aveau să se mai ridice vreodată din ele. Cîteva clipe, domnul Kahn căuta prin teancul de ziare, aflat alături de dînsul, pe o masă. Învîrtea, sucea cîte unul, se uita la titluri şi îl arunca la loc. Apoi, se sculă.

— Pleci? întrebă Rougon, care reapăru, uscîndu-şi faţa într-un prosop.

— Da, răspunse domnul Kahn, am citit ziarele, plec.

Dar Rougon îi spuse să aştepte. Îl luă la o parte, anunţîndu-l că va pleca, negreşit, săptămîna viitoare, în ţinutul Deux-Sèvres, pentru a începe lucrările drumului de fier Niort-Angers. Mai multe motive îl mînau să se ducă acolo. Domnul Kahn păru încîntat. Obţinuse în sfîrşit concesiunea, chiar în primele zile ale lui martie. Era vorba să înceapă lucrarea şi simţea de pe acum toată solemnitatea pe care prezenţa ministrului avea s-o imprime întregii festivităţi ale cărei amănunte le şi rînduia în gînd.

— Aşadar, ne-am înţeles, dumneata vei aprinde fitilul primei mine, zise el la plecare.

Rougon se întoarse la biroul său şi începu să cerceteze o listă de nume. Îndărătul uşii, în sala de aşteptare, nerăbdarea creştea într-una.

— Mai am doar un sfert de ceas, îşi zise în sinea lui. Asta e, voi primi cîţi am să pot.

Sună şi-i zise lui Merle:
— Să intre domnul prefect de Somme.
Dar continuă imediat, cu lista dinaintea ochilor:
— Mai aşteaptă!.... Domnul şi doamna Charbonnel sînt aici? Să intre ei.
Se auzi glasul uşierului strigînd: „Domnul şi doamna Charbonnel!" Şi cei doi cetăţeni din Plassans apărură, urmaţi de privirile mirate ale întregii săli de aşteptare. Domnul Charbonnel era în frac, un frac cu coada în patru colţuri, cu guler de catifea; doamna Charbonnel purta o rochie de culoare castanie şi o pălărie cu panglici galbene. Aşteptau de două ceasuri, cu răbdare.
— Trebuia să-mi trimiteţi cartea de vizită, zise Rougon. Merle doar vă cunoaşte.
Apoi, fără să le mai dea răgaz să îngăimeze fraze în care vorbele „excelenţa voastră" reveneau necontenit, strigă voios:
— Victorie! Consiliul de stat şi-a dat sentinţa. L-am învins pe cumplitul nostru episcop.
Bătrîna doamnă se cutremură într-atîta de emoţie încît fu nevoită să se aşeze pe un scaun. Soţul se rezemă şi el de speteaza unui fotoliu.
— Vestea asta bună mi s-a adus la cunoştinţă ieri seară, continuă ministrul. Ţinînd să v-o împărtăşesc eu însumi, v-am poftit să veniţi azi-dimineaţă... Hei! mare belea, cinci sute de mii de franci!
Glumea, bucuros că-i vedea atît de tulburaţi. Doamna Charbonnel izbuti în cele din urmă să întrebe cu un glas sugrumat şi timid:
— S-a isprăvit, chiar sigur?... Nu va mai începe din nou procesul?
— Nu, nu, fiţi pe pace. Moştenirea e a voastră.
Şi adăugă cîteva amănunte. Consiliul de stat nu dăduse voie călugăriţelor Sfintei Familii să primească legatul; întrucît existau moştenitori fireşti, anulase testamentul care nu părea să aibă caracterele de autenticitate cerute de lege. Monseniorul Rochart era din cale-afară de înverşunat. Rougon, care îl întîlnise în ajun la colegul său, ministrul Instrucţiei

Publice, rîdea și acum de privirile lui mînioase. Victoria sa asupra prelatului îl bucura nespus.

— Vedeți că nu m-a înghițit, mai zise el. Sînt prea mare... Oh ! nu s-a terminat totul între noi. Se vedea asta după culoarea ochilor lui. E un om care nu uită nimic. Dar asta e treaba mea.

Soții Charbonnel nu știau cum să mai mulțumească, cu temenele peste temenele. Se hotărîră să plece chiar în acea seară. De pe acum îi cuprinsese o vie îngrijorare ; casa verișorului lor Chevassu, din Faverolles, era păzită de o bătrînă servitoare bisericoasă, foarte devotată călugărițelor din congregația Sfintei Familii ; se prea poate ca aflînd de rezultatul procesului, să golească locuința de lucruri. Călugărițele astea sînt în stare de orișice.

— Da, plecați deseară, reluă ministrul. Dacă șchioapătă ceva-cumva, dați-mi de veste.

Îi conduse din nou spre ieșire. Cînd ușa se deschise, observă uimirea de pe toate fețele celor din sala de așteptare ; prefectul de Somme, de Jura și de Cher schimbară între ei priviri și zîmbete pline de înțeles ; cele două doamne de la masă aveau în colțul buzelor o ușoară cută de dispreț. Ridicînd glasul, Rougon spuse tare :

— Îmi veți scrie, nu-i așa ? Știți cît vă sînt de devotat... Și ajungînd la Plassans, spuneți-i mamei că sînt bine sănătos.

Străbătu sala de așteptare, îi însoți pînă la cealaltă ușă, ca să-i înalțe în ochii tuturor, fără să se rușineze că era prieten cu dînșii, făcîndu-și un titlu de mîndrie din faptul că-și trăgea obîrșia din același orășel ca și ei și că putea acum să-i ridice cît poftea. Toți cei care așteptau acolo cu cereri, funcționarii, ploconindu-se în fața lor cînd treceau, salutau rochia de mătase castanie și fracul cu coada în patru colțuri ale perechei Charbonnel.

Reintrînd în cabinet, Rougon îl găsi pe colonel stînd în picioare.

— Pe deseară, zise acesta din urmă. Începe să fie prea cald la dumneata.

Și se aplecă șoptindu-i cîteva cuvinte la ureche.

Era vorba de fiul său Auguste, pe care urma să-l retragă de la liceu, desperat că nu putea să-şi treacă bacalaureatul. Rougon îi făgăduise să-i găsească un loc în ministerul său, deşi se cerea ca fiecare funcţionar să aibă diploma de bacalaureat.

— Ei bine, asta e, adu-l îi răspunse el. Voi trece peste orice dispoziţii legale. Voi găsi eu o chichiţă... Şi îşi va cîştiga o pîine numaidecît, dacă dumneata ţii cu tot dinadinsul.

Domnul Béjuin rămase singur la gura căminului. Îşi trase jilţul, se aşeză în mijloc, parcă fără să-şi dea seama că odaia se golea. Rămînea totdeauna cel din urmă, aşteptînd şi după ce toţi ceilalţi plecau, în nădejdea că s-ar putea să-i cadă vreo pleaşcă.

Merle primi din noul ordinul să-l introducă pe prefectul de Somme. Dar, în loc să se îndrepte spre uşă, se apropie de birou şi grăi cu zîmbetul omului care umblă să se dea bine pe lîngă cineva :

— Dacă excelenţa sa găseşte de cuviinţă să-mi îngăduie, aş vrea să mă achit cît mai grabnic de o mică însărcinare.

Rougon se sprijini în coate pe birou, ca să asculte.

— Sărmana doamnă Correur... Am fost la ea acasă, azi-dimineaţă. Şade în pat, are un buboi, într-un loc foarte... cum să vă spun... şi mare, of, mare cît jumătate de pumn. Nu-i ceva periculos, dar o doare foarte tare, fiindcă are o piele aşa de subţire...

— Ei şi ? întrebă ministrul.

— Am ajutat-o chiar eu pe femeia de serviciu ca s-o întoarcă pe cealaltă parte. Dar am şi eu slujba mea... Şi doamna e foarte îngrijorată, ar fi vrut să vină la excelenţa voastră să afle răspunsul pe care îl aşteaptă. Cînd să plec, m-a chemat din nou, zicîndu-mi că i-aş face un mare bine dacă aş putea să-i aduc răspunsul în astă-seară, după orele de serviciu... Excelenţa sa va avea bunăvoinţa să... !

Ministrul se întoarse calm :

— Domnule d'Escorailles, dă-mi dosarul din dulapul cela.

Era dosarul doamnei Correur, cu scoarțe cenușii, plesnind de atîta material cît conținea: scrisori, proiecte, petiții cu un scris și o ortografie de toate felurile; cereri pentru debite de tutun, de timbre, cereri pentru ajutorare, subvenții, pensii, alocații. Pe toate foile volante doamna Correur adăugase cîte o notă de cinci-șase rînduri, urmată de o iscălitură bărbătească, cu litere de-o șchioapă.

Rougon răsfoia dosarul și se uita la notele scrise de mîna lui, cu creion roșu, în josul paginilor.

— Pensia doamnei Jalaguier e socotită la una mie opt sute de franci, doamnei Leturc i s-a aprobat biroul de tutun... Furniturile doamnei Chardon se aprobă... Încă nimic pentru doamna Testanière... Ah! să-i spui că am rezolvat și cererea domnișoarei Herminie Billecoq. Am vorbit pentru ea, niște doamne îi vor da dota necesară pentru căsătoria ei cu ofițerul care a sedus-o.

— Aduc mii de mulțumiri excelenței sale, zise Merle, ploconindu-se.

Tocmai cînd acesta ieșea, un adorabil cap blond, purtînd o pălărie trandafirie, se ivi în pervazul ușii.

— Pot să intru? se auzi o voce dulce ca de flaut.

Și doamna Bouchard, fără să mai aștepte răspunsul, intră. Nevăzîndu-l pe ușier în sala de așteptare, se îndreptase spre birou. Rougon, care o numea „copila mea scumpă", o pofti să ia loc, după ce ținuse un minut într-ale sale, mîinile ei înmănușate.

— Ce te aduce pe aici? Ceva serios? o întrebă el.

— Da, da, foarte serios, răspunse ea cu un surîs.

Rougon îl chemă pe Merle și-i porunci să nu mai introducă pe nimeni. Domnul d'Escorailles, care isprăvise cu dichisitul unghiilor, se prezentă s-o salute pe doamna Bouchard. Ea îi făcu semn să se aplece și-i vorbi în șoaptă, repede. Tînărul aprobă din cap. Și se duse să-și ia pălăria, zicînd către Rougon:

— Mă duc să mănînc, nu mai e nimic important... Nu e decît locul ăsta de inspector. Va trebui să numiți pe careva.

Ministrul rămase nedumerit, dînd din cap.

— Da, negreşit, trebuie să numesc pe careva... Mi s-au şi propus o sumedenie de nume. Dar nu-mi place să numesc oameni pe care nu-i cunosc.

Şi privea împrejurul său, prin colţurile camerei, să găsească parcă pe acolo pe cineva. Privirea lui căzu pe neaşteptate peste Béjuin, tolănit la gura căminului, tăcut, fără grijă.

— Domnule Béjuin ! strigă el.

Acesta deschise încet ochii, fără să se mişte.

— Vrei să fii inspector ? Să-ţi explic : postul e de şase mii de franci, n-ai nimic de făcut, o funcţie pe care o poţi exercita în acelaşi timp cu atribuţiile dumitale de deputat.

Domnul Béjuin îşi legănă uşor capul. Da, da, primea. Şi după ce pricepu despre ce e vorba, rămase locului încă două minute, uitîndu-se iscoditor în dreapta şi în stînga. Dar presimţi, de bună seamă, că nu putea să se mai ivească nici un alt chilipir în acea dimineaţă, de vreme ce se retrase pe îndelete, abia tîrîndu-şi picioarele, în urma domnului d'Escorailles.

— Iată-ne singuri... Haide, spune despre ce e vorba, scumpa mea copilă ? o întrebă Rougon pe nostima doamnă Bouchard.

Îşi trăsese un fotoliu şi se aşezase în faţa ei, în mijlocul biroului. Se uită la toaleta ei, o rochie de caşmir de India, roz-pal, de o mare gingăşie, care o învăluia ca un halat. Parcă era şi parcă nu era îmbrăcată. Pe braţele sale, pe gît, stofa mlădioasă trăia parcă; iar în moliciunea graţioasă a fustei, printre cute largi, pulpele îşi jucau rotunjimea. Găteala ei dezvăluia o goliciune savant dozată, un vino-încoace fermecător, dintr-adins sporit prin talia ridicată puţin mai sus, scoţîndu-i în relief şoldurile. Şi nici o bucăţică de jupon nu se vedea pe dedesubt, părea fără rufărie, totuşi delicios îmbrăcată.

— Haide, ce-i ? repetă Rougon.

Ea surîdea, nu scotea nici o vorbă. Se lăsa pe spate, cu părul încreţit sub pălăria de culoarea trandafirilor, arătîndu-şi albeaţa umezită a dinţilor, printre buzele întredeschise. Faţa ei gingaşă răspîndea o lenevie alintată, o expresie de rugă fierbinte şi umilă.

— Am să-ţi cer ceva, îngînă ea în cele din urmă.

Apoi, adăugă repede :

— Dar promite-mi mai întîi că ai să-mi îndeplineşti ruga.

El nu făgădui nimic. Vru să ştie mai întîi despre ce era vorba. Nu avea încredere în femei. Şi pe cînd ea se apleca foarte aproape de dînsul, o întrebă :

— E ceva atît de important, încît nu îndrăzneşti să-mi spui ? Trebuie să mi te spovedeşti, nu-i aşa ?... Să purcedem în ordine. E ceva pentru soţul dumitale ?

Ea răspunse nu, dînd din cap şi surîzînd într-una.

— La naiba !... Pentru domnul d'Escorailles cumva ? Aţi pus ceva la cale, vorbind în şoaptă colo, mai înainte.

Ea răspunse iar că nu. Făcu o schimă uşoară, semn limpede că îl îndepărtase intenţionat pe domnul d'Escorailles din cabinet. Pe cînd Rougon căuta să se dumirească, ea trase şi mai aproape fotoliul, atingîndu-i picioarele.

— Ascultă... să nu mă cerţi ; dacă mă iubeşti cîtuşi de puţin... E pentru un tînăr. Nu-l cunoşti ; o să-ţi spun cum îl cheamă imediat, cînd ai să-i faci numirea... O, într-un post fără importanţă. Numai o vorbă să spui, şi-ţi vom fi foarte recunoscători.

— Pentru vreo rubedenie, poate ? întrebă el din nou.

Ea oftă, îl privi cu ochi galeşi, îşi lăsă să-i alunece mîinile aşa încît el să i le ia într-ale lui. Şi îi zise cu glas stins :

— Nu, pentru un prieten... Doamne dumnezeule ! cît sînt de nenorocită !

Se lăsă în voia lui, i se dădea cu totul prin această mărturisire. Era un atac plin de voluptate, de o măiestrie desăvîrşită, savant calculat, ca să-i adoarmă pînă şi cele mai mici scrupule. Un minut crezu chiar că ea inventase această poveste dintr-un rafinament de seducţie, ca el s-o dorească mai tare, proaspăt desprinsă din îmbrăţişarea altuia.

— Dar e foarte rău ! ridică Rougon glasul.

Atunci, repede şi cu un gest obişnuit îi acoperi gura cu mîna ei desmănuşată. Se întinse toată lîngă el. Pleoapele îi cădeau peste ochi, pe faţa ei se întindea o

toropeală de extaz. Cu unul din genunchi își ridica fusta moale, care abia acoperea fina țesătură a unei lungi cămăși de noapte. Stofa întinsă a corsajului vibra de zvîcneala sînului. Cîteva secunde, o simți goală parcă în brațele sale. Și o prinse brutal de talie, o ridică și o înfipse în picioare în mijlocul încăperii, supărîndu-se și ocărînd :

— Mii de draci ! Dă-ți seama ce faci !

Ea, cu buzele palide, stătea în fața lui privindu-l fără să ridice ochii.

— Da, e foarte urît, e o purtare nedemnă ! Domnul Bouchard e un bărbat minunat. Te adoră, are o încredere oarbă în dumneata... Nu, desigur, n-o să te ajut să-l înșeli. Nu vreau, înțelege-mă, nu vreau sub nici un cuvînt. Îți spun verde în față tot ce gîndesc, nu îndrug vorbe goale, frumoasa mea copilă... Uneori, mai ești îngăduitor. Așa, de pildă, mai treacă-meargă dacă...

Se opri, era să-i scape vorba că i-l îngăduia pe domnul d'Escorailles. Încetul cu încetul se liniștea, devenea de-o gravă seriozitate. Văzînd că o apucase un tremur ușor, o așeză pe un scaun ; rămas în picioare, o dojeni zdravăn. Îi rosti chiar o predică după regula cuvenită, cu vorbe bine simțite. Ea păcătuia și împotriva legilor divine și a celor omenești ; călca pe marginea prăpăstiei, făcea de rușine și de ocară căminul familial, își pregătea o bătrînețe roasă de remușcări ; și părîndu-i-se că descoperă un zîmbet în colțurile gurii ei, îi prezentă chiar o imagine a acestei bătrîneți — frumusețea vestejită, inima pustiită pentru totdeauna, rușinea întipărită pe frunte, sub părul încăruntit. Apoi analiză greșeala ei din punct de vedere al societății; în această privință se arătă și mai sever căci dacă firea ei sensibilă era o scuză, desigur că pilda proastă pe care o dădea nu-și putea găsi iertare. Se înverșună începînd să tune și să fulgere împotriva corupției, împotriva desfrînării nerușinate și scandaloase și a dezlănțuirii de patimi ale epocii moderne. În sfîrșit, Rougon reflectă și asupra propriei sale purtări. Era paznicul legilor. Nu putea să abuzeze de puterea sa ca să încurajeze viciul. Avea convingerea că fără

vîrtute nu se poate guverna. Şi încheie zicînd că îşi desfide adversarii să găsească în ocîrmuirea sa vreun act de nepotism, vreo favoare acordată de hatîrul unei legături amoroase.

Nostima doamnă Bouchard îşi plecă fruntea ; făcîndu-se ghem, îl asculta, arătîndu-şi gîtul delicat între panglicile care atîrnau de pălăria ei trandafirie. După ce Rougon îi spuse tot ce avea pe suflet ea se ridică, se îndreptă spre uşă, fără să crîcnească măcar. Dar gata să plece, cu mîna pe clanţă îşi înălţă capul şi prinse din nou a surîde, îngăimînd :

— Se numeşte Georges Duchesne. E funcţionar în secţia soţului meu şi vrea să fie avansat sub-şef.

— Nu, nu, ridică glasul Rougon.

Ea plecă, uitîndu-se lung la dînsul, cu privirea dispreţuitoare a unei femei nebăgate în seamă. Mai zăbovea cîte o clipă, îşi tîra rochia pe jos cu lîncezeală ; tare ar fi dorit să-i lase în suflet, la plecare, părerea de rău că n-o posedase.

Ministrul se înapoie în birou cu înfăţişare obosită. Îi făcuse un semn lui Merle care îl urmă. Uşa rămase întredeschisă.

— Domnul director al ziarului *Voeu national*[1] pe care excelenţa sa l-a chemat, a sosit chiar acum, îl anunţă uşierul cu jumătate de glas.

— Foarte bine ! răspunse Rougon. Dar voi primi mai întîi pe funcţionarii care aşteaptă de multă vreme.

În acel moment, un fecior de casă apăru la uşa care dădea în apartamentele particulare. Anunţă că prînzul era gata şi că doamna Delestang îl aştepta pe excelenţa sa în salon. Ministrul se hotărîse iute.

— Să se servească masa ! Fie ce-o fi ! voi primi mai tîrziu. Crăp de foame.

Îşi întinse gîtul să arunce o căutătură. Sala de aşteptare era tot plină. Nici un funcţionar, nici un petiţionar nu se mişcase din loc. Cei trei prefecţi stăteau de vorbă în colţul lor ; cele două doamne de la masă îşi sprijineau tîmplele în vîrful degetelor, puţin obosite ; aceleaşi capete, în aceleaşi locuri, se înşiruiau, neclintite

---

[1] *Dorinţa naţională* (n. t.).

şi mute, pe lîngă perete, rezemate de spetezele de catifea roşie ale scaunelor. Plecînd din cabinet, dădu ordin lui Merle să reţină pe prefectul de Somme şi pe directorul ziarului *Voeu national.*

Doamna Rougon, cam suferindă, plecase în ajun spre miazăzi unde urma să petreacă o lună ; avea un unchi pe lîngă Pau. Delestang, însărcinat cu o misiune foarte importantă privitoare la o problemă agricolă, se afla în Italia de şase săptămîni. Aşa se făcea că ministrul, cu care Clorinde voia să stea de vorbă pe îndelete, o invitase la prînz la minister, ca pe un burlac.

Il aştepta cu răbdare, răsfoind un tratat de drept administrativ, care se găsea pe o masă.

— Ţi s-or fi lungit urechile de foame, îi zise el voios. Am fost copleşit de treburi în dimineaţa asta.

Şi îi oferi braţul, conducînd-o în sufrageı e, o cameră mare de tot, în care cele două tacîmuri, puse pe o măsuţă, în faţa ferestrei, parcă se pierdeau. Serveau doi lachei înalţi. Rougon şi Clorinde, foarte cumpătaţi amîndoi, mîncară repede : cîteva ridichi, o felie de somn rece, cotlete cu pireu de cartofi şi puţină brînză. Nici nu se atinseră de vin. Rougon, în tot cursul dimineţii, nu bea decît apă. Nu schimbară mai mult de zece vorbe. Cînd cei doi lachei aduseră cafeaua şi lichiorul, după ce strînseră de la masă, tînăra doamnă se adresă lui Rougon cu o uşoară mişcare din sprîncene pe care el o înţelese numaidecît.

— Bine, zise el, lăsaţi-ne. Voi suna.

Lacheii ieşiră. Ea se sculă, scuturîndu-şi uşor cu palma fărîmiturile de pe fustă. Purta o rochie de mătase neagră, foarte largă, încărcată de volane, aşa de complicată, încît parcă era împachetată într-însa ; nu se putea deosebi unde îi erau şoldurile, unde îi era pieptul.

— Ce hală ! zise ea, pornind spre fundul camerei. E un salon pentru nunţi şi banchete de-ale breslelor, sufrageria dumitale !

Şi reveni adăugînd :

— Aş vrea să fumez o ţigară !

— Mă-ă-i! zise Rougon, dar n-am tutun. Eu nu fumez niciodată.

Închizîndu-şi ochii pe jumătate, Clorinde scoase din buzunar o mică tabacheră de mătase roşie brodată cu aur, ca o pungă. Cu vîrful degetelor subţiri, răsuci o ţigară. Apoi, nevoind să sune, porniră o adevărată vînătoare după chibrituri, prin toată camera. În sfîrşit, pe colţul unei etajere pentru vase găsiră trei chibrituri pe care ea le apucă cu băgare de seamă. Şi, cu ţigara în gură, întinsă din nou în jilţul ei, începu să-şi bea cafeaua, sorbind cîte puţin, privindu-l pe Rougon drept în faţă, cu un zîmbet.

— Ei bine, sînt cu totul la dispoziţia dumitale, zise acesta zîmbind şi el. Voiai să-mi vorbeşti, să stăm de vorbă.

Ea făcu o schimă de nepăsare.

— Da. Am primit o scrisoare de la soţul meu. Se plictiseşte grozav la Turin. E foarte bucuros că i s-a dat această misiune, mulţumită dumitale; dar nu doreşte să fie uitat acolo... Vom vorbi însă despre asta imediat. Nu-i nici o grabă.

Începu iar să fumeze şi să-l privească cu zîmbetul ei supărător. Rougon, încetul cu încetul, se obişnuise să se întîlnească cu ea, fără să-şi mai pună întrebările care, altădată, îi aţîţau viu curiozitatea. Clorinde îşi găsise în cele din urmă un loc între tabieturile lui, o accepta acum ca pe o figură cunoscută, rînduită undeva, ale cărei ciudăţenii nu-i mai pricinuiau nici o tresărire de uimire. Dar, ce-i drept, nu ştia încă nimic precis despre ea, îi era tot atît de necunoscută ca şi în prima zi. I se părea că avea multe ipostaze, era copilăroasă şi profundă, naivă mai adeseori, deosebit de ageră la minte cîteodată, cînd foarte blajină, cînd foarte rea. Cînd rămînea surprins de vreun gest al ei, de vreun cuvînt căruia nu-i găsea nici o explicaţie, dădea din umeri ca un bărbat tare şi spunea că toate femeile erau la fel. Credea că prin asta îşi dovedea un adînc dispreţ pentru femei, ceea ce o făcea pe Clorinde să zîmbească subţire, un zîmbet discret şi crud, în care îşi arăta vîrful dinţilor, de-o albeaţă sclipitoare, între buzele ei roşii.

— De ce mă priveşti aşa? o întrebă el în cele din urmă, stînjenit de acei ochi mari deschişi asupra lui. Am ceva care nu-ţi place!

Un gînd ascuns luci în adîncul ochilor Clorindei şi două cute dădură gurii sale o mare asprime. Dar îi reveni pe loc rîsul răpitor şi slobozind fumul în şuviţe subţiri, îngăimă :

— Nu, nu, te găsesc foarte bine... Mă gîndeam la ceva, scumpul meu. Ştii că ai avut un noroc straşnic?

— Cum asta?

— Fără îndoială... Iată-te pe culmea pe care voiai s-o atingi. Toată lumea te-a ajutat şi evenimentele înseşi te-au slujit.

Cînd să răspundă, se auzi o bătaie la uşă. Clorinde, cu o mişcare instinctivă, îşi ascunse ţigara la spate. Bătuse în uşă un funcţionar care voia să comunice excelenţei sale o telegramă foarte urgentă. Rougon, cu un aer posac, citi telegrama şi indică funcţionarului în ce sens să întocmească răspunsul. Apoi, închise uşa cu violenţă, şi aşezîndu-se din nou, zise :

— Da, am avut prieteni foarte devotaţi. Îmi dau silinţa să nu uit acest lucru... Ai dreptate, trebuie să fiu recunoscător pînă şi evenimentelor. Oamenii nu pot adesea nimic, dacă evenimentele nu-i ajută.

Şi rostind aceste vorbe cu o voce înceată, se uită la ea, cu pleoapele sale grele lăsate, ascunzîndu-şi pe jumătate privirea cu care o studia. De ce vorbea despre norocul lui? Ce ştia ea despre evenimentele prielnice la care făcea aluzie? Să-i fi spus Du Poizat ceva? Dar văzînd-o surîzătoare şi visătoare, cu faţa parcă înviorată de ceea ce senzualitatea ei îşi aducea aminte, simţea că e absorbită de o altă preocupare; de bună seamă că nu ştia nimic din ceea ce se petrecuse. El însuşi nu ţinea minte, se ferea să răscolească prea în adîncul memoriei. De la o vreme, o anumită oră a vieţii sale îi părea foarte încurcată. Ajunsese să fie convins că-şi datora într-adevăr înalta situaţie devotamentului prietenilor săi.

— Nu voiam să fiu nimic, m-au împins fără voia mea, continuă el. În sfîrşit, lucrurile s-au desfăşurat

cît se poate de bine. Dacă izbutesc să-i răsplătesc întrucîtva, voi fi mulţumit.

Îşi isprăvi de băut cafeaua. Clorinde răsucea o a doua ţigară.

— Îţi aminteşti? Vorbi ea încet, acum doi ani după ce părăsiseşi Consiliul de stat ţi-am cerut să-mi spui motivul acelei isprăvi. Făceai pe vicleanul pe atunci! Dar acum, ai putea să-mi spui... Aide, fii sincer, între noi vorbind, aveai un plan definitiv stabilit.

— Ai întodeauna un plan, răspunse el, cu dibăcie. Simţeam că o să cad şi am preferat să sar eu singur.

— Şi planul dumitale s-a împlinit, lucrurile au mers întocmai cum le-ai prevăzut?

Clipi din ochi ca un cumătru care se simte la largul său.

— Ei nu, ştii doar şi dumneata că lucrurile nu merg aşa... Totul e să reuşeşti!

Se întrerupse oferindu-i lichioruri.

— Iei curaçao sau chartreusă?

Ea acceptă un păhăruţ de chartreusă. Pe cînd turna, se auzi iar o bătaie la uşă. Clorinde îşi ascunse din nou ţigara, cu un gest de enervare. Rougon, furios, fără a lăsa sticluţa din mînă, se ridică. De data aceasta, i se aduse o scrisoare sigilată, cu o mare pecete. O străbătu dintr-o privire şi vîrînd-o într-un buzunar al redingotei, zise:

— Ei bine! Să nu mă mai tulbure nimeni, ne-am înţeles?

Clorinde, după ce el se aşeză din nou în faţa ei, îşi muie buzele în lichior, sorbindu-l picătură cu picătură şi îl privi pe sub gene, cu ochi plini de strălucire. O cuprinsese iar acea înduioşare care îi îndulcea trăsăturile. Şi, cu amîndouă coatele sprijinite pe masă, îi şopti:

— Nu, dragul meu, n-ai să ştii niciodată tot ce s-a făcut pentru dumneata.

El se apropie, se sprijini la rîndul său în coate, vorbind cu glas tare, repede:

— Uite, e adevărat, ia spune-mi ce-a fost! Acum nu mai avem de ce umbla cu secrete, nu-i aşa?... Spune-mi, zău, ce-aţi făcut?

Ea răspunse cu un nu lung din bărbie, strîngîndu-şi ţigara între buze.

— E deci ceva grozav ? Vă temeţi poate că n-o să mă pot plăti de tot ce vă sînt dator ?... Aşteaptă, am să încerc să ghicesc... Te pomeneşti că îţi fi cerut papei niţică sfîntă grijanie şi mi-ţi fi turnat-o în cana cu apă fără să bag eu de seamă ?

Dar gluma aceasta o supără. Il ameninţă că pleacă dacă mai vorbeşte aşa.

— Nu-ţi bate joc de religie, zise ea, că te loveşte o nenorocire.

Apoi, calmă, alungînd cu mîna fumul de ţigară pe care îl slobozea, şi care i se păru că-l supăra pe Rougon, continuă, cu un glas schimbat :

— Am văzut multă lume. Ţi-am făcut mulţi prieteni.

Simţea o pornire drăcească să-i povestească totul. Dorea să-i spună cum lucrase ea la izbînda lui. Această mărturisire era o primă satisfacţie, după atîta vreme de cînd prinsese pe dînsul o pică tăinuită cu multă răbdare. Dacă el ar fi stăruit, i-ar fi dat amănunte precise. Această întoarcere la trecut o făcea să rîdă, aproape ca scoasă din minţi, cu pielea caldă şi poleită de-o uşoară năduşeală.

— Da, da reveni ea, a trebuit să mă dau bine pe lîngă atîţia duşmani aprigi ai ideilor dumitale, scumpul meu.

Rougon pălise tare de tot. Inţelesese.

— A ! exclamă el pur şi simplu.

Se străduia să evite acest subiect. Dar, cu obrăznicie, calmă, ea îşi înfigea în ochii lui privirea scormonitoare, rîzînd cu-n rîs plin de viaţă. El cedă şi o întrebă :

— Cu domnul de Marsy, nu-i aşa ?

Ea răspunse da, făcînd semn din cap, aruncînd peste umăr o pală de fum de ţigară.

— Cu cavalerul Rusconi ?

Răspunse iarăşi da.

— Cu domnul Lebeau, cu domnul de Salneuve, cu domnul Cuyot-Laplanche ?

Răspundea mereu da. La numele domnului de Plouguern, protestă. Cu acesta nu. Şi îşi goli păhăru-

țul de lichior, plesnindu-și repede limba de cerul gurii, cu înfățișarea unei femei victorioase.

Rougon se ridicase de la locul său. Se duse în fundul camerei, reveni în spatele Clorindei și-i strigă în ceafă :

— De ce nu și cu mine, atunci ?

Ea se întoarse brusc, de teamă să nu cumva s-o sărute pe păr.

— Cu dumneata ? nu-mi folosea la nimic ! Pentru ce, cu dumneata ?... E stupid ceea ce spui. Pe dumneata nu era nevoie să te cîștig în favoarea cauzei dumitale.

Cum el o privea, foc și pară de mînie, ea izbucni într-un hohot de rîs.

— Vai, nevinovatul ! nu se poate nici măcar glumi cu el, crede tot ce-i spui... Care va să zică, scumpule, mă crezi în stare să am asemenea legături ? Și încă de dragul dumitale! De altminteri, dacă aș fi săvîrșit asemenea ticăloșii, nu ți le-aș fi mărturisit, bineînțeles... Nu, într-adevăr, ești nostim !

Rougon rămase o clipă uluit, își pierduse cumpătul. Dar felul ei ironic de a dezminți cele spuse, o făcea mai provocătoare ; și întreaga sa făptură, rîsul care îi sălta pieptul, văpaia din ochi, repetau mărturisirile făcute, spuneau mereu da. El întinse brațele s-o prindă de mijloc, dar se auzi bătînd în ușă, a treia oară.

— La naiba! exclamă ea cu voce joasă, nu mai ascund țigara.

Un ușier intră, într-un suflet, gîngăvind că excelența sa ministrul de Justiție cerea să-i vorbească excelenței sale ; și se uita cu coada ochiului la doamna care fuma.

— Spune că am plecat ! zise Rougon. Nu sînt aici pentru nimeni, ai înțeles ?

După ce ușierul se retrase, pășind de-a-ndaratelea și salutînd, el se înfurie, izbi cu pumnii în mobile. Nu-l lăsau nici să răsufle ; în ajun chiar, îl urmăriseră pînă în odăița de toaletă, unde se rădea. Clorinde, cu un pas hotărît, se îndreptă spre ușă.

— Le vin eu de hac ! zise ea. Nimeni n-o să ne mai tulbure liniștea.

Luă cheia, o vîrî înăuntru şi încuie de două ori.

— Haide. Bateţi de acum cît veţi vrea.

Şi se puse să răsuciască o a treia ţigară, stînd în picioare, la fereastră. Rougon îşi închipui că în clipa aceea era gata să se lase în voia lui. Se apropie şi îi şopti din spate:

— Clorinde!

Ea nu se mişcă şi el începu din nou cu un glas şi mai scăzut:

— Clorinde, de ce nu vrei tu?

Acest tu o lăsă rece. Zise nu din cap, dar foarte vag, de parcă voise să-l încurajeze, să-l mai îmboldească. Nu îndrăznea să se atingă nici de vesmintele ei, intimidat deodată, cerîndu-i îngăduinţa, ca un şcolar pe care primul succes la femei îl paralizează. Totuşi în cele din urmă o sărută cu violenţă pe ceafă, la rădăcina părului. Ea se întoarse pe loc, toată numai dispreţ, strigînd la dînsul:

— Ce, iar te-apucă, dragul meu. Credeam că ţi-a trecut... Caraghios bărbat, n-am ce zice! Săruţi femeile după optsprezece luni de chibzuială.

El, cu capul lăsat în jos, năpustindu-se asupra ei, îi prinsese o mînă pe care o săruta s-o mănînce, nu altceva. Ea o lăsa în voia lui, dar continua să-şi bată joc de dînsul, fără să se supere.

— Numai să nu-mi muşti degetele, atîta îţi cer...Ah! n-aş fi crezut una ca asta despre dumneata! Ce cuminte te făcuseşi cînd veneam să te văd în strada Marbeuf! Şi iată-te din nou ca înnebunit, numai fiindcă ţi-am povestit nişte mîrşăvii, care nu mi-au trecut niciodată prin cap, mulţumesc lui dumnezeu! Ei bine, în ce hal ai ajuns, scumpul meu!... Eu am uitat de mult. E o poveste de cînd bunica. Dumneata n-ai vrut să mă ai, nu te mai vreau nici eu.

— Ascultă-mă, tot ce-mi ceri, şopti el. Fac orice, îţi dau tot.

Dar ea spunea într-una nu, pedepsindu-l să sufere în toată fiinţa lui pentru dispreţul de altădată, încercînd astfel prima ei răzbunare. Dorise să-l vadă atotputernic pentru ca să-l refuze, înfruntînd astfel forţa lui bărbătească.

— Niciodată, niciodată! repetă ea de cîteva ori. Nu-ţi mai aminteşti, se vede? Niciodată!

Atunci, Rougon se tîrî în mod ruşinos la picioarele ei. Ii luase fustele în braţe, îi săruta genunchii prin mătase. Nu era rochia moale a doamnei Bouchard, ci un pachet de stofe de o grosime enervantă şi care totuşi îl îmbăta cu aroma lui. Ea, ridicînd din umeri, îi lăsa în voie poala fustei. Dar el devenea îndrăzneţ, îşi cobora mîinile tot mai jos, căuta picioarele la marginea volanului.

— Bagă de seamă! zise ea cu o voce domoală.

Şi cum el îşi tot vîra mîinile, îi lipi de frunte vîrful aprins al ţigării. El se trase îndărăt scoţînd un ţipăt, vru din nou să se năpustească asupra ei. Dar ea îi scăpase din mîini şi apucase firul clopoţelului lipit de perete, lîngă cămin. Şi ridică glasul:

— Sun şi am să spun că dumneata m-ai încuiat!

Rougon se întoarse pe călcîie, cu pumnii la tîmple, cu trupul scuturat de un fior adînc. Şi cîteva secunde rămase nemişcat, temîndu-se să nu-şi iasă din minţi. Se înţepeni, ca să se liniştească dintr-o dată; urechile îi ţiuiau, ochii erau orbiţi de flacări roşii.

— Sînt o brută, zise el îngăimat. E stupid.

Clorinde rîdea cu înfăţişarea triumfătoare, făcîndu-i morală. Greşea rău dispreţuind femeile; mai tîrziu îşi va da seama că sînt şi femei foarte tari. Apoi, reveni la tonul ei de femeie de treabă:

— Nu sîntem supăraţi, ce zici?... Vezi, să nu-mi mai ceri niciodată aşa ceva. Nu vreau, nu-mi place.

Rougon se plimba, ruşinat în propriii săi ochi. Ea dădu drumul cordonului clopoţelului şi se aşeză din nou la masă, unde îşi pregăti un pahar de limonadă.

— Am primit eri o scrisoare de la soţul meu, începu ea liniştită. Aveam atîtea treburi în dimineaţa asta, încît nu mi-aş mai fi ţinut cuvîntul să prînzim împreună dacă n-aş fi vrut cu tot dinadinsul să-ţi arăt scrisoarea. Iat-o, ia-o... Iţi reaminteşte de făgăduielile date.

El luă scrisoarea, o citi plimbîndu-se, o aruncă pe masă, în faţa ei, cu o schimă de plictiseală.

— Ei? întrebă ea.

Dar el nu scoase nici o vorbă. Stătea gîrbovit și căsca ușor.

— E un prost, zise în cele din urmă.

Ea se simți foarte jignită. De la o vreme, nu mai îngăduia nimănui să pună la îndoială priceperea și destoinicia soțului ei. Își lăsă capul în jos o clipă, înfrînînd ușoarele tresăriri de revoltă care îi frămîntau mîinile. Încetul cu încetul, scuturîndu-se de supunerea ei de discipol, părea că ia de la Rougon destulă forță ca să-l înfrunte ca un adversar de temut.

— Dacă am arăta această scrisoare, ar fi un om sfîrșit, zise ministrul, ispitit să se răzbune pe soț împotriva soției. Ah, omul nostru nu-i chiar ușor de plasat într-o slujbă.

— Exagerezi, dragul meu, începu ea după o scurtă tăcere. Altădată, jurai că-l așteaptă cel mai fr· mos viitor. Are calități foarte serioase și foarte solide Ți-o spun, nu oamenii cu adevărat puternici ajung la cea mai bună situație!

Rougon își continua plimbarea. Dădea din umeri.

— E în interesul dumitale să intre în guvern. Vei avea în el un prieten. Dacă într-adevăr ministrul Agriculturii și al Comerțului se retrage din motive de sănătate, cum se zice, ai un prilej minunat. Soțul meu e destoinic și misiunea sa în Italia îl recomandă atenției împăratului... După cum știi, împăratul ține foarte mult la el, se înțeleg, bine, au aceleași idei... Un cuvînt al dumitale ar rezolva repede totul.

Rougon se mai plimbă de două-trei ori în sus și în jos, fără să-i răspundă. Apoi, oprindu-se în fața ei:

— Vreau, cum să nu, la urma urmelor... Am făcut unele și mai boacăne... Dar o fac numai și numai pentru dumneata. Aș vrea să te îmbunez. Ei, ce zici? Nu ești croită să fii bună. Nu-i așa că-i porți omului pică, pînă în pînzele albe?

Glumea. Începu și ea să rîdă, repetînd:

— Da, da, îi port o pică... Nu uit nimic.

Apoi, Clorinde dînd să plece, o reținu o clipă la ușă. În două rînduri își strînseră tare degetele, fără să-și spună vreun cuvînt.

Rămas singur, Rougon se întoarse îndată în cabinet. Încăperea aceea mare era goală. Se aşeză la birou, cu coatele pe marginea mapei cu sugativă, răsuflînd în tăcere. Pleoapele îi cădeau ; într-o somnolenţă visătoare, piroti aproape zece minute. Dar tresări, îşi întinse braţele şi sună. Merle îşi făcu apariţia.

— Domnul prefect de Somme, tot mai aşteaptă, nu-i aşa ?... Pofteşte-l să intre.

Prefectul de Somme, mărunţel, intră, palid şi surîzător, îndreptîndu-se din talie. Îşi salută ministrul ceremonios. Rougon, cam buimăcit, aşteptă. Îl rugă să ia loc.

— Să vă spun domnule prefect, pentru ce v-am dat ordin să vă prezentaţi. Trebuie să primiţi unele instrucţiuni prin viu grai... Nu vi-i necunoscut faptul că partidul revoluţionar începe să scoată capul. Am fost la două degete de o catastrofă înspăimîntătoare. Ce să mai vorbim, ţara cere linişte, vrea să simtă asupra ei energica ocrotire a guvernului. La rîndul său, maiestatea sa împăratul s-a hotărît să dea cîteva pilde, fiindcă în momentul de faţă s-a abuzat foarte mult de bunătate sa...

Vorbea domol, răsturnat în adîncul fotoliului, jucîndu-se cu o pecete mare cu mîner de agată. Prefectul aproba fiecare crîmpei de frază cu o vie mişcare din cap.

— Departamentul dumitale, continuă ministrul, este unul din cele mai proaste. Putreziciunea republicană...

— Mi-am dat toate silinţele... încercă să se apere prefectul.

— Nu mă întrerupe... Se impune o represiune de care să se ducă pomina. Ca să mă înţeleg cu dumneata asupra acestui subiect, de asta am dorit să te văd... Noi am pus aci la cale o acţiune, am întocmit o listă...

Şi căută printre hîrtiile sale. Luă un dosar şi-l răsfoi.

— A trebuit să repartizăm pe toată Franţa numărul arestărilor socotite necesare. Cifra pe fiecare departament e proporţională cu lovitura pe care vrem s-o dăm... Ţineţi seamă de intenţiile noastre. Astfel, în Haute-Marne, unde republicanii sînt o infimă minori-

tate, trei arestări numai, sînt de ajuns... în Meuse, dimpotrivă, numărul arestărilor se ridică la cincisprezece... Cît despre departamentul dumitale, Somme, nu-i așa ? am spus Somme...

Întorcea foile, clipea din pleoapele lui mari. În sfîrșit, ridicînd capul îl privi pe funcționar drept în față.

— Domnule prefect, dumneata ai de făcut douăsprezece arestări.

Omulețul palid se ploconi, repetînd :

— Douăsprezece arestări... Am înțeles foarte bine ce-a spus excelența sa.

Dar rămăsese perplex, cuprins de un ușor tremur pe care ținea să-l ascundă. După cîteva minute de conversație, cînd ministrul ridicîndu-se în picioare îi spuse că poate pleca, prefectul se încumetă să întrebe :

— Excelența sa ar putea să-mi desemneze persoanele ?...

— Oh ! arestează pe cine vrei !... Nu mă pot ocupa eu de aceste amănunte. Ar însemna să mă împovărez peste puteri. Și trebuie să pleci deseară ; vei purcede la arestări chiar mîine dimineață... Ah ! totuși, sfatul meu e să izbești cu toată străşnicia sus. Ai destui acolo, avocați, negustori, farmaciști, care se îndeletnicesc cu politica. Pe ăștia toți bagă-mi-i la răcoare. Va avea mai mult efect.

Prefectul își trecea palma peste frunte, cu un gest de îngrijorare, scociorîndu-și de pe acum memoria, ca să dea de numele avocaților, negustorilor, farmaciștilor. Clătina mereu din cap în semn de aprobare. Dar Rougon era, fără îndoială, nemulțumit de atitudinea lui șovăitoare.

— Nu pot să-ți ascund, reluă el conversația, că majestatea sa este foarte nemulțumită în momentul de față de personalul administrativ. S-ar putea să aibă loc în curînd o mare mișcare în rîndurile prefecților. Avem nevoie de oameni foarte devotați, în împrejurările grave prin care trecem.

Fraza căzu ca o lovitură de bici.

— Excelența sa poate să se bizuie pe mine, exclamă prefectul. Mi i-am și ales în gînd pe ai mei : am un farmacist din Péronne, un negustor de pînzeturi și un

fabricant de hîrtie din Doulens; cît despre avocaţi, nu ducem lipsă, sînt un adevărat flagel... oh! vă asigur excelenţă că-i voi găsi pe cei doisprezece... Sînt un vechi servitor al Imperiului.

Mai vorbi despre salvarea ţării şi plecă salutînd pînă la pămînt. Ministrul, în spatele lui, îşi legănă trupul său mare cu o expresie de îndoială; nu avea încredere în oamenii mici la stat. Înainte de a se aşeza pe scaun, trase pe listă o linie roşie peste cuvîntul Somme. Cu mai mult de două treimi din departamente isprăvise. În birou stăruia tăcerea înăbuşită de draperiile verzi, năclăite de praf şi mirosul de rînced al trupului gras al lui Rougon, care umplea toată încăperea.

Sunîndu-l pe Merle din nou, se supără văzînd că sala de aşteptare era tot plină. I se păru chiar că le cunoaşte pe cele două doamne de la masă.

— Ţi-am spus să-i expediezi pe toţi, strigă el. Eu plec, nu mai pot primi pe nimeni.

— Domnul director de la ziarul *Voeu national* e aici, mormăi uşierul.

Rougon uitase de dînsul. Îşi împreună mîinile la spate şi dădu ordin să-l introducă. Era un bărbat de vreo patruzeci de ani, îmbrăcat cu multă, prea multă îngrijire, cu o înfăţişare de om îndesat.

— Ah, iată-vă şi pe dumneavoastră domnule, zise ministrul cu o voce aspră. Nu se poate ca lucrurile să mai meargă aşa ca pînă acum, ţin să vă înştiinţez din timp.

Şi plimbîndu-se într-una, arunca în spinarea presei tot felul de grosolănii. Ea strica toată buna orînduială, ea corupea moravurile, ea împingea la tulburări. Avea mai mare groază de gazetari decît de bandiţii care ies şi ucid la drumul mare; de-o lovitură de pumnal te vindeci, pe cînd de loviturile trase cu condeiul, nu, astea sînt otrăvite; şi găsi apropieri şi mai surprinzătoare. Pe măsură ce vorbea se enerva, se frămînta aprins de mînie, îşi rostogolea glasul cu un bubuit de tunet. Directorul, ţinut în picioare, îşi pleca, umil, capul, sub aprigă furtună, ca încremenit. În cele din urmă întrebă:

— Dacă excelenţa sa ar binevoi să-mi explice ; nu, nu înţeleg pentru ce...

— Cum pentru ce ? strigă Rougon întărîtat la culme. Se repezi, întinse ziarul pe birou, arătînd cu degetul coloanele pline de semne şi tăieturi făcute cu creion roşu.

— Nu găseşti zece rînduri care să nu merite cuvinte de ocară. În articolul vostru de fond s-ar părea că puneţi la îndoială infailibilitatea guvernului cînd e vorba de represalii. În acest articolaş din pagina a doua s-ar părea că faceţi aluzie la persoana mea, vorbind despre parveniţii al căror triumf se răsfaţă în obrăznicie. La „fapte diverse" se tăvălesc numai fapte murdare, atacuri stupide împotriva aristocraţiei.

Directorul, înspăimîntat, îşi împreuna mîinile, se silea să arunce şi el cîte o vorbă.

— Mă jur înaintea excelenţei sale că... Sînt deznădăjduit că excelenţa sa a putut să mă bănuiască o clipă... Pe mine, care am pentru excelenţa sa o aşa de vie admiraţie încît...

Dar Rougon nici nu-l asculta.

— Şi e foarte rău, domnule, că toată lumea ştie de legăturile voastre cu guvernul. Cum să ne mai respecte celelalte ziare, dacă acelea pe care le plătim nu ne respectă ?... De dimineaţă toţi prietenii s-au grăbit să-mi spună cît sînt de indignaţi de aceste mîrşăvii.

Atunci directorul începu să ridice şi el vocea ca şi Rougon. Articolele despre care era vorba nu trecuseră pe sub ochii lui. Dar îi va da afară pe toţi redactorii. Dacă excelenţa sa e de părere, va trimite în fiecare dimineaţă excelenţei sale toate paginile ziarului, după ultima corectură. Rougon, uşurat, refuză : n-avea timp de aşa ceva. Şi pe cînd îl conducea pe director spre uşă, deodată, Rougon se răzgîndi :

— Uitam. Foiletonul vostru e scîrbos... Acea femeie bine crescută, care îşi înşală soţul, este un argument îngrozitor împotriva educaţiei alese. Nu trebuie să dăm prilej lumii să spună că o femeie cumsecade poate să comită o greşeală.

— Foiletonul a avut foarte mare răsunet, îngăimă directorul îngrijorat din nou. L-am citit, mi s-a părut foarte interesant.

— Ah! l-ai citit... Ei bine, nenorocita aceea are oare mustrări de cuget la sfîrșit ?

Directorul își duse mîna la frunte, uluit, încercînd să-și aducă aminte.

— Mustrări de cuget ? Nu, cred că nu.

Rougon deschisese ușa. O închise după el, strigînd :

— Trebuie să aibă numaidecît mustrări de cuget!... Cereți autorului să adauge mustrările de cuget !

X

Rougon îi scrisese lui Du Poizat şi domnului Kahn, să-l scutească de plictiseala unei recepţii oficiale la porţile oraşului Niort. Sosi acolo într-o sîmbătă seară, la ceasurile şapte, şi descinse de-a dreptul la prefectură, cu gîndul să se odihnească pînă a doua zi la prînz ; era peste măsură de obosit. Dar după cină, veniră cîteva persoane. Vestea sosirii ministrului făcuse repede înconjurul oraşului. Se deschise salonaşul de lîngă sufragerie ; se organiză o scurtă serată. Rougon, în picioare între cele două ferestre, fu nevoit să-şi înăbuşe căscatul şi să răspundă, în chip prietenos chiar, urărilor de bun sosit.

Un deputat al departamentului, avocatul care urmase domnului Kahn la candidatura oficială, apăru primul, înspăimîntat, îmbrăcat în redingotă, cu pantaloni de culoare deschisă ; se scuză, explică apoi că întorcîndu-se pe jos de la una din fermele sale, ţinuse, cu orice preţ, să salute imediat pe excelenţa sa. Apoi, se ivi un omuleţ scund şi gras, într-o haină neagră cam strîmtă, cu mănuşi albe, cu o înfăţişare ceremonioasă şi foarte mîhnită. Era primarul adjunct. Îi dăduse mai adineauri de ştire fata în casă. Repetă că domnul primar va fi peste măsură de necăjit ; domnul primar care, informat că excelenţa sa va sosi a doua zi dimi-

neață, se găsea la proprietatea sa din Varades, la zece kilometri. În spatele adjunctului se perindară încă șase domni, cu picioare mari, mîini bulucănoase, cu fețe lătărețe și masive; prefectul îi prezintă ca distinși membrii ai Societății de statistică. În sfîrșit, sosi directorul liceului cu doamna, o delicioasă blondă de douăzeci și opt de ani, o pariziană ale cărei toalete stîrneau o adevărată revoluție în Niort. Ea se plînse amarnic lui Rougon de viața din provincie.

În răstimp, domnul Kahn, care luase cina cu ministrul și prefectul, era mereu întrebat asupra solemnității de a doua zi dimineață. Urmau să plece la o leghe de oraș, în cartierul zis al Morilor, la intrarea tunelului proiectat pentru calea ferată Niort-Angers; acolo excelența sa ministrul de Interne avea să aprindă fitilul primei mine. Spectacol foarte emoționant. Rougon făcea pe modestul. Ținea pur și simplu să onoreze cu prezența lui întreprinderea din greu înjghebată a unui vechi prieten. De altminteri, se socotea drept copil de suflet al departamentului Deux-Sèvres care pe vremuri îl trimisese în Adunarea legislativă. Ce-i drept, în această călătorie, făcută după sfatul stăruitor al lui Du Poizat, voia să se arate în toată puterea sa foștilor lui alegători, asigurîndu-și astfel candidatura, dacă vreodată va fi nevoie să intre în corpul legislativ.

Pe ferestrele salonașului se vedea orașul întunecat și adormit. Nu se mai iveau alte persoane. Se aflase prea tîrziu despre sosirea ministrului. Asta însemna un triumf pentru zeloșii care apucaseră să vină acolo. Nici prin gînd nu le trecea să-l părăsească pe înaltul oaspete; le creștea inima de mulțumire că ei, cei dintîi, aveau parte de prezența excelenței sale, la o reuniune intimă de puține persoane. Adjunctul repeta mai tare, cu un glas tînguitor, care trăda însă o mare bucurie:

— Dumnezeule! ce supărat va fi domnul primar!... Și domnul președinte! Și domnul procuror imperial! și toți domnii ceilalți!...

Către ceasurile nouă însă, îți venea să crezi că întreg orașul năvălise în vestibul. Se auzi un zgomot foarte mare de pași. Apoi, un servitor anunță că domnul comisar-șef dorea să prezinte omagii excelenței sale. Și

intră Gilquin, un Gilquin falnic, în frac, purtînd mănuşi de un galben deschis şi botine de şevro. Du Poizat îi găsise slujbă în departamentul său. Gilquin, foarte cuviincios, nu rămăsese decît cu obiceiul de a-şi legăna umerii într-un fel cam îndrăzneţ, cînd într-o parte cînd într-alta, şi cu mania de a nu se despărţi de pălărie; o ţinea lipită de şold, cu capul dat uşor pe spate, într-o atitudine studiată după o gravură care împodobea în mod obişnuit pereţii oricărui atelier de croitorie. Se aplecă în faţa lui Rougon, îngăimînd cu o umilinţă exagerată:

— Sper că excelenţa sa, cu care am avut onoarea să mă întîlnesc de mai multe ori la Paris, binevoieşte să-şi aducă aminte de mine.

Rougon zîmbi. Vorbiră un minut. Gilquin trecu apoi în sufragerie, unde urma să se servească ceaiul. Dădu acolo peste domnul Kahn, pe cale să revizuiască, pe un colţ al mesei, lista invitaţilor pentru a doua zi. În salonaş se discuta acum despre marea putere a ocîrmuirii. Du Poizat, în picioare lîngă Rougon, ridică în slăvi Imperiul: şi îşi făceau urări ca şi cum s-ar fi felicitat pentru o operă personală, de faţă fiind oficialităţile din Niort, rămase cu gura căscată, într-o respectuoasă admiraţie.

— Mari şmecheri dulăii ăştia! mormăi Gilquin, care urmărea scena pe uşa întredeschisă.

Şi turnîndu-şi rom în ceai, împinse cotul domnului Kahn. Du Poizat, slab şi înflăcărat, cu dinţii săi albi, pocit aşezaţi, şi cu o faţă de copil pătimind de friguri, pe care biruinţa împrăştiase o văpaie, stîrnea rîsul voios al lui Gilquin, care îl găsea „foarte reuşit".

— Ehehei! să-l fi văzut cînd a sosit în departament! continuă el cu glas scăzut. Eram cu el. Cînd călca, bătea talpa furios de tot. Aida de, avea multe pe inimă împotriva oamenilor de aici. De cînd prefectura e a lui, se răzbună pe tot ce a suferit în copilărie. Şi cetăţenilor care l-au cunoscut pe bietul om de altădată nu le vine astăzi să surîdă cînd trece pe lîngă dînşii, te asigur de asta!... Oh, e un prefect de nădejde, un om care-şi caută de treabă. Nu seamănă de fel cu acel Langlade pe care l-am înlocuit, un băiat cu tre-

cere la temei, blond ca o fată... Am găsit fotografii de femei foarte decoltate pînă şi în dosarele din birou.

Gilquin tăcu o clipă. I se părea că dintr-un colţ al salonaşului soţia directorului de liceu îl sorbea cu privirea. Şi ca să-şi desfăşoare farmecul bustului său, se aplecă să-i spună iar ceva domnului Kahn.

— Ţi s-a povestit întrevederea lui Du Poizat cu tatăl său? Oh! e întîmplarea cea mai de haz din lume... Bătrînul e un fost portărel care a adunat o comoară împrumutînd bani cu camătă pe termen scurt şi care trăieşte acum ca un huhurez într-o înfundătură de casă dărăpănată, cu flinte încărcate la intrare... Du Poizat, căruia de zeci de ori i-a menit a moarte pe eşafod, visa de multă vreme să-l zdrobească. Mai ales de asta dorise să fie prefect în partea locului... Într-o dimineaţă deci, Du Poizat al nostru îşi aruncă în spinare uniforma de zile mari şi sub cuvînt că se află în inspecţie, ciocăni la uşa bătrînului. Au parlamentat mai bine de un sfert de ceas. În cele din urmă bătrînul deschise. Un moşneguţ foarte palid privea ca buimăcit la feluritele fireturi ale uniformei. Şi ştiţi ce i-a grăit el, între alte cîteva vorbe, cînd a aflat că feciorul-său era prefect? „Ehehei, Léopold, să nu mai trimiţi să-mi ceară dăjdii!" Dar atît, nici un fel de tulburare, nici uimire pe faţa lui... Du Poizat a plecat de la tatăl său strîngînd din buze, alb la faţă ca un prosop. Liniştea asta a bătrînului îl scotea din sărite. Asta e unul pe care n-o să poată pune şaua niciodată!

Domnul Kahn dădu discret din cap. Îşi vîrîse lista invitaţilor în buzunar şi luase şi el o ceaşcă de ceai, aruncînd cîte-o privire în salonul de alături.

— Rougon doarme de-a-n picioarele, zise el. Nătărăii ăştia ar trebui să-l lase să plece la culcare. Ca s-o ducă la tăvăleală mîine.

— Nu l-am mai văzut de mult, făcu Gilquin. S-a îngrăşat. Apoi, coborînd şi mai tare glasul, continuă. Ce şmecheri, băieţii ăştia!... Au uneltit ei nu ştiu ce cînd cu lovitura cea mare. Eu le-am dat de ştire! A doua zi buf-buf! hodoronc-tronc!... pozna s-a întîmplat totuşi. Rougon pretinde că s-a dus la prefectura de poliţie, dar că nimeni n-a vrut să-l creadă. Da-l priveşte,

treaba lui, ce nevoie am să-mi bag eu botul în de-astea... Vita aceea de Du Poizat mi-a plătit un prînz de n-am să-l uit toată viața, într-o cafenea de pe bulevard. Ehei ! ce zi ! Mi se pare că ne-am dus seara și la teatru : nu-mi mai amintesc bine, am dormit după aceea două zile și două nopți.

Domnul Kahn găsea fără îndoială că erau îngrijorătoare destăinuirile lui Gilquin. Plecă din sala de mîncare. Rămas singur, Gilquin începu să creadă cu tot dinadinsul că nevasta directorului de liceu nu-l pierdea din ochi. Intră în salon, începu să-i dea tîrcoale doamnei, în cele din urmă o servi cu ceai, pesmeciori și cozonac. Era într-adevăr foarte chipeș ; părea un om cumsecade — prost crescut — ceea ce parcă o înduioșă încetul cu încetul pe frumoasa blondă. Între timp, deputatul demonstra cît de necesară era ridicarea unei noi biserici în Niort, adjunctul cerea construirea unui pod, directorul liceului mărirea localului școlii, iar cei șase membri ai Societății de statistică, muți, aprobau dînd din cap.

— Vom studia mîine problemele, domnilor, răspunse Rougon, cu pleoapele pe jumătate închise. Am venit în mijlocul dumneavoastră să vă cunosc păsurile și să vă împlinesc toate nevoile.

Era pe la ceasurile zece, cînd un servitor se apropie de prefect și-i spuse ceva ; acesta se aplecă îndată la urechea ministrului care se grăbi să iasă. Într-o cameră alăturată aștepta doamna Correur. Era însoțită de o fată înaltă, uscățivă și searbădă, mînjită tare de pistrui pe obraz.

— Cum se poate ! Ești la Niort ! se miră Rougon.

— Am sosit chiar azi după-masă, zise doamna Correur. Am descins colo, în față, în piața prefecturei, la hotelul Paris.

Adăugă amănuntul că venea din Coulonges unde stătuse două zile. Apoi tăcu, arătînd spre fata cea înaltă :

— Domnișoara Herminie Billecoq care a avut bunătatea să mă însoțească.

Herminie Billecoq făcu o reverență ceremonioasă. Doamna Correur urmă :

— Nu ţi-am vorbit despre călătoria asta, fiindcă m-ai fi dojenit; dar nu m-am putut stăpîni, voiam să-mi văd fratele... De îndată ce am aflat că ai plecat la Niort, am alergat într-un suflet. Te-am pîndit, te-am văzut intrînd la prefectură; dar ne-am gîndit că-i bine să venim cît mai tîrziu. În orăşelele astea lumea e aşa rea!

Rougon aproba dînd din cap. Doamna Correur, în adevăr, grasă, spoită cu rumenele, îmbrăcată în galben, îi părea compromiţătoare în provincie.

— Şi ţi-ai văzut fratele? o întrebă el.

— Da, da, mormăi ea printre dinţii strînşi, l-am văzut. Cumnată-mea n-a îndrăznit să-mi arate uşa. Şi-a văzut de treburi, făcea bomboane de zahăr ars... Bietu frate-miu! Ştiam că-i bolnav, da' parcă tot am simţit un fel de slăbiciune cînd l-am văzut aşa jigărit şi sfrijit. Mi-a făgăduit că n-o să mă scoată din moştenire; nu-i el om să facă una ca asta. A scris în testament să se împartă toată averea pe din două, între mine şi cumnată-mea... Nu-i aşa, Herminie?

— Să se împartă toată averea pe din două, întări fata cea înaltă. A spus-o la început şi a repetat-o cînd te-a poftit să pleci. O, vă asigur! Am auzit cu urechile mele.

Dar Rougon începuse să le împingă uşor spre ieşire, zicînd:

— Ce bine, sînt încîntat! V-aţi mai liniştit acum. Doamne, dumnezeule, certurile de familie se aranjează în cele din urmă... Bună seara, mă duc să mă culc.

Doamna Correur îl opri. Îşi scoase batista din buzunar, o trecea peste ochi, pradă unui atac neaşteptat de deznădejde.

— Sărmanu de Martineau!... S-a purtat aşa de frumos, m-a iertat cu atîta simplitate!... Dacă ai şti, dragă prietene... Pentru dînsul am alergat într-un suflet, să te rog fierbinte să-i dai o mînă de ajutor...

Lacrimile îi sugrumară glasul. Suspina. Rougon, uimit, neînţelegînd nimic, se uita la cele două femei. Domnişoara Herminie Billecoq plîngea şi ea, dar mai discret; că era simţitoare la culme, se lipea pe

loc de pleoapele ei înduioşarea celor din jur. Dar ea reuşi cea dintîi să îngîne :

— Domnul Martineau s-a compromis în politică.

Ca apoi, doamna Correur să înceapă a vorbi cu volubilitate :

— Îţi aminteşti, ţi-am împărtăşit teama mea într-o zi. Îmi spunea inima... Martineau devenise republican. La ultimele alegeri s-a aprins din cale-afară şi a făcut o propagandă înverşunată pentru candidatul opoziţiei. Cunosc amănunte pe care nu vreau să le înşir. Pe scurt, lucrurile au să ia o întorsătură proastă... De cum am sosit la Coulonges, la „Leul de aur", unde ne-am luat o cameră, am început să descos pe unii, pe alţii şi am aflat destule. Martineau a făcut prostii peste prostii. N-ar fi de mirare să-l aresteze. Se aşteaptă chiar ca jandarmii să pună mîna pe el de pe o zi pe alta... Îţi dai seama ce zdruncin sufletesc aş simţi ! Şi m-am gîndit la dumneata, prietene...

Glasul i se stingea iarăşi, gîtuit de suspine. Rougon încerca s-o liniştească. Îl va pune la curent pe Du Poizat, va opri urmărirea dacă o va fi început. Îi scăpă din gură chiar această frază :

— Eu sînt doar stăpînul, du-te şi te culcă liniştită.

Doamna Correur dădu din cap, împăturindu-şi batista, după ce îşi uscase lacrimile. Începu iar vorba, dar cu gura pe jumătate :

— Nu, nu ştii totul. Nici nu-ţi închipui cît e de grav... o conduce pe cumnată-mea la liturghie şi se opreşte la uşa bisericii, anume ca să vadă toţi că nu vrea să pună piciorul în biserică ; de aici, pricină de scandal în fiecare duminică. Se duce mereu acasă la un fost avocat retras în partea locului, unul din acei care au acţionat la 48, şi discută cu dînsul, ceasuri întregi, lucruri teribile. S-a observat, în diferite rînduri, că indivizi cu mutre suspecte se furişau noaptea în grădină la el, ca să ia fără îndoială cuvîntul de ordine.

La fiecare amănunt Rougon strîngea din umeri ; dar domnişoara Herminie Billecoq adăuga repede, ca şi cum o supăra această îngăduinţă :

— Şi ce scrisori primeşte de peste ţări şi mări, cu pecete roşie; ne-a spus-o factorul poştal. Mai întîi nu voia să vorbească, se făcuse palid de tot. A trebuit să-i dăm o piesă de un franc... D-apoi cea din urmă călătorie a lui, de acum o lună. A stat opt zile peste graniţă; nimeni n-a putut să afle pînă azi unde a fost... Patroana de la „Leul de aur" ne-a asigurat că nu şi-a luat cu dînsul nici un cufăr.

— Herminie, te rog! zise doamna Correur părînd foarte îngrijorată. Martineau e într-o destul de mare încurcătură, ca să ne mai năpustim şi noi asupra lui.

Rougon asculta, uitîndu-se rînd pe rînd la cele două femei, cu o înfăţişare foarte serioasă.

— Dacă e chiar aşa de compromis... mormăi el.

I se păru că vede o flacără zvîcnind în ochii tulburi ai doamnei Correur şi urmă:

— Voi face tot ce se va putea, dar nu făgăduiesc nimic.

— Ah, e pierdut, pierdut de-a binelea, se tîngui doamna Correur. Îmi spune inima, să ştii... Nu vrem să-ţi mai înşirăm şi altele. Dacă ţi-am împărtăşi totul...

Se întrerupse muşcîndu-şi de enervare batista.

— Şi gîndeşte-te, nu-l văzusem de douăzeci de ani! Şi-l regăsesc ca să nu-l mai revăd niciodată, poate!... S-a purtat cu mine aşa de frumos, aşa de frumos!

Herminie clătină uşor din umeri; îi făcea semne lui Rougon, dîndu-i a înţelege că trebuia să scuze deznădejdea unei surori, dar că bătrînul notar era ticălosul ticăloşilor.

— În locul dumitale, interveni ea, aş spune totul. Ar fi mai bine.

Atunci doamna Correur păru hotărîtă să facă o mare sforţare, îşi coborî şi mai mult glasul.

— Îţi aminteşti de acel *Te-Deum* celebrat peste tot, a doua zi după ce împăratul a fost salvat ca prin minune, în faţa Operei... Ei bine, în ziua cînd s-a celebrat acest *Te-Deum* la Coulonges, un vecin l-a întrebat pe Martineau dacă nu se duce la biserică şi

acest nenorocit a răspuns: „Ce să caut la biserică? Puţin îmi pasă de împăratul!".

— „Puţin îmi pasă de împăratul", repetă domnişoara Herminie Billecoq, cu un aer de uimire.

— Înţelegeţi acum teama mea, urmă fosta patroană de hotel. V-am spus că n-ar fi de mirare să-l aresteze.

Rostind această frază se uită ţintă la Rougon. Acesta nu zise nimic imediat. Părea că mai întreabă pentru ultima oară faţa aceea grasă, fleşcăită, ai cărei ochi spălăciţi clipeau sub perii blonzi, rari, ai genelor. Îşi opri o clipă privirea pe gîtul ei gros şi alb. Apoi, deschise braţele şi zise:

— N-am nici o putere, te asigur. Nu-s eu stăpînul.

Şi veni cu argumente. Avea scrupule de conştiinţă, zicea el, să intervină în acest soi de treburi. Dacă justiţia ia în cercetare o afacere, lucrurile trebuie să fie lăsate să-şi urmeze cursul. Ar fi preferat să n-o cunoască pe doamna Correur, fiindcă prietenia lui faţă de dînsa îi lega mîinile; se jurase să nu facă niciodată anumite servicii prietenilor săi. În cele din urmă îi spuse că va lua toate informaţiile. Şi începu s-o mîngîie, ca şi cum fratele ei ar fi şi pornit spre cine ştie ce colonie. Doamna Correur stătea cu capul în jos; sughiţuri dese îi zgîlţîiau claia zdravănă de păr blond care îi împovăra grumazul. Dar se linişti. Luîndu-şi rămas bun, o împinse pe Herminie în faţa ei, zicînd:

— Domnişoara Herminie Billecoq... V-am prezentat-o, mi se pare. Iertaţi-mă, mă doare aşa de tare capul!... E domnişoara căreia am izbutit să-i sclipuim dota. Ofiţerul, seducătorul ei, n-a putut încă s-o ia în căsătorie, din pricina formalităţilor fără sfîrşit... Mulţumeşte-i excelenţei sale, draga mea.

Fata cea înaltă îi mulţumi roşindu-se la faţă, ca o nevinovată în prezenţa căreia cineva ar rosti cine ştie ce vorbe grosolane. Doamna Correur îi făcu loc să treacă ea înainte, apoi, strîngînd tare mîna lui Rougon, aplecîndu-se spre dînsul, îi şopti:

— Mă bizui pe dumneata, Eugène.

Intorcîndu-se în salonaş, ministrul îl găsi gol. Du Poizat reuşise să se descotorosească de deputat, de primul adjunct şi de cei şase membri ai Societăţii de statistică. Chiar şi domnul Kahn plecase dîndu-şi întîlnire pe a doua zi, la ceasurile zece. Nu mai rămăseseră în sufragerie decît nevasta directorului de liceu şi Gilquin, care mîncau pesmeciori, evocînd viaţa de la Paris; Gilquin îşi dădea ochii peste cap, plin de duioşie, vorbea despre curse, despre Salonul de pictură, despre o premieră de la Comedia franceză, cu uşurinţa omului căruia toate mediile sociale îi erau familiare. Intre timp, directorul de liceu îi şoptea prefectului informaţii asupra unui profesor al clasei a patra bănuit că ar fi republican. Era ora unsprezece. Se ridicară, salutară pe excelenţa sa şi Gilquin dădu să se retragă cu directorul şi soţia acestuia, oferind doamnei braţul, dar Rougon îl reţinu.

— Domnule comisar-şef, doar un cuvînt, vă rog.

Apoi, fiind singuri, se adresă în acelaşi timp comisarului şi prefectului :

— Despre ce-i vorba în chestiunea Martineau ?... Acest om e într-adevăr atît de compromis ?

Gilquin surîse. Du Poizat îi dădu cîteva lămuriri.

— Ei, doamne, nu mă gîndeam la dînsul. L-au denunţat. Am primit cîteva scrisori... E sigur că se ţine de politică. Dar s-au şi operat patru arestări în departament. Ca să ajungă la cele cinci, stabilite de dumneata, aş fi preferat să încarcerez pe un profesor al clasei a patra care citeşte elevilor săi cărţi revoluţionare.

— Mi s-au spus lucruri foarte serioase, vorbi pe un ton sever Rougon. Lacrimile surorii sale nu-l pot scăpa de pedeapsă pe acest Martineau, dacă e într-adevăr un om primejdios. E aici o problemă de interes obştesc.

Şi întorcîndu-se spre Gilquin :

— Dumneata ce părere ai ?

— Voi proceda mîine la arestare, răspunse acesta. Cunosc chestiunea. M-am întîlnit cu doamna Correur la hotelul Paris unde îmi iau de obicei masa.

Du Poizat nu făcu nici o obiecţie. Scoase din buzunar un carnet, trase o linie peste un nume şi scrise un altul deasupra, atrăgînd atenţia comisarului să-l supravegheze în orice caz pe profesorul de la clasa a patra. Rougon îl însoţi pe Gilquin pînă la uşă. Aci spuse iar :

— Acest Martineau e cam bolnav, mi se pare. Du-te în persoană la Coulonges. Fii cît mai blînd.

Dar Gilquin îl puse la punct făcînd pe jignitul. Uitînd de orice respect, îl tutui pe excelenţa sa.

— Ce, crezi tu că sînt un ticălos de spion ! se îndîrji el. Să-ţi povestească Du Poizat istoria cu farmacistul pe care l-am arestat din pat, alaltăieri. L-am găsit în pat cu nevasta unui portărel. O vorbă n-am spus nimănui... Mă port totdeauna ca un om de lume.

Rougon dormi nouă ceasuri, căzînd într-un somn adînc. Cînd deschise ochii dimineaţa, la opt şi jumătate, îl chemă pe Du Poizat care veni cu ţigara de foi între dinţi, foarte vesel. Vorbiră, glumiră, ca în alte vremuri, cînd locuiau la doamna Mélanie Correur şi se trezeau dimineaţa unul pe altul lovindu-se uşor cu palma peste coapsele goale. In timp ce se spăla pe obraz, ministrul ceru prefectului amănunte din regiune, despre situaţia funcţionarilor, nevoile unora, ambiţiile altora. Voia să poată găsi pentru fiecare cîteva vorbe prietenoase.

— Nu te teme, îţi înşir într-o suflare! îi răspunse Du Poizat rîzînd.

Şi, în cîteva vorbe, îl puse la curent, îl informă despre toate persoanele din jurul său. Rougon îl făcea uneori să repete cîte un fapt, ca să şi-l întipărească mai bine în minte. La ceasurile zece sosi domnul Kahn. Luară micul dejun tustrei, stabilind ultimele amănunte ale solemnităţii. Prefectul urma să ţină un discurs ; domnul Kahn de asemeni. Rougon avea să ia cuvîntul la urmă. Dar trebuia să se rostească şi un al patrulea discurs. La un moment dat se gîndiră la primar ; Du Poizat găsi însă că el era prea nărod şi fu de părere să-l pună pe inginerul-şef de la Serviciul de poduri şi şosele, care era fireşte în

totul indicat, dar al cărui spirit critic stîrnea aprehensiunea domnului Kahn. În sfîrşit, acesta din urmă, ridicîndu-se de la masă, îl luă pe ministru la o parte, să-i indice punctele asupra cărora ar fi fericit să-l audă stăruind în discursul său.

Întîlnirea se stabilise pentru ceasurile zece şi jumătate, la prefectură. Primarul şi primul adjunct se prezentaseră împreună; primarul se poticnea la vorbă, desperat că nu fusese prezent în ajun la Niort, iar primul adjunct nu înceta să întrebe pe excelenţa sa dacă petrecuse o noapte bună, dacă dormise un somn odihnitor, după atîta oboseală. Apoi, apărură preşedintele tribunalului civil, procurorul imperial şi cei doi substituţi ai săi, inginerul-şef de poduri şi şosele, căruia îi urmară unul după altul perceptorul şef, directorul contribuţiilor directe, directorul creditului ipotecar. Mulţi dintre aceştia erau cu soţia. Nevasta directorului de liceu, frumoasa blondă, purtînd o toaletă albastră ca faţa cerului, de toată nostimada, produse o vie emoţie; ea îl rugă pe excelenţa sa să nu se supere de absenţa soţului ei, reţinut în pat de un atac de podagră care îl lovise în ajun, cînd se întorseseră acasă. Între timp mai sosiră alte personaje: colonelul celui de al 78-lea regiment de infanterie încartiruit la Niort, preşedintele tribunalului de comerţ, cei doi judecători de pace ai oraşului, directorul de la ape şi păduri, însoţit de cele trei fiice, consilieri municipali, consilieri ai Camerei Consultative de arte şi meserii, ai Societăţii de statistică şi ai Consiliului corporaţiei de patroni şi lucrători.

Recepţia avea loc în marele salon al prefecturii. Du Poizat făcea prezentările. Ministrul, zîmbitor, încovoiat, primea pe fiecare oaspete ca pe o veche cunoştinţă. Ştia amănunte personale uimitoare despre fiecare. Îi vorbi procurorului imperial, cu belşug de laude, despre rechizitoriul pe care acesta îl pronunţase nu demult într-un proces de adulter; cu multă emoţie în glas ceru veşti directorului contribuţiilor directe asupra sănătăţii soţiei, care zăcea bolnavă la pat de două luni; pe colonelul celui de al 78-lea re-

giment de infanterie îl reținu un minut arătîndu-i că știa de strălucitele studii pe care le făcea fiul său la Saint-Cyr; dezbătu probleme privitoare la încălțăminte cu un consilier municipal care avea mari ateliere de cizmărie; cu directorul creditului ipotecar, arheolog pasionat, porni o discuție asupra unei pietre druidice[1] descoperită săptămîna trecută. Cînd avea cîte o îndoială se făcea că-și caută cuvintele, pînă ce Du Poizat îi venea într-ajutor, suflîndu-i cu dibăcie amănuntul potrivit. De altminteri, își păstra față de toți o siguranță de sine semeață.

Cum tocmai atunci intra președintele tribunalului de comerț, înclinîndu-se în fața lui, ministrul i se adresă pe un ton prietenos:

— Singur, domnule președinte? Nădăjduiesc s-o aduceți și pe doamna la banchet, deseară...

Dar se opri, observînd stinghereala de pe fața celor din jur. Du Poizat îl împinse ușor cu cotul, și pe loc își aminti că președintele tribunalului de comerț trăia despărțit de nevastă-sa, în urma unor anumite fapte scandaloase. Se înșelase, crezuse că vorbește cu un alt președinte, al tribunalului civil. Dar asta nu-i zdruncină cîtuși de puțin siguranța de sine. Continuînd să surîdă, nici nu se gîndi să dreagă pozna și începu din nou, făcînd pe vicleanul:

— Am să-ți dau o veste bună, domnule. Pot să te anunț că ministrul Justiției, colegul meu, te-a recomandat spre a fi decorat... Îți încredințez un secret. Să nu mă dai de gol.

Președintele tribunalului de comerț se înroși. Se îneca de bucurie, nu alta! Cei din jur dădeau buzna să-l felicite; Rougon își fixă în minte să nu uite de această cruce, așa de nimerit distribuită, și să-l înștiințeze și pe colegul de la Justiție. Pe bărbatul înșelat îl decora. Du Poizat se uită la ministru cu un zîmbet de admirație.

În marele salon se adunaseră vreo cincizeci de persoane. În așteptare, amuțiseră cu toții, privindu-se stingheriți.

---

[1] Monument rămas de pe vremea druizilor, preoți ai galilor (n.t.)

— E tîrziu, am putea să plecăm, zise ministrul. Dar prefectul se aplecă spre dînsul, îi explică la ureche că deputatul, fostul adversar al domnului Kahn, nu sosise încă. În sfîrşit, acesta intră, îl treceau năduşelile; se vede că îi stătuse ceasul, nu se dumerea ce se întîmplase. Apoi, voind să reamintească în faţa tuturor de vizita sa din ajun, începu o frază :

— După cum vă spuneam ieri seară, excelenţă...

Şi păşi alături de Rougon, anunţîndu-l că urma să plece a doua zi dimineaţă la Paris. Concediul de Paşte se isprăvise marţi şi sesiunea se deschisese. Socotise însă de datoria lui să mai întîrzie cîteva zile la Niort, ca să primească în numele departamentului pe excelenţa sa.

Toţi invitaţii se coborîseră în curtea prefecturii unde o duzină de trăsuri, înşirate de o parte şi de alta a scării, aşteptau. Ministrul se sui într-o caleaşcă din fruntea şirului împreună cu deputatul, prefectul şi primarul. Ceilalţi invitaţi se îngrămădiră, atît cît fu cu putinţă, în ordine ierarhică ; mai erau acolo două caleşti, trei victoria[1] şi tramcare[2] cu cîte şase şi opt locuri. Pe strada prefecturii se organiză o adevărată defilare. Echipajele plecară în trap mărunt. Panglicele doamnelor fîlfîiau în aer, iar rochiile li se revărsau din trăsuri ; pălăriile negre ale domnilor sclipeau ca o oglindă învîrtită la soare. Străbătură o bună parte a oraşului. De-a lungul străzilor înguste, pietrele ascuţite scuturau tare trăsurile care treceau cu un zgomot de fiare vechi. Şi de la toate ferestrele, din toate uşile, cetăţenii din Niort salutau în tăcere, căutîndu-l cu ochii pe excelenţa sa, mirîndu-se foarte tare cînd vedeau redingota simplă a ministrului alături de fracul brodat cu fireturi de aur al prefectului.

În afara oraşului, trăsurile uruiră pe un larg loc de plimbare sădit cu copaci minunaţi. Era o vreme foarte plăcută ; o zi frumoasă de aprilie, cu cerul limpede scăldat în lumina bălaie a soarelui. Drumul, drept şi neted, se înfunda între grădini cu tufe mari de liliac

[1] Trăsură cu patru roţi, descoperită, cu două locuri (n.t.).
[2] Trăsură mare cu bănci aşezate de-a curmezişul (n.t.).

şi cu caişi în floare. Apoi se întindea cîmpul cu ogoare întinse, tăiate pe ici pe colo de cîte un pîlc de copaci. In trăsuri, invitaţii stăteau de vorbă.

— Uite o filatură, nu-i aşa ? întrebă Rougon, căruia prefectul îi şoptea ceva la ureche.

Şi adresîndu-se primarului, îi arătă clădirea de cărămidă roşie, de pe malul apei, spunîndu-i :

— E filatura dumitale, îmi pare... Mi s-a vorbit de noul sistem de scărmănat lînă introdus de dumneata. Voi căuta să găsesc o clipă liberă să vizitez toată minunea asta.

Ii ceru amănunte despre forţa motrice a rîului. După părerea lui, motoarele hidraulice, folosite în bune condiţii, prezentau foarte mari avantaje. Şi ministrul îl uimi pe primar prin cunoştinţele sale tehnice. Celelalte trăsuri se ţineau după ei, cam în neorînduială. Crîmpeie de discuţii, în care abundau cifrele, se auzeau de la o trăsură la alta, în trapul înăbuşit al cailor. Un rîs, ca o cascadă, răsună pînă departe şi toate capetele se întoarseră spre nevasta directorului de liceu, a cărei umbrelă luată de vînt căzuse pe o grămadă de pietriş.

— Ai o fermă pe aici, reluă Rougon convorbirea surîzîndu-i deputatului. E colo pe colină, dacă nu mă înşel... Ce fîneaţă minunată ! Ştiu de altfel că te ocupi cu creşterea vitelor şi că ţi s-au premiat nişte vaci la ultimele expoziţii agricole.

Apoi, vorbiră despre vite. Fîneaţa, scăldată în soare, avea moliciunea unui covor de catifea verde. O puzderie de flori smălţuiau pajiştea întinsă. Şiruri de plopi înalţi orînduiau spaţii libere dar înguste prin care se vedeau departe limpezişul orizontului, colţuri de peisaje de toată frumuseţea. O bătrînă care mîna un măgăruş îşi trase animalul la o parte şi se opri din drumul ei, făcînd loc să treacă alaiul. Şi măgarul începu să zbiere, înspăimîntat de această procesiune de trăsuri, ale căror tăblii lăcuite luceau în plin cîmp. Doamnele în toalete, bărbaţii înmănuşaţi îşi ţineau rangul plini de seriozitate.

In stînga, cîmpia se întindea uşor povîrnită, apoi cobora. Ajunseseră. Era o adîncitură între ogoare, o

înfundătura a unei văi înguste, un fel de rătăcană, strînsă din trei părţi de trei coline înălţîndu-se ca niște pereţi. În depărtările dimprejur, îndreptîndu-ţi privirea spre orizont, nu vedeai profilîndu-se pe cerul limpede decît cheresteaua hîrbuită a două mori dărăpănate. Colo, în fund, în mijlocul unei postate de iarbă, se ridica un cort de pînză cenuşie tivită cu un şiret gros, roşu, cu un mănunchi de drapele în cele patru colţuri. Mii de curioşi veniţi pe jos, orăşeni, doamne, ţărani din partea locului se aşezaseră ca în rînduri suprapuse, în partea umbrită, de-a lungul unei coline întinse în amfiteatru. În faţa cortului, un detaşament dintr-al 78-lea regiment de infanterie se găsea echipat ca de luptă, în faţa pompierilor din Niort, care se remarcau printr-o frumoasă ţinută ; pe marginea pajiştei, aştepta o echipă de muncitori, în bluze noi, avînd în frunte pe inginerii în redingote îmbumbate. Îndată ce se iviră trăsurile, Filarmonica oraşului, o asociaţie compusă din instrumentişti amatori, atacă uvertura din *La Dame blanche*[1].

— Trăiască excelenţa sa ! strigară cîteva glasuri, dar vuietul instrumentelor le înăbuşi.

Rougon coborî din trăsură. Ridicîndu-şi ochii, cuprinse cu privirea fundătura în adîncul căreia se găsea, necăjit că orizontul sugrumat din toate părţile micşora parcă proporţiile solemnităţii. Şi stătu un minut acolo, în iarbă, aşteptînd să i se spună un cuvînt de bun sosit. În sfîrşit, domnul Kahn veni fuga. Plecase de la prefectură îndată după micul dejun, dar trecuse, ca precauţie, să examineze groapa în care excelenţa sa urma să dea foc pulberei. Îl conduse pe ministru la cort ; invitaţii urmau. Se iscă puţină zăpăceală. Rougon ceru lămuriri :

— Aşadar, din această groapă va porni tunelul ?

— Exact, răspunse domnul Kahn. Prima văgăună a fost săpată în această stîncă roşiatică pe care, după cum poate vedea excelenţa voastră, e arborat un drapel.

Pe coasta din fund, în stîncă, se adîncea o scobitură făcută cu cazmaua. Arbuştii smulşi din rădă-

---

[1] Operetă de compozitorul francez Boieldieu (n.t.).

cină atîrnau printre mormanele de pămînt. În groapă fuseseră împrăştiate pe jos frunze. Domnul Kahn indică din nou cu mîna traseul drumului de fier, marcat de un îndoit lanţ de jaloane, aliniind bucăţele de hîrtie albă, printre cărări, prin iarbă, prin tufişuri. Acestui colţ paşnic de natură urma să i se dea afară măruntaiele.

Autorităţile luaseră loc sub cort, în cele din urmă. Cetăţenii din fund se aplecau curioşi, să se uite prin deschizătura dintre foile de cort. Orchestra Societăţii filarmonice intona sfîrşitul uverturii din *La Dame blanche*.

— Domnule ministru, se auzi deodată o voce ascuţită vibrînd în tăcere, ţin să mulţumesc mai întîi excelenţei voastre pentru că a binevoit să primească invitaţia pe care ne-am îngăduit să i-o adresăm Departamentul Deux-Sèvres vă va păstra o veşnică amintire...

Luase cuvîntul Du Poizat. Se afla la trei paşi de Rougon, în picioare amîndoi; după anumite fraze armonios ticluite, îşi înclinau uşor capul, unul către celălalt. Vorbi astfel un sfert de oră, amintind ministrului despre felul strălucit în care reprezentase departamentul în Adunarea legislativă; oraşul Niort îi înscrisese numele în analele sale ca pe al unui binefăcător şi dorea cu înfocare să-i împărtăşească recunoştinţa sa în orice împrejurare. Du Poizat îşi luase însărcinarea să atingă în cuvîntarea sa latura politică şi practică. Cîteodată, cum vorbea în aer liber, glasul i se pierdea. Atunci, doar gesturile i se mai vedeau, o mişcare ritmică a braţului drept; şi miile de curioşi aşezaţi pe colină, ca pe nişte trepte, se uitau cu interes la fireturile de pe mînecă, sclipitoare în bătaia soarelui.

Apoi, domnul Kahn înaintă în mijlocul cortului. Avea o voce groasă de tot. Rostea unele cuvinte de parcă le lătra. Ecoul repeta sunetele în fundul văii şi trimitea înapoi cîte un sfîrşit de frază asupra căruia stăruia cu prea multă satisfacţie. Reaminti de îndelungata lui strădanie, de studiile şi de demersurile făcute timp de aproape patru ani, pentru ca să înzes-

treze ţinutul cu o nouă cale ferată. De acum încolo, în departamentul Deux-Sèvres se va revărsa îmbelşugarea ; ogoarele vor da un rod mai bogat, uzinele îşi vor îndoi producţia, negustoria va pătrunde pînă şi în cele mai umile sate ; se părea, după cîte spunea el, că departamentul va deveni sub mîinile lui eliberatoare, pămîntul făgăduinţii, cu rîuri de lapte, cu crînguri de vrajă, în care mesele încărcate cu fel de fel de mîncăruri alese vor aştepta să-i ospăteze pe trecători. Apoi, brusc, se arătă din cale-afară de modest, zicînd că lui nu trebuie să i se aducă nici o mulţumire, că dînsul n-ar fi putut duce la bun sfîrşit un atît de vast proiect dacă nu s-ar fi bucurat de înalta ocrotire cu care se mîndreşte. Şi întorcîndu-se spre Rougon îl numi : „ilustrul ministru, apărătorul tuturor cauzelor nobile şi folositoare". Spre sfîrşit, proslăvi foloasele financiare ale acestei afaceri. La Bursă, acţiunile ei erau smulse din mîini. Ferice de rentierii care şi-au putut plasa economiile într-o întreprindere pentru care stă chezăşie numele excelenţei sale, ministrul de interne !

— Bravo ! Bravo ! mormăiră cîţiva invitaţi.

Primarul şi cea mai mare parte dintre reprezentanţii autorităţii strînseră mîna domnului Kahn care părea foarte mişcat. Afară, izbucni un ropot de aplauze. Filarmonica socoti de datoria ei să atace un marş militar într-un ritm foarte viu ; dar primul adjunct se repezi şi trimise un pompier cu ordinul ca muzica să înceteze. În acest răstimp, sub cort, inginerul şef al Serviciului de poduri şi şosele şovăia să ia cuvîntul, pretextînd că nu se pregătise de fel. Stăruinţa prefectului fu decisivă. Domnul Kahn, foarte îngrijorat, îi şopti la ureche acestuia din urmă :

— Nu ne trebuia rîia asta. Gura lui taie ca sabia.

Inginerul şef era un bărbat înalt şi uscăţiv ; se credea grozav de iscusit în zeflemele. Vorbea rar, cu o strîmbătură în colţul gurii, ori de cîte ori arunca o vorbă de duh. Începu prin a-l copleşi pe domnul Kahn cu un noian de laude. Apoi prinseră să scoată capul aluziile răutăcioase. Vorbi în puţine cuvinte

despre proiectul drumului de fier, cu acel dispreț al inginerului de stat față de lucrările inginerilor civili. Aminti de contraproiectul prezentat de *Compagnie de l'Ouest*, al cărei traseu trecea prin Thouars și stărui, fără să aibă aerul că ataca cu răutate, asupra cotului din traseul domnului Kahn, care avea să slujească interesele cuptoarelor înalte din Bressuire. Totul era învăluit, fără nici o brutalitate, în fraze binevoitoare, aruncînd doar vorbe înțepătoare pe care le înțelegeau numai cunoscătorii în materie. Fu încă și mai crud spre sfîrșitul cuvîntării. Își manifestă părerea de rău că „ilustrul ministru“ se compromisese în această afacere a cărei latură financiară îngrijora pe toți oamenii cu experiență. Lucrarea cerea cheltuieli enorme, o desăvîrșită cinste, o desăvîrșită dezinteresare. Și aruncă următoarea frază, cu gura strîmbă :

— Dar toate aceste îngrijorări sînt himerice ; sîntem complet liniștiți, de vreme ce în fruntea întreprinderii se află un om cu o frumoasă situație materială și de o înaltă onestitate comercială, bine cunoscute în tot departamentul.

Răsună un murmur de aprobare. Numai cîteva persoane se uitau la domnul Kahn, care se silea să zîmbească, cu buzele palide. Rougon ascultase închizîndu-și ochii pe jumătate, ca și cînd l-ar fi supărat lumina mare ; cînd și-i deschise, din ștersi deveniseră întunecați. Își făcuse la început socoteala să vorbească foarte puțin. Dar acum se impunea să-l apere pe unul de-ai săi. Făcu trei pași, spre marginea cortului ; și acolo, cu un gest care prin amploarea lui părea că se adresează atenției întregii Franțe, începu :

— Domnilor, îngăduiți-mi să străbat cu gîndul dincolo de aceste coline, să îmbrățișez cu privirea tot Imperiul și să lărgesc astfel cadrul solemnității care ne-a adunat aci, făcînd dintr-însa sărbătoarea muncii industriale și comerciale. Chiar în clipa în care vă vorbesc, se sapă canaluri de la nord la sud, se construiesc căi ferate, se deschid drumuri noi prin munți, se înalță poduri...

Se făcuse o adîncă tăcere. Printre fraze se auzeau o suflare uşoară de vînt adiind printre ramuri, apoi vuietul slăvilarului din depărtare. Pompierii, care ca ţinută nu se lăsau mai prejos decît soldaţii, sub zăpuşeala soarelui, aruncau priviri piezişe, să-l vadă pe ministru vorbind, fără să-şi întoarcă capul. Pe colină, spectatorii se aşezaseră după placul lor; femeile se cinchiseră după ce îşi aşternuseră batistele pe jos; doi domni în dreptul cărora venise soarele deschiseră umbreluţele soţiilor. Şi Rougon vorbea din ce în ce mai tare. Se simţea oarecum stingherit în această înfundătură, de parcă vîlceaua nu era îndeajuns de largă pentru gesturile sale. Cu mîinile lui brusc aruncate înainte, voia parcă să dea în lături tot ceea ce ar fi putut adumbri orizontul, de jur împrejur. În două rînduri scrută spaţiul; dar nu întîlni pe sus, la marginea zării, decît morile a căror cherestea dărăpănată trosnea în soare.

Oratorul reluase tema domnului Kahn, dîndu-i mai multă amploare. Nu numai departamentul Deux-Sèvres intrase într-o eră de belşug miraculos, ci Franţa întreagă, mulţumită ramificaţiei de cale ferată Niort-Angers. Timp de zece minute, înşiră binefacerile nenumărate de care populaţia va fi copleşită. Merse pînă acolo încît pomeni de mîna lui dumnezeu. Apoi, răspunse inginerului şef; nu-i lua în discuţie discursul, nu făcea nici o aluzie; susţinea pur şi simplu contrariu de ceea ce spusese acesta, stăruind asupra devotamentului domnului Kahn, arătîndu-l modest, dezinteresat, mărinimos. Cît priveşte latura financiară a întreprinderii, era deplin liniştit. Zîmbea şi înălţa cu un gest grăbit grămezi de aur. Şi aci, un potop de aclamaţii îi tăie şirul vorbii.

— Domnilor, un ultim cuvînt, zise el după ce îşi ştersese buzele cu batista.

Acest ultim cuvînt ţinu un sfert de oră. Se ameţea singur, se angaja mai mult decît voise. Iar în încheierea discursului, fiind vorba de măreţia domniei, proslăvind înalta înţelepciune a împăratului, dădu a înţelege că majestatea acorda sprijin şi ocrotire

deosebită ramificaţiei de cale ferată Niort-Angers. Întreprinderea devenea o afacere de stat.

Trei salve de aplauze răsunară. Un stol de corbi, zburînd în limpezimea cerului, la o mare înălţime, se vînzolea prins de spaimă, cu croncănituri prelungi. După ultima frază a discursului, Filarmonica prinsese a cînta, la un semn dat din cort; în timp ce doamnele, strîngîndu-şi fustele, se ridicau adînc mişcate, dornice să nu piardă nimic din acest spectacol. Între timp, împrejurul lui Rougon invitaţii surîdeau părînd încîntaţi. Primarul, procurorul imperial, colonelul celui de al 78-lea regiment de infanterie dădeau din cap, ascultînd cum deputatul se minuna destul de tare ca să-l audă ministrul. Dar cel mai entuziast era desigur inginerul şef al Serviciului de poduri şi şosele; el se arătă de o slugărnicie neobişnuită. cu gura strîmbă, ca fulgerat de minunatele cuvinte ale marelui om.

— Binevoiţi, excelenţă, să mă urmaţi, zise domnul Kahn, cu faţa mustind de bucurie.

Era pe sfîrşite. Excelenţa sa avea să aprindă fitilul primei mine. Se dădură ordinele de rigoare echipei de muncitori în bluze noi. Aceştia o luară înaintea ministrului şi a domnului Kahn, intrară în groapă şi se aşezară în fund, pe două rînduri. Un contramaistru ţinea în mînă un capăt de funie de cîlţi, aprins, pe care îl dădu lui Rougon. Autorităţile, rămase în cort, îşi întindeau gîtul. Publicul neliniştit aştepta. Orchestra Societăţii Filarmonice cînta întruna.

— Va face oare zgomot mare? întrebă cu un zîmbet de îngrijorare soţia directorului de liceu pe unul din cei doi substituţi de procuror.

— După cît va fi de tare stînca, se grăbi să răspundă preşedintele tribunalului de comerţ, care intră în explicaţii de mineralogie.

— Eu îmi astup urechile, zise cea mai mare dintre cele trei fete ale directorului de la ape şi păduri.

Rougon, ţinînd în mînă capătul de funie aprinsă, în mijlocul acestei mulţimi, se simţea caraghios. Sus, pe creasta colinelor, cheresteaua morilor trosnea mai

tare. Dădu foc fitilului aşezat între două pietre, al cărui capăt i-l arătă contramaistrul. În aceeaşi clipă un lucrător suflă într-o trîmbiţă, prelung. Toată echipa se dădu la o parte. Domnul Kahn îl conduse în grabă pe excelenţa sa sub cort, arătîndu-se de o grijă stăruitoare.

— Ei bine, nu ia foc? îngăimă directorul Creditului ipotecar, clipind din ochi de nelinişte; şi-i venea o poftă nebună să-şi astupe urechile, ca şi doamnele. Explozia nu se produse decît după două minute. Se pusese un fitil foarte lung, din precauţie. Aşteptarea spectatorilor se preschimbase în nelinişte adîncă; atît de aţintiţi le erau ochii asupra stîncii roşii încît o şi vedeau mişcîndu-se din loc; persoanelor nervoase începu să le ticăie inima, mai-mai să le spargă pieptul. În sfîrşit se produse un cutremur surd, stînca se surpă, în timp ce un val de bulgări, groşi cît amîndoi pumnii, se înălţă în fum. Şi lumea începu să plece. Se auzeau aceste cuvinte repetate de sute de ori:

— Îţi miroase a praf de puşcă?

În acea seară, prefectul oferi o masă la care luară parte autorităţile. Pentru balul care urmă trimisese cinci sute de invitaţii. Balul fu splendid. În marele salon împodobit cu plante verzi se pusese, în cele patru colţuri, patru mici policandre, ale căror lumînări, pe lîngă cele ale policandrului din mijloc, împrăştiau o lumină neobişnuită. Cei din Niort nu-şi aminteau să mai fi văzut atîta strălucire. Pălălaia din cele şase ferestre lumina piaţa prefecturii, în care peste două mii de curioşi se îmbulzeau, făcînd ochii mari, să vadă danţurile. Orchestra se auzea aşa de desluşit, încît copiii, jos, se prindeau în cîte un galop pe caldarîm. După ceasurile nouă, doamnele îşi făceau vînt cu evantaiul, se serveau răcoritoare, cadrilurile urmau după valsuri şi după polci. Lîngă uşă, Du Poizat, foarte ceremonios, îi primea surîzător pe cei întîrziaţi.

— Excelenţa voastră nu dansează aşadar? îl întrebă cu îndrăzneală pe Rougon soţia directorului de liceu, care intra tocmai atunci, purtînd o rochie de muselină foarte subţire, presărată cu stele de aur.

Rougon se scuza zîmbind. Stătea în picioare la o fereastră, în mijlocul unui grup. Și, susținînd o conversație asupra revizuirii cadastrului, arunca din cînd în cînd cîte o căutătură afară. În partea cealaltă a pieții, în lumina vie cu care policandrele iluminau fațadele, le zărise la o fereastră a hotelului Paris pe doamna Correur și pe domnișoara Herminie Billecoq. Stăteau acolo, privind serbarea, sprijinite în coate pe pervaz, ca pe rampa unei loji. Le străluceau obrajii, gîtul gol li se umfla zvîcnind de rîsete ușoare, ori de cîte ori ajungea pînă la ele o adiere caldă de la petrecere.

În acest răstimp, soția directorului de liceu făcea înconjurul salonului, distrată, nepăsătoare față de admirația pe care rochia ei largă și lungă o stîrnea printre cei foarte tineri. Căuta pe cineva cu privirea, mereu surîzătoare, cu o expresie galeșă.

— Domnul comisar-șef n-a venit încă? îl întrebă ea în cele din urmă pe Du Poizat, care se interesa de sănătatea soțului ei. I-am făgăduit un vals.

— Trebuia să fie pe aci, răspunse prefectul; mă mir că nu-l văd... A avut de îndeplinit astăzi o misiune. Dar mi-a făgăduit că se întoarce înapoi pînă la ora șase.

Cam pe la amiază, după ce prînzise, Gilquin plecase călare din Niort, să-l aresteze pe notarul Martineau, la Coulonges, la o depărtare de cinci leghe. Socotea să ajungă acolo pe la ceasurile două și să plece înapoi pe la patru, cel mai tîrziu, ca să nu lipsească de la banchetul la care fusese poftit. Pe drum nu goni tare calul; legănat în șa, își făcu în gînd planul să fie cît mai îndrăzneț seara, la bal, cu acea persoană blondă pe care o găsea doar cam slabă. Lui Gilquin îi plăceau femeile grase. La Coulonges, trase la hanul „Leul de aur“, unde urma să-l aștepte un brigadier cu doi jandarmi. În aceste condiții, sosirea lui nu va fi observată; va tocmi o trăsură și-l va „împacheta“ pe notar, fără ca vreo vecină să-i iasă în cale. Dar jandarmii nu erau la întîlnire. Gilquin îi așteptă pînă la ceasurile cinci, înjurînd, bînd groguri și uitîndu-se la ceas din sfert în sfert de oră. Nu va mai

ajunge la Niort la banchet. Dăduse ordin să i se pună şaua pe cal, cînd, în sfîrşit brigadierul apăru urmat de cei doi oameni ai săi. Fusese la mijloc o neînţelegere.

— Bine, bine, nu vă scuzaţi, n-avem timp de asta, strigă înfuriat comisarul şef. E cinci şi un sfert... Să ne înşfăcăm individul şi asta fără zăbavă! Trebuie să fim gata de drum peste zece minute.

De obicei Gilquin era un om cumsecade. În împlinirea îndatoririlor sale îşi dădea osteneala să fie de o politeţă desăvîrşită. Pentru ziua aceea, îşi înjghebase chiar un plan complicat, ca să-l ferească de emoţii prea tari pe fratele doamnei Correur: astfel, trebuia să intre singur la dînsul, în timp ce jandarmii urmau să rămînă, în trăsură, la poarta grădinii, într-o străduţă răspunzînd în ţarină. Dar cele trei ore de aşteptare la „Leul de aur" îl scoseseră într-atîta din sărite, încît îşi uită de toate aceste precauţii. Străbătu satul şi sună cu violenţă la notar, la poarta din stradă. Pe un jandarm îl postă în faţa acestei porţi, pe un altul îl puse de gardă să supravegheze zidul grădinii. Comisarul intrase împreună cu brigadierul. Zece-doisprezece curioşi speriaţi se uitau de departe.

La vederea uniformelor, servitoarea care deschise, cuprinsă de spaimă cu un copil, dispăru strigînd din răsputeri atîta doar:

— Cucoană! cucoană! cucoană!

O femeie mică şi grasă, cu înfăţişare foarte liniştită, coborî încetişor pe scară:

— Doamna Martineau, fără îndoială? zise Gilquin cu o voce repezită. Doamne dumnezeule! doamnă, trebuie să îndeplinesc o tristă misiune... Să-l arestez pe soţul dumneavoastră.

Ea îşi împreună mîinile scurte, în timp ce buzele palide îi tremurau. Dar nu scoase nici un ţipăt. Se opri locului pe ultima treaptă, astupînd scara cu fustele ei. Dori să i se arate mandatul de arestare, ceru şi alte explicaţii, ca să tărăgăneze lucrurile.

— Atenţie! să nu ne scape individul printre degete, îi şopti brigadierul la ureche comisarului.

Fără îndoială că ea auzi. Îi privi cu aerul ei calm, zicîndu-le :

— Urcaţi-vă, domnilor.

Şi ea se urcă cea dintîi. Îi introduse într-un birou, în mijlocul căruia domnul Martineau stătea în picioare, în halat. Ţipetele servitoarei îl hotărîseră să-şi părăsească jilţul în care îşi trecea zilele. Foarte înalt, cu mîinile ca moarte, cu faţa de o paloare de ceară, numai ochii îi erau de om viu, ochii negri, blînzi, dar energici. Doamna Martineau arătă spre el cu un gest, pe tăcute.

— Doamne, dumnezeule! domnule, începu Gilquin, trebuie să îndeplinesc o tristă misiune...

Cînd acesta sfîrşi, notarul clătină din cap, fără să scoată o vorbă. Un fior slab fremătă prin halatul care îmbrăca mădularele uscate ale notarului. El rost' în sfîrşit, cu multă politeţă :

— Bine, domnilor, vă voi urma.

Şi începu să umble prin cameră, orînduind la locul lor cîteva lucruri aruncate la întîmplare pe mobile. Schimbă locul unui teanc de cărţi. Ceru nevesti-sii o cămaşă curată. Fiorul care îl scutura se înteţi. Doamna Martineau văzîndu-l că se clatină, se ţinea după dînsul, cu braţele întinse, ca după un copil mic, gata să-l sprijine.

— Mai repede, mai repede, domnule, repetă Gilquin.

Notarul mai făcu de două ori înconjurul odăii şi, pe neaşteptate, îşi zbuciumă mîinile prin aer şi se lăsă într-un jilţ, strîmb, înţepenit de un atac de paralizie. Nevastă-sa plîngea cu stropi mari de lacrimi mute.

Gilquin îşi scoase ceasul.

— Mii de draci ! exclamă el.

Era ora cinci şi jumătate. N-avea ce mai face, trebuia să renunţe la gîndul că va ajunge la Niort la masa de la prefectură. Pînă să urce arestatul în trăsură, avea să mai treacă cel puţin o jumătate de ceas. Încercă să se mîngîie cu făgăduiala că nu va pierde balul ; tocmai îşi amintea că obţinuse de la soţia directorului de liceu să-i acorde primul vals.

— Mofturi, îi şopti brigadierul la ureche. Îl laşi pe mîna mea să mi ţi-l pun pe individ pe picioare?

Şi fără să aştepte răspunsul, înaintă şi-i adresă notarului tot felul de îndemnuri, căutînd să-l convingă să nu înşele justiţia. Notarul, cu pleoapele închise, cu buzele subţiate, era ţeapăn ca un cadavru. Încet-încet, brigadierul se înfurie, trecu la vorbe de ocară, ca în cele din urmă mîna lui grea de jandarm să se prăvălească peste gulerul halatului. Dar doamna Martineau, atît de calmă pînă atunci, i-o dădu la o parte cu violenţă, se înfipse în faţa soţului său, strîngîndu-şi pumnii ei de femeie pioasă şi hotărîtă.

— Mofturi, ascultă-mă pe mine! repeta brigadierul.

Gilquin strînse din umeri. Era ferm hotărît să-l ducă pe notar mort sau viu.

— Unul din voi să plece la „Leul de aur“ şi să ceară o trăsură, porunci el. Am vorbit eu cu hangiul.

După ce brigadierul ieşi, Gilquin se apropie de fereastră şi privi cu plăcere grădina în care caişii erau în floare. Şi uită de toate, pînă cînd simţi că îl bate cineva uşurel cu mîna pe umăr. Doamna Martineau, în picioare, în spatele lui, îl întrebă, după ce îşi ştersese obrajii, cu o voce mai sigură:

— Trăsura vine pentru dumneavoastră, nu-i aşa? Nu se poate să-l tîrîţi pe soţul meu la Niort, în starea în care se află.

— Doamne dumnezeule! doamnă, spuse el pentru a treia oară, misiunea mea e foarte dureroasă...

— Dar e o crimă! Îl omorîţi... Nu vi s-a dat doar însărcinarea să-l omorîţi!

— Ordinu-i ordin! răspunse el cu voce mai aspră, voind să taie scurt scena rugăminţilor fierbinţi pe care o prevedea.

Ea făcu un gest de ameninţare. O furie nebună trecu pe faţa sa de tîrgoveaţă grasă, în timp ce privirile ei făceau înconjurul odăii, căutînd parcă să găsească un mijloc suprem de scăpare. Dar, cu o sforţare, se potoli, îşi reluă atitudinea ei de femeie hotărîtă, care nu se bizuia pe lacrimile sale.

— O să vă pedepsească Cel-de-sus, domnule, doar atît rosti ea, după o clipă de tăcere, în timpul căreia nu-l slăbise din ochi.

Şi se întoarse, fără nici un suspin, fără nici o rugăminte, să se sprijine cu coatele de jilţul în care soţul ei trăgea să moară. Gilquin surîsese.

În acel moment, brigadierul care se dusese el singur la „Leul de aur", se întoarse raportînd că hangiul n-are deocamdată nici un fel de trăsură. Vestea arestării notarului, foarte iubit în tot ţinutul, îi şi ajunsese la urechi. Hangiul dosea desigur trăsurile; numai cu două ceasuri înainte, întrebat de comisarul şef, se angajase să-i ţină la dispoziţie o cupea veche, pe care de obicei o închiria celor dornici să facă plimbări prin împrejurimi.

— Scotociţi prin tot hanul! strigă Gilquin apucat iar de mînie în faţa acestei noi piedici; cotrobăiţi prin toate casele din sat... Ce, îşi bat joc de noi, la o adicătelea! Sînt aşteptat, n-am timp de pierdut... Vă dau răgaz un sfert de ceas, să fim bine înţeleşi!

Brigadierul dispăru din nou, luînd cu dînsul jandarmii, făcîndu-le vînt în direcţii deosebite. Trecură trei sferturi de ceas, apoi patru, apoi cinci. După un ceas şi jumătate, se ivi în sfîrşit un jandarm, cu obrajii supţi: toate cercetările rămăseseră fără rezultat. Gilquin, întărîtat, umbla cu pas neregulat, de la uşă la fereastră, privind afară la soarele care scăpăta. Desigur, se va deschide balul fără dînsul; în ochii soţiei directorului de liceu va trece drept nepoliticos; asta îl va face caraghios, îi va paraliza mijloacele de seducţie. Şi de fiecare dată cînd trecea prin faţa notarului îşi înăbuşea în piept mînia care-l sugruma; nici un răufăcător nu-l pusese într-o atît de mare încurcătură. Notarul, tot mai palid, mai rece, stătea întins, fără să facă vreo mişcare.

Numai după ceasurile şapte, brigadierul apăru, cu o înfăţişare radioasă. În sfîrşit, găsise vechea cupea a hangiului, ascunsă în fundul unui şopron deschis, la un sfert de leghe de sat. Cupeul era cu calul în ham şi numai nechezatul acestuia îi atrăsese atenţia. Acum cînd trăsura era la poartă, trebuia îmbrăcat domnul

Martineau. Operaţia luă foarte mult timp. Doamna Martineau, cu o încetineală gravă, îl încălţă cu ciorapi albi, îl îmbrăcă cu o cămaşă tot albă; apoi, cu pantaloni, jiletcă şi redingotă de culoare neagră. Nu admise nici o clipă să-i dea ajutor vreun jandarm. Notarul se lăsa pe mîinile ei fără nici o împotrivire. Se aprinsese lampa. Gilquin îşi lovea mîinile una de alta nerăbdător, în timp ce brigadierul sta nemişcat; pe tavan se profila umbra mare de tot a pălăriei sale.

— Aţi isprăvit, aţi isprăvit o dată? întrebă Gilquin.

Doamna Martineau cotrobăia de cinci minute într-o mobilă. Ea scoase de acolo o pereche de mănuşi negre şi le strecură în buzunarul domnului Martineau.

— Sper, domnule, că mă lăsaţi şi pe mine să mă urc în trăsură? Vreau să-mi însoţesc bărbatul...

— E cu neputinţă, răspunse cu brutalitate Gilquin.

Ea nu avu nici o izbucnire, nici nu mai stărui.

— Cel puţin, continuă ea, îngăduiţi-mi să merg în urma lui.

— Drumurile sînt slobode, zise el. Dar nu veţi găsi trăsură. Nu mai e nici una în tot ţinutul.

Ea ridică uşor din umeri şi ieşi să dea un ordin. După zece minute o gabrioletă aştepta la poartă, îndărătul cupelei. Trebui să fie coborît domnul Martineau. Cei doi jandarmi îl luară pe braţe. Nevastă-sa îi ţinea capul. Şi la cea mai mică văicăreală a muribundului, ea comanda poruncitor celor doi oameni să se oprească, şi aceştia îi dădeau ascultare, cu toate privirile cumplite ale comisarului. Poposiră pe fiecare treaptă a scării. Notarul arăta ca un mort corect îmbrăcat, care e scoş din casă. Îl aşezară leşinat în trăsură.

— Sînt ceasurile opt şi jumătate! strigă Gilquin uitîndu-se pentru ultima oară la ceas. Ce afurisită corvadă! N-o să mai ajung niciodată.

Îi ieşise un sfînt din gură. Să fie fericit dacă o să-şi facă apariţia pe la mijlocul balului. Sări pe cal trăgînd o înjurătură şi strigă la vizitiu să mîne caii iute. In frunte mergea cupeaua; la portierele ei galopau cei

doi jandarmi ; apoi, la cîţiva paşi, veneau comisarul şef şi brigadierul ; în sfîrşit, gabrioleta în care se afla doamna Martineau gonea la coada coloanei. Noaptea era răcoroasă. Pe drumul cenuşiu, nesfîrşit, prin ţarina adormită, alaiul trecea, în huruitul surd al roţilor şi ritmul monoton al galopului cailor. Nu rostiră nici o vorbă tot drumul ; Gilquin îşi potrivea cuvintele frazei pe care avea s-o adreseze soţiei directorului de liceu. Doamna Martineau, din cînd în cînd, se ridica în picioare în gabrioleta ei, părîndu-i-se că auzise un horcăit ; dar de abia zărea, înainte, coşul cupelei care huruia pe drum, neagră şi mută.

Intrară în Niort la ceasurile zece şi jumătate. Comisarul, ca să se ferească de a trece prin mijlocul oraşului, dădu ordin s-o ia pe lîngă zidul de apărare. La poarta închisorii se anunţară trăgînd clopoţelul. C'nd paznicul de la intrare văzu deţinutul care i se adu.ea, aşa de slab, aşa de ţeapăn, se urcă să-l trezească pe director. Acesta, puţin suferind, sosi îndată în papuci. Dar se înfurie şi refuză în mod categoric să primească un om adus într-o asemenea stare. Ce, luau închisorile drept spital ?

— Acum, de vreme ce l-am arestat, ce să facem cu el, întrebă Gilquin, scos din fire de acest ultim incident.

— Faceţi ce vreţi cu el, domnule comisar, răspunse directorul. Vă repet că nu va intra aici la noi. Nu-mi voi lua niciodată o asemenea răspundere.

Doamna Martineau profitase de această discuţie, urcîndu-se în cupea lîngă soţul ei. Ea propuse să fie dus la un hotel.

— Fie şi la hotel, la dracu, oriunde vreţi ! strigă Gilquin. M-am săturat pînă în gît, la urma urmelor ! Duceţi-l.

Totuşi, împinse obligaţiile datoriei pînă la a-l însoţi pe notar la hotelul Paris, ales de însăşi doamna Martineau. Piaţa prefecturii începea să se golească ; doar ştrengarii mai săreau pe trotuoare, în timp ce perechile de orăşeni se pierdeau încetul cu încetul, în umbra străzilor lăturalnice. Dar strălucirea din cele şase ferestre ale marelui salon continua să umple

piaţa de o lumină vie, de miez de zi; alămurile orhestrei scoteau note şi mai răsunătoare; prin întredeschiderea perdelelor se vedeau trecînd umerii goi ai doamnelor care îşi legănau părul strîns pe ceafă, încîrlionţat după moda de la Paris. Pe cînd îl urcau pe notar la o cameră de la primul cat, Gilquin, ridicînd capul, o văzu pe doamna Correur şi pe domnişoara Herminie Billecoq, care nu plecaseră de la fereastră. Erau acolo, îşi suceau fiecare gîtul la dreapta, la stînga, înfierbîntate de zgomotele pe care le auzeau de la serbare. Doamna Correur, între timp, îl văzuse desigur sosind pe fratele său, căci prea se pleca, maimai să cadă. La un semn violent al ei, Gilquin urcă.

Mai tîrziu, către miezul nopţii, balul prefecturii se desfăşura în toată strălucirea sa. Se deschiseseră uşile sălii de ospăţ în care era servită masa cu bucate reci. Unele doamne, foarte aprinse la faţă, îşi făceau vînt cu evantaiul, mîncau în picioare, rîzînd. Altele, îşi continuau dansul nevoind să piardă un cadril, mulţumindu-se cu paharul de sirop pe care domnii li-l aduceau. Plutea o pulbere luminoasă care parcă îşi luase zborul din pieptănături, de pe fuste şi de pe braţele încărcate cu aur, ce se zbuciumau prin aer. Era prea mult aur, prea multă muzică şi prea cald. Rougon, înăbuşindu-se, se grăbi să iasă, la chemarea discretă a lui Du Poizat.

Alăturea de marele salon, în camera unde le mai văzuse şi în ajun, doamna Correur şi domnişoara Billecoq îl aşteptau, plîngînd amîndouă cu adînci suspine.

— Săracu de frate-miu, săracu Martineau! îngînă doamna Correur, care îşi înăbuşea lacrimile în batistă. Ah! simţeam eu că n-o să-l scapi... Doamne! De ce nu l-ai scăpat?

Rougon vru să răspundă, dar ea nu-i dădu răgaz.

— A fost arestat astăzi. L-am văzut chiar acum... Doamne dumnezeule! Doamne dumnezeule!

— Nu deznădăjdui, zise el în cele din urmă. Afacerea trece la instrucţie. Sper că au să-i dea drumul.

Doamna Correur încetă să-şi mai şteargă ochii. Se uită la dînsul, strigînd cu glasul ei firesc:

— Dar e mort!

Şi reluă pe loc tonul plîngător, înfundîndu-şi din nou faţa în batistă.

— Doamne! Doamne! Bietu Martineau!

Mort! Rougon simţi un uşor fior trecîndu-i prin piele. Nu găsi ce să-i spună. Pentru întîia oară văzu un gol în faţa lui, un gol plin de întuneric spre care încet, încet, cineva îl împingea de la spate. Va să zică omul murise! Nu urmărise aşa ceva. Lucrurile ajunseseră prea departe.

— Vai! da, sărmanul, dragul de el, a murit, se tîngui printre suspine domnişoara Herminie Billecoq. Se pare că au refuzat să-l primească la închisoare. Cînd am văzut că-l aduc la hotel într-o stare atît de nenorocită, doamna a dat fuga jos, a forţat uşa strigînd că era sora lui. O soră, nu-i aşa? are (zicînd dreptul să fie la căpătîiul fratelui său cînd îşi dă ultima suflare. I-am spus-o de la obraz ticăloasei doamne Martineau, care striga cît o ţinea gura, să ne alunge de acolo. Şi n-a avut încotro, a fost silită să ne lase să stăm lîngă pat... Of doamne, s-a prăpădit prea repede. N-a horcăit nici un ceas. Era întins în pat, în haine negre; ai fi zis, un notar înainte de a se duce să celebreze o căsătorie. Şi s-a stins ca o candelă, cu o foarte uşoară schimă. Cred că n-a suferit prea mult.

— Şi-ţi închipui că doamna Martineau nu mi-a căutat ceartă, îndată după acea? începu să înşire la rîndul ei doamna Correur. Nu mai ştiu ce tot sporovăia; vorbea de moştenire, mă tot acuza că i-am dat lovitura de moarte fratelui meu. Dar i-am răspuns: „Eu, doamnă, nu lăsam să pună mîna pe el, chiar dacă jandarmii mă tocau bucăţele! Şi m-ar fi tocat cum te văd şi cum mă vezi... Nu-i aşa, Herminie?

— Da, da, răspunse fata.

— În sfîrşit, ce să-i faci, lacrimile mele nu-l vor readuce la viaţă, dar plîngi fiindcă îţi vine a plînge... Săracul de Martineau!

Rougon nu se simţi în apele lui. Işi retrase mîinile dintr-ale doamnei Correur care i le apucase la un

moment dat. Şi tot nu găsea ce să spună, întristat de amănuntele acestei morţi care îi părea îngrozitoare.

— Uite! strigă Herminie, stînd în picioare, la fereastră, se vede camera de aici, e în faţă, în plină lumină, la a treia fereastră, de la etajul întîi, numărînd din stînga... E o lumină după perdele.

Apoi, Rougon se descotorosi de ele, în timp ce doamna Correur se scuza, îl numea prietenul ei, îl asigura că cedase primului său impuls venind să-i anunţe trista veste.

— Povestea asta este destul de neplăcută, îi şopti el la urechea lui Du Poizat, intrînd în sala balului, palid încă la faţă.

— Ei, nătărăul ăla de Gilquin, răspunse prefectul, strîngînd din umeri.

Balul se desfăşură în toată strălucirea. În sala de ospăţ, din care se vedea un colţ prin uşa larg deschisă, primul adjunct le îndopa cu dulciuri pe cele trei fete ale directorului de la ape şi păduri; colonelul comandant al regimentului 78 de infanterie bea punci, cu urechea ciulită la răutăţile inginerului-şef de la poduri şi şosele, care ronţăia praline. Domnul Kahn, lîngă uşă, repeta cu glas tare preşedintelui de la tribunalul civil discursul rostit în după-amiaza aceleiaşi zile, despre binefacerile noii căi ferate, în mijlocul unui grup compact de oameni gravi, directorul contribuţiilor directe, cei doi judecători de pace, delegaţii Camerei consultative de agricultură şi ai Societăţii de statistică, toţi urmărindu-l cu gurile căscate. Apoi, în marele salon, subt cele cinci policandre, un vals, pe care orchestra îl cînta cu izbucniri de trompetă, legăna perechi-perechi, pe fiul inspectorului şef de la Finanţe cu sora primarului, pe unul din substituţii de procuror cu o domnişoară în albastru. Pe celălalt substitut de procuror cu o domnişoară în roz. Dar o pereche, mai cu seamă, stîrnea un murmur de admiraţie: comisarul-şef cu soţia directorului de liceu înlănţuiţi cu graţie, învîrtindu-se cu încetineală. Gilquin se gătise în grabă, corect, cu frac negru, cu botine de lac şi mănuşi albe; frumoasa blondă îi scuzase întîrzierea, beată de fericire, pe umărul lui,

cu ochii scăldați de dragoste. Gilquin își mișca șoldurile prea bătător la ochi, aruncîndu-și îndărăt bustul de dansator chipeș de baluri publice, farmec mojicesc a cărui înaltă savoare încînta galeria. Rougon, pe care această pereche era cît pe-aci să-l dea grămadă, fu silit să se lipească de un zid, lăsînd-o să treacă mai departe într-un val de muselină presărată cu stele de aur.

XI

Rougon dobîndise în sfîrşit pentru Delestang ministerului Agriculturii şi al Comerţului. Intr-o dimineaţă, în primele zile ale lunii mai, se duse în strada Colisée să-l ia pe noul său coleg. Urma să aibă loc un consiliu de miniştri la Saint-Cloud, unde îşi luase curtea reşedinţa.

— Ia te uită! ne însoţeşti, zise el surprins, văzînd-o pe Clorinde că se suie în landoul tras la scară.

— Păi da, mă duc şi eu la consiliu, răspunse ea, rîzînd.

Apoi, adaugă pe un ton serios, aşezîndu-şi între banchete volanele fustei sale lungi din mătase de un roş-pal.

— Am o audienţă la împărăteasă. Sînt casiera unei societăţi de ajutorare a lucrătoarelor tinere, căreia maiestatea sa îi poartă mult interes.

Cei doi bărbaţi se urcară şi ei. Delestang se aşeză lîngă soţia sa; avea o servietă avocăţească, de saftian galben-deschis, pe care o ţinea pe genunchi. Rougon, cu mîinile libere, se afla faţă în faţă cu Clorinde. Era aproape nouă şi jumătate şi consiliul trebuia să se ţină la zece. Vizitiul primi ordin să mîne iute. Ca să taie mai de-a dreptul, o luă pe strada Marbeuf şi

intră în cartierul Chaillot pe care cazmaua salahorilor îl şi dădea la pămînt. Erau în partea locului străzi pustii, avînd de-o parte şi de alta grădini şi construcţii de scîndură, grinzi povîrnite, pieţe de provincie plantate cu copaci mărunţei; un colţ întreg, corcitură de oraş mare, care îşi expunea pe colină, în soarele dimineţii, vile şi magherniţe amestecate între ele, fără nici o noimă.

— Urît mai e pe aici! exclamă Clorinde, tolănită în fundul landoului.

Întoarsă pe jumătate către soţul ei, îl cercetă o clipă, cu o înfăţişare gravă; şi parcă fără să vrea, prinse a zîmbi. Delestang, corect încheiat la toţi nasturii redingotei, sta cu demnitate pe locul lui, cu trupul nici prea înainte, nici prea îndărăt. Frumosul lui chip gînditor, cu o pleşuvie timpurie care îi l'rgea fruntea, îi făcea pe trecători să-şi întoarne ıpul. Tînăra doamnă observă că nimeni nu se uită la Rougon care, după faţă, se părea că doarme. Trase uşor, ca o mamă, manşeta stîngă a soţului ei, vîrîtă prea adînc în mîneca brodată cu galoane.

— Ce-ai făcut astă-noapte? îl întrebă ea pe Rougon văzîndu-l că-şi înăbuşe căscatul între degete.

— Am lucrat pînă tîrziu, sînt frînt de oboseală, mormăi el. O mulţime de treburi afurisite!

Şi conversaţia lîncezi iarăşi. Acum doamna Delestang îl studia pe Rougon. Se lăsa în voia hurducăturilor uşoare ale trăsurii, cu redingota pocită de umerii săi largi, cu o pălărie neperiată, pe care se vedeau urmele stropilor de ploaie de demult. Clorinde îşi aduse aminte că cumpărase luna trecută un cal de la un geambaş care semăna ca două picături de apă cu Rougon şi zîmbi cu o nuanţă de dispreţ.

— Ce-i? spuse el, nemaiputînd răbda să fie cercetat în acest fel.

— Ce să fie, te privesc! răspunse ea. N-am voie?... Te temi poate că am să te mănînc?...

Aruncă această frază ca o sfidare arătîndu-şi dinţii albi. Dar el făcu o glumă:

— Sînt prea gras, n-ai izbuti.

— O, cînd ți-i foame tare! replică ea foarte serios, după ce-și consultase parcă pofta de mîncare.

Landoul se apropie în sfîrșit de poarta La Muette. La ieșirea din ulicioarele gîtuite ale cartierului Chaillot, orizontul se lărgi brusc peste întinsul de verdeață dulce din Bois de Boulogne. Era o dimineață strălucitoare, o lumină bălaie scălda în depărtare pajiștile, furișînd un fior încropit în copacii împrimăvărați. Lăsară în dreapta parcul cu căpriori[1] și apucară pe drumul spre Saint-Cloud. Trăsura huruia lin pe calea bătătorită cu nisip, străjuită de copaci înaintînd ușor și plăcut cum alunecă sania pe zăpadă.

— Ce zici? nu era prea bine pe caldarîm! începu iar Clorinde, întinzîndu-se. Mai respiri aici, poți sta de vorbă... Ai vreo veste de la prietenul Du Poizat?

— Da, răspunse Rougon. E bine sănătos.

— E mulțumit de departamentul său?

Rougon făcu o mișcare vagă, dînd a înțelege ca se abține să răspundă. Clorinde era, parc-se, în curent cu anumite buclucuri pe care începea să i le facă prefectul de Deux-Sèvres, din cale-afară de aspru în activitatea lui administrativă. Ea nu stărui, aduse vorba despre domnul Kahn și doamna Correur, cerîndu-i amănunte despre călătoria lui la prietenii săi, cu un aer de curiozitate răutăcioasă. Apoi, se întrerupse, și ridicînd glasul, spuse:

— A, să nu uit, m-am întîlnit ieri cu colonelul Jobelin și cu vărul său, domnul Bouchard. Am vorbit despre dumneata... Da, am vorbit despre dumneata.

El se îndoi din spate și nu scoase nici o vorbă. Atunci, ea începu să evoce trecutul.

— Îți aduci aminte de modestele și plăcutele noastre serate din strada Marbeuf. Astăzi ai prea multe treburi pe cap, nu se mai poate cineva apropia de dumneata. Prietenii se plîng. Susțin că uiți de dînșii... Eu, știi, îți spun tot. Ei bine, dragă, te consideră că ești dintr-aceia care își părăsesc prietenii în momentele lor grele.

În acel minut, trăsura care trecea printre cele două lacuri se încrucișă cu o cupea în drum spre Paris. Un

[1] Bărbătușul căprioarei (n. t.)

Ins cu fața aspră se trase cît mai afund în cupea, fără îndoială pentru a se feri să salute.

— Dar e cumnatul dumitale! observă Clorinde, vorbind tare.

— Da, e bolnav, răspunse Rougon, zîmbind. Medicul curant i-a prescris plimbări dis-de-dimineață.

Și pe cînd landoul șerpuia printre copacii înalți, în lungul aleii cu o curbă dulce, nemaiputînd să se stăpînească urmă:

— Ce vrei! nu pot, orice aș face, să le dau și luna din cer... Așa de pildă, Beulin-d'Orchère nutrește visul să fie ministru de Justiție. Am încercat marea cu degetul, l-am iscodit pe împărat, dar n-am putut afla nimic de la el. Împăratului, mi se pare, i-e teamă de dînsul. Ce vină am eu, nu-i așa?... Beulin-d'Orchère e prim-președinte. Ar trebui să-i fie îndeajuns, ce naiba! pînă cînd va căpăta ceva mai bun. Și se ferește să mă salute! E un prost.

Clorinde, cu ochii în jos, jucînd între degete ciucurii umbreluței, nu se mișca. Il lăsă să vorbească, dornică să nu piardă nici un cuvînt.

— Nici ceilalți nu sînt mai cu scaun la cap. Colonelul și Bouchard n-au dreptul să se plîngă; căci și așa am făcut prea multe pentru ei... Mă refer la toți prietenii mei. Sînt o duzină, greutate destul de mare pe umerii mei! Atîta timp cît n-o să le dau și pielea de pe mine, n-o să se declare mulțumiți.

Tăcu, apoi reluă rîzînd blajin:

— Aida-de! dacă ar avea numaidecît nevoie de ea, le-aș dau-o, zău... Dacă te naști mînă largă nu poți fi cărpănos. Cu toate că prietenii mei mă vorbesc într-una de rău nu trece o zi să nu cer pentru ei o sumedenie de hatîruri.

Și atingîndu-i genunchiul, ca s-o silească să se uite la dînsul, continuă:

— Uite, pentru dumneata! Voi vorbi cu împăratul în dimineața asta... N-ai nimic să-i ceri?

— Nu, mulțumesc, răspunse ea, pe un ton sec.

Cum el o tot îmbia să-i ceară ceva, ea se supără, îl învinui că le scoate pe nas serviciile aduse, lui

Delestang şi ei. De aceea nu voiau să-i mai fie povară. Şi zise în cele din urmă:

— Acum, îmi fac eu singură treburile. Cred că am crescut destul de mare, mi se pare.

Intre timp trăsura ieşise din Bois. Străbăteau Boulogne, în gălăgia unui şirag de căruţe pe două roţi, ce se întindea cît vedeai cu ochii pe Strada Mare. Pînă atunci Delestang stătuse în fundul landoului, fără nici o grijă, cu mîinile aşezate pe servieta sa de saftian, fără să scoată o vorbă, de parcă era afundat în cine ştie ce meditaţie adîncă. Deodată, aplecîndu-se, i se adresă lui Rougon cu voce tare, în toiul zgomotului:

— Crezi că maiestatea sa o să ne reţină la prînz?

Rougon făcu semn că nu se putea şti şi urmă:

— Luăm prînzul la palat numai cînd consiliul se prelungeşte.

Delestang se trase iar în colţul său, parcă lăsîndu-se pradă din nou unei visări nespus de grave. Dar se aplecă a doua oară ca să întrebe:

— Consiliul de astăzi va fi tare încărcat de lucrări?

— Da, poate, răspunse Rougon. Nu se poate şti niciodată. Cred că mulţi colegi vor face dări de seamă asupra unor lucrări... Eu, în orice caz, voi ridica problema unei cărţi asupra căreia sînt în conflict cu comisia de colportaj.

— Ce carte? întrebă curioasă Clorinde.

— O neghiobie, unul din acele volume care se fabrică pentru ţărani. Se cheamă „Şezătorile cumătrului Jacques". Are de toate într-însa, socialism, vrăjitorie, agricultură, pînă şi un articol proslăvind binefacerile cooperării... O carte primejdioasă, ce mai vorbă!...

Tînăra doamnă a cărei curiozitate nu era satisfăcută se întoarse întrebător către soţul ei.

— Eşti sever, Rougon, declară Delestang. Am parcurs cartea şi am găsit lucruri folositoare; capitolul asupra cooperării e bine făcut... M-ar surprinde ca împăratul să dezaprobe ideile exprimate în paginile acestei cărţi.

Rougon era cît pe ce să se aprindă. Deschise brațele în semn de protest. Dar se liniști brusc, nevrînd parcă să discute; nu mai scoase nici o vorbă, aruncînd doar priviri asupra peisajului în amîndouă părțile orizontului. Landoul străbătea podul Saint-Cloud; dedesubt, rîul cu perdelele de apă stătătoare de un albastru palid își tremura unduirile în soare; copacii în șirag, de-a lungul malurilor, aruncau adînc în apă umbre viguroase. Cerul, cît puteai cuprinde cu ochii, în josul și în susul apei, se înălța, alb de tot, de o limpeziciune primăvăratică, ușor colorat de un reflex albastru.

Trăsura se opri în curtea castelului; Rougon coborî cel dintîi și îi întinse o mînă Clorindei. Dar ea refuză acest sprijin și sări sprintenă jos. Și fiindcă el stătea cu brațul întins, tînăra doamnă îl lovi ușor cu umbreluța peste degete și îi zise încet:

— Ți-am spus doar că am crescut mare!

Se părea că nu mai avea nici un respect de pumnii foarte mari ai stăpînului, pe care îi păstra îndelungă vreme altădată în mîinile ei de ucenică supusă, ca să fure cîte puțin din puterea lor. Acum, se gîndea fără îndoială că-i slăbise îndeajuns: nu mai avea acele drăgălășenii nostime de discipol. La rîndul ei, prinzînd putere, devenea și ea stăpînă. După ce se coborî și Delestang din trăsură, ea îl lăsă pe Rougon să treacă înainte, ca să-i șoptească la ureche soțului ei:

— Sper că n-ai să-l împiedici să se întindă la vorbă cît o pofti despre Jacques al său. Vei avea prilejul să arăți că nu ești totdeauna de părerea lui.

În vestibul, înainte de a se despărți, ea îl învălui într-o ultimă privire, se necăji că un nasture de la redingotă trăgea haina într-o parte; și în timp ce un valet o anunță la împărăteasă, îi urmări cu privirea pe Rougon și pe soțul ei, surîzătoare, pînă ce dispărură.

Consiliul de miniștri se ținea într-un salon lîngă cabinetul împăratului. În mijloc, o duzină de jilțuri înconjurau o masă mare, acoperită cu un covor. Ferestrele înalte și luminoase dădeau în spre terasa castelului. Cînd Rougon și Delestang intrară, toți

colegii lor se şi găseau acolo cu excepţia ministrului Lucrărilor Publice şi ministrul Marinei şi Coloniilor aflaţi în concediu. Impăratul nu apăruse încă. Miniştrii discutară aproape zece minute, stînd în picioare, la fereastră sau adunaţi în grup în jurul mesei. Doi, cu feţe mînioase, nu se puteau suferi pînă într-atît încît nu-şi vorbeau de fel; dar ceilalţi, prietenoşi între ei, erau bine dispuşi, în aşteptarea lucrărilor serioase. Parisul se preocupa pe atunci de o ambasadă care sosise din îndepărtatul Extrem Orient, de costumele lor ciudate şi de felul lor neobişnuit de a saluta. Ministrul Afacerilor Străine povesti despre vizita pe care o făcuse, în ajun, la şeful acestei ambasade; îl luase în zeflemea cu fineţe, păstrînd însă politeţea de rigoare. Apoi, conversaţia lîncezi trecînd la subiecte mai frivole; ministrul de stat dădu informaţii asupra sănătăţii unei dansatoare de la Operă, care fusese cît pe ce să-şi rupă piciorul. Chiar în clipele lor de delăsare aceşti domni erau mereu atenţi şi bănuitori, folosind unele fraze căutate, schimbînd cuvinte spuse pe jumătate, pîndind îndărătul zîmbetelor, devenind pe loc serioşi, îndată ce se simţeau supravegheaţi.

— Aşadar, e o simplă scrîntitură? întrebă Delestang, care se interesa foarte mult de dansatoare.

— Da, o scrîntitură, repetă ministrul de stat. Biata femeie va trebui să stea cinsprezece zile în casă... Îi e tare ruşine că a căzut.

Auzindu-se un mic zgomot, îşi întoarseră capetele. Se înclinară cu toţii; tocmai intra împăratul. Rămase o clipă sprijinindu-se de speteza fotoliului său. Şi întrebă cu vocea lui surdă, vorbind rar:

— Merge mai bine?

— Mult mai bine, măria ta, răspunse ministrul înclinîndu-se din nou. Mi s-au adus veşti despre starea ei chiar dimineaţă.

La un gest al împăratului, membrii consiliului luară loc în jurul mesei. Erau nouă; cei mai mulţi îşi întinseră hîrtii în faţă; alţii se răsturnară pe spate, privindu-şi unghiile. Tăceau. Împăratul părea suferind; îşi răsucea tacticos vîrfurile mustăţilor între

degete, palid la față. Apoi, cum nimeni nu vorbea, parcă amintindu-și deodată, rosti cîteva cuvinte:

— Domnilor, sesiunea Corpului legislativ va lua sfîrșit...

Discutară mai întîi despre buget, pe care Camera îl votase în cinci zile. Ministrul de Finanțe semnală deziderateIe exprimate de raportor. Pentru prima dată Camera avea veleități să critice. De pildă, raportorul cerea ca amortizarea să funcționeze normal și ca guvernul să se mulțumească cu creditele votate și să nu recurgă într-una la cereri de credite suplimentare. Pe de altă parte, unii deputați se plînseseră că Consiliul de stat ținea prea puțin socoteală de observațiile lor, în ce privește reducerea unor anumite cheltuieli; unul dintre aceștia reclamase chiar dreptul pentru Corpul legislativ de a pregăti bugetul.

— Nu e nici un motiv, cred eu, să se țină seamă de aceste intervenții, spuse ministrul de Finanțe către sfîrșit. Guvernul își întocmește bugetele cu cea mai mare economie posibilă; și faptul acesta este atît de adevărat, încît comisia a trebuit să-și dea multă osteneală ca să se ajungă să reducă două biete milioane... Cu toate acestea, cred că ar fi bine să se amîne cele trei cereri de credite suplimentare, aflate în studiu. Un virament de fonduri ne va da sumele necesare și situația bugetară se va normaliza mai tîrziu.

Împăratul aproba din cap. Părea că nu ascultă; cu ochii pierduți în vag, privea ca orbit mănunchiul de văpaie care cădea pe fereastra din mijloc, la picioarele lui. Se făcu iar tăcere. Toți miniștrii aprobară, după ce împăratul dăduse din cap. Timp de un minut, nu se auzi decît un zgomot ușor: ministrul de Justiție răsfoia un manuscris de cîteva pagini, deschis pe masă. Își consultă colegii cu o aruncătură de ochi.

— Măria ta, zise el în cele din urmă, am adus proiectul unui memoriu asupra întemeierii unei noi nobilimi... Am aici numai simple note; dar m-am gîndit că ar fi bine, înainte de a trece mai departe, să le citesc în consiliu, ca să ne folosim de toate luminile în această problemă...

— Da, citeşte, domnule ministru al Justiţiei, întrerupse împăratul. Ai dreptate.

Şi se întoarse pe jumătate, pentru ca să-l poată urmări pe ministru în timpul lecturii. Împăratul se însufleţea, o flacără galbenă ardea în ochii lui verzi.

Crearea unei noi nobilimi preocupa pe atunci foarte îndeaproape Curtea. Guvernul începuse prin a supune Corpului legislativ un proiect de lege pedepsind cu amendă şi cu închisoare orice persoană vinovată de a-şi fi atribuit fără drept vreun titlu nobiliar. Se urmărea să se aplice o sancţiune vechilor titluri şi să se creeze altele noi. Acest proiect de lege stîrnise la Cameră o discuţie înverşunată; unii deputaţi, din cei foarte devotaţi imperiului, protestară susţinînd că nu se poate să existe titluri de nobleţe într-un stat democratic; douăzeci şi trei de deputaţi votaseră împotriva proiectului. Totuşi împăratul continua să nutrească acest vis. Indicase chiar ministrului de Justiţie un plan de vaste proporţii.

Memoriul începea cu o introducere istorică. Viitorul sistem era expus în toate amănuntele; titlurile urmau să fie distribuite după categorii de funcţiuni, aşa încît rangurile noii nobilimi să fie la îndemîna tuturor cetăţenilor; această combinaţie democratică părea că-l entuziasma foarte tare pe ministrul de Justiţie. În sfîrşit, urma un proiect de decret. La articolul al II-lea, ministrul ridică glasul şi citi rar:

— „Titlul de conte va fi acordat, după un exerciţiu de cinci ani în funcţiunile sau demnităţile lor sau după ce vor fi primit marea cruce a Legiunii de onoare, miniştrilor noştri şi membrilor consiliului nostru privat, cardinalilor, mareşalilor, amiralilor şi senatorilor; ambasadorilor noştri şi generalilor de divizie comandanţi-şefi".

Se opri o clipă, întrebîndu-l din ochi pe împărat dacă nu uitase vreo categorie. Maiestatea sa, cu capul puţin aplecat pe umărul drept, îşi aduna gîndurile. În cele din urmă rosti cu un glas domol:

— Cred că ar trebui să se mai adauge preşedinţii Corpului legislativ şi ai Consiliului de stat.

Ministrul de Justiţie clătină cu putere din cap în semn de aprobare şi se grăbi să facă o însemnare pe marginea manuscrisului său. Dar în clipa cînd sta să-şi reînceapă lectura, fu întrerupt de către ministrul Instrucţiei Publice şi al Cultelor, care ţinea să semnaleze o omisiune.

— Arhiepiscopii, începu el.

— Să avem iertare, i-o tăie sec ministrul de Justiţie; arhiepiscopii nu vor putea fi decît baroni. Lăsaţi-mă să citesc decretul în întregime.

Dar nu mai dădu de rostul foilor din faţa sa. Căută mult şi bine o pagină care se rătăcise printre celelalte. Rougon, aşezat solid, cu grumazul înfundat între umerii săi zdraveni de ţăran, avea un surîs în colţul gurii; întorcîndu-se către vecinul său, ministrul de stat, ultimul vlăstar al unei vechi familii normande, îl văzu şi pe acesta zîmbind uşor a dispreţ. Amîndoi mişcară uşor din bărbie. Parvenitul şi gentilomul se înţeleseseră.

— Ah! am găsit, începu iar, în sfîrşit, ministrul de Justiţie.

„Articolul III. Titlul de baron va fi acordat: membrilor corpului legislativ care vor fi fost onoraţi de trei ori cu mandatul concetăţenilor lor; 2) consilierilor de stat, după opt ani de funcţionare; 3) primului preşedinte şi procurorului general al Curţii de casaţie, primului preşedinte şi procurorului general al Curţii de conturi, generalilor de divizie şi vice-amiralilor, arhiepiscopilor şi miniştrilor plenipotenţiari, după cinci ani de funcţionare, sau dacă au obţinut gradul de comandor al Legiunii de onoare".

Şi continuă. Primii preşedinţi şi procurorii generali ai Curţilor imperiale, generalii de brigadă şi contra-amiralii, episcopii, primarii capitalelor de district de clasa întîi puteau fi făcuţi baroni; numai că li se cerea zece ani de serviciu.

— Toată lumea va fi baron, aşadar! mormăi Rougon cu jumătate de gură.

Colegii lui, care se uitau la el ca la un individ rău crescut, se îmbufnară ca să-i dea a înţelege că găseau această glumă cu totul nelalocul ei. Împăratul

simulase că nu auzise. Dar cînd se termină lectura întrebă :

— Ce părere aveţi despre proiect, domnilor?

Urmă o şovăială. Miniştrii aşteptau o întrebare mai directă.

— Domnule Rougon, întrebă iar maiestatea sa, ce părere aveţi despre proiect?

— Vai! Sire, răspunse ministrul de interne, surîzînd cu înfăţişarea sa calmă, n-am o părere prea bună. Prezintă cea mai mare primejdie posibilă, aceea de a ne face de rîs. Da, mă tem că toţi aceşti baroni au să stîrnească hohote de rîs. Las deoparte argumentele serioase, sentimentul de egalitate care domneşte astăzi, furia de mîndrie deşartă pe care un asemenea sistem o va dezlănţui...

Dar ministrul de Justiţie, foarte acru, rănit pînă în adîncul sufletului, îi tăie scurt cuvîntul, apărîndu-se de parcă ar fi fost personal atacat. Ca burghez precum se socotea, fiu de burghez, nu putea călca principiile de egalitate ale societăţii moderne. Noua nobilime avea să fie o nobilime democratică şi aceste cuvinte „nobilime democratică" exprimau atît de bine ideea sa, încît le repetă de cîteva ori. Rougon îi răspunse, mereu zîmbitor, fără să se înfurie. Ministrul de Justiţie, mic, uscăţiv, negricios, nu se sfii să arunce în cele din urmă vorbe jignitoare la adresa adversarului. Împăratul părea străin de această harţă; cu aceeaşi uşoară clătinare din umeri, privea din nou la trîmba de lumină albă care cădea pe fereastră, în faţa lui. Totuşi cînd vocile se înteţiră şi împăratul se simţi atins în demnitatea lui, rosti:

— Domnilor, domnilor...

Apoi, după o oarecare tăcere:

— Domnul Rougon are poate dreptate... Chestiunea nu-i încă destul de coaptă. Trebuie studiată pe alte baze. Se va vedea mai tîrziu.

Consiliul examină apoi cîteva probleme neînsemnate. Se aduse în discuţie cazul ziarului *Le Siècle*[1] în care apăruse un articol care produsese indignare

[1] Secolul.

la curte. În fiecare săptămînă împăratul era stăruitor rugat, de către cei din jurul său, să suprime acest ziar, singurul organ republican care mai ființa. Dar maiestatea sa, personal, manifesta un sentiment de blîndețe față de presă; se desfăta adeseori, în taina cabinetului, scriind lungi articole de răspuns la atacurile împotriva guvernului său; nutrea un vis nemărturisit, să aibă un ziar al său în care să poată publica manifeste și să înceapă polemici. Cu toate acestea, maiestatea sa hotărî, în acea zi, să se trimită un avertisment ziarului *Le Siècle*.

Excelențele lor credeau că consiliul se terminase. Așa se părea din felul cum acești domni stăteau pe marginea fotoliilor. Chiar și ministrul de Război, un general cu o mină plictisită, care nu spusese nici o vorbă în tot cursul ședinței, își scotea mănușile din buzunar, cînd Rougon se sprijini palid cu coatele de masă.

— Sire, începu el, vreau să vorbesc consiliului despre un conflict iscat între mine și comisia de colportaj cu privire la o lucrare prezentată să i se pună ștampila [1].

Colegii se înfundară mai tare în fotoliile lor. Împăratul se întoarse pe jumătate, clătină ușor din cap, încuviințînd ministrului de Interne să continue.

Rougon intră în amănuntele pregătitoare. Nu mai surîdea, nu mai avea înfățișarea lui de om simplu. Aplecat peste masă, cu brațul său drept măturînd cu o mișcare regulată covorul, arătă apoi că ținuse să prezideze el însuși una din ultimele ședințe ale comisiei, ca să stimuleze zelul membrilor ei.

— Le-am adus la cunoștință vederile guvernului asupra îmbunătățirilor care se impun în serviciile importante care cad în sarcina lor... Răspîndirea cărții poate constitui o mare primejdie dacă, ajungînd o armă în mîinile revoluționarilor, izbutește să reînvie vechile polemici și adversități. Comisiunea

[1] Un fel de timbru care se punea pe scrisori, pe cărți, pentru a certifica autenticitatea, proveniența, libertatea de a apărea (n.t.).

are deci datoria să respingă toate operele care ațîță și întărîtă pasiuni de neîngăduit în zilele noastre. În schimb trebuie să se dea toată atenția cărților al căror conținut cuviincios se inspiră din străduința de a proslăvi pe dumnezeu, din dragostea de patrie și sentimentele de recunoștință față de suveran.

Miniștrii, foarte ursuzi, crezuseră de cuviință totuși să aplaude în treacăt ultima frîntură de frază.

— Numărul cărților primejdioase crește pe zi ce trece, continuă Rougon. E un val care se apropie copleșitor, împotriva căruia niciodată nu ne vom apăra țara îndeajuns. Din douăsprezece cărți publicate, unsprezece și jumătate merită să fie aruncate pe foc. Aceasta-i media... Nicicînd sentimentele vrednice de pedeapsă, teoriile subversive, grozăveniile antisociale n-au găsit un așa mare număr de cîntăreți... Sînt obligat uneori să citesc anumite cărți. Ei bine, o afirm...

Ministrul Instrucției Publice se încumetă să-l întrerupă.

— Romane? întrebă el.

— Nu citesc niciodată romane, declară tăios Rougon.

Colegul său, rușinat, făcu un gest de protest, rotindu-și în orbite ochii scandalizați, gata parcă să jure că nici el nu citea niciodată romane. Dădu această explicație:

— Voiam să spun doar atît: romanele sînt îndeosebi o hrană otrăvitoare, servită curiozității bolnăvicioase a mulțimii.

— Fără îndoială, reluă cuvîntul ministrul de Interne. Dar sînt și alte lucrări tot așa de primejdioase; vorbesc de aceste lucrări de vulgarizare, în care autorii își dau toate silințele să povestească pe înțelesul muncitorilor și țăranilor un talmeș-balmeș de știință socială și economică, al cărui rezultat sigur este că tulbură mințile slabe... Tocmai o asemenea carte, *Șezătorile cumătrului Jacques*, se află în acest moment în cercetarea comisiei... E vorba acolo de un sergent care, întorcîndu-se în satul natal stă la sfat

în fiecare duminică seară cu învățătorul, de față fiind vreo douăzeci de plugari și fiecare taifas al lor se învîrte în jurul unui subiect deosebit: noile metode de lucrat pămîntul, asociațiile muncitorești, rolul foarte mare al producătorului în societate. Am citit această carte după ce mi-a atras luarea-aminte asupra ei un funcționar; am găsit-o că e cu atît mai neliniștitoare cu cît ascunde teorii din cele mai primejdioase sub masca unei admirații prefăcute față de instituțiile imperiale. Să nu ne înșelăm, avem de-a face cu opera unui demagog. De aceea am fost surprins cînd am auzit pe unii membri ai comisiunii vorbindu-mi elogios despre această carte. Am discutat cu ei asupra unor pasaje și n-am izbutit să-i conving. Autorul, mi-au dat ei asigurări, ar fi dăruit un exemplar ca omagiu maiestății sale... Așa că, sire înainte de a exercita o cît de mică presiune, am crezut de datorie să cer și avizul măriei tale și acela al consiliului.

Se uita țintă la împărat, a cărui privire nehotărîtă se fixase în cele din urmă pe un cuțit de tăiat hîrtie, aflat în fața lui.

Suveranul luă cuțitul în mînă, îl întoarse între degete, îngînînd:

— Da, da, *Șezătorile cumătrului Jacques...*

Apoi, fără a mai scoate o vorbă, privi pieziș, în stînga și în dreapta mesei.

Probabil că ați parcurs textul cărții, domniior, mi-ar fi de foarte mare folos să știu...

Nu mai isprăvea, bălmăjea frazele. Miniștrii se întrebau pe furiș, crezînd fiecare că vecinul va putea să răspundă, să-și dea cu părerea. Tăcerea se prelungea, într-o stînjeneală crescîndă. Evident nici unul dintre miniștrii nu avea cunoștință nici măcar de existența cărții. În sfîrșit, ministrul de Război își luă el sarcina să anunțe printr-un gest răspicat că nici unul dintre ei nu văzuse cartea. Împăratul își răsuci mustățile, nu se grăbi.

— Dumneata, domnule Delestang? întrebă el.

Delestang se mișcă în scaun, pradă parcă unei lupte lăuntrice. Această întrebare directă izbuti să-l

hotărască. Dar, înainte de a lua cuvîntul, aruncă fără să vrea o privire înspre Rougon.

— Mi-a trecut cartea prin mînă, sire.

Se opri, simţind ochii mari şi verzi ai lui Rougon fixaţi asupra sa. Totuşi în faţa mulţumirii vădite a împăratului, începu iar, cu buzele tremurînd puţin:

— Îmi pare rău că nu sînt de aceeaş părere cu prietenul meu şi colegul meu, domnul ministru de Interne... Desigur, lucrarea ar putea să conţină anumite rezerve şi să insiste mai mult asupra încetinelii prudente cu care trebuie să se îndeplinească orice progres cu adevărat folositor. Dar *Şezătorile cumătrului Jacques* nu-mi par din această pricină o operă concepută cu intenţii mai puţin lăudabile. Dezideratele exprimate cu privire la viitor nu jignesc întru nimic instituţiile imperiului. Ele sînt, dimpotrivă, o dezvoltare legitim aşteptată a acestora...

Tăcu din nou. Cu toată grija care-l stăpînea, de a fi mereu cu faţa spre împărat, presimţea, de cealaltă parte a mesei trupul greoi a lui Rougon, îndesat pe coate, palid la faţă de nedumerire. De obicei, Delestang era totdeauna de părerea ilustrului. De aceea Rougon nădăjduia la început să-l readucă pe calea cea bună cu o vorbă pe discipolul rebel.

— Ei bine, să cităm o pildă, ridică Rougon glasul şi împreunîndu-şi degetele şi le pocni. Îmi pare rău că n-am adus cartea... Iată un capitol de care îmi amintesc: cumătrul Jacques vorbeşte despre doi cerşetori care umblă din poartă în poartă, prin sat; la o întrebare a învăţătorului răspunde că-i va învăţa pe ţărani ce anume să facă pentru ca să nu se mai aibă picior de sărac printre dînşii. Urmează un întreg sistem complicat pentru a stîrpi pauperismul. Sîntem aici în plină teorie comunistă... Nu se poate în adevăr ca domnul ministrul al Agriculturii şi al Comerţului să aprobe acest capitol.

Delestang, prinzînd deodată curaj, cuteză să-l privească pe Rougon în faţă:

— O, în plină teorie comunistă, exclamă el, mergeţi prea departe! După mine, nu-i decît o expunere iscusită a principiilor cooperării.

În timp ce vorbea, Rougon își tot scociora în servietă.

— Uite, am găsit cartea, rosti el în cele din urmă.

Și prinse a citi capitolul în cauză. Citea plăcut și monoton. Capul frumos al ilustrului bărbat de stat căpăta la unele pasaje o neobișnuită expresie de seriozitate. Împăratul asculta adîncit în gînduri. Părea că-l desfătau în mod deosebit pasajele înduioșătoare în care autorul pusese în gura țăranilor o vorbire naivă, ca de copil. Cît despre excelențele lor, erau încîntate. Ce strașnică istorie! Rougon părăsit de Delestang, după ce ilustrul intervenise să i se încredințeze un portofoliu, numai și numai pentru ca să se sprijine pe dînsul, în mijlocul surdei dușmănii a consiliului! Colegii îi imputau încălcările de putere la care se deda neîntrerupt, setea lui de dominație care îl împingea să se poarte cu dînșii de parcă ar fi fost niște simpli împiegați, socotindu-se consilierul intim, brațul drept al maiestății sale. Ca astăzi să se trezească deodată complet izolat. Acest Delestang trebuia încurajat.

— Sînt poate două-trei cuvinte, zise îngăimat împăratul, după ce se terminase lectura. Dar, în general, nu cred că... Nu-i așa, domnilor?

— Ceva cu totul nevinovat, afirmară miniștrii.

Rougon se feri să răspundă. Păru că se dă bătut. Dar apoi, sări din nou la atac, numai împotriva lui Delestang. Discuția între ei mai continuă cîteva minute, cu fraze scurte. Frumosul nostru se întărîta, devenea mușcător. Apoi, încetul cu încetul, Rougon fu cuprins de indignare. Simțea pentru prima oară că puterea i se surpă. Deodată, se adresă împăratului, în picioare, cu un gest violent:

— Măria ta, e o slăbiciune, stampila va fi acordată fiindcă maiestatea voastră, în înțelepciunea sa, crede că numita carte nu constituie nici un pericol. Dar țin să declar, sire, că ar însemna cea mai mare nenorocire să i se dea Franței jumătate din libertățile reclamate de acest cumătru Jacques. M-ați adus la putere în împrejurări cumplite. Mi-ați poruncit să nu caut, printr-o moderație nelalocul ei, să-i liniștesc pe

acei care umblau cu frica în sîn. M-am făcut temut cum aţi dorit. Cred că m-am conformat tuturor instrucţiunilor primite de la maiestatea voastră şi mi-am îndeplinit toate serviciile pe care le aşteptaţi de la mine. Dacă mă acuză careva de mare asprime, dacă îmi impută că am abuzat de puterea cu care maiestatea voastră m-a învestit, o asemenea defăimare, sire, nu poate veni, fără îndoială, decît din partea unui adversar al politicii voastre... Ei bine, credeţi-mă ; societatea este încă tot atît de adînc zdruncinată, n-am reuşit, din nenorocire, în cîteva săptămîni, să smulg din rădăcini vermina care o roade. Pasiunile anarhice urlă în adîncurile demagogiei. Nu vreau să fac înaintea dumneavoastră o expunere a acestei plăgi, exagerîndu-i grozăvia; dar cred de datoria mea să amintesc de existenţa ei, pentru ca să vă apăr, maiestate, de pornirile generoase ale inimii voastre. S-a putut nădăjdui o clipă că energia suveranului şi voinţa solemnă a ţării cufundaseră pe totdeauna în neant epocile îngrozitoare de perversiune publică. Evenimentele au dovedit că ne aflăm într-o dureroasă rătăcire. Vă rog fierbinte, în numele naţiunii, sire, nu vă retrageţi mîna puternică. Pericolul nu stă în prerogativele excesive ale puterii, ci în lipsa legilor represive. Dacă vă retrageţi mîna, veţi vedea că începe să intre în fierbere drojdia poporului, vă veţi trezi copleşit de revendicările revoluţionare şi cei mai energici slujitori ai maiestăţii voastre nu vor mai putea să vă apere... Îmi îngădui să stăruiesc, atît de înspăimîntătoare se desemnează catastrofa de mîine. Libertatea fără oprelişti nu-i cu putinţă într-o ţară în care există un partid de răzvrătiţi, încăpăţînat să nesocotească bazele fundamentale ale ocîrmuirii. Vor trebui să treacă ani şi ani pentru ca puterea absolută să se impună tuturor, să şteargă din cugete amintirea luptelor de altădată, să devină de nediscutat într-atît încît să se poată îngădui discutarea ei. Nu este altă mîntuire pentru Franţa decît aplicarea principiului de autoritate în toată străşnicia sa. În ziua în care maiestatea voastră va găsi de cuviinţă să dea poporului cea mai nevătămătoare dintre libertăţi, în

acea zi va pune la bătaie întreg viitorul țării. O libertate atrage după sine o a doua libertate, apoi vine o a treia libertate, măturînd totul, instituții, dinastie. E o mașinărie care nu cruță, un angrenaj care te prinde de buricul degetelor, îți trage toată mîna, îți înghite brațul, îți meliță trupul... Și, sire, fiindcă îmi îngădui să mă exprim în toată libertatea asupra acestui subiect, voi adăuga următoarele: parlamentarismul a doborît monarhia, să nu-i dăm și un imperiu să-l doboare la pămînt. Corpul legislativ îndeplinește de pe acum un rol prea zgomotos. Să nu i se îngăduie să se amestece și mai mult în politica îndrumată de suveran; de aici ar izvorî cele mai gălăgioase și mai păcătoase discuții. Ultimele alegeri generale au dovedit, o dată mai mult, recunoștința eternă a țării; dar nu-i mai puțin adevărat că au scos la iveală cinci candidaturi al căror succes scandalos trebuie să fie un avertisment. Astăzi, marea problemă este să împiedicăm formarea unei minorități opoziționiste și mai ales, dacă se încheagă, să nu-i punem la dispoziție arme cu care să combată puterea cu mai multă obrăznicie. Un parlament care tace înseamnă că lucrează... Cît privește presa, măria ta, ea schimbă libertatea în destrăbălare. De la intrarea mea în guvern, citesc cu atenție dările de seamă și mă apucă scîrba în fiecare dimineață. Presa este cloaca în care se strîng fermenții cei mai grețoși. Ea ațîță revoluția, ea ține mereu încinsă vatra din care izbucnesc răscoalele. Ea va ajunge să fie de folos, numai în ziua în care vom putea s-o stăpînim, întrebuințînd puterea ei ca un instrument guvernamental... Nu vorbesc de celelalte libertăți, libertatea de asociație, libertatea de întrunire, libertatea de a face orice. Sînt cerute respectuos în *Șezătorile cumătrului Jacques.* Mai tîrziu vor fi cerute poruncitor. Iată ceea ce mă îngrozește. Aș dori ca maiestatea voastră să înțeleagă tot ce vreau să spun: Franța are nevoie să simtă îndelungă vreme asupra ei asprimea unei mîini de fier...

Și reîncepu, stăruind să-și apere puterea, din ce în ce mai pornit. Timp de aproape un ceas continuă astfel, la adăpostul principiului de autoritate, acope-

rindu-se, învăluindu-se ca un luptator care se foloseşte de întreaga rezistenţă a armurii sale. Şi, cu toată aparenta sa pasiune, îşi păstra sîngele rece ca să-şi supravegheze colegii, să pîndească pe faţa lor efectul cuvîntării sale. Obrajii acestora, albi ca varul, aveau o împietrire de stană. Pe neaşteptate curmă vorba.

Urmă o îndestul de îndelungată tăcere. Împăratul începuse din nou să se joace cu cuţitul de tăiat hîrtie.

— Domnul ministrul de Interne vede prea negru situaţia Franţei, interveni în sfîrşit ministrul de stat. Nimic, socot eu, nu ameninţă instituţiile noastre. Ordinea este absolută. Ne putem lăsa în grija înaltei înţelepciuni a maiestăţii sale. Înseamnă chiar să n-avem încredere într-însa dacă ne mărturisim temerile...

— Negreşit, negreşit, mormăiră mai multe voci.

— Voi adăuga, declară la rîndul său ministrul Afacerilor Străine, că niciodată Franţa n-a fost mai respectată în Europa. Peste tot, dincolo de graniţele noastre, este respectată şi slăvită politica fermă şi demnă a maiestăţii sale. Cancelariile sînt de părere că ţara noastră a intrat pentru todeauna într-o eră de pace şi măreţie.

Nici unul din aceşti domni, de altminteri, nu-şi dădu osteneala să combată programul politic apărat de Rougon. Toate privirile se întorceau spre Delestang. Acesta înţelesese ceea ce se aştepta din partea lui. Găsi cu cale să spună două-trei fraze. Asemui imperiul cu un edificiu.

Desigur, principiul autorităţii nu trebuie zdruncinat, dar nici nu-i cu cale să închidem sistematic drumul libertăţilor publice... Imperiul este ca un adăpost, un vast şi minunat edificiu căruia maiestatea sa i-a pus, cu propriile sale mîini, temelii de nedistrus. Acum lucrează mai departe să-i înalţe zidurile. Dar va veni ziua cînd, o dată sarcina împlinită, va trebui să se gîndească la încununarea clădirii şi atunci...

— Niciodată ! întrerupse violent Rougon. Totul se va prăbuşi !

Împăratul întinse mîna să oprească discuţia. Surîdea, părea că se trezeşte dintr-un vis.

— Bine, bine, vorbi încet el. Am depăşit problemele curente... Vom vedea.

Şi ridicîndu-se, adaugă :

— Domnilor, e tîrziu, veţi prînzi la castel.

Consiliul se terminase. Miniştrii împinseseră îndărăt fotoliile, se ridicară în picioare, salutîndu-l pe împărat care se retrăgea cu paşi mărunţi. Dar maiestatea sa se întoarse, vorbind domol :

— Domnule Rougon, o vorbă, te rog.

Pe cînd suveranul îl atrăgea pe Rougon în pervazul unei ferestre, excelenţele lor, în celălalt capăt al sălii, se îmbulzeau în jurul lui Delestang. Îl felicitau cu discreţie, făcîndu-i cu ochiul, surîzîndu-i cu tîlc, într-un murmur înăbuşit de aprobări pline de laude. Ministrul de stat, un om de spirit, foarte subtil şi de o mare experienţă, se dovedi deosebit de lipsit de duh ; avea ca regulă de viaţă că prietenia neghiobilor aduce noroc. Delestang, modest, grav, se înclina la fiecare compliment.

— Ei, vino, zise împăratul către Rougon.

Şi se hotărî să-l ducă în biroul său, o cameră destul de strîmtă, ticsită de ziare şi de cărţi aruncate pe mobile. Aici, îşi aprinse o ţigară, apoi îi arătă lui Rougon modelul redus al unui nou tun, născocit de un ofiţer ; tunişorul semăna cu o jucărie de copil. Se silea să-i vorbească pe un ton foarte binevoitor, părea că încearcă să-i dovedească ministrului că nu încetase să-i acorde toată protecţia sa. Dar Rougon presimţea o explicaţie. Ţinu să deschidă el vorba.

— Sire, ştiu cu cîtă violenţă mă atacă cei din jurul maiestăţii voastre.

Împăratul surîse fără să răspundă. Curtea, în adevăr, se năpustise din nou asupra lui. Era acuzat acum că abuza de putere, că compromitea imperiul prin brutalităţile sale. Istoriile cele mai năzdrăvane se răspîndeau pe socoteala lui ; pe coridoarele palatului circulau din gură în gură tot felul de anecdote şi de plîngeri al căror ecou ajungea, în fiecare dimineaţă, în biroul împărătesc.

— Ia loc, domnule Rougon, ia loc, zise în sfîrşit împăratul cu blîndeţe.

Apoi, aşezîndu-se şi el, urmă:

— Mi se împuiază urechile cu o mulţime de istorii. Prefer să le discut cu dumneata... Ce-i cu notarul acela care a murit la Niort, după ce a fost arestat? Un domn Martineau, mi se pare?

Rougon îi dădu calm toate amănuntele. Acest Martineau era un ins foarte compromis, un republican a cărui influenţă în departament putea să constituie o mare primejdie. L-au arestat şi a murit.

— Da, tocmai, a murit, asta e neplăcut, reluă vorba suveranul. Ziarele potrivnice au pus mîna pe ştirea asta, o istorisesc într-un chip misterios, lăsînd să se înţeleagă mai mult decît relatează, ceea ce-i de un efect jalnic... Sînt foarte necăjit de toate astea, domnule Rougon.

Nu stărui. Rămase cîteva secunde, cu ţigara lipită de buze.

— Ai fost în ultimul timp în departamentul Deux-Sèvres, continuă el, ai asistat la o solemnitate... Eşti sigur de soliditatea financiară a domnului Kahn?

— O, absolut sigur! exclamă Rougon.

Şi începu alte explicaţii. Domnul Kahn avea sprijinul unei societăţi engleze foarte bogate; acţiunile drumului de fier Niort-Angers aveau mare căutare la Bursă; era o operaţie din cele mai frumoase. Împăratul părea neîncrezător.

— Mi-au ajuns la ureche unele temeri, îngînă el. Îţi dai seama ce nenorocire ar însemna ca numele dumitale să fie amestecat într-o catastrofă... În sfîrşit, dacă îmi afirmi contrariul...

Părăsi acest al doilea subiect ca să treacă la al treilea.

— Apoi, tot aşa, cu prefectul departamentului Deux-Sèvres, sînt multe nemulţumiri împotriva lui, mi s-a spus. Ar fi răsturnat totul cu susul în jos, acolo. Mai e pe deasupra şi fiul unui fost portărel ale cărui purtări ciudate dau mult de vorbit în departament... Domnul Du Poizat e prietenul dumitale, mi se pare?

— Unul din bunii mei prieteni, sire.

Şi împăratul ridicîndu-se, Rougon se ridică şi el. Primul se duse pînă la o fereastră, apoi se întoarse slobozind uşoare şuviţe de fum.

— Aveţi foarte mulţi prieteni, domnule Rougon, zise el, cu o înfăţişare vicleană.

— Da, sire, foarte mulţi! răspunse deschis ministrul.

Pînă acum împăratul repetase, de bună seamă, pălăvrăgelile care făceau ocolul castelului, acuzaţii aduse de persoane din suita sa. Dar mai cunoştea atîtea altele, fapte neştiute de cei de la curte, despre care îl informaseră agenţii săi personali şi cărora le acorda o atenţie mai mare; avea o slăbiciune pentru spionaj, pentru toată acea activitate subterană a poliţiei. Se uită o clipă la Rougon, cu faţa vag surîzătoare, apoi, cu o voce confidenţială, ca unul care se distrează:

— O, sînt informat, mai mult decît doresc.. Uite un alt fapt mai mic. Ai primit în serviciul dumitale pe un tînăr, fiul unui colonel, deşi nu putea să prezinte diploma de bacalaureat. Asta n-are importanţă, ştiu. Dar nici nu bănuieşti ce gălăgie stîrnesc asemenea poveşti!... atîta lume se supără din pricina unor fleacuri de astea. E cea mai proastă politică.

Rougon nu răspunse nimic. Maiestatea sa nu isprăvise. Deschidea gura, căuta o frază, dar părea că se sfia de ceea ce avea de spus, că şovăia o clipă să se coboare pînă într-acolo. Ca să bolborosească în cele din urmă:

— Ce să-ţi mai spun despre acel uşier, unul din protejaţii dumitale, un anume Merle, nu-i aşa? Se îmbată, e obraznic, publicul şi funcţionarii se plîng... Astea-s foarte neplăcute, foarte neplăcute.

Apoi, ridicînd vocea, conchise brusc:

— Ai prea mulţi prieteni, domnule Rougon. Toţi aceşti oameni îţi strică. Ţi-ar fi de mare folos să te descotoroseşti de dînşii... Uite, să cădem la învoială, destituie-l pe Du Poizat şi făgăduieşte-mi să-i îndepărtezi pe toţi ceilalţi.

Rougon rămăsese calm, netulburat. Se înclină şi răspunse cu un glas profund:

— Sire, dimpotrivă, cer de la maiestatea voastră panglica de ofiţer pentru prefectul departamentului Deux-Sèvres... Şi totodată vă mai rog să-mi faceţi şi alte hatîruri...

Îşi scoase agenda din buzunar şi urmă :

— Domnul Béjuin vă roagă fierbinte să-i acordaţi favoarea unei vizite la fabrica sa de cristal din Saint-Florent, cînd maiestatea voastră va merge la Bourges... Colonelul Jobelin doreşte o situaţie la curte... Uşierul Merle aminteşte că are o medalie militară şi vrea un debit de tutun pentru una din surori...

— Asta-i tot ? întrebă împăratul care prinsese a zîmbi. Eşti un patron eroic. Prietenii dumitale trebuie să te adore.

— Nu, sire, nu mă adoră, mă susţin, zise Rougon cu aspra lui sinceritate.

Suveranul păru foarte uimit de aceste cuvinte. Rougon îi destăinuise tot secretul fidelităţii sale ; în ziua cind şi-ar neglija creditul, creditul său s-ar stinge ; şi cu tot scandalul, cu toată nemulţumirea şi trădarea bandei sale, n-o avea decit pe dînsa, nu se putea sprijini decît pe ea, era condamnat s-o întreţină bine, sănătoasă, dacă voia să fie şi el la fel. Cu cît obţinea mai multe pentru prietenii săi, cu cît hatîrurile păreau nemăsurat de mari şi puţin meritate, cu atît era el mai puternic. Adăugă cu respect, subliniindu-şi intenţia :

— Doresc din toată inima ca maiestatea voastră, pentru a-şi asigura măreţia domniei, să păstreze în jur îndelungă vreme slujitorii devotaţi, care au ajutat-o să restaureze imperiul.

Împăratul nu mai zîmbea. Făcu cîţiva paşi, cu ochii împăienjeniţi, visător ; pălise parcă sfichiuit în treacăt de un uşor fior. Asupra firii lui mistice presimţirile aveau o putere nespusă. Tăie scurt conversaţia pentru ca să nu ia o hotărîre, amînînd pe mai tîrziu împlinirea voiei sale. Din nou se arătă foarte afectuos. Ba chiar revenind asupra discuţiei care avusese loc în consiliu, păru că-i dădea dreptate lui Rougon, acum cînd putea vorbi fără să se angajeze prea mult. Ţara nu era desigur coaptă pentru liber-

tate. Îndelungă vreme încă, o mînă de fier trebuia să imprime treburilor publice un mers hotărît, fără nici o slăbiciune. Și termină, reînnoind ministrului asigurarea întregii sale încrederi; îi dădu o deplină libertate de acțiune, întări toate instrucțiunile sale de mai înainte. Totuși, Rougon crezu de datoria lui să stăruie.

— Sire, zise el, aș dori să nu fiu la cheremul clevetirilor, am nevoie de stabilitate pentru ca să duc la bun sfîrșit greaua sarcină a cărei răspundere apasă astăzi pe umerii mei.

— Domnule Rougon, răspunse împăratul, mergi înainte fără frică, sînt cu dumneata.

Și, curmînd întrevederea, se îndreptă spre ușa cabinetului urmat de ministru. Ieșiră, străbătură cîteva camere, ca să ajungă în sala de ospăț. Dar cînd să intre, suveranul se întoarse și-l luă cu dînsul pe Rougon în colțul unei galerii.

— Așadar, întrebă el cu jumătate de glas, dumneata nu aprobi sistemul de înnobilare propus de ministrul de justiției? Aș fi dorit mult ca acest proiect să aibă sprijinul dumitale. Studiază chestiunea.

Apoi, fără să aștepte răspunsul, adăugă cu încăpățînarea lui calmă:

— Nu-i nici o grabă. Voi aștepta. Și zece ani, dacă va trebui.

După dejunul care ținu doar o jumătate de ceas, miniștrii trecură într-un salonaș de alături, unde se servi cafeaua. Mai rămaseră acolo cîteva minute, discutînd, în picioare în jurul împăratului. Clorinde, pe care împărăteasa o reținuse la prînz, veni să-și caute soțul, cu mersul ei îndrăzneț de femeie introdusă în cercurile oamenilor politici. Întinse mîna multora din cei de față. Toți se grăbiră să se adune — roi în jurul ei; schimbară subiectul conversației. Dar maiestatea sa se arătă așa de curtenitor cu tînăra doamnă, o încolți atît de îndeaproape, întinzîndu-și gîtul, cu priviri furișate pieziș, încît excelențele lor socotiră că discreția le impune să se îndepărteze, pe neobservate. Patru, apoi încă trei, ieșiră pe terasa castelului, pe o ușă cu geamuri pînă jos. Numai doi

rămaseră în salon pentru a salva convenienţele: ministrul de stat, foarte îndatoritor, îmbrăcîndu-şi cu un aer binevoitor ifosele lui de nobil, îl luă cu dînsul pe Delestang, şi de pe terasă, îi arătă Parisul, în depărtare. Rougon, în picioare, subt năvala soarelui, se lăsă absorbit şi el, de spectacolul marelui oraş, care închidea orizontul ca o prăbuşire albăstruie de nori groşi, dincolo de imensul covor de verdeaţă al pădurii din Boulogne.

Clorinde era în toată frumuseţea ei în acea dimineaţă. Îmbrăcată fără gust, ca totdeauna, tîrîndu-şi rochia de culoare roş-pal părea că-şi aruncase pe ea hainele în grabă, împinsă de ghimpele unei dorinţi. Rîdea, cu braţele lăsate în voie. Se oferea toată, din creştet pînă în tălpi. Cîştigase simpatia împăratului la un bal, la Ministerul Marinei, la care se dusese travestită în damă de pică, cu inimioare de diamant la gît, la încheietura mîinilor şi la genunchi; şi de la acea serată, se părea că rămăseseră prieteni făcînd glume ori de cîte ori maiestatea sa binevoia s-o găsească frumoasă.

— Uite, domnule Delestang, îi spunea pe terasă ministrul de stat colegului său, colo, la stînga, cupola Pantheonului[1] este de un albastru cald, neobişnuit.

În timp ce soţul se minuna, ministrul, curios, îşi dădea osteneala să-şi strecoare privirile în fundul salonaşului, pe uşa cu geamuri pînă jos, rămasă deschisă. Împăratul, aplecat spre Clorinde, îi vorbea de aproape tinerei doamne, care se dădea îndărăt, ca şi cum voia să se apere, gîfîind. Se vedea numai profilul estompat al maiestăţii sale, o ureche întinsă, un mare nas roşu, o gură cărnoasă, dispărînd sub foşneala mustăţii; şi pe suprafaţa foarte aplecată a obrazului în colţul ochiului zărit în treacăt, pîlpăia văpaia dorinţei lacome, pofta senzuală a bărbaţilor îmbătaţi de aroma femeii. Clorinde, supărător de atrăgătoare, refuza cu o legănare a capului care abia se zărea, aţîţînd cu toată răsuflarea ei, ori de cîte ori rîdea, dorinţa lui aşa de savant aprinsă.

---

[1] Monument la Paris, destinat a primi osemintele oamenilor mari (n.t.)

Cînd excelenţele lor intrară în salon, tînăra doamnă, ridicîndu-se în picioare, se adresă împăratului, fără să se poată bănui la ce anume frază răspundea:

— O! sire, nu vă lăsaţi în nădejdea asta, sînt încăpăţînată ca o catîrcă.

Rougon, cu toată polemica lui, se întoarse la Paris cu Delestang şi Clorinde. Aceasta vru să împace lucrurile. N-o mai stăpînea acea nelinişte nervoasă care îi dădea ghes să atace subiecte de conversaţie neplăcute; din cînd în cînd, îl privea chiar cu un fel de compătimire surîzătoare. Pe cînd landoul înainta domol pe malul lacului, prin Bois de Boulogne scăldat tot în soare, ea se întinse şi rosti, încetişor, cu un suspin de plăcere:

— Ehehei, frumoasă a fost ziua de astăzi!

Apoi, cufundată în visare un minut, îl întrebă pe soţul ei:

— Ia spune! soră-ta, doamna de Combelot, tot mai este îndrăgostită de împăratul?

— Henriette e nebună! răspunse Delestang strîngînd din umeri.

Rougon dădu amănunte:

— Da, da, e tot îndrăgostită, zise el. Se spune că s-a aruncat într-o seară la picioarele maiestăţii sale... El a ridicat-o de umeri, i-a dat sfatul să aştepte...

— A, da! s-aştepte! izbucni veselă Clorinde. Îi vor lua-o altele înainte.

XII

Clorinde era în toată înflorirea ciudățeniei și a puterii ei. Rămăsese același zdrahon de fată, foarte stranie, care cutreiera Parisul călare pe un cal luat cu chirie, pentru ca să-și cucerească un soț, dar un zdrahon de fată ajunsă femeie, cu bustul dezvoltat, cu coapsele tari, împlinind cu seriozitate faptele cele mai neobișnuite, realizîndu-și visul, mîngîiat atîta vreme, de a fi o forță. Nesfîrșitele ei drumuri în adîncul cartierelor îndepărtate, corespondența sa care inunda cu scrisori toate ungherele Franței și ale Italiei, contactul continuu cu personaje politice în a căror intimitate se strecura, toată această frămîntare nesăbuită, la voia întîmplării, fără scop logic, ajunsese în cele din urmă să exercite o influență reală, de nediscutat. Ea împărtășea și acum, în decursul unor conversații serioase, idei năzdrăvane, proiecte nebunești, nădejdi năstrușnice; continua să-și plimbe vastul ei ghiozdan plesnit, legat cu sfori, purtat în brațe ca o păpușă, cu atîta convingere, încît lumea zîmbea cînd o vedea trecînd încotoșmănată în fustele ei lungi, murdare. Totuși, i se cerea sfatul, era întrebată, temută chiar. Nimeni n-ar fi putut spune la dreptul vorbind de unde își trăgea ea această putere; îi venea din multe izvoare îndepărtate, dis-

părute, la a căror obîrşie era greu de tot să ajungi. Circulau din gură în gură doar crîmpeie de istorii, anecdote, şoptite la ureche. În totalitatea ei această ciudată făptură scăpa înţelegerii: închipuire smintită, bun simţ ascultat şi luat în seamă, trup minunat, care poate era unicul secret al puterii sale. De altfel, nu interesau dedesubturile izbînzii Clorindei. Era de ajuns că domnea, ba chiar ca o regină cu toane. I se făceau temenele.

Tînăra doamnă avu o epocă de dominaţie. Concentra la ea acasă, în odaia de toaletă, în care zăceau aceleaşi lighene nespălate, toată politica curţilor din Europa. Înaintea ambasadelor, fără să se poată şti pe ce cale, ea primea noutăţile, rapoartele amănunţite, care îi aduceau la cunoştinţă, pînă în cele mai mici pulsaţii, activitatea guvernelor. Avea şi o curte, o suită de bancheri, diplomaţi, intimi care îi dădeau tîrcoale încercînd să-i smulgă tot felul de destăinuiri. Bancherii mai cu seamă erau foarte linguşitori. Îi dăduse unuia posibilitatea să cîştige, dintr-o singură lovitură, vreo sută de milioane, prin simplul fapt că-i destăinuise la timp schimbarea de minister care avea să aibă loc într-un stat vecin. Clorindei îi era scîrbă de aceste matrapazlîcuri ale unei politici josnice; ea împărtăşea tot ce ştia, palavrele diplomaţiei, cancanurile internaţionale de prin capitale, numai din plăcerea de a vorbi şi de-a arăta că supraveghea deopotrivă Turinul, Viena, Madridul, Londra, pînă şi Berlinul şi Petersburgul; îi curgeau deci valuri nesecate de informaţii despre sănătatea regilor, despre amorurile, tabieturile lor, despre oamenii politici ai fiecărei ţări, toată cronica scandaloasă pînă şi a celui mai măruntel ducat german. Clorinde ajunsese să caracterizeze bărbaţii de stat printr-o singură frază, sărea brusc de la nord la sud, scormonea alene prin toate regatele, cu vîrful unghiilor, se mişca pe acolo ca la ea acasă, de parcă ar fi ţinut vastul pămînt cu oraşele, cu popoarele sale, într-o cutie cu jucării, în care ar fi orînduit, după toanele ei, căsuţele de carton şi moşneguţii de lemn. Apoi, cînd tăcea, sleită de atîta vorbărie, pocnea din

degetul mare şi cel mijlociu, un gest obişnuit al ei, dînd a înţelege că toate nu valorau desigur nici cît zgomotul uşor al degetelor sale.

În acel moment, în dezmăţul îndeletnicirilor ei de tot soiul, o interesa la culme o afacere de cea mai înaltă gravitate, de care se silea să nu vorbească, fără să-şi poată totuşi refuza bucuria de a face anumite aluzii. Dorea să aibă Veneţia. Cînd vorbea de marele ministru italian, zicea: „Cavour", pe un ton de familiaritate. Adăuga: „Cavour nu voia, dar am vrut eu şi el a înţeles". Se încuia dimineaţa şi seara cu cavalerul Rusconi, la legaţie. De altminteri „lucrurile" mergeau foarte bine acum. Şi calmă, se apleca pe spate, cu fruntea îngustă de zeiţă, vorbind în dodii, într-un fel de somnambulism, îi scăpau crîmpeie de fraze fără legătură între ele, fărîmituri de mărturisire: despre o întrevedere a împăratului cu un bărbat de stat străin şi un proiect de tratat de alianţă din care unele articole erau încă în discuţie, despre posibilitatea unui război la primăvară. În unele zile era furioasă; lovea cu piciorul scaunele din cameră, arunca la întîmplare lighienele în odăiţa de toaletă, mai să le spargă; o apuca o mînie de regină trădată de miniştri ei tîmpi, din pricina cărora regatul decade din ce în ce mai rău. În zilele acestea îşi îndrepta braţul gol şi minunat, cu pumnul închis, înspre sud, în partea Italiei, repetînd: „Ah! dacă aş fi acolo, n-ar face atîtea prostii!"

Grijile politicii înalte nu o împiedicau să se ocupe în acelaşi timp şi de felurite alte treburi în care părea pînă la urmă că se pierde şi ea cu totul. O găseau adeseori stînd pe pat lîngă burduhănosul ei ghiozdan, golit în mijlocul cuverturii, înfundîndu-se pînă la coate în teancul de terfeloage, zăpăcită, plîngînd de turbare; nu se mai putea dumeri în acest vraf de foi desprinse; sau căuta de zor vreun dosar rătăcit, pe care îl descoperea într-un tîrziu după o mobilă, sub nişte ghete vechi, printre rufe murdare. Cînd pleca să încheie vreo afacere, se apuca pe drum de alte două-trei năzdrăvănii. Călătoriile ei se complicau, trăia într-o excitare neîntre-

ruptă, se lăsa pradă unui vîrtej de idei şi de fapte, clocotea într-o vîltoare de uneltiri întortocheate, de nebănuit. După zile întregi de drumuri prin Paris, cînd se întorcea seara şi i se tăiau picioarele de atîtea urcuşuri şi scoborîşuri pe scări, aducînd în cutele fustelor aromele nelămurite ale mediilor prin care trecuse, n-ar fi cutezat nimeni să bănuiască nici măcar jumătate din afacerile puse la cale în cele două capete ale oraşului ; şi dacă o întreba careva, rîdea, nu-şi amintea întotdeauna.

În acea epocă, Clorinde avu uluitoarea fantezie să se instaleze într-un separeu la unul din marile restaurante de pe bulevard. Casa de pe rue du Colisée, zicea ea, era prea departe de toate ; voia să aibă o locuinţă provizorie, undeva în centru, şi îşi făcu un birou de afaceri în acest separeu. Timp de două luni, primi acolo servită de chelnerii care avură prilejul să introducă personajele de cele mai de vază. Funcţionari, ambasadori, miniştri se prezentară la restaurant. Ea, foarte bine dispusă, îi poftea să ia loc pe divanurile stricate de cele din urmă chefuri de noapte ale carnavalului şi stătea dinaintea mesei, cu faţa de masă mereu întinsă, plină de fărîmituri de pîine, ticsită de hîrtii. Se stabilise acolo ca un general într-o tabără. Într-o zi, apucînd-o stenahoria, se urcase pe tăcute să se culce în camera chelnerului şef, care o servea, un băiat înalt, brun, căruia îi îngăduise s-o sărute. Şi numai spre miezul nopţii se lăsase înduplecată să se ducă la ea acasă.

Delestang, cu toate acestea, era un soţ fericit. Se părea că nu-şi dădea seama de ciudăţeniile nevestei-sii. Ea îl stăpînea acum pe de-a întregul şi făcea dintr-însul tot ce poftea, fără să audă vreun murmur din gura lui. Înclinaţiile firii lui îl predispuneau la o asemenea sclavie. Era prea mulţumit cu această tainică ofrandă a voinţei sale, ca să mai încerce să se răzvrătească vreodată. În intimitate dimineaţa, în zilele cînd consimţea să-l primească la dînsa, îi făcea toate serviciile mărunte, îi căuta peste tot, pe sub mobile, ghetele rătăcite şi desperecheate, răscolea toată rufăria din dulap ca să găsească o cămaşă fără găuri.

Se mulțumea să-și păstreze de ochii lumii înfățișarea lui de bărbat surîzător și superior. Era aproape stimat, fiindcă vorbea despre nevastă-sa cu un aer de seninătate și de afectuoasă ocrotire.

Clorinde, devenind stăpînă atotputernică, se gîndise s-o aducă înapoi pe mamă-sa de la Turin; voia ca pe viitor, zicea dînsa, contesa Balbi să-și petreacă lîngă ea șase luni pe an. Izbucni într-o explozie subită de dragoste filială. Și tulbură liniștea unui etaj al casei lor boierești ca s-o găzduiască pe bătrîna doamnă cît mai aproape de apartamentul ei. Ieși ca din pămînt chiar o ușă de trecere din odăița ei de toaletă în dormitorul mamei sale. De față cu Rougon, mai cu seamă, făcea paradă de afecțiunea ei cu o exagerare de vorbe drăgăstoase, tipic italiană. Cum de se resemnase oare să trăiască atîta vreme departe de contesă, ea care nu se dezlipise de lîngă mamă-sa nici un ceas înainte de măritiș? O mustra cugetul că se putuse cuibări în inima ei atîta asprime. Dar nu era ea de vină; cedase unor sfaturi, unor pretinse necesități, cărora nu le găsea sens nici acum. Rougon, în fața acestei răzvrătiri, nu sufla o vorbă. Nu mai era povățuitorul ei, nu-și mai dădea sîrguința să facă dintr-însa una din femeile distinse ale Parisului. Altădată, pe atunci cînd febra iscată din pricina trîndăviei îi aprindea sîngele, îi trezea dorinți în mădularele lui de luptător în repaus, Clorinde putuse să-i umple golul zilelor. Astăzi, în plină luptă nu se mai gîndea de fel la alde astea; puțintica lui senzualitate i-o mîncau cele paisprezece ore de muncă din fiecare zi. Continua să se poarte cu dînsa prietenos, cu acel dispreț cu care trata de obicei femeile. Totuși venea din cînd în cînd s-o vadă, cu ochii parcă aprinși de o redeșteptare a vechii pasiuni tot nepotolită. Ea rămînea viciul său, singura femeie care îl tulbura.

De cînd Rougon locuia la minister, unde prietenii, spre marea lor părere de rău nu-l mai puteau vedea în intimitate, Clorinde se gîndise să primească banda acasă la ea. Încetul cu încetul, obiceiul se statornici. Și ca să sublinieze îndeosebi că serile de la dînsa

înlocuiau pe acelea din strada Marbeuf, alese ca zile de întîlnire tot duminica și joia. Numai că, în rue du Colisée, se stătea pînă la ora unu după miezul nopții. Primea în budoar, Delestang ascunzînd cu grijă cheile de la salonul cel mare, de frica petelor de grăsime. Cum această încăpere era foarte mică, lăsa deschise ușile de la dormitor și de la odaia de toaletă; așa că, de cele mai multe ori, se înghesuiau în camera ticsită de bulendre aruncate alandala.

Joile și duminicile, grija mare a Clorindei era să se întoarne acasă cît mai devreme, ca să-și ia cina pe fugă, și să-și primească musafirii. Cu toate sforțările ei de memorie, i se întîmplă, totuși, în două rînduri, să uite cu totul că avea invitați, încît rămase uluită văzînd atîta lume în jurul patului ei, cînd sosi acasă după miezul nopții. Intr-o joi, în ultimele zile ale lunii mai, se întoarse în mod neobișnuit acasă către orele cinci; ieșise pe jos și o apucase o ploaie repede în Piața Concorde, dar nu se îndură să plătească treizeci de gologani unei trăsuri, ca să o ducă pe Champs-Elysées pînă acasă. Udă leoarcă, trecu imediat în odaia ei de toaletă unde fata în casă, Antonia, cu gura mînjită de o tartină cu dulceață, o dezbrăca, rîzînd tare cînd îi stoarse fustele, care lăsau șiroaie de apă pe parchet.

— A venit un domn, zise în sfîrșit aceasta din urmă, așezîndu-se pe jos ca să-i scoată botinele. Așteaptă de un ceas.

Clorinde o întrebă cum arată domnul. Fata din casă rămase locului, pe jos, nepieptănată, cu rochia unsuroasă, arătîndu-și albeața dinților, într-un obraz negricios. Domnul era gras, palid și părea sever.

— Ah! da, domnul de Reuthlinger, bancherul, exclamă tînăra doamnă. E adevărat, trebuia să vină la ceasurile patru. Ei bine! s-aștepte... Îmi pregătești baia, nu-i așa?

Și se întinse în liniște în baie într-o cadă, ascunsă după o perdea, în fundul cabinetului de toaletă. Acolo citi scrisorile sosite în lipsa ei de acasă. După o jumătate de ceas și mai bine, Antonia, care ieșise pentru cîteva minute, apăru din nou bolborosind:

— Domnul a văzut că doamna s-a întors. Ține numaidecît să vă vorbească.

— A, da! uitasem de baron! zise Clorinde, care se ridicase în picioare în mijlocul căzii. Îmbracă-mă.

Dar în seara aceea își făcu mendrele la îmbrăcat mai ceva decît în alte dăți. După ce își lăsa la voia întîmplării întreaga ei făptură, o apuca uneori un acces de idolatrie pentru trupul său. Atunci, născocea rafinamente; goală în fața oglinzii, poruncea Antoniei să-i fricționeze toate mădularele cu alifii, cu balsam, cu uleiuri aromatice, cunoscute numai de dînsa, cumpărate la Constantinopol, de la neguțătorul de arome al seraiului, zicea ea, de către unul din prieteni, un diplomat italian. Și în timp ce Antonia o fricționa, ea rămînea locului în atitudini de statuie. Avea, după aceea, o piele albă, netedă și lucioasă, fără cusur, ca marmura; un anumit ulei, din care numărînd picăturile, turna cu mîna ei pe o bucată de flanelă, făcea minuni: întindea cele mai mici zbîrcituri într-o clipită. Apoi, începea să-și cerceteze cu migală mîinile și picioarele. Ar fi putut sta să se adore și o zi întreagă.

Totuși, după trei sferturi de ceas în timp ce Antonia îi potrivea cămașa și juponul, își aduse aminte deodată:

— Și baronul!... Ah! fie ce-o fi, să intre! A mai văzut el doar femeie.

Trecuseră două ore și ceva de cînd domnul de Reuthlinguer aștepta în budoar, stînd jos, răbdător, cu mîinile împreunate pe genunchi. Palid de tot, cu o înfățișare rece de om cu moravuri aspre, bancherul care poseda una din cele mai mari averi din Europa, făcea antecameră la Clorinde, de cîtva timp, de două-trei ori pe săptămînă. O convingea să vină chiar și la dînsul acasă, în acel interior de mironosiță, de o strășnicie morală ce îngheța omul, în care ținuta în dezordine a tinerei doamne îi uimea grozav pe servitori.

— Bună ziua, baroane! îi zise ea tare. Mă piaptănă, nu te uita la mine.

Stătea pe jumătate goală, cămaşa îi alunecase de pe umeri. Pe buzele palide ale baronului se ivi un surîs de îngăduinţă ; şi rămase locului, în picioare, lîngă ea, cu ochii reci şi limpezi, aplecîndu-se într-un salut din cale-afară de politicos.

— Vii după ştiri, nu-i aşa ?... Am aflat tocmai ceva.

Se ridică în picioare, o expedià pe Antonia, care îi lăsă pieptenele înfipt în păr. Dar şi aşa se temea, pesemne, să nu fie auzită, de aceea punînd o mînă pe umărul bancherului se înălţă, şi-i şopti la ureche. Bancherul, ascultînd-o, îşi aţintise privirea asupra sînului ei, care se ridica spre dînsul; dar nu-l vedea desigur, ci clătina repede din cap.

— Asta e! încheie dînsa, vorbind tare. Poţi să te mişti acum.

El o apucă de braţ, o trase lîngă dînsul, să-i ceară nişte lămuriri. Nu s-ar fi simţit mai la largul lui în faţa oricăruia dintre funcţionarii săi. La plecare o pofti să vină a doua zi la masă ; nevastă-sa se plictisea cînd n-o vedea. Clorinde îl conduse pînă la uşă. Dar, deodată, încrucişîndu-şi braţele pe piept, foarte roşie la faţă, se înfurie :

— Asta-i bună ! uite în ce hal era să ies cu dumneata !

Şi apoi, începu s-o cicălească pe Antonia. Fata asta nu mai isprăvea treaba niciodată ! Şi o zori s-o pieptene în cel mai scurt timp, zicînd că nu-i plăcea să i se migălească atîta toaleta. În ciuda anotimpului, vru să-şi pună o rochie lungă de catifea neagră, un fel de bluză largă, strînsă pe talie cu un cordon de mătase roşie. Între timp, în două rînduri, se urcase cineva sus anunţînd-o pe doamna că masa era servită. Dar străbătînd camera ei, dădu peste trei domni, pe care nimeni nu-i bănuia prezenţi în acel loc. Erau cei trei refugiaţi politici, domnii Brambilla, Staderino şi Viscardi. Nu păru de fel surprinsă întîlnindu-i acolo.

— Mă aşteptaţi de mult ? întrebă Clorinde.

— Da, da, răspunseră ei, clătinînd uşor din cap.

Sosiseră înaintea bancherului. Şi nu făcuseră nici un fel de zgomot, aceste personaje misterioase pe care nenorocirile politice le deprinseseră să tacă şi să mediteze. Aşezaţi cot la cot pe aceeaşi canapea, molfăiau în gură ţigări groase de foi, stinse, tolăniţi tustrei în aceeaşi poziţie. Între timp se ridicaseră în picioare şi o înconjuraseră pe Clorinde. Urmă, cu glas stins, o bolboroseală repezită de silabe italiene. Ea le dădu, se pare nişte instrucţiuni. Unul din ei luă note în limbaj cifrat pe un carnet, pe cînd ceilalţi, foarte întărîtaţi, fără îndoială, de ceea ce auzeau, îşi înăbuşeau vorbele răsunătoare cu palma înmănuşată. Apoi, plecară toţi trei în şir, cu aceeaşi mască de nepătruns.

În acea joi, urma să aibă loc, seara, o conferinţă între mai mulţi miniştri, cu privire la o importantă afacere, o neînţelegere relativ la buna întreţinere a drumurilor. Delestang, la plecare, după cină, făgădui Clorindei să-l aducă pe Rougon ; ea făcu o schimă din care să se înţeleagă că nu ţinea de fel să-l vadă. Nu erau încă certaţi, dar ea se arăta de o răceală crescîndă.

Către ceasurile nouă, domnul Kahn şi domnul Béjuin sosiră cei dintîi, urmaţi la scurt interval de doamna Correur. O găsiră pe Clorinde în camera ei întinsă pe o canapea. Li se plînse de una din acele dureri misterioase şi neobişnuite care o apucau pe neaşteptate, ca din senin ; de data asta pesemne că înghiţise o muscă bînd ceva ; o simţea că-i zboară în adîncul stomacului. Îmbrăcată cu bluza ei largă de catifea neagră, cu bustul sprijinit de trei perne, era de-o frumuseţe maiestoasă, cu faţa albă, cu braţele goale, una din acele figuri culcate care visează, rezemate cu spatele de un monument. La picioarele ei, Luigi Pozzo zdrăngănea uşurel pe coardele unei chitare; se lăsase de pictură de dragul muzicii.

— Luaţi loc, zise ea îngăimat. Să mă iertaţi. Am în mine o gînganie care mi-a intrat nici eu nu ştiu cum...

Pozzo continua să-şi zdrăngănească chitara, cîntînd foarte încet, prins de vrajă, adîncit în contem-

plare. Doamna Correur trase un scaun lîngă Clorinde. Domnul Kahn şi domnul Béjuin găsiră şi ei în cele din urmă două scaune libere. Nu era tocmai uşor să te aşezi jos; cele cinci-şase scaune din cameră dispăruseră sub maldărul de jupoane. Cînd sosiră, după cinci minute, colonelul Jobelin şi fiul său Auguste se văzură siliţi să stea în picioare.

— Micuţule, îi zise Clorinde lui Auguste, pe care nu încetase să-l tutuiască în ciuda celor şaptesprezece ani ai lui, du-te şi adu două scaune din odaia de toaletă.

De pe aceste scaune împletite, din trestie, se luase lustrul, din pricină că zăceau într-una rufe ude pe speteaza lor. O singură lampă, învelită într-o dantelă de hîrtie roză, lumina camera; o alta se afla în odaia de toaletă şi o a treia în budoar, prin ale cărui uşi larg deschise se desluşeau o persp[illegible]ivă de amurg, încăperi vagi în care părea a se zări un licăr de candelă. Camera însăşi, odinioară de un vioriu cald, bătînd acum în cenuşiu murdar, era plină de o abureală umedă care atîrna parcă de plafon; se zăreau ca prin ceaţă jilţuri cu cîte un colţ smuls, dîre de praf pe mobile; o pată mare de cerneală se lăfăia tocmai în mijlocul covorului; o călimară căzută mai încolo, stropise căptuşeala de lemn a pereţilor; în fund, perdelele patului erau lăsate, fără îndoială pentru a ascunde neorînduiala aşternutului. Şi în această umbră, se înălţa o aromă tare, de parcă toate sticluţele din odaia de toaletă rămăseseră destupate. Clorinde ţinea morţiş să nu deschidă nici o fereastră, nici pe vreme frumoasă.

— Miroase tare frumos la dumneata, zise doamna Correur ca să-i spună o vorbă măgulitoare.

— Eu miros frumos, răspunse cu naivitate Clorinde. Şi începu să le vorbească despre esenţele pe care le cumpăra chiar de la neguţătorul de arome al sultanilor. Îşi vîrî un braţ gol sub nasul doamnei Correur. Bluza ei de catifea neagră alunecase puţin, picioarele îi ieşiseră la iveală, încălţate în pantofiori roşii. Pozzo, căzut în extaz de admiraţie, îmbătat de

aromele tari care se revărsau din pielea ei, lovea uşor chitara cu degetul mare.

Dar după cîteva minute, ajunseră în mod fatal să vorbească despre Rougon, aşa cum se întîmpla de obicei în fiecare joi şi în fiecare duminică. Banda se aduna numai şi numai pentru ca să spună tot ce se putea îndruga asupra acestui veşnic subiect, ca să dea curs liber răzbunării surde care tot creştea, nevoii de a-şi vărsa năduful prin învinovăţiri, la nesfîrşit. Clorinde nu-şi dădea măcar osteneala să-i întărîte; aduceau ei mereu alte şi alte plîngeri, nemulţumiţi, pizmaşi, amărîţi de tot ceea ce făcuse Rougon pentru dînşii, frămîntaţi de un profund acces de nerecunoştinţă.

— L-aţi văzut pe grăsanul ăla astăzi? întrebă colonelul.

Acum, Rougon nu mai era „ilustrul".

— Nu, răspunse Clorinde. Îl vom vedea poate deseară. Soţul meu ţine morţiş să mi-l aducă.

— Am trecut astăzi pe la o cafenea unde îl criticau cumplit, începu din nou colonelul după oarecare tăcere. Se dădea ca sigur că are să cadă, că n-ar mai avea nici două luni.

Domnul Kahn făcu un gest de dispreţ, zicînd:

— Nu-i dau nici trei săptămîni... Să ştiţi, Rougon nu-i un om politic; prea din cale-afară îi place puterea, se lasă îmbătat de ea şi loveşte în bobote, cîrmuieşte cu de-a sila, cu o brutalitate revoltătoare... Pe scurt, în cinci luni a comis atîtea grozăvenii...

— Da, da, îi luă vorba din gură colonelul, tot soiul de hatîruri, nedreptăţi, nerozii... Abuzează, abuzează, în adevăr.

Doamna Correur, pe tăcute, învîrti degetul prin aer, dînd a înţelege că n-ar fi tocmai sănătos la minte.

— Asta-i, interveni domnul Kahn, observînd gestul. Nu-i întreg la minte, ce zici?

Şi fiindcă se uitau la dînsul, domnul Béjuin crezu de datoria lui să arunce şi el cu o pietricică:

— O, nu-i o forţă Rougon, zise el îngînînd vorba printre dinţi, nu-i de loc o forţă!

Clorinde, cu capul culcat pe perne, cerceta pe tavan ochiul de lumină al lămpii, lăsîndu-i să-şi facă mendrele. Cînd tăcură cu toţii, începu şi ea să le dea ghes:

— Fără îndoială, a abuzat, dar el susţine că ar fi făcut tot ce i se impută cu singurul scop de a-şi îndatora prietenii... Chiar ieri mi-a spus asta. Serviciile pe care vi le-a făcut...

— Nouă! Nouă! izbucniră tuspatru furioşi.

Vorbeau toţi deodată, cu gîndul să protesteze fără întîrziere. Dar domnul Kahn striga cel mai tare.

— Serviciile pe care mi le-a făcut! Ce glumă!... A trebuit să-mi aştept concesiunea doi ani. Asta m-a dus la ruină. Afacerea care era strălucită, a ajuns o grea povară... Dacă nu mai poate de dragul meu, de ce nu-mi sare în ajutor, acum? I-am cerut să obţină de la împărat o lege care să hotărască fuziunea societăţii mele cu *La Compagnie du Chemin de l'Ouest;* mi-a răspuns să aştept... Serviciile lui Rougon, ah! să mi le arate! N-a făcut niciodată nimic şi nici nu mai poate face nimic!

— Şi eu, eu, reîncepu colonelul tăindu-i cu un gest vorba doamnei Correur, eu, crezi că îi datorez ceva? Nu-mi închipui că se referă la acel grad de comandor, care mi se făgăduise de cinci ani?... E drept că l-a luat pe Auguste în serviciul lui; dar îmi muşc, zău, degetele astăzi. Dacă-l băgam pe Auguste în industrie, cîştiga acum îndoit... Acest dobitoc de Rougon mi-a declarat ieri că nu-i poate mări salariul lui Auguste decît după optsprezece luni. Cu de-alde astea, uite, îşi mănîncă creditul pentru prieteni! -

Doamna Correur izbuti să-şi verse focul. Se aplecase spre Clorinde.

— Şi zi, doamnă a pomenit cumva numele meu? Niciodată n-am primit nimic de la el. Încă nu mi-a fost dat să gust dulceaţa unei binefaceri din partea lui. El însă n-are a se plînge de mine, dacă m-aş pune eu să vorbesc... L-am rugat pentru cîteva cucoane, prietene de ale mele, şi nu mă feresc: îmi place să fac servicii. Ei, zău! am băgat bine de

seamă: tot ce vine din mîna lui, e o pacoste; hatîrurile lui aduc nenoroc la toată lumea. Ştii, acea biată Herminie Billecoq, o fostă elevă de la Saint-Denis, sedusă de un ofiţer, şi pentru care el a făcut rost de ceva zestre; uite, a dat fuga dis-de-dimineaţă să-mi povestească o groaznică nenorocire: nu se mai mărită, ofiţerul şi-a luat tălpăşiţa, după ce i-a păpat dota... Credeţi-mă, întotdeauna pentru alţii, niciodată pentru mine! M-am chitit eu în mine, după ce m-am întors de la Coulonges cu moştenirea, să-i dau de ştire cu ce uneltiri umblă cumnată-mea, soţia lui Martineau. Mă gîndeam să iau eu, la împărţeală, casa în care m-am născut şi cucoana asta s-a aranjat s-o păstreze pentru dînsa... Ei, ştii care a fost singurul lui răspuns? Mi-a repetat de trei ori, că nu vrea să se mai amestece în această afacere scîrboasă.

Dar domnul Béjuin se frămînta şi el. Şi începu a îngîna:

— Şi eu ca şi doamna... Nu i-am cerut nimic, niciodată, niciodată! Tot ce mi-a făcut, a fost făcut fără voia mea, n-am avut habar. Profită că nu spui nimic şi te acaparează, da, aceasta este cuvîntul: te acaparează...

Glasul i se stinse într-o bolboroseală. Şi tuspatru continuară să clatine din cap. Apoi, domnul Kahn începu iar cu glas solemn:

— Adevărul, vedeţi, ăsta e... Rougon este un nerecunoscător. Vă aduceţi aminte vremea cînd hoinăream pe străzile Parisului ca să-l cocoţăm în minister. Ehei, nu ne-am jertfit noi îndeajuns intereselor lui, uitînd şi de casă şi de masă? În acea epocă a contractat faţă de noi o datorie de care în toată viaţa lui nu va izbuti să se plătească. Vezi bine! astăzi, recunoştinţa îi este o povară şi ne părăseşte. Eram sigur că aşa se va întîmpla.

— Da, da, nouă ne datoreşte totul! strigară ceilalţi. Şi ne răsplăteşte frumos!

Un minut îl zdrobiră sub enumeraţia binefacerilor lor; cînd tăcea unul din ei, un altul amintea de un amănunt şi mai împovărător. Deodată colonelul se

îngrijoră că fiul său Auguste nu mai era în cameră. În aceeași clipă, un zgomot ciudat veni din odaia de toaletă, un fel de bălăceală plăcută și continuă. Colonelul se duse repede să vadă ce-i; cada pe care Antonia uitase s-o golească trezise un viu interes în toată ființa lui Auguste. Feliile rotunde de lămîie cu care Clorinde își curățase unghiile, pluteau pe deasupra apei. Auguste, vîrîndu-și degetele, le lua și le mirosea, cu o senzualitate de licean.

— E de nesuferit, micuțul ăsta! exclamă cu glas domol Clorinde. Își bagă nasul peste tot.

— Doamne dumnezeule! făcu încetișor doamna Correur, care așteptase, se pare, plecarea colonelului; lui Rougon îi lipsește mai cu seamă tactul... Uite, între noi fie vorba acuma cînd colonelul nu-i aici, pot spune că Rougon a făcut cea mai mare greșeală luîndu-l pe acest copilandru la minister, trecînd peste orice dispoziții legale. Nu faci nici prietenilor asemenea servicii. Pierzi orice stimă și considerație.

Dar Clorinde îi tăie vorba, zicîndu-i încetișor:

— Dragă doamnă, du-te și vezi ce fac.

Domnul Kahn zîmbea. Cînd doamna Correur nu mai fu acolo, coborî și el glasul;

— Tare-i nostimă!... Colonelul a fost copleșit de binefaceri de către Rougon. Și, la drept vorbind, nici ea n-are de ce se plînge. Rougon s-a compromis de-a binelea pentru dînsa, în afurisita de afacere Martineau. A dat dovadă în această împrejurare de o gravă lipsă de moralitate. Nu omori un om ca să faci plăcere unei vechi cunoștințe, nu-i așa?

Se ridicase, se plimba cu pași mărunți. Se duse apoi în vestibul să-și ia tabacherea din palton. Colonelul și doamna Correur se întorceau.

— Vedeți! Kahn și-a luat zborul, zise colonelul.

Și, fără nici o pauză urmă ridicînd glasul.

— Avem tot dreptul să-l jupuim de viu pe Rougon, noi ceștilalți. Dar sînt de părere că domnul Kahn ar trebui să tacă mîlc. Nu-mi plac oamenii lipsiți de recunoștință... Mai adineauri, m-am ferit să-mi spun părerea. Dar în cafeneaua în care mi-am petrecut o după-amiază întreagă, se vorbea deschis

că Rougon va cădea fiindcă s-a amestecat luînd sub ocrotirea sa această mare șarlatanie a drumului de fier Niort-Angers. Să n-aibă el nici atîta miros! Nătărăul ăsta de grăsan, un panglicar — ține discursuri kilometrice, în care își îngăduie chiar să angajeze răspunderea împăratului!... Asta-i, dragii mei prieteni. Kahn ne-a vîrît într-o încurcătură. Ce zici Béjuin, nu ești de părerea mea?

Domnul Béjuin aprobă clătinînd viu din cap. Își dăduse doar adeziunea la părerile exprimate de doamna Correur și de domnul Kahn. Clorinde, tot cu capul lăsat pe spate, se distra mușcînd franjurii cordonului gros de mătase pe care și-l plimba peste obraji, gîdilîndu-se; și ochii larg deschiși îi rîdeau în tăcere.

— Sst! făcu ea.

Domnul Kahn intra, rupînd cu vîrful dinților o țigară de foi. O aprinse; aruncă două-trei guri de fum în camera tinerei doamne. Apoi, reluă discuția, conchizînd:

— În sfîrșit, dacă Rougon pretinde că și-a zdruncinat puterea servindu-ne pe noi, eu declar că ne-a compromis grozav prin protecția sa. Are un fel de-a împinge oamenii de la spate cu atîta brutalitate, încît îi dă de toate zidurile și-și sparg capul... De altfel loviturile cu pumnii lui ca de piatră l-au doborît la pămînt din nou! Mulțumesc! N-am chef să-l mai adun de pe jos a doua oară! Dacă omul nu știe să-și chivernisească cum se cade creditul înseamnă că nu-i cu scaun la cap înțelegeți, ne face de rîsul lumii! Ne face de rîs! Eu, pe legea mea, am prea grele răspunderi și-l părăsesc.

Șovăia totuși, i se înmuia glasul pe cînd colonelul și doamna Correur, lăsîndu-și nasul în jos, se fereau să dea un răspuns răspicat. La urma urmelor, Rougon era încă în guvern, și apoi a-l părăsi însemna să te poți sprijini de un alt atotputernic.

— Nu-i numai grăsanul pe lume, zise în treacăt Clorinde.

Se uitau cu toţii ţintă la ea, nădăjduind să-şi ia un angajament mai hotărît. Dar ea făcu doar un simplu gest, ca să le ceară parcă un dram de răbdare. Această făgăduială pe tăcute a unui credit nou, care să plouă cu binefaceri asupra lor, era, în fond motivul de căpetenie al vizitelor făcute cu atîta tragere de inimă la Clorinde, în fiecare joi şi duminică. Adulmecau un apropiat triumf, în această cameră cu arome pătrunzătoare. Convinşi că îl folosiseră pe Rougon ca să-şi satisfacă primele lor visuri, aşteptau ivirea unei forţe proaspăte, care să le împlinească visurile noi, peste măsura de multe şi mari.

Clorinde se ridicase pe pernele ei. Cu coatele pe braţul canapeluţei, se aplecă deodată spre Pozzo, îi suflă în ceafă, cu un rîs piţigăiat, ca nebună de fericire. Cînd era foarte mulţumită, avea bucurii de acestea subite, ca de copil. Pozzo, care se păr(ea) că adormise cu mîna pe chitară, îşi dădu capul pe spate arătîndu-şi dinţii de italian frumos şi fremăta gîdilit parcă de mîngîierea acestei suflări, în timp ce tînăra doamnă rîdea mai tare, sufla mai puternic, doar-doar o ruga-o să-i dea pace. Apoi, după ce-l certase în italiană, adăugă întorcîndu-se spre doamna Correur :

— Trebuie să ne cînte, nu-i aşa ?... Dacă începe să cînte, nu-i mai suflu, îi dau pace... A compus un cîntec tare frumos.

Îi cerură cu toţii să-l cînte. Pozzo prinse a-şi zdrăngăni din nou chitara ; şi cîntă, cu ochii la Clorinde. Răsună un murmur pasionat, acompaniat de note uşoare ; cuvintele italieneşti, suspinate, tremurătoare, nu se auzeau ; la ultimul cuplet, fără îndoială un cuplet de dragoste îndurerată, Pozzo, cu o voce acum sumbră, rămase totuşi cu zîmbetul pe buze, cu o expresie de încîntare nespusă, în ciuda desperării. Cînd încetă cîntecul îl aplaudară îndelung. De ce nu publica el, aceste bucăţi fermecătoare ? Situaţia lui în diplomaţie nu constituia o piedică.

— Am cunoscut un căpitan care a dat să i se reprezinte o operă comică, zise colonelul Jobelin. Asta nu i-a stricat de loc la regiment.

— Da, însă în diplomaţie... îngăimă doamna Correur, clătinînd din cap.

— Doamne dumnezeule! nu, cred că te înşeli, declară domnul Kahn. Diplomaţii sînt şi ei la fel ca toţi oamenii. Mulţi cultivă artele distractive.

Clorinde îl lovi uşor cu piciorul în şold pe Pozzo, dîndu-i un ordin cu jumătate de gură. El se ridică şi aruncă chitara pe un mäldar de haine. Şi se întoarse după cinci minute; era urmat de Antonia care aducea pe braţe o tavă cu cîteva pahare şi o carafă; Pozzo ţinea o zaharniţă care nu avusese loc pe tavă. La Clorinde nu se bea altceva decît apă cu zahăr; ba obişnuiţii casei ştiau cîtă plăcere făceau gazdei cînd beau apă goală.

— Ei, ce-i? zise ea întorcîndu-se spre odaia de toaletă, de unde se auzi un scîrţiit de uşă.

Apoi, amintindu-şi, exclamă:

— A, da, e mama... Se culcase.

În adevăr, era contesa Balbi, înfăşurată într-un capot de lînă neagră; se legase la cap cu o fîşie de dantelă, ale cărei vîrfuri se încolăceau în jurul gîtului. Flaminio, lacheul înalt, cu barbă mare, cu faţa de bandit, o sprijinea din urmă, o ducea aproape în braţe. Nu părea îmbătrînită, avea faţa albă, păstrîndu-şi acelaşi zîmbet neîntrerupt de fostă regină a frumuseţii.

— Aşteaptă, mamă! făcu Clorinde, îţi dau canapeaua mea. Eu am să mă întind pe pat... Nu mă simt bine. Mi-a intrat o gînganie. Începe iar să mă pişte.

Urmă o mişcare ca un adevărat mutat. Pozzo şi doamna Correur o conduseră pe Clorinde la patul ei: întinseră aşternutul şi bătură pernele. Între timp, contesa Balbi se culcă pe canapea. Îndărătul ei, Flaminio stătea în picioare, întunecat, mut, sorbind într-o căutătură cumplită pe toată lumea de acolo.

— Nu luaţi în nume de rău că mă culc, nu-i aşa? repetă tînăra doamnă. Mă simt mult mai bine cînd stau culcată... Nu înseamnă că trebuie să plecaţi. Vă rog să mai staţi.

Se întinsese, cu cotul înfundat într-o pernă, desfăşurîndu-şi bluza neagră a cărei lărgime rotunjea pe plapumă albă o baltă de cerneală. Nimeni de altminteri nu se gîndea să plece. Doamna Correur vorbea pe şoptite cu Pozzo despre formele perfecte ale trupului Clorindei, pe care tocmai o conduseseră pînă la pat. Domnul Kahn, domnul Béjuin şi colonelul adresau vorbe măgulitoare contesei, care se înclina surîzătoare. Şi fără să se întoarcă, striga din cînd în cînd, cu o voce mieroasă :

— Flaminio !

Namila de lacheu înţelegea ce doreşte ; cu înfăţişarea lui îngrozitoare de bandit în frac, îi ridica o pernă, îi aducea un scăunel, îi scotea din buzunar o sticluţă de parfum.

In acea clipă, Auguste făcu o nouă boroboaţă. Se învîrtise încoace şi încolo prin toate trei camerele, cotrobăind prin toate bulendrele femeieşti. Apoi, ca să-i treacă de urît îi venise în gînd să bea apă cu zahăr, pahar după pahar. Clorinde era cu ochii pe dînsul de cîteva clipe, uitîndu-se cum goleşte zaharniţa, cînd, deodată, lovind cu linguriţa tare de tot, sparse paharul.

— Vai, zahărul ! Pune prea mult ! strigă ea.

— Nătărăule ! îl dojeni colonelul. Nu poţi să bei cuminte apă ?... Dimineaţa şi seara, un pahar mare. E tot ce poate fi mai bun. Te fereşte de toate bolile.

Noroc că intră domnul Bouchard. Venea cu oarecare întîrziere, la ceasurile zece şi ceva, fiindcă fusese nevoit să ia masa în oraş. Păru surprins că nu-şi găseşte nevasta acolo.

— Domnul d'Escorailles zicea că o aduce el şi îi făgăduisem să trec s-o iau de aici.

Peste jumătate de ceas, într-adevăr, doamna Bouchard sosi, însoţită de domnul d'Escorailles şi de domnul La Rouquette. După o supărare care ţinuse un an, tînărul marchiz se împăcase cu nostima blondă ; acum legătura lor devenea obicei, o reluau pentru opt zile, nu se puteau stăpîni şi se ciupeau, se sărutau pe după uşi, cînd se întîlneau. Şi asta se întîmpla de la sine, firesc, cu redeşteptări foarte aprinse ale dorin-

ței. Pe cînd veneau la Delestang într-o trăsură deschisă, îl întîlniseră pe domnul La Rouquette. Și tustrei o porniseră spre Bois, rîzînd tare, făcînd glume îndrăznețe; lui d'Escorailles i se păruse chiar la un moment dat că se lovește de mîna deputatului, pe talia doamnei Bouchard. Intrînd, aduseră o adiere de veselie, răcoarea aleielor adumbrite din Bois, misterul frunzelor adormite, în care își înfundau rîsetele lor de ștrengari.

— Da, ne întoarcem de la lac, zise domnul La Rouquette. Pe cuvîntul meu! m-au stricat și pe mine... Mă duceam acasă liniștit să lucrez.

Redeveni deodată serios. In ultima sesiune, pronunțase un discurs în Cameră asupra unei probleme de amortisment, după o lună și mai bine de studii speciale; și de atunci ținea să se poarte ca un bărbat însurat, de parcă și-ar fi îngropat viața de holtei la tribună. Kahn îl trase în fundul odăii și începu să-i spună cu glas tainic:

— Să nu uit, dumneata care ești bine cu Marsy...

Vocile lor se pierdură, vorbiră încet. În acest timp, drăguța doamnă Bouchard, salutînd pe contesă, se așezase pe un scaun în fața patului, ținînd în mîna sa mîna Clorindei, compătimind-o tare, cu o voce dulce. Domnul Bouchard, în picioare, demn și corect, exclamă deodată, în mijlocul conversațiilor potolite:

— Nu v-am povestit?... E nostim grăsanul!

Și înainte de a da explicații, îl vorbi de rău pe Rougon, ca și ceilalți. Nu i se mai putea cere nimic, nu mai era nici măcar politicos, și domnul Bouchard ținea mai mult decît la orice la politețe. Apoi, întrebat fiind ce anume îi făcuse Rougon, răspunse în cele din urmă:

— Mie, știți, nu-mi place nedreptatea... L-am rugat pentru un funcționar din secția mea, Georges Duchesne; îl cunoașteți, l-ați văzut la mine acasă. E plin de merite, băiatul ăsta! Casa noastră i-i deschisă ca unui copil al nostru. Nevastă-mea ține foarte mult la dînsul, fiindcă e dintr-același loc cu ea... Așa că în ultimul timp am plănuit noi în taină

să intervenim să fie numit subşef. Ideea a fost a mea, dar ai găsit-o bună şi tu, nu-i aşa, Adèle?

Doamna Bouchard, cu o înfăţişare stingherită se aplecă mai mult înspre Clorinde, ca să scape de privirile domnului d'Escorailles, pe care le simţea pironite asupra sa.

— Ei, bine, nici nu vă închipuiţi, urmă şeful de secţie, cum a primit grăsanul cererea mea!... M-a privit tăcînd cîteva clipe, cu mutra aceea a lui care jigneşte, o cunoaşteţi. Apoi, mi-a refuzat pe faţă numirea. Şi pe cînd stăruiam din nou, mi-a zis cu un zîmbet: „Domnule Bouchard, nu stărui, asta nu-mi place, am motive serioase..." Cu neputinţă să-i smulg altceva. A văzut bine că eram furios, de vreme ce m-a rugat să transmit din partea lui salutări nevestii-mi... Nu-i aşa, Adèle?

Doamna Bouchard avusese tocmai în acea seară o explicaţie foarte vie cu domnul d'Escorailles asupra acestui Georges Duchesne. De aceea crezu nimerit să zică ţifnoasă:

— Ei doamne! Domnul Duchesne să aştepte şi el... Nu-i aşa de interesant!

Dar soţul nu se lăsa de fel.

— Nu, nu, merită să fie subşef, va fi subşef! Să nu-mi mai zici pe nume... Ţin ca dreptatea să triumfe!

Au trebuit să-l liniştească. Clorinde, cu gîndul în altă parte, se străduia să asculte conversaţia dintre domnul Kahn şi domnul La Rouquette, refugiaţi la picioarele patului său. Primul explica pe de departe situaţia în care se afla. Marea lui întreprindere de cale ferată Niort-Angers era în plină prăbuşire. La început acţiunile făceau la Bursă o primă [1] de optzeci de franci; asta înainte de a se fi tras vreo lovitură de cazma. Pitit îndărătul vestitei sale societăţi engleze, domnul Kahn se dedase la cele mai neobrăzate speculaţii. Şi acum, falimentul era pe cale să-l mănînce, dacă o mînă puternică nu-i va sări în ajutor să oprească prăbuşirea.

---

[1] Acţiuni cotate la Bursă peste valoarea lor nominală (n.t.).

— Pe vremuri, mormăi el printre dinți, Marsy îmi oferise să vînd concesiunea firmei *Compagnie de l'Ouest.* Sînt gata să reiau tratativele. Ar fi de ajuns să obțin un decret...

Clorinde le făcu un semn discret să se apropie. Și aplecați deasupra patului, cei doi bărbați stătură mult de vorbă cu dînsa. Marsy nu purta pică. Îi va vorbi și-i va oferi milionul pe care ministrul îl ceruse cu un an înainte, ca să sprijine cererea de concesiune. Situația sa de președinte al Corpului legislativ îi îngăduia să obțină foarte lesne legea necesară.

— Uite, nu-i un altul mai de treabă decît Marsy, dacă-i vorba să duci la bun sfîrșit afaceri de acest soi, zise ea zîmbind. Dacă te lipsești de dînsul cînd pornești la o asemenea treabă, ești silit curînd-curînd să umbli după el, rugîndu-l fierbinte să ți-o pună iar pe picioare, din cioburi.

În cameră, acum, vorbeau toți deodată, foarte tare. Doamna Correur îi împărtășea ultima dorință doamnei Bouchard : să se ducă să moară la Coulonges, în casa părintească ; și se înduioșa gîndindu-se la locul unde se născuse, spunînd că va face tot ce va fi cu putință s-o silească pe doamna Martineau să-i dea casa aceea plină de amintirile copilăriei sale. Musafirii aduseră, bineînțeles, iar vorba despre Rougon ; domnul d'Escorailles istorisea cît de furioși erau tatăl său și mama sa, care aflînd de abuzurile de putere ale lui Rougon, scriseseră fiului lor să reintre la Consiliul de stat, s-o rupă cu ministrul ; colonelul povestea că grăsanul refuzase cu tot dinadinsul să ceară pentru dînsul împăratului o slujbă la curte ; chiar și domnul Béjuin se tînguia că maiestatea sa nu venise să-i viziteze fabrica de cristal de la Saint-Florent, cu prilejul ultimei sale călătorii la Bourges, cu toate că Rougon făgăduise sus și tare să obțină această favoare. Și în toiul acestei revărsări nesăbuite de vorbe, contesa Balbi, pe canapea, zîmbea, se uita la mîinile ei încă grăsuțe și repeta încetinel :

— Flaminio !

Matahala de servitor scoase din buzunarul de la jiletcă o cutiuță de baga plină cu bomboane de mentă. Contesa le ronțăia făcînd nazuri de pisică bătrînă, hulpavă.

Delestang sosi acasă abia către miezul nopții. De cum îl văzură ridicînd draperia de la ușa budoarului, se făcu o tăcere adîncă — toți își întinseră gîtul. Dar lăsînd să cadă perdeaua, înțeleseră că nimeni nu-l însoțea. Numai după o altă așteptare de cîteva clipe, izbucniră în exclamații :

— Ești singur ?

— Nu l-ai adus și pe dînsul ?

— L-ai pierdut pe grăsan pe drum ?

Scăpaseră parcă de o povară. Delestang le explică : prea obosit, Rougon îl părăsise în colțul străzii Marbeuf.

— Bine a făcut, zise Clorinde culcîndu-se ca-n binelea în pat. Nu-i de fel vesel!

Dădu astfel semnalul unei noi revărsări de plîngeri și acuzații. Delestang protesta, slobozind cîte un : Dați-mi voie ! Dați-mi voie ! Ținea să treacă de obicei drept apărătorul lui Rougon. Cînd îl lăsară să vorbească, zise cu glas stăpînit :

— Fără îndoială că ar fi putut face și mai mult pentru unii din prietenii săi. Dar rămîne totuși o mare inteligență... În ce mă privește îi voi fi totdea una recunoscător...

— Recunoscător, pentru ce ? se oțărî domnul Kahn.

— Pentru tot ce a făcut...

I se tăie brutal vorba. Rougon nu făcuse niciodată nimic pentru dînsul. De unde scotea că Rougon făcuse ceva pentru el ?

— Ești uimitor ! zise colonelul. Nu trebuie dusă modestia așa de departe !... Dragă prietene, dumneata nu aveai nevoie de nimeni. Crede-mă, zău ! ai ajuns prin propriile dumitale merite.

Începură să ridice în slăvi meritele lui Delestang. Ferma lui model de la Chamade era o creație neobișnuită, care dădea la iveală de mult aptitudinile lui de bun gospodar și de bărbat de stat cu adevărat înzestrat. Avea o viziune promptă, inteligență limpede,

mînă energică, fără asprime. De altminteri, împăratul nu-l distinsese chiar din prima zi? Era de acord cu maiestatea sa aproape în toate problemele.

— Dar isprăvește o dată! i se adresă în cele din urmă domnul Kahn, dumneata îl sprijini pe Rougon. Dacă nu i-ai fi fost prieten, dacă nu l-ai fi susținut dumneata în consiliu, ar fi fost la pămînt, de cel puțin cincisprezece zile.

Dar Delestang protestă iar. Desigur, el nu era un oarecare: dar trebuia să se recunoască meritele fiecăruia. De pildă chiar în seara asta, la Ministerul de Justiție, într-o chestiune de drept, foarte încîlcită, asupra viabilității[1], Rougon dovedise o claritate de vederi neobișnuită.

— O înmlădiere de avocat pișicher, mormăi La Rouquette.

Clorinde încă nu deschisese de loc gura. Privirile se întorceau spre dînsa, cerîndu-i stăruitor să spună cuvîntul pe care fiecare îl aștepta. Între timp ea își răsucea capul încet pe pernă, parcă anume ca să se scarpine în ceafă. In cele din urmă, hotărîndu-se să vorbească despre soțul ei, zise fără să-l numească:

— Da, dojeniți-l... Va trebui bătut în ziua cînd vor voi să-l pună în locul pe care-l merită cu adevărat.

— Situația de ministru al Agriculturii și al Comerțului este cu totul secundară, observă domnul Kahn, ca să grăbească lucrurile.

Turnase în adevăr sare peste o rană deschisă. Clorinde suferea văzîndu-și soțul țărcuit în ceea ce ea numea „un minister mărunt". Se ridică repede în capul oaselor, aruncînd vorba așteptată:

— Ei, va fi la Interne cînd vom vrea!

Delestang dădu să vorbească. Dar toți se năpustiră încîntați, înconjurîndu-l cu un vuiet asurzitor. Pînă la urmă, păru că se declară învins. Încet-încet, o culoare trandafirie i se urca în obraji, o bucurie îi scălda fața mîndră. Doamna Correur și doamna Bouchard, cu jumătate de glas, găseau că-i frumos;

---

[1] In legătură cu un drept de trecere și cu problema căilor de comunicație (n.t.).

cea de a doua mai cu seamă, cu gustul pervers al femeilor pentru bărbații pleșuvi, se uita cu patimă la craniul său chelbos. Domnul Kahn, colonelul și ceilalți își făceau semn cu ochiul, își treceau cîte un cuvințel, ca să arate cît de mare caz făceau de puterea lui. Cădeau pe brînci în fața celui mai nărod din bandă, se admirau într-însul. Acest stăpîn, cel puțin, va fi ascultător și nu le va primejdui interesele. Puteau, fără să se teamă de fulgerele sale, să-l facă dumnezeul lor, fără grijă.

— Îl obosiți, observă drăguța doamnă Bouchard cu glasul ei mieros.

Îl oboseau! Le fu milă tuturor. În adevăr, era cam palid, pleoapele i se închideau. Dar gîndiți-vă! Cînd muncești de dimineață de la ceasurile cinci! Nu-i nimic mai obositor decît să muncești cu capul. Și cu o dulce constrîngere, îl poftiră să se ducă la culcare. Delestang ascultă supus și se retrase, după ce o sărutase pe nevastă-sa pe frunte.

— Flaminio! mormăi contesa.

Și dînsa voia să se întindă în pat. Străbătu camera la brațul servitorului, trimițînd fiecăruia cîte o salutare, cu mîna. Din odaia de toaletă se auzi o înjurătură a lui Flaminio, mînios că se stinsese lampa.

Era ora unu! Se hotărau în sfîrșit să plece. Dar Clorinde susținea sus și tare că nu-i e somn, că puteau să mai stea. Totuși, nimeni nu se mai așeză pe scaun. Lampa din budoar se stinse și ea. Un miros puternic de petrol se împrăștie peste tot. Cu chiu cu vai își regăsiră oaspeții lucrurile mărunte, un evantai, bastonul colonelului, pălăria doamnei Bouchard. Clorinde, întinsă în liniște, n-o lăsă pe doamna Correur s-o sune pe Antonia; fata în casă se culca la unsprezece. În sfîrșit, plecau; deodată, colonelul observă că îl uitase pe Auguste; tînărul dormea pe canapeaua din budoar, cu capul așezat pe o rochie făcută mototol; îl bombăni că nu ridicase fitilul lămpii. În umbra de pe scară, unde flacăra mică trăgea să moară, doamna Bouchard dădu un țipăt ușor; își răsucise piciorul, zice dînsa. Și pe cînd toată acea lume cobora cu băgare de seamă de-a lungul

parmaclîcului, rîsete răsunătoare porniră din camera Clorindei, unde Pozzo zăbovise puţin ; de bună seamă că-i sufla în ceafă.

În fiecare joi şi în fiecare duminică seratele se petreceau la fel. În afară, umbla zvonul că doamna Delestang avea un salon politic, că toţi de acolo erau foarte liberali şi că atacau violent guvernarea autoritară a lui Rougon. Toată banda trecuse la idealul unui imperiu umanitarist, lărgind puţin cîte puţin, la nesfîrşit, cercul libertăţilor publice. Colonelul, în orele sale libere, redacta statute pentru asociaţii muncitoreşti ; domnul Béjuin spunea că va crea un oraş în jurul fabricii lui de cristal de la Saint-Florent; domnul Kahn discuta ore întregi cu Delestang despre rolul democratic al familiei Bonaparte în societatea modernă. Şi fiecare faptă nouă a lui Rougon stîrnea proteste furtunoase, temeri pline de patriotism la gîndul că Franţa s-ar putea prăbuşi, ajunsă pe mîinile unui asemenea om. Delestang susţinu într-o zi, că împăratul era singurul republican al epocii. Banda îşi dădea ifose de sectă religioasă în stare să aducă mîntuirea. Acum, uneltea pe faţă răsturnarea grăsanului pentru binele suprem al ţării.

Totuşi, Clorinde nu era grăbită. Obişnuiţii casei o găseau lenevind, întinsă cînd pe o canapea cînd pe alta, dusă pe gînduri, cu ochii în gol, cercetînd cîte un colţ al tavanului. Cînd ceilalţi din jurul ei strigau şi nu-şi mai găseau astîmpăr de nerăbdare, faţa ei mută, cu un joc domol al pleoapelor, îi îndemna la mai multă cuminţenie. Ieşea rar din casă, se desfăta îmbrîncindu-se bărbăteşte şi o punea pe servitoarea să facă la fel, fără îndoială ca să treacă vremea. O apucase deodată dragostea de soţ ; îl îmbrăţişa de faţă cu toată lumea. îi vorbea zîzîit, nu ştia cum să se mai îngrijească de sănătatea lui, de altminteri desăvîrşită. Voia poate să ascundă sub aceste aparenţe stăpînirea absolută, supravegherea neîntreruptă, pe care le exercita asupra lui. Îl conducea, într-adevăr, pînă şi în cele mai mici acţiuni, îl învăţa lecţia în fiecare dimineaţă, ca pe un şcolar în care n-ai încredere. Delestang se dovedea de alt-

minteri de-o supunere absolută. Saluta, zîmbea, se supăra, zicea că-i negru, zicea că-i alb; cum îi cînta ea aşa juca. De cum nu mai era călare pe situaţie, se lăsa de la sine pe mîinile ei, ca să-l ajute. Şi rămînea omul superior.

Clorinde aştepta. Domnul Beulin-d'Orchère, care se ferea s-o viziteze seara, o vedea adeseori peste zi. I se plîngea amar de cumnatu-su, îl învinovăţea că pune umărul ostenind pentru bunăstarea unui mare număr de străini, dar ca un făcut, nici nu se sinchisea de rude! Desigur că numai Rougon intervenea pe lingă împărat să nu i se încredinţeze Ministerul de Justiţie, temîndu-se că va avea de împărţit cu altul influenţa lui în Consiliu. Clorinde îi aţîţa setea de răzbunare. Apoi, îi vorbea pe de departe despre apropiata izbîndă a soţului ei, dîndu-i vaga nădejde că va face şi el parte din noua combinaţie ministerială. Pe scurt, se folosea de dînsul ca să afle ce se petrecea în jurul lui Rougon. Dintr-o răutate femeiască dorea să-l vadă pe acesta din urmă nenorocit în căsnicie; îi dădea ghes magistratului să facă tot posibilul s-o atragă şi pe sora sa în această ceartă. El încercă să-şi arate sus şi tare părerea de rău că nu trăgea nici un folos din această căsătorie. Dar nu era nimic de făcut, fără îndoială, cu firea paşnică a doamnei Rougon! Cumnatul său, zicea el, era foarte nervos de cîtăva vreme. Dădea a înţelege că se aştepta ca Rougon să cadă dintr-un moment într-altul; şi se uita ţintă la tînăra doamnă îi înşira fapte caracteristice, vînturînd fără răutate, ca un prieten sfătos, bîrfelile adunate din gura lumii De ce aşadar, nu intra ea în acţiune, dacă era stăpînă pe situaţie? Ea însă, lenevoasă, se întindea, lua o înfăţişare de persoană nevoită să stea ferecată în casă pe-o vreme ploioasă, aşteptînd resemnată, o rază de soare salvatoare.

Totuşi, la Tuileries, puterea Clorindei era din ce în ce mai mare. Se vorbea în şoaptă despre capriciul puternic pe care maiestatea sa îl avea pentru dînsa. La baluri, la recepţii oficiale, peste tot pe unde o întîlnea, împăratul se învîrtea în jurul fustelor ei,

cu pasul său șovăielnic, îi privea gîtul, îi vorbea de aproape, cu un zîmbet blajin. Și, zicea lumea, nu-i acordase încă nimic, nici măcar buricul degetelor. Folosea același joc ca pe vremuri cînd era fată de măritat: foarte ațîțătoare, slobodă la gură, vorbind de toate, arătînd de toate, dar mereu gata de apărare, făcîndu-se nevăzută tocmai la momentul potrivit. Se părea că aștepta să dea bine în pîrg pasiunea suveranului, pîndea o împrejurare, căuta prilejul în care împăratul să nu-i mai poată refuza nimic, pentru ca să-și asigure izbînda unui plan chibzuit vreme îndelungă.

Tocmai în acele zile se arătă deodată foarte prietenoasă față de domnul de Plouguern. Fuseseră cîteva luni certați. Senatorul, de obicei nelipsit de lîngă ea, prezent aproape în fiecare dimineață de cum Clorinde se trezea din somn, se supărase foc într-o zi cînd îl oprise să intre în cameră în timp ce ea își făcea toaleta. O pălise o toană de sfială, îi era rușine, dorea să nu mai fie sîcîită, necăjită, zicea dînsa, de ochii verzi ai bătrînului, în care sclipeau flăcări gălbui. Dar el protestă, refuză s-o mai viziteze ca toată lumea, la ceasul cînd camera Clorindei se umplea de musafiri. Nu-i era el tatăl? N-o jucase pe genunchi, mică de tot? Și povestea, cu un rînjet, cum îi ridica rochița și ce bătăi îi trăgea odinioară. Rupsese cu dînsul orice prieteșug, în ziua cînd, cu toate țipetele și pumnii Antoniei, bătrînul intrase și o găsise pe Clorinde în baie. De atunci, ori de cîte ori domnul Kahn sau colonelul Jobelin o întrebau ce mai știe despre domnul de Plouguern, le răspundea înțepată:

— L-au apucat tinerețele, n-are nici douăzeci de ani... Nu-l mai văd.

Apoi, deodată, domnul de Plouguern iar n-o mai slăbea cu vizitele. La orice oră, era acolo, se învîrtea prin odaia de toaletă, prin ungherele cele mai tainice ale budoarului. Știa unde-și ținea rufăria, îi întindea cămașa sau o pereche de ciorapi; ba chiar fusese surprins gata-gata să-i strîngă șireturile de la

corset. Clorinde își dădea pe față despotismul ca o tînără de curînd măritată :

— Nașule, adu-mi pila de unghii, știi, din sertar... Nașule, dă-mi repede buretele...

Îi zicea nașule, ca o alintare. Acum el pomenea adeseori de contele Balbi, înșirînd întocmai toate amănuntele nașterii Clorindei. Mințea, spunea că o cunoscuse pe mama tinerei doamne în a treia lună a sarcinii și, dacă se nimerea și contesa în cameră — cu rîsul nelipsit de pe fața ei veștejită — cînd Clorinde se dădea jos din pat, bătrînelul se uita la venerabila doamnă cu un înțeles tainic, îi făcea cu ochiul atrăgîndu-i luarea-aminte asupra unui umăr gol, asupra unui genunchi pe jumătate descoperit.

— Ehehei, Lenora, zicea el îngînat, bucățică ruptă din dumneata !

Fiica i-o amintea pe mamă. Obrazul lui us at de i se vedeau oasele, se învăpăia. Adeseori, . i întindea mîinile zbîrcite, o prindea pe Clorinde, se strîngea lîngă dînsa, povestindu-i cine știe ce scîrboșenie. Asta îl încînta. Era adept al lui Voltaire, nega totul, se războia cu ultimele scrupule de conștiință ale tinerei femei, zicînd cu rînjetul său de scripete neuns :

— Dar, prostuțo, e îngăduit... De vreme ce îți place, e îngăduit.

Nu se știu niciodată pînă unde merseră lucrurile între dînșii. Clorinde avea atunci nevoie de domnul de Plouguern ; îi rezerva un rol în drama la care visa. De altminteri, i se întîmpla uneori să cumpere cu asemenea mijloace prietenii de care nu se mai folosea, dacă își schimba planul. Așa ceva, în ochii ei, era ca o strîngere de mînă dată cu ușurință și fără nici un folos. Nutrea un suveran dispreț pentru favorurile pe care le acorda și acest dispreț o făcea să devieze de la onestitatea comună și să facă uz de mîndrie în alte privințe.

Dar așteptarea ei se prelungea. Vorbea pe de departe cu domnul de Plouguern de un eveniment vag, imprecis, care zăbovea să se producă. Senatorul părea mereu în căutarea unor combinații, avînd aerul unui jucător de șah ; clătina din cap, nu găsea fără îndo-

ială soluția. Cît despre dînsa, arareori cînd Rougon mai venea s-o vadă, îi spunea că-i obosită, îi vorbea de o călătorie în Italia unde avea să petreacă trei luni. Apoi, mijindu-și tare ochii îl iscodea cu un firicel de privire strălucitoare. Un zîmbet de cruzime rafinată îi subția buzele. Ar fi putut să încerce de pe atunci, să-l sugrume cu degetele sale subțiri și lungi; dar ținea să-l sugrume de-a binelea; și îi făcea plăcere această lungă așteptare în care își trecea timpul privind cum îi cresc unghiile. Rougon, într-una foarte ocupat, îi strîngea mîna cu gîndurile împrăștiate, fără să-i observe înfrigurarea nervoasă a pielii. O credea mai cuminte, îi aducea tot felul de laude fiindcă își asculta bărbatul.

— Ești aproape cum te doream eu, zicea el. Ai dreptate, femeile trebuie să stea liniștite acasă.

Și după plecarea lui ea scotea cîte un țipăt, rizînd ascuțit:

— Doamne, dumnezeule! ce prost e.... Și încă mai găsește că femeile sînt proaste!

În sfîrșit, într-o duminică seară, către ceasurile zece, pe cînd banda era adunată în păr în cameră la Clorinde, domnul de Plouguern intră cu o expresie triumfătoare:

— Ei bine, întrebă el, arătîndu-se foarte indignat, știți care e ultima ispravă năstrușnică a lui Rougon?... De data aceasta paharul s-a umplut peste măsură.

Dădură buzna împrejurul lui. Nimeni nu știa nimic.

— O grozăvie! începu din nou cu brațele în sus. Cine să-și închipuie că un ministru s-ar fi putut coborî pînă într-atîta!...

Și povesti pe nerăsuflate întîmplarea. Soții Charbonnel, sosind la Faverolles ca să-și ia în stăpînire moștenirea rămasă de la vărul Chevassu, făcuseră mare gălăgie din pricina pretinsei dispariții a unei considerabile cantități de argintărie. O învinovățeau pe slujnica în paza căreia fusese lăsată locuința, o femeie foarte evlavioasă; la vestea hotărîrii Consiliului de stat, această nenorocită s-ar fi înțeles cu călugărițele Sfintei Familii și ar fi transportat la mă-

năstire toate obiectele de valoare uşor de ascuns. După trei zile nu mai pomeneau de slujnică; călugăriţele înseşi le prădaseră casa. Se iscase un scandal grozav în tot oraşul. Dar comisarul de poliţie refuză să facă o descindere la mănăstire; între timp, la o simplă scrisoare a soţilor Charbonnel, Rougon poruncise telegrafic prefectului să se purceadă fără întîrziere la o percheziţie.

— Da, o percheziţie, aşa stă scris, literă cu literă, în depeşă, întări domnul de Plouguern, terminînd. Ca urmare, comisarul şi doi jandarmi au întors cu susul în jos mănăstirea. Au zăbovit acolo cinci ceasuri. Jandarmii s-au apucat să cotrobăiască peste tot... Închipuiţi-vă, şi-au vîrît nasul pînă şi în mindirele[1] călugăriţelor...

— În mindirele călugăriţelor, of, ce nemernicie! strigă doamna Bouchard revoltată.

— Se vede că n-are nici un dumnezeu, declară colonelul.

— Ce vreţi, oftă la rîndul ei doamna Correur, Rougon n-a dat niciodată pe la biserică... Eu am încercat de atîtea ori, fără nici un folos, să-l împac cu dumnezeu.

Domnul Bouchard şi domnul Béjuin clătinau din cap, cu o expresie de deznădejde, de parcă ar fi aflat despre cine ştie ce groaznică nenorocire socială care i-ar fi îndrituit să pună la îndoială raţiunea umană. Domnul Kahn întrebă, frecîndu-şi tare barba ca o salbă:

— Şi, fără doar şi poate, nu s-a găsit nimic la călugăriţe?

— Absolut nimic! răspunse domnul de Plouguern. Apoi, adăugă cu un glas repezit:

— O tigaie de argint, cred, două tingiri, un serviciu de untdelemn, fleacuri, daruri pe care onorabilul răposat, bătrîn de o adîncă evlavie, le făcuse danie călugăriţelor, ca să le răsplătească pentru devotata îngrijire din cursul lungii sale boli.

[1] Paillasse, în limba franceză înseamnă mindir, iar în argou, burtă: de aici un joc de cuvinte (n.t.).

— Da, da, nu mai încape nici o îndoială, mormăiră ceilalţi.

Senatorul nu stărui. Reîncepu, pe un ton foarte domol, întărind fiecare frază printr-o uşoară bătaie din palme.

— Chestiunea este alta. E vorba de respectul datorat unei mănăstiri, unuia din lăcaşurile sfinte, în care s-au refugiat toate virtuţile gonite din societatea noastră nelegiuită. Cum vreţi ca masele să mai fie religioase, cînd atacurile împotriva religiei pornesc de aşa de sus? Rougon a comis în cazul de faţă o adevărată nelegiuire de care va trebui să dea socoteală... Din pricina asta întreaga lume bună din Faverolles este indignată. Monseniorul Rochart, eminentul prelat, care a arătat întotdeauna călugăriţelor o dragoste deosebită, a plecat îndată la Paris, ca să ceară dreptate. Pe de altă parte, la Senat, enervarea era astăzi la culme, se vorbea că se va produce o interpelare, pe baza acestor cîteva amănunte pe care am putut să vi le aduc la cunoştinţă. În sfîrşit, împărăteasa însăşi...

Toţi întinseră gîtul.

— Da, împărăteasa a fost pusă în curent despre această tristă întîmplare de către doamna de Llorentz, care o aflase de la prietenul nostru La Rouquette, căruia i-am povestit-o eu. Maiestatea sa a exclamat: „Domnul Rougon nu mai este vrednic să vorbească în numele Franţei."

— Foarte bine! sări cu gura toată lumea.

În acea joi, pînă către ora unu după miezul nopţii, acesta fu singurul subiect de conversaţie. Clorinde nici nu deschisese gura. De la primele vorbe ale domnului de Plouguern se răsturnase pe canapeluţă cam palidă la faţă, cu buzele strînse. Apoi, făcu semnul crucii de trei ori, repede, să nu fie văzută, parcă mulţumind cerului că-i acordase favoarea cerută de atîta vreme. Şi cînd auzi povestea percheziţiei, îşi frămîntă mîinile cu gesturi de bigotă, apucată de furie. Încet-încet se înroşise de tot. Cu ochii în gol, se cufundă într-o visare adîncă.

Pe cînd toţi ceilalţi discutau, domnul de Plouguern se apropie de Clorinde, îşi furişă o mînă în corsajul ei ciupindu-i fără sfială sînul şi cu rînjetul său sceptic, slobod la gură ca un mare senior trecut prin ciur şi prin dîrmon, şopti la ureche tinerei doamne:

— S-a atins de bunul dumnezeu, e pierdut.

XIII

Timp de opt zile, Rougon auzi înălţîndu-se împotriva lui o indignare publică tot mai mare. I s-ar fi iertat orice, abuzurile de putere, nesăţioasa lăcomie a bandei sale, sugrumarea ţării ; dar faptul că trimisese jandarmi să întoarcă pe o parte şi pe alta mindirile călugăriţelor, era o crimă aşa de monstruoasă, încît doamnele, la curte, se prefăceau a fi cuprinse de un uşor tremur cînd trecea prin dreptul lor. Monseniorul Rochart făcea, prin toate ungherele lumii oficiale, o gălăgie cumplită ; ajunsese cu pîra pînă la împărăteasă, se zicea. De altminteri, acest val de indignare părea întreţinut de o mînă de oameni isteţi ; cuvinte de ordine circulau ; aceleaşi zvonuri porneau din toate părţile ca la un semn dat, operînd într-o armonie ciudată. Incolţit de aceste atacuri furioase, Rougon rămase la început calm şi cu zîmbetul pe buze. Dînd din umerii lui puternici, vorbea de acest lucru ca de „o prostie". Lua chiar totul în glumă. La o serată, la ministrul de Justiţie, îi scăpă fraza : „Nici măcar n-am dat de ştire că s-a găsit un popă într-un mindir" ; şi vorba asta trecînd din gură în gură, insulta şi impietatea atingînd culmea, izbucni o nouă explozie de mînie. Atunci Rougon începu încetul cu încetul să se înflăcăreze. I se urîse în cele din urmă !

Ce mai tura-vura, călugăriţele erau hoaţe, de vreme ce se găsise la dînsele tingiri şi tigăi de argint. Vru să grăbească lucrurile. Se ocupă în mai de aproape de această afacere, ceru să fie tras la judecată tot clerul din Faverolles.

Intr-o zi, dis-de-dimineaţă, soţii Charbonnel îşi anunţară vizita. Rougon fu foarte mirat; nu ştia că erau la Paris. De cum îi zări, le şi spuse că lucrurile mergeau bine; trimisese chiar instrucţiuni prefectului pentru ca să oblige parchetul să se sezisez. Dar domnul Charbonnel păru uimit, iar doamna Charbonnel sări cu gura:

— Nu, nu, nu trebuie... Aţi mers prea departe, domnule Rougon. Ne-aţi înţeles greşit.

Şi amîndoi se năpustiră cu laude la adresa călugăriţelor Sfintei Familii. Erau femei cu adevărat sfinte. E drept că la un moment dat pledaseră împotriva lor, dar niciodată nu se coborîseră să le învinovăţească de fapte urîte. Altminteri toată lumea din Faverolles ar fi sărit să le deschidă ochii, căci oamenii de societate din orăşel le respectau foarte mult pe călugăriţe.

— Ne-ai face cel mai mare rău, domnule Rougon, încheie doamna Charbonnel, dacă ai continua să te mai înverşunezi împotriva religiei. Am venit să te rugăm din tot sufletul să nu te mai amesteci... Vezi bine, acolo, ei n-au de unde şti, nu-i aşa? Ei credeau că noi îţi dăm ghes, aşa că ar fi ajuns să azvîrle cu pietre în noi... Am făcut un dar frumos mănăstirii, un Crist de fildeş, acela care atîrnase la picioarele patului bietului nostru văr.

— In sfîrşit, adăugă domnul Charbonnel, te-am prevenit, treaba dumitale de acum înainte... Noi nu mai avem nici un amestec.

Rougon îi lăsă să vorbească. Păreau foarte supăraţi pe dînsul, îndrăzniseră chiar în cele din urmă să ridice tonul. Un uşor fior de gheaţă îl fulgerase prin ceafă. Se uita la dînşii, cuprins pe neaşteptate de-o oboseală, de parcă i s-ar fi luat ceva din forţa lui. De altminteri nu intră cu ei în discuţie. Le dădu ră-

vaş de drum, făgăduindu-le să nu mai acţioneze. Şi în adevăr, înăbuşi toată afacerea.

De cîteva zile se afla sub loviturile unui nou scandal în care numele său era amestecat indirect. O groaznică dramă se petrecuse în Coulonges. Du Poizat, încăpăţînat, voind să pună şaua pe taică-su, după vorba lui Gilquin, venise iar într-o dimineaţă să bată la poarta zgîrcitului. Nu trecură nici cinci minute şi vecinii auziră focuri de puşcă răsunînd în casă, în mijlocul unor urlete înspăimîntătoare. Intrînd înăuntru, îl găsiră pe bătrîn întins la picioarele scării, cu ţeasta despicată ; două puşti descărcate zăceau în mijlocul vestibulului. Du Poizat, pămîntiu la faţă, istorisi că tatăl său, văzîndu-l că se îndreaptă spre scară, începuse să strige : hoţii !, ca apucat de năbădăi şi trăsese asupra lui două focuri de puşcă, de foarte aproape ; arătă chiar gaura făcută de un glonţ care trecuse prin pălărie. Apoi, după spusele aceluiaşi, tată-său căzînd pe spate îşi zdrobise craniul de muchea primei trepte. Această moarte năprasnică, această dramă tainică, fără martori, stîrni în tot departamentul zvonurile cele mai neplăcute. Doctorii constatară în adevăr un caz de apoplexie fulgerătoare. Duşmanii prefectului nu susţineau decît că acesta i-ar fi dat un brînci bătrînului ; şi numărul duşmanilor săi creştea pe fiecare zi, datorită cîrmuirii aspre care strivea populaţia din Niort sub un regim de teroare. Du Poizat, scrîşnind din dinţi, strîngîndu-şi pumnii de copil bolnăvicios, privea totul palid şi neclintit ; era îndeajuns să se arate doar, trecînd pe drum, ca să oprească pălăvrăgeala în pragul uşilor, cu o singură privire din ochii lui verzi. Dar îi veni pe cap o altă nenorocire : se văzu nevoit să-l dea afară din slujbă pe Gilquin, compromis într-o afacere urîtă, o scutire de serviciu militar ; Gilquin se obliga, pentru o sută de franci, să scutească pe feciorii de ţăran ; Poizat nu putu face altceva decît să-l scape de poliţia corecţională şi să-l destituie. Cu toate acestea, pînă în acel moment, Du Poizat se bucurase de sprijinul temeinic al lui Rougon, a cărui responsabilitate o angaja tot mai mult cu fiecare nouă nenorocire. Dar se vede că

mirosi căderea în dizgrație a ministrului, de vreme ce sosi la Paris fără să-l înștiințeze, zdruncinat el însuși, presimțind prăbușirea puterii pe care o ruinase, căutînd o mînă viguroasă de care să se agațe. Se gîndea să ceară să i se schimbe departamentul, ca să scape astfel de o demitere sigură. După moartea tatălui său și ticăloșia lui Gilquin, nu mai putea să rămînă la Niort.

— M-am întîlnit cu Du Poizat în cartierul Saint-Honoré, la doi pași de aici, îi spuse într-o zi Clorinde ministrului, cu răutate. Ce, nu mai sînteți prieteni?... Se pare că nu vrea să te vadă în ochi.

Rougon se feri să răspundă. Fiind nevoit să-i refuze cîteva hatîruri prefectului, simțise încetul cu încetul, un sloi de gheață între dînșii; acum nu mai aveau decît simple relații de serviciu. De altminteri era o harababură generală. Pînă și doamna Correur îl părăsise. În unele seri, simțea iar senzația de singurătate, care îl mai chinuise și altădată, în strada Marbeuf, cînd banda nu mai avea încredere într-însul. După zilele lui așa de pline, în mijlocul mulțimii care îi asalta salonul, se găsea iar singur, uitat, adînc mîhnit. Oamenii de casă îi lipseau. Simția iar o neapărată nevoie de admirația continuă a colonelului și a domnului Bouchard, de căldura plină de viață cu care îl înconjura mica lui curte; tînjea pînă și după tăcerile domnului Béjuin. Așa că încerca să-și strîngă iar oamenii în jurul lui; deveni prietenos, scrise epistole. Îndrăzni să facă și vizite. Dar legăturile se rupseseră, nu mai izbuti să-i strîngă deodată pe toți, în preajma sa; dacă înnoda iar firul la un capăt, cine știe ce neplăcere îl rupea la celălalt; și el rămînea oricum văduvit, cu prieteni, cu oameni lipsă. În sfîrșit, se îndepărtară cu toții. Puterea lui trăgea să moară. El, cel așa de puternic, se legase de acești nătărăi, prin îndelunga strădanie depusă ca să ajungă la izbînda lor comună. Retrăgîndu-se, luau fiecare cîte ceva dintr-însul. Forțele sale, după această micșorare a importanței lui, rămîneau de prisos; pumnii săi zdraveni loveau în gol. În ziua cînd umbra lui rămase singură sub soare, cînd nu

mai putu să se îngrașe din abuzurile comise de creditul său, îi păru că locul lui pe pămînt se împuținase; și visă o nouă întrupare, o reînviere într-un Jupiter-cu-fulgerul-în mînă, fără bandă la picioarele sale, orice țandără a vorbei lui avînd putere de lege.

Totuși, Rougon nu se credea încă temeinic zguduit. Luă cunoștință cu dispreț de atacurile răutăcioase care nu-l atingeau nici în călcîie. Va guverna cu străşnicie, nepopular și singuratic. Și apoi, toată forța sa era împăratul. Ușurința de a se încrede lesne în alții începu să fie singura lui slăbiciune. De fiecare dată cînd îl vedea pe împărat, maiestatea sa era binevoitoare, foarte blajină, cu același surîs șters, de nepătruns; și îi reînnoia expresia încrederii sale, îi repeta aceleași instrucțiuni pe care i le dăduse de atîtea ori. Asta îi era de ajuns. Suveranul nici nu se gîndea să-l sacrifice. Bizuindu-se pe această siguranță, se hotărî să încerce o mare lovitură. Ca să-și reducă la tăcere dușmanii și să-și statornicească temeinic puterea, îi veni în gînd să-și ofere demisia, în termeni foarte gravi: pomenea de plîngerile ridicate împotriva sa, susținea că ascultase cu strictețe de poruncile împăratului și că simțea nevoia de o înaltă aprobare, ca să poată continua opera lui de salvare publică. De altfel, se înfățișa deschis ca om politic cu mînă de fier, ca omul represiunii fără milă. Curtea era la Fontainebleau. O dată demisia expediată, Rougon aștepta răspunsul cu un sînge rece de jucător elegant. Avea să se treacă cu burtelele peste ultimele scandaluri: drama de la Coulonges, percheziția de la mănăstirea călugărițelor Sfintei Familii. Dacă dimpotrivă, avea să cadă, ținea să cadă de la înălțime, ca un om puternic.

Tocmai în ziua cînd urma să se hotărască soarta ministrului, avea loc în sera de portocali de la Tuileries, o vînzare în scop de binefacere, în folosul unei creșe, patronată de împărăteasă. Toți obișnuiții palatului, înalta lume oficială, aveau desigur să participe, ca să se dea bine pe lîngă cei mari. Rougon se hotărî să-și arate și dînsul fața calmă acolo. Era o înfruntare, să-i privească țintă în ochi pe acei care

îl vor pîndi cu priviri piezişe, să-şi plimbe liniştitul său dispreţ în vălmăşagul de şuşoteli ale mulţimii. Către ceasurile trei, cînd tocmai dădea o ultimă dispoziţie şefului personalului, înainte de a pleca, valetul veni să-l anunţe că un domn şi o doamnă stăruiau de zor să-l vadă, în apartamentul său particular. Cartea de vizită purta numele marchizului şi al marchizei d'Escorailles.

Cei doi bătrîni, pe care valetul, luîndu-se după îmbrăcămintea lor sărăcăcioasă, îi lăsase să aştepte în sufragerie, se ridicară în picioare ceremonios. Rougon se grăbi să-i poftească în salon, tulburat de tot de prezenţa lor şi vag îngrijorat. Se arăta surprins de neaşteptata lor călătorie la Paris. Şi ţinu să le pară cît mai îndatoritor. Dar ei stăteau înţepaţi, ţîfnoşi, posomorîţi la faţă.

— Domnule, i se adresă în sfîrşit marchizul, să scuzaţi intervenţia pe care sîntem siliţi s-o facem... E vorba de fiul nostru Jules. Am dori să-l vedem părăsind serviciul administrativ, vă cerem să nu-l mai ţineţi pe lîngă persoana dumneavoastră.

Şi fiindcă ministrul îi privea foarte surprins, continuă :

— Tineretul are minte zburdalnică. I-am scris de două ori lui Jules, ca să-i expunem motivele noastre, rugîndu-l să se ţină deoparte... Dar cum nu ne ascultă, ne-am hotărît să venim chiar noi. Facem, domnule, a doua călătorie la Paris, în ultimii treizeci de ani.

Rougon protestă. Jules avea un viitor cît se poate de frumos. Voiau să-i zdrobească o asemenea carieră ? În timp ce el vorbea, marchiza dădea semne de nerăbdare. Îşi înşiră şi dînsa explicaţiile sale cu mai multă vioiciune :

— Dumnezeule ! domnule Rougon, departe de noi gîndul de a vă judeca. Dar avem în familia noastră anumite tradiţii... Jules nu poate fi părtaş la o prigoană îngrozitoare împotriva bisericii. La Plassans, lumea se şi miră. Ar însemna să ne stricăm cu toată nobilimea ţinutului.

Rougon înțelesese. Vru să-i răspundă, dar doamna îl întrerupse cu un gest poruncitor.

— Lăsați-mă să isprăvesc... Fiul nostru a fost cîștigat de partea dumneavoastră fără voia noastră. Știți prea bine ce durere ne-a cuprins văzîndu-l că servește un guvern nelegitim. Nu l-am lăsat pe tatăl său să-l afurisească. Dar de atunci casa noastră e îndoliată și cînd ne primim prietenii în vizită, nu pronunțăm niciodată numele fiului nostru. Ne juruisem să nu-i mai purtăm de grijă; numai că, vedeți, sînt anumite margini, e de neîngăduit ca un d'Escorailles să se amestece printre dușmanii sfintei noastre religii... Mă înțelegeți, nu-i așa, domnule Rougon?

Rougon se înclină. Nu-i trecu prin minte să întîmpine nici măcar cu un surîs cuvioasele minciuni ale bătrînei. Îi revedea pe marchiz și pe marchiză, așa cum îi cunoscuse, pe vremea cînd crăpau de foame pe trotuarele din Plassans, tot trufași, plini de ifose și de obrăznicie. Dacă alții i-ar fi vorbit astfel, i-ar fi dat, desigur, pe ușă afară. Acum însă rămase tulburat, jignit, micșorat în proprii săi ochi; tinerețea lui de sărăcie lașă îi stăpînea gîndurile; o clipă crezu că mai avea în picioare vechile sale ghete cu călcîiele scîlciate. Le făgădui să-l convingă pe Jules. Apoi, se mulțumi să adauge, făcînd aluzie la răspunsul pe care îl aștepta din partea împăratului:

— De altminteri doamnă, fiul vă va fi redat poate chiar deseară.

Rămas singur, Rougon se simți cuprins de teamă. Acești bătrîni îi clătinaseră calmul cu care se mîndrea. Acum, șovăia să se mai arate la acea vînzare în scop de binefacere, unde toată lumea îi va citi tulburarea pe față. Dar se rușină de această spaimă de copil. Și porni străbătînd cabinetul. Îl întrebă pe Merle dacă nu sosise nimic pentru dînsul.

— Nu, excelență, răspunse pe un ton convingător ușierul care părea că stătea la pîndă de dimineață.

Sera de portocali unde avea loc vînzarea în scop de binefacere era împodobită cu mare lux, ca pentru această ocazie. O draperie de catifea roșie, cu franjuri de aur, ascundea zidurile, prefăcînd vasta ga-

lerie goală într-o elegantă sală de gală. La unul din capete, la stînga, o imensă perdea, tot de catifea roşie, tăia galeria, alcătuind încă o încăpere; şi această perdea, ridicată de şireturi cu canafuri mari de aur, se deschidea larg, lega marea sală, unde se aflau rînduite tejghelele pentru vînzare, cu încăperea mai mică, în care era instalat bufetul. Pe jos era împrăştiat nisip mărunt. Vase de majolică înălţau, în fiecare colţ, cîte un desiş de plante verzi. În mijlocul pătratului format din tejghele era un taburet rotund, ca o banchetă joasă de catifea, cu speteaza dată tare pe spate; din mijlocul taburetului ţîşnea o înmugurire uriaşă, o jerbă de tulpini printre care atîrnau trandafiri, garoafe, verbine, ca o ploaie de stropi care îţi iau ochii. Şi în faţa uşilor cu geamuri, cu amîndouă canaturile deschise, pe terasa de pe malul apei, uşierii în frac negru, cu înfăţişare gravă, cercetau cu cîte o aruncătură de ochi invitaţiile musafirilor.

Doamnele care patronau serbarea, nu credeau ca publicul să vină înainte de ora patru. În sala cea mare, stînd în picioare după tejghele, îşi aşteptau clienţii. Pe mesele lungi acoperite cu postav roşu, se aflau, expuse la vedere, mărfurile; erau cîteva tejghele cu produse pariziene şi bibelouri chinezeşti, alături două tărăbi cu jucării de copii, chioşcul unei florărese, plin de trandafiri, în sfîrşit o roată a norocului sub un cort, ca la petrecerile de la marginea oraşului. Vînzătoarele, în toalete decoltate de concert, căutau să se poarte drăguţ, ca negustoresele, împrăştiau surîsuri ca o modistă care încearcă pe capul unei cliente o pălărie demodată, vorbeau cu înmlădieri de glas mîngîietor, sporovăiau, lăudîndu-şi marfa fără s-o cunoască; făcînd toate aceste ghiduşii de fete de prăvălie, chicoteau cu rîsete înfundate, gîdilate de mîinile tuturor cumpărătorilor, cei dintîi veniţi atingîndu-le uşor mîinile. O prinţesă era vînzătoare la o tarabă de jucării; în faţă, o marchiză vindea portmoneuri de douăzeci şi nouă de gologani pe care însă nu le dădea sub douăzeci de franci; rivale între ele, vrînd ca frumuseţea lor să triumfe prin suma cea mai mare scoasă din vînzare, agăţau muş-

terii, pofteau oamenii, cereau prețuri cu neobrăzare, apoi, după o tîrguială groaznică, de măcelăreasă care fură la cîntar, dădeau și ceva de la ele: vîrful degetelor, corsajul lor larg deschis, astea gratis, ca să stoarcă o cumpărătură mai mare de la clienți. Caritatea rămînea un pretext. Încet-încet totuși sala se umplea de lume. Domnii se opreau agale, se uitau la vînzătoare, de parcă și ele ar fi făcut parte din mărfurile expuse. În fața unor tejghele, tineri foarte eleganți se îmbulzeau unul peste altul, rînjeau, făceau chiar și cîte o aluzie ștrengărească asupra tîrguielilor; iar doamnele, cu o bunăvoință fără margini, trecînd de la unul la altul, își ofereau toată prăvălia, cu aceeași nespusă încîntare. Să fii a mulțimii patru ore în șir, este o adevărată plăcere. Zgomotul vînzărilor la mezat, tăiat de rîsete limpezi, se înălța în mijlocul tropăitului surd al pașilor sub care scîrțiia nisipul. Draperiile roșii înghițeau lumina crudă revărsată pe ferestrele înalte, răsfirînd o licăreală rumenă, care unduia ca o apă, aprinzînd pe gîturile goale un ușor colorit trandafiriu. Printre tejghele, în mijlocul publicului, plimbîndu-și coșulețele atîrnate de gît, alte șase doamne, o baroneasă, două fiice de bancher, trei soții de înalți funcționari se repezeau în fața fiecărui nou venit, strigînd că aveau de vînzare țigări de foi și aprinzătoare.

Doamna de Combelot mai cu seamă avea mare succes. Era florăreasă, stătea cocoțată sus de tot într-un chioșc plin de trandafiri, o casă de munte din scînduri, înconjurată cu frunziș, poleită, un fel de colivie mare. Ea însăși cu obrajii de un colorit trandafiriu, acel colorit trandafiriu al pielii pe care continua să-l aibă nudul ei și dincolo de tăietura corsajului, purtînd între amîndoi sînii doar buchetul de toporași impus tuturor doamnelor, ca uniformă, avusese ideea să lege cu mîna ei mănunchiurile de flori, în fața publicului, ca o adevărată florăreasă: un trandafir, un boboc, trei frunze pe care le răsucea cu degetele, ținînd capătul firului între dinții, și să le vîndă apoi cu un

preț începînd de la un ludovic[1] la zece ludovici, după cum era și clientul de simandicos. Buchetele i se smulgeau din mînă ; nu putea face față comenzilor, se înțepa din cînd în cînd, dar își vedea de treabă mai departe, sugîndu-și lacomă sîngele din degete.

În fața ei, în baraca de pînză, drăgălașa doamnă Bouchard ținea roata norocului. Purta o delicioasă toaletă albastră, de croială țărănească, cu talia sus, corsajul format năframă, aproape o deghizare, ca să pară o adevărată negustoreasă de turtă dulce și de minciunele. Îmbrăcată astfel, făcea pe peltica și sîsîita, avînd un aer de prostuță, nespus de original. La roata norocului, cîștigurile erau rînduite pe grupe: bibelouri îngrozitoare de douăzeci și cinci sau treizeci de centime, obiecte de marochin, sticlărie, porțelanuri ; și pana scîrțîia frecînd firul de aramă, placa se tot învîrtea aducînd numerele cîștigătoare, cu un zgomot continuu de veselă spartă. Din două în două minute cînd lipseau jucătorii, doamna Bouchard striga cu o voce de fetiță nevinovată, venită în ajun din satul ei :

— Douăzeci de gologani numărul, domnilor... Haideți, domnilor, trageți un număr...

Bufetul, tot cu nisip pe jos, împodobit în unghere cu plante verzi, era mobilat cu mesuțe rotunde și scaune împletite din trestie. Se încercase să se imite o adevărată cafenea, ca să aibă mai mult farmec. În fund, la tejgheaua monumentală, trei doamne își făceau vînt cu evantaiul, așteptînd comenzile consumatorilor. În fața lor era o expoziție de mărfuri cu înfățișare suspectă, ca la un bal public : sticle mici de lichior, farfurii cu sandvișuri și prăjituri, bomboane, țigări de foi și țigarete. Și din cînd în cînd, doamna din mijloc, o contesă oacheșă și zburdalnică, se ridica în picioare, se apleca să toarne cîte un păhăruț, nemaiștiind pe ce lume era în această harababură de sticluțe, mișcîndu-și brațele goale mai-mai să spargă totul în jurul ei. Dar la bufet domnea Clorinde. Servea publicul de la mese. Ai fi zis Junona, chelneriță

[1] Ludovic, veche monedă franceză de aur, de douăzeci de franci (n.t.).

de cafenea. Purta o rochie de atlaz galben, garnisită de-a curmezişul cu atlaz negru, bătătoare la ochi, extraordinară; părea un astru a cărui trenă semăna cu o coadă de cometă. Decoltată foarte tare, cu bustul slobod, se plimba ca o împărătească printre scaunele de trestie, ducînd stacane de bere pe tăvi de metal alb, cu o linişte de zeiţă. Atingea uşor umerii bărbaţilor cu coatele ei goale, se apleca, cu corsajul deschis, ca să primească comenzile, le răspundea la toţi fără să se grăbească, surizătoare, la largul ei. După ce se consumau băuturile, primea în palma ei minunată monede albe şi gologani şi îi arunca, cu gestul omului de meserie, în punga cu banii milostenici, atîrnată la cingătoare.

La o masă tocmai se aşezaseră domnul Kahn şi domnul Béjuin. Primul bătu cu pumnul în tabla de zinc, strigînd ca în glumă:

— Doamnă, două stacane!

Doamna veni, servi cele două stacane de bere şi rămase locului, în picioare, să se odihnească puţin, nefiind în acea clipă cumpărători la bufet. Cu gîndurile în altă parte, işi scoase batista de dantelă şi-şi şterse degetele mînjite de bere. Domnul Kahn observă o limpezime deosebită în ochii ei; bucuria triumfului îi iradia de pe faţă. O privi clipind des; apoi o întrebă:

— Cînd te-ai întors de la Fontainebleau?

— Dimineaţă, răspunse ea.

— Ai fost la împărat, ce veşti?

Clorinde, privindu-l la rîndul ei, zîmbi strîngînd din buze cu o expresie nedefinită. Kahn observă deodată că purta un giuvaer ciudat, pe care nu-l mai văzuse la ea. Pe gîtul şi pe umerii goi, avea o zgardă de cîine, o adevărată zgardă de catifea neagră, cu cataramă, inel, clopoţel, un clopoţel de aur în care bălăngănea o perlă fină. Pe zgardă erau înscrise în diamante, două nume, cu litere îngemănate, straniu răsucite. Şi atîrnînd de inel, un lanţ gros de aur îi cădea pe piept, între sîni, apoi se ridica să se prindă de-o placă de aur, fixată pe braţul drept, pe care stătea scris: *Aparţin stăpînului meu.*

— E un dar? întrebă discret domnul Kahn, făcînd un semn înspre giuvaer.

Ea răspunse da, clătinînd din cap, cu buzele tot strînse, cu o schimă gingașă și senzuală. Dorise ea această șerbie. O dădea în vileag cu o neobrăzare senină care o rînduia deasupra păcatelor obișnuite, onorată că o alesese un os princiar, stîrnind gelozia tuturor celorlalte. Cînd apăruse cu gîtul strîns în această zgardă, pe care ochii străpungători ai rivalelor pretindeau că descifrau un nume de botez ilustru înscris laolaltă cu al ei, toate femeile înțeleseseră despre ce-i vorba, făcîndu-și cu ochiul între ele, parcă anume ca să-și spună: E deci fapt împlinit! De o lună de zile în cercurile oficiale se vorbea despre această aventură, se aștepta acest deznodămînt. Și era fapt împlinit, în adevăr; îl vestea ea singură sus și tare, îl purta înscris pe umăr. Dacă ar fi s. dăm crezare unei istorii șoptite la ureche din om i i om, Clorindei îi slujise, la cincisprezece ani, drept pat, maldărul de paie pe care dormea un vizitiu, în fundul unui grajd. Mai tîrziu se ridicase și în alte culcușuri[1], tot mai sus, în așternuturi de bancheri, de funcționari, de miniștri, lărgindu-și izbînda cu fiecare noapte. Apoi, din iatac în iatac, de pe o treaptă pe alta, ca o apoteoză, ca să-și satisfacă suprema voință și suprema mîndrie, își așezase capul ei frumos, nepăsător, pe perna împărătească.

— Doamnă, o stacană, vă rog! ceru un domn gras, decorat, un general care o privea zîmbind.

Și cînd aduse stacana de bere, o strigară doi deputați.

— Două pahare de lichior, vă rog!

Un val de lume intra, din toate părțile comenzile se încrucișau: groguri, rachiu de anason, limonadă, prăjituri, țigări de foi. Bărbații o sorbeau din ochi, vorbind în șoaptă, întărîtați de istoria dezmățată care circula pe socoteala ei. Și cînd această chelneriță de cafenea, care se desprinsese în chiar acea dimineață

---

[1] *Couche* în limba franceză înseamnă și culcuș și strat social, de aici joc de cuvinte (n.t.).

din brațele unui împărat, primea plata în palma deschisă, clienții parcă o miroseau, căutau să găsească pe pielea ei ceva din aceste îmbrățișări auguste. Ea, fără nici o tulburare, își întorcea încet gîtul ca să-și arate colierul-zgardă, al cărui lanț gros de aur zăngănea ușor. Nici vorbă că era o plăcere în plus s-o facă pe slujnica tuturor, după ce fusese regină noaptea întreagă, să învîrtească în jurul meselor unei cafenele, în joacă, printre felîuțe de lămîie și fărîmituri de prăjituri, picioare de statuie sărutate cu patimă de mustăți împărătești.

— E foarte nostim, zise ea, așezîndu-se din nou în fața domnului Kahn. Mă iau drept servitoare, pe cuvîntul meu ! Unul m-a ciupit, mi se pare. N-am zis nimic. La ce bun ?... E pentru cei săraci, din milostenie, nu-i așa ?

Domnul Kahn făcîndu-i cu ochiul, o rugă să se aplece către dînsul și, foarte încet, o întrebă :

— Așadar, Rougon... ?

— Ssst ! în curînd, răspunse coborînd și ea glasul. I-am trimis o invitație din partea mea. Îl aștept.

Cum domnul Kahn clătina din cap, ea adăugă repede :

— Da, da, îl cunosc bine, va veni... De altfel, nu știe nimic.

Domnul Kahn și domnul Béjuin pîndeau în acea clipă sosirea lui Rougon. Cuprindeau cu ochii toată sala aceea mare, prin larga deschizătură a perdelelor. Mulțimea de acolo creștea de la o clipă la alta. Domni răsturnați pe spate în jurul taburetului circular, cu picioarele încrucișate, închideau ochii cu un aer adormit ; între timp, poticnindu-se de picioarele lor întinse, o defilare neîntreruptă de vizitatori se învîrtea pe lîngă ei. Căldura devenea peste măsură de mare. Vuietul îngrozitor se întețea în aburul umed, roșiatic, care plutea deasupra pălăriilor negre. Și, din cînd în cînd, în mijlocul bolboroselii aceleia surde, scrîșnetul roții norocului tăia aerul cu un zgomot de hîrîitoare.

Doamna Correur care abia sosise, făcea cu pași mărunți înconjurul tejghelelor, foarte grasă, îmbră-

cată cu o rochie de mătase străvezie, vîrstată cu dungi albe și viorii, sub care grăsimea umerilor și brațelor ei se umfla cît niște colaci burduhănoși de un roz murdar. Avea înfățișarea omului prevăzător, priviri de client chibzuit care caută un chilipir. Spunea de obicei că la aceste vînzări în scop de binefacere se găseau lucruri foarte convenabile; aceste biete doamne nu știau, nu cunoșteau întotdeauna mărfurile date spre vînzare. Niciodată, de altminteri, nu cumpăra de la vînzătoarele din cercul cunoștințelor ei; ele cereau prețuri pipărate de tot acelora dintre ai lor. Făcînd înconjurul sălii, întorcînd pe toate părțile obiectele, ducîndu-le la nas, punîndu-le la loc, se întoarse la o tejghea de marochinărie, în fața căreia rămase locului mai bine de zece minute, cotrobăind marfa cu aceeași nedumerire. În sfîrșit, cu nepăsare, apucă un ghiozdan de piele de Rusia pe care îl ochise de mai bine de un sfert de oră.

— Cît? întrebă ea.

Vînzătoarea, o tînără înaltă, blondă, pusă pe hîrjoană cu doi domni, se întoarse spre ea într-un tîrziu și-i răspunse:

— Cincisprezece franci.

Ghiozdanul făcea cel puțin douăzeci. Doamnele acestea, care se luptau între ele să rupă care de care prețuri mai mari de la bărbați, vindeau de obicei femeilor în preț de cost, simțindu-se legate parcă între ele printr-un fel de francmasonerie. Dar doamna Correur puse ghiozdanul la loc, pe tejghea, făcînd pe speriata și bombăni:

— O, e prea scump... Vreau să-l dăruiesc cuiva. Dau zece franci, mai mult nici o lețcaie. N-aveți ceva drăguț de zece franci?

Și întoarse iar pe o parte și pe alta toată marfa expusă. Nimic nu era pe placul ei. Doamne! Ce scump e ghiozdanul ăsta! Îl luă iar la cercetat, își vîrî nasul prin despărțituri! Vînzătoarea, scoasă din răbdări, i-l lăsă în cele din urmă la paisprezece franci, apoi la doisprezece. Nu, nu, tot era prea scump. Și i-l dădu cu unsprezece franci, după o tîrguială cumplită. Tînăra zise:

— Doresc din tot sufletul să vînd... Dar toate femeile se tocmesc și nici una nu cumpără... O, dacă n-ar fi domnii!

Plecînd, doamna Correur avu bucuria să descopere în fundul ghiozdanului o etichetă ce arăta prețul: douăzeci și cinci de franci. Se mai învîrti încolo și încoace, apoi se așeză la roata norocului, lîngă doamna Bouchard. Îi zicea „scumpa mea", îndreptîndu-i pe tîmple doi cîrlionți răzvrătiți.

— Uite-l pe colonel! exclamă Kahn de la masa de unde se zgîia mereu la ușă.

Colonelul venea, fiindcă nu se putea altfel. Se gîndea să scape cu o cheltuială de un ludovic; și bineînțeles tot îi sîngera cumplit inima. De la ușă, fu înconjurat, asaltat de trei-patru doamne care repetau:

— Domnule, cumpărați de la mine, o țigară de foi, o cutie de chibrituri...

Colonelul zîmbi, descotorosindu-se de ele cu politețe. Apoi, se uită încotro s-apuce; gîndindu-se să-și facă și el datoria de la început, se opri la o tejghea la care servea o doamnă cu foarte mare trecere la Curte; acolo se tocmi pentru un toc de țigări de foi, foarte urît. Șaptezeci și cinci de franci! Nu-și putu stăpîni o schimă de spaimă, aruncă tocul și o luă din loc, în timp ce doamna roșie la față, jignită, întorcea capul, ca și cum colonelul ar fi săvîrșit o necuviință față de dînsa. Ca să scape de orice comentarii neplăcute, se apropie de chioșcul în care doamna de Combelot își tot potrivea buchetele sale de flori. Nu se putea să fie scumpe, aceste buchete. Din precauție, nu vru chiar un buchet întreg, temîndu-se ca florăreasa să nu-și socotească la cine știe ce preț munca ei. Alese, din grămada de trandafiri, unul mai puțin învolt, cel mai chircit, un boboc pe jumătate ciupit. Și, cu multă eleganță, scoțîndu-și portofelul, întrebă:

— Doamnă, cît pentru această floare?

— O sută de franci, domnule, răspunse doamna care-l urmărise cu coada ochiului.

Se bîlbîi, mîinile îi tremurară. Dar, de data aceasta, nu mai putea da îndărăt. Era atîta lume acolo și-l privea. Plăti și retrăgîndu-se la bufet se așeză la masa domnului Kahn, mormăind:

— E o cursă, o cursă...

— N-ai văzut, Rougon nu-i în sală? întrebă domnul Kahn.

Colonelul nu răspunse. Arunca de departe priviri furioase vînzătoarelor. Apoi, zărindu-i pe domnii d'Escorailles și La Rouquette care rîdeau tare în fața unei tejghele, mormăi printre dinți:

— Pe legea mea! tinerii, ei se distrează... își scot pîrleala pînă la urmă.

Domnul d'Escorailles și domnul La Rouquette, în adevăr, se distrau de mama focului. Doamnele umblau care de care să pună mîna pe ei. De cum intraseră, fură primiți cu brațele deschise; în stînga, în dreapta, tot numele lor răsuna.

— Domnule d'Escorailles, să nu uiți ce mi-ai făgăduit... Hai, domnule La Rouquette, cumpără de la mine un căluț. Nu? Atunci o păpușă. Da, da, o păpușă, e tocmai ce-ți trebuie!

Își dădeau brațul, să se apere, ziceau ei în glumă. Înaintau, radioși, fericiți, străbătînd prin asaltul tuturor acestor fuste, în mîngîierile calde ale acestor glasuri plăcute. Din cînd în cînd se făceau nevăzuți, cufundați între atîtea piepturi goale, împotriva cărora simulau că se apără, scoțînd scurte exclamații de spaimă. Și la fiecare tejghea se lăsau pradă unei dulci constrîngeri. Apoi, făceau pe zgîrciții, arătîndu-se cuprinși de-o spaimă caraghioasă. O păpușă de cinci centime, un ludovic, nu, asta nu era pentru punga lor! Trei creioane, doi ludovici, însemna să li se ia pîinea de la gură! Să mori de rîs, nu altceva. Doamnele astea aveau o veselie ca un ciripit, ca un viers de flaut. Deveneau tot mai hapsîne, îmbătate de această ploaie de aur, triplau, împătreau prețurile, mușcate de patima furtului. Își treceau clienții una alteia, din mînă în mînă, făcîndu-și cu ochiul; și circulau vorbele: „Îi potcovesc eu bine pe ăștia... O să vedeți, șapte piei iau de pe dînșii", fraze pe

care domnii le auzeau şi la care răspundeau cu saluturi hazlii. La spatele lor, ele triumfau, se umflau în pene; cea mai straşnică, cea mai pizmuită fu o domnişoară de optsprezece ani, care vînduse un bastonaş de ceară roşie cu trei ludovici. Între timp, ajungînd în capătul sălii, unde o vînzătoare voi cu orice chip să-i bage în buzunar o cutie cu săpunuri, domnul d'Escorailles se apără strigînd:

— Nu mai am nici o para chioară. Dacă vrei, îţi dau o chitanţă.

Îşi scutură portofelul. Doamna, o dată pornită, nu se mai putu opri, îi înşfăcă portofelul din mînă şi scotoci într-însul. Rămase apoi cu ochii la tînăr, gata parcă să-i ceară şi lanţul de la ceas.

Era la mijloc o farsă. Domnul d'Escorailles venea totdeauna la asemenea bazaruri cu un portofel gol, ca să glumească.

— Ah, la dracu! zise el, tîrîndu-l cu sine pe domnul La Rouquette, am ajuns să fiu zgîrcit... Ei, ce zici, să încercăm să ne refacem.

Şi cum treceau pe lîngă roata norocului, doamna Bouchard le strigă:

— Douăzeci de gologani numărul, domnilor... Trageţi un număr.

Se apropiară, făcîndu-se că n-auziseră nimic.

— Cît numărul, negustoreasă?

— Douăzeci de gologani, domnilor.

Şi începură să rîdă mai tare. Dar doamna Bouchard, în toaleta ei albastră, stătea locului nevinovată, îndreptînd priviri mirate spre cei doi domni, de parcă nu-i cunoştea. Şi se porni o partidă straşnică. Un sfert de oră roata scîrţîi fără oprire. Învîrteau mereu, unul după altul. Domnul d'Escorailles cîştigă două duzini de ouare, trei oglinjoare, şapte statuiete de porţelan nesmălţuit, cinci tocuri pentru ţigări. Domnul La Rouquette se alese la rîndul său cu două pachete de horbotă, o mobilă de deşertat buzunarele în ea, din imitaţie de porţelan, înălţată pe picioare de zinc poleit, pahare, un sfeşnic cu toartă, o cutie cu oglindă. Doamna Bouchard, cu buzele strînse, în cele din urmă strigă:

— Ei, bine, nu, aveţi prea mult noroc! Nu mă mai joc... Hai, luaţi-vă lucrurile.

Făcuse două mari grămezi, alăturea, pe o masă. Domnul La Rouquette păru uimit din cale-afară. Îi propuse să-i dea toată grămada lui pentru buchetul de toporaşi, uniformă, pe care doamna îl purta înfipt în păr. Dar ea nu primi schimbul.

— Nu, nu, le-ai cîştigat, nu-i aşa? ei bine! Trebuie să le iei.

— Doamna are dreptate, zise serios domnul d'Escorailles. Nu da norocului cu piciorul şi al dracului să fiu dacă las un ouar măcar!... Uite, am ajuns să fiu zgîrcit...

Îşi întinsese batista şi îşi lega gospodăreşte o bocceluţă. Urmă o nouă explozie de veselie. Încărcătura domnului La Rouquette era şi ea plină de haz. Doamna Correur, care stătuse pînă atunci în fundul prăvăliei, cu o demnitate surizătoare de matroană, înaintă deodată cu faţa îmbujorată. Se ducea să facă ea schimbul.

— Nu, nu vreau nimic, se grăbi să-i răspundă tînărul deputat. Luaţi tot, vă dau tot.

Şi tinerii nu plecară, mai rămaseră acolo cîteva clipe. Acum, cu jumătate de voce, îi adresau doamnei Bouchard vorbe curtenitoare de un gust îndoielnic. Uitîndu-se la ea, capetele li se învîrteau mai ceva decît roata ei. Ce se putea cîştiga la jocul ei nostim? Nici pe departe nu aducea cu jocul de-a zboarăzboară; şi i-ar fi cîntat la acest joc tot felul de vorbe dulci.

Doamna Bouchard îşi lăsa în jos genele, cu un rîs de animal tînăr; îşi legăna uşor şoldurile, ca o ţărancă atunci cînd coconaşii o iau peste picior, în timp ce doamna Correur nu mai putea după ea, repetînd cu un aer de cunoscătoare încîntată:

— Tare-i nostimă! Tare-i nostimă!

Dar, în cele din urmă, doamna Bouchard îi dădu peste mînă domnului d'Escorailles, care voia să cerceteze mecanismul roţii norocului, sub cuvînt că desigur ea măsluia jocul. N-ar putea s-o lase în pace,

la urma urmelor! Şi după ce le făcu vînt să plece, reîncepu cu vocea ei îmbietoare de negustoreasă:

— Hai, domnilor, douăzeci de gologani numărul... Numai un număr, domnilor...

În acel moment, domnul Kahn, stînd în picioare ca să vadă deasupra capetelor, se aşeză la loc repede, mormăind:

— Uite-l pe Rougon... Să ne facem că nu l-am văzut, nu-i aşa?

Rougon străbătea sala, agale. Se opri, jucă la roata norocului ţinută de doamna Bouchard, cumpără un trandafir de la doamna de Combelot pentru care plăti trei ludovici. Apoi, după ce-şi dădu astfel prinosul, păru că voia să plece numaidecît. Îşi făcea loc prin mulţime, mergea înspre o uşă. Dar, aruncînd deodată o privire înspre bufet, se îndreptă într-acolo, cu capul sus, calm, trufaş. Domnul d'Escorailles şi domnul La Rouquette se aşezaseră lîngă domnul Kahn, domnul Béjuin şi colonelul; tocmai atunci apăru şi domnul Bouchard. Şi cînd ministrul trecu prin faţa lor, toţi aceşti domni simţiră un uşor fior, atît li se păru de mare şi voinic, cu mîinile şi picioarele lui butucănoase. Îi salutase dînd din cap, cu familiaritate. Se aşeză la o masă de alături. Nu-şi pleca faţa largă, ci se înturna încet, la dreapta, la stînga, parcă într-adins ca să înfrunte şi să suporte fără să clipească privirile pe care le simţea aţintite asupra sa.

Clorinde se apropiase, tîrînd cu maiestate greutatea rochiei ei galbene. Îl întrebă, simulînd o vulgaritate în care se trăda o nuanţă de ironie:

— Cu ce vă putem servi?

— A! iată! zise el voios. Nu beau niciodată nimic... Ce aveţi?

Ea înşiră pe nerăsuflate lichiorurile: coniac fin, rom, curaçao, kirş, chartreusă, anison, vespetro [1], kumel.

— Nu, nu, dă-mi un pahar de apă cu zahăr.

---

[1] Băutură spirtoasă bună pentru stomac, din grăunţe de anison, molotru şi pucioasă, muiate în rachiu (n.t.).

Clorinde se duse la tejghea, aduse paharul de limonadă, tot cu maiestatea ei de zeiță. Și rămase locului în fața lui Rougon, privindu-l cum topește zahărul. El zîmbea continuu. Începu cu primele banalități care îi veniră pe buze:

— Ești sănătoasă?... De atîta vreme nu te-am văzut.

— Am fost la Fontainbleau, răspunse ea simplu.

El ridică ochii, o cercetă cu o privire adîncă. Dar ea îl întrebă la rîndul ei:

— Ești mulțumit? Îți merge după voie?

— Da, perfect, zise el.

— Ei, cu atît mai bine!

Și se învîrtea pe lîngă dînsul ca un chelner plin de atenție. Îl sorbea în văpaia răutăcioasă a ochilor săi, gata-gata să-i destăinuiască, fără voie, triumful ei. În cele din urmă, cînd se hotărî să plece, se ridică în vîrful picioarelor, aruncînd o privire în sala vecină. Apoi, atingîndu-i umărul:

— Mi se pare că te caută, i se adresă ea din nou, aprinsă tare la față.

Merle, într-adevăr, pășea respectuos printre scaune și mese. Salută plecîndu-se de trei ori. Și cerînd iertare excelenței sale, îi anunță că după plecarea excelenței sale i se adusese scrisoarea pe care excelența sa o aștepta de dimineață. Și că, cu toate că nu primise ordin, se gîndise să...

— Foarte bine, dă-o încoace, îl întrerupse Rougon.

Ușierul îi înmînă un plic mare și se duse să dea un ocol prin sală. Rougon, dintr-o aruncătură de ochi, recunoscu slova; era o scrisoare scrisă de împărat cu propria lui mînă, ca răspuns la demisia sa. O ușoară sudoare rece îi brobona tîmplele. Dar nici măcar nu păli. Strecură liniștit scrisoarea în buzunarul dinăuntru al redingotei, continuînd să înfrunte privirile de la masa domnului Kahn, căruia Clorinde se dusese să-i spună ceva. În clipa aceea toată banda era cu ochii pe dînsul, îi urmărea orice mișcare, cu o înfrigurată curiozitate.

Tînăra doamnă venind iar în fața lui, Rougon bău jumătate din paharul de apă zaharată și încercă să-i spună o vorbă curtenitoare.

— Ești tare frumoasă astăzi. Dacă reginele s-ar face slujnice...

Ea îi tăie scurt complimentul, întrebîndu-l cu îndrăzneală :

— Dar ce, nu citești ?

El se făcu că uitase. Apoi, ca și cum și-ar fi amintit :

— A, da, scrisoarea aceea... S-o citesc, dacă îți face plăcere.

Și, cu un cuțitaș desfăcu plicul cu grijă. Dintr-o căutătură străbătu cele cîteva rînduri. Împăratul îi primise demisia. Aproape un minut ținu hîrtia înaintea ochilor, parcă anume ca s-o recitească. Îi era teamă să nu i se vadă pe față neliniștea. Se încrîncena carnea pe dînsul de indignare; îl rodea cumplit, pînă în măduva oaselor o răzvrătire grozavă a tuturor puterilor lui, care nu voiau să accepte căderea ; se înțepeni dîrz să nu dea un țipăt, să nu izbească cu pumnii de să crape masa. Cu ochii ațintiți într-una asupra scrisorii, îl revedea pe împărat așa cum îl văzuse la Saint-Cloud, cu vorba lui molie, cu surîsul lui îndărătnic, reînoindu-i încrederea, repetîndu-i instrucțiunile. De cîtă vreme i-o fi copt el această cădere în dizgrație, în gîndurile lui ascunse, ca să-l zdrobească atît de brusc, într-o noapte, după ce de nenumărate ori îl reținuse la putere ?

În sfîrșit, cu o sforțare supremă, Rougon își înăbuși mînia, își ridică fața, în care nici o fibră nu se mișca ; puse scrisoarea în buzunar, cu un gest de nepăsare. Dar Clorinde, sprijinindu-se cu amîndouă mîinile de măsuță, se aplecă spre el cu o mișcare de molatică delăsare și-i șopti, cu un tremur în colțul gurii :

— Știam. Eram încă acolo, azi dimineață... Bietul meu prieten !

Și îl deplîngea cu o voce așa de crudă, batjocoritoare, încît el o privi din nou în adîncul ochilor. Ea nu se mai ascundea, de altminteri. Era stăpînă pe

bucuria așteptată de luni de zile, gusta pe îndelete, frază cu frază, voluptatea de a i se arăta în sfîrșit ca o vrăjmașă de neîmpăcat, pe deplin răzbunată.

— N-am putut să-ți iau apărarea, urmă ea. Nu știi fără îndoială...

Nu isprăvi fraza. Apoi, îl întrebă cu viclenie:

— Ghicește cine te înlocuiește la Interne?

El făcu un gest că nu-l interesează. Dar ea nu-l scăpă nici o clipă din ochi. În cele din urmă aruncă un singur cuvînt:

— Bărbatu-meu.

Rougon, cu gura uscată, mai bău o înghițitură de apă. Clorinde pusese totul în acest cuvînt, ciuda că fusese disprețuită altădată, setea de răzbunare îndrumată cu atîta rafinament și bucuria femeii care-l învinge pe un bărbat de o dîrzenie ajunsă de pomină. Și simți o plăcere să-l chinuiască, să abuzeze de izbînda ei, prezentîndu-i-o sub laturile cele mai ofensatoare. Doamne! soțul ei nu era un om superior; o recunoștea, glumea chiar pe chestia asta; voia să spună că primul ieșit în cale îi fusese îndeajuns, că l-ar fi putut face ministru și pe ușierul Merle, dacă i-ar fi venit o asemenea toană. Da, ușierul Merle, un nătărău de trecător, oricine ar fi fost vrednic urmaș al lui Rougon. De aici se vedea atotputernicia femeii. Apoi, lăsîndu-se pradă sentimentelor, deveni ca o mamă, ocrotitoare, bună sfătuitoare:

— Uite, dragul meu, ți-am spus-o de atîtea ori, greșești disprețuind femeile. Nu, femeile nu-s proaste cum le crezi. Nu mai puteam de minie auzindu-te că ne socotești nebune, mobile care încurcă lumea, mai știu eu ce? ghiulele atîrnate de picior... Uite, să-l luăm de pildă pe bărbatul meu! I-am atîrnat eu o ghiulea de picior?... Am vrut să te fac să înțelegi asta. Nădăjduiam să trăiesc plăcerea de acum, din ziua în care am avut acea convorbire, adu-ți aminte. Te-ai convins, nu-i așa? Ei bine, fără nici o pică... Ești foarte puternic, scumpul meu. Dar recunoaște: o femeie te joacă pe degete, numai să vrea să-și dea osteneală.

Rougon, cam palid, zîmbea.

— Da, ai dreptate, poate, zise el cu un glas domol, începînd să depene în gînd firul acestei lungi poveşti. Eu aveam numai puterea. Dumneata aveai...

— Aveam altceva, vezi bine! încheie Clorinde arătînd aproape măreaţă, aşa de falnică privea dispreţuind toate convenienţele.

Rougon nu se tîngui de fel. Ea îşi adunase putere din puterea lui ca să-l învingă; întorcea astăzi împotriva lui lecţiile silabisite alături de dînsul ca învăţăcel ascultător, în cursul acelor plăcute după-amiezi din strada Marbeuf. Era la mijloc şi nerecunoştinţă şi trădare şi le sorbea amărăciunea fără a se scîrbi, ca un om cu experienţă. Avea o singură preocupare în acest deznodămînt; să se dumerească dacă o cunoştea în sfîrşit pe toate părţile. Îşi amintea de vechile lui încercări, de sforţările zadarnice de a surprinde mecanismul secret al acestei maşinării minunate, dar stricate. Nerozia bărbaţilor, hotărît, era mare de tot.

De două ori Clorinde se îndepărtase ca să servească păhăruţe cu lichior. Apoi, pe deplin satisfăcută, începu să păşească iar cu maiestate printre mese, prefăcîndu-se că nu se mai ocupă de dînsul. El o urmărea din ochi; o văzu apropiindu-se de un bărbat cu o barbă cît toate zilele, un străin a cărui risipă mare tulbura adînc pe atunci Parisul. Acesta isprăvea de băut un pahar de malaga.

— Cît, doamnă? întrebă el ridicîndu-se de pe scaun.

— Cinci franci, domnule. Orice consumaţie costă cinci franci.

Plăti. Apoi, pe acelaşi ton, cu accentul său:

— Şi pe o sărutare, cît?

— O sută de mii de franci, răspunse ea fără nici o şovăială.

El se aşeză din nou pe scaun, scrise cîteva cuvinte pe o pagină ruptă dintr-un carneţel. Apoi, îi dădu o sărutare zdravănă pe obraz, îi plăti şi plecă păşind cu sînge rece. Toată lumea zîmbea, găsea scena foarte nostimă.

— Totul e doar să oferi prețul cuvenit, murmură Clorinde apropiindu-se din nou de Rougon.

El simți că face iar o aluzie. Lui îi spusese rîtos — „nu“. Și deodată, acest om cast, care primea fără a se clinti măcar lovitura de trăsnet a dizgrației sale, suferi nespus din pricina colierului pe care Clorinde îl purta cu atîta nerușinare. Ea se aplecă și mai mult, îl ațîța, își învîrtea gîtul. Perla gingașă lovea în clopoțelul de aur; lanțul atîrna, încropit încă de căldura mîinii stăpînului; diamantele străluceau pe catifeaua pe care silabisea ușor secretul cunoscut de toți. Și niciodată nu se simțise așa de chinuit de acea gelozie nemărturisită, de acel pojar al pizmei lui trufașe, pe care le încercase uneori în fața împăratului atotputernic. Ar fi preferat-o pe Clorinde la brațul acelui vizitiu, de care se vorbea pe șoptite. Îi ațîța vechile dorinți, gîndul că o scăpase din mînă și că ea se ridicase acolo, sus de tot, sclavă a unui om a al cărui cuvînt se ploconeau toate capetele.

Negreșit, tînăra doamnă îi ghici chinul. Ca să fie și mai crudă, i-o arătă cu ochiul pe doamna de Combelot, în chioșcul ei de florăreasă, vînzînd trandafiri. Și șopti cu rîsul ei răutăcios:

— Ce zici, de această doamnă de Combelot! Așteaptă într-una!

Rougon își goli paharul de apă zaharată. Se înăbușea.

Scoase portofelul și bolborosi:

— Cît?

— Cinci franci.

Aruncînd moneda în punga pentru banii milosteniei, ea îi întinse din nou mîna, zicînd în glumă:

— Și nu-i dai nimic chelneriței?

Căută și găsi doi gologani de cîte cinci centime pe care îi puse în palmă. Grosolănia lui de parvenit nu izbutise să născocească decît această brutalitate, singura lui răzbunare. Clorinde roși, cu toată marea ei semeție. Dar își recăpătă măreția de zeiță. Plecă salutînd și aruncîndu-i:

— Mulțumesc, excelență.

Rougon nu se încumetă să se ridice imediat. Picioarele i se înmuiaseră și-i era teamă să nu pară slab, voia să se retragă cum venise, solid, cu fața liniștită. Se temea mai cu seamă să treacă prin fața foștilor săi oameni de casă, care cu gîtul întins, cu urechile ciulite, cu ochii pironiți, nu pierduseră nici un amănunt din scena petrecută. Își mai plimbă privirile cîteva minute, făcînd pe nepăsătorul. Se gîndea. Un alt act al vieții sale politice se încheiase. Cădea, surpat, ros, înghițit de banda sa. Umerii lui puternici trosneau sub greutatea răspunderilor, sub prostiile și ticăloșiile pe care le luase pe seama lui, dintr-o fanfaronadă de om cu vază, o sete de a fi un șef temut și generos. Mușchii lui de taur piriiau, făcînd pur și simplu căderea sa și mai răsunătoare, prăbușirea găștii sale mai grozavă. Condițiile înseși ale puterii, nevoia de a avea în spatele său pofte de satisfăcut, de a se menține prin abuzul pe care-l făcea cu creditul său, impuneau în mod imperios ca prăpădul să fie doar o chestie de timp. Și, la ora aceea, își amintea de acțiunea înceată a celor din bandă, de acei dinți ascuțiți care în fiecare zi sfîșiau cîte puțin din forța sa. Erau strînși ciotcă împrejurul lui ; i se suiau pe genunchi, apoi pe piept, ajungeau la gît, mai-mai să-l sugrume ; îi luaseră totul, picioarele ca să se urce, mîinile ca să fure, fălcile ca să muște, și să înghită ; trăiau pe mădularele lui, din ele își trăgeau bucuria și sănătatea lor, chefuiau și benchetuiau zdravăn fără să se gîndească la ziua de mîine. Acum, după ce-l goliseră, auzind trosnetul cherestelei, o luau la fugă, ca șoarecii cărora instinctul le dă de știre cînd încep să se dărîme casele cu zidurile fărîmițate de dinții lor. Toată banda era infloritoare, în plină strălucire. Se și îngrășa dintr-o altă osînză. Domnul Kahn vînduse calea lui ferată Niort-Angers contelui de Marsy. Colonelul urma să dobîndească în săptămîna următoare o situație la palatul imperial. Domnul Bouchard avea făgăduiala solemnă că protejatul său, interesantul Georges Duchesne va fi numit subșef de birou de cum va lua Delestang conducerea Ministerului de Interne. Doamna Correur se bucura de grava boală a

doamnei Martineau, văzîndu-se chiar instalată în casa familiei sale din Coulonges, trăind din încasarea rentelor, ca o tîrgoveaţă care se respectă, dedîndu-se la binefaceri în cuprinsul cantonului. Domnul Béjuin era sigur că împăratul îi va vizita mai spre toamnă fabrica de cristal. Domnul d'Escorailles, în sfîrşit, dojenit straşnic de marchiz şi de marchiză, era la genunchii Clorindei, arvunindu-şi un post de subprefect numai fiindcă se minunase privind-o cum serveşte păhăruţe cu lichior. Şi Rougon, în faţa membrilor ghiftuiţi ai bandei, se simţea mai mic decît altădată, zdrobit sub ei, care i se păreau uriaşi acum, nu cuteza încă să-şi părăsească scaunul, de teamă să nu-i vadă zîmbind, dacă i s-ar împletici picioarele.

Totuşi, cu mintea mai limpede, stăpînindu-şi încetul cu încetul mişcările, se ridică în picioare, dădu la o parte măsuţa de zinc, ca să plece, cînd deodată intră Delestang la braţul contelui de Marsy. Circula despre acesta din urmă o istorie foarte curioasă. Dacă dăm crezare anumitor şoapte, s-ar fi întîlnit cu Clorinde în castelul de la Fontainebleau, cu o săptămînă înainte, numai şi numai pentru a uşura întîlnirile tinerei doamne cu maiestate sa. Marsy avea misiunea s-o distreze pe împărăteasă. De altfel, povestea avea partea ei nostimă, atît şi nimic altceva : servicii de astea îşi fac totdeauna bărbaţii între ei. Dar Rougon bănuia de aici că Marsy îşi pregătea răzbunarea, lucrînd la răsturnarea lui în complicitate cu Clorinde, întorcînd împotriva urmaşului său la minister armele cu care fusese răsturnat el însuşi, cu cîteva luni mai înainte, la Compiègne ; totul mai spiritual, mai rafinat, cu o nuanţă de ticăloşie elegantă. De cînd se întorsese de la Fontainebleau, domnul de Marsy nu se mai despărţea de Delestang.

Domnul Kahn, domnul Béjuin, colonelul, toţi cei din bandă se aruncară în braţele noului ministru. Numirea urma să apară abia a doua zi în *Monitor*, după demisia lui Rougon ; dar decretul era şi semnat, se putea sărbători izbînda. Se grăbeau să-i strîngă mîna cu putere, cu un fel de rînjete, cu vorbe pe şoptite ; îi arătau un entuziasm plin de elan pe care îl înfrî-

nau cu mare greutate privirile întregii săli. Astfel îl luau în stăpînire oamenii de casă, care sărutau picioarele, care sărutau mîinile, înainte de a pune cu totul stăpînire pe cele patru mădulare. Și ministrul le și aparținea; unul îl ținea de brațul drept, un altul de cel stîng, un al treilea îl prinsese de un nasture de la redingotă, pe cînd un al patrulea, la spatele său, se înălța în vîrful picioarelor, șoptindu-i cine știe ce la ureche. El, ridicîndu-și capul frumos, avea o măreție binevoitoare, una din acele înfățișări impunătoare, corecte, neroade, de suveran în călătorie, căruia cucoanele de la subprefectură îi oferă buchete de flori, ca în fotografiile oficiale. În fața grupului, Rougon, foarte palid, cu inima adînc însîngerată de această apoteoză a mediocrității, nu-și putu reține totuși un zîmbet. Îl năpădeau amintirile.

— Am prezis de mult că Delestang va ajunge departe, se adresă el cu un aer viclean către contele de Marsy, care înaintase spre el cu mîna întinsă.

Contele îi răspunse cu o ușoară schimă din buze, de o ironie fermecătoare. De cînd legase prietenie cu Delestang, după ce-i făcuse cîteva servicii nevestii-sii, părea că se amuză grozav. Îl opri un minut pe Rougon, arătîndu-se de o deosebită politețe. Mereu în luptă, opuși unul altuia prin temperament, acești doi oameni puternici se salutau de fiecare dată după ce isprăveau cîte un duel, ca adversari de egală știință, hotărîți s-o ducă la nesfîrșit cu răzbunările. Rougon îl rănise pe Marsy, Marsy se răzbunase rănindu-l pe Rougon și lupta urma să continue astfel pînă ce unul din ei avea să rămînă mort pe teren. Poate că, în fond, nici unul nu dorea să-l distrugă complet pe celălalt, amîndoi trecîndu-și plăcut vremea în luptă, umplîndu-și viața cu această rivalitate; se vede că întrupau cele două forțe în cumpănă, necesare pentru a păstra echilibrul în imperiu, pumnul păros care doboară la pămînt, palma fină, înmănușată, care sugrumă.

Delestang însă se zbătea într-o crudă încurcătură. Îl zărise pe Rougon și nu știa ce să facă, să se ducă sau să nu se ducă să-i întindă mîna. Aruncă o căută-

tură nedumerită înspre Clorinde care, absorbită de treaba ei, indiferentă, căra pe la toate mesele sandvişuri, prăjituri cu stafide şi rom, gogoşi. După o privire a ei, se crezu liber şi înaintă în cele din urmă, puţin tulburat, dezvinovăţindu-se:

— Prietene, n-o să mi-o iei în nume de rău... M-am împotrivit, dar am fost silit... Nu-i aşa? Sînt necesităţi....

Rougon îi tăie scurt vorba; împăratul procedase cu toată înalta sa înţelepciune, ţara încăpuse pe miini foarte bune. Atunci Delestang deveni îndrăzneţ.

— O, eu te-am apărat, cu toţii te-am apărat. Dar acum, fie vorba între noi, şi dumneata ai cam întins coarda... A făcut mai cu seamă mare vîlvă ultima dumitale boroboaţă, în privinţa soţilor Charbonnel ştii cu bietele călugăriţe...

Domnul de Marsy se stăpîni să nu zîmbească. Rougon răspunse cu simplitatea din zilele lui bune:

— Da, da, percheziţia de la călugăriţe... Doamne! dintre toate prostiile pe care prietenii m-au făcut să le săvîrşesc, e poate singura faptă cuminte şi dreaptă, din toată guvernarea mea de cinci luni.

Şi plecă, de cum îl văzu pe Du Poizat că intră şi-l ia deoparte pe Delestang. Prefectul se făcu a nu-l observa. De trei zile, stînd de pîndă la Paris, aştepta. Pesemne că obţinuse mutarea la o altă prefectură, căci nu ştia cum să mulţumească mai tare cu surîsul său de lup cu dinţi albi, pocit aşezaţi. Apoi, noul ministru întorcîndu-se, îl primi aproape în braţe pe uşierul Merle, împins de la spate de doamna Correur; uşierul îşi plecă ochii în jos, ca o domnişoară sfiicioasă, în timp ce doamna Correur îl recomanda cu căldură.

— Cei din minister nu-l iubesc, îngăimă ea, fiindcă protesta prin tăcerea lui împotriva abuzurilor. Ehei, a văzut multe năzdrăvănii sub domnul Rougon!

— Da, da! multe năzdrăvănii! repetă Merle. Pot să povestesc atîtea... Nu-i pare rău nimănui după domnul Rougon: nici mie; întîi şi întîi, că n-am de ce să-l iubesc. Era cît pe ce să mă dea afară.

În sala mare, pe care Rougon o străbătu cu mers domol, tejghelele erau goale. Vizitatorii, ca să-i facă pe plac împărătesei care patrona această operă de binefacere, luaseră cu asalt mărfurile. Vînzătoarele, înflăcărate, vorbeau între ele să se mai repete seara, aducîndu-se o nouă provizie de marfă. Şi îşi numărau încasările pe mese. Îşi aruncau cifre de la una la alta, însoţindu-le de rîsete triumfătoare: una făcuse trei mii de franci, o alta patru mii cinci sute, o a treia şapte mii, o alta zece mii. Acesteia îi strălucea faţa de bucurie. Era femeia de zece mii de franci!

Doamna de Combelot însă era într-o stare desperată. Îşi vînduse ultimul trandafir şi clienţii încă îi asediau chioşcul. Coborî şi o întrebă pe doamna Bouchard dacă nu avea ceva de vînzare, orice... Dar şi roata norocului era goală; o doamnă luase ultimul cîştig, un lighenaş de păpuşă. Căutară totuşi, nu se lăsară de fel pînă ce nu găsiră un pachet de scobitori, care se împrăştiase pe jos. Doamna de Combelot îl luă, trîmbiţîndu-şi victoria. Doamna Bouchard o urmă. Amîndouă se suiră în chioşc.

— Domnilor! domnilor! strigă prima, cu îndrăzneală, stînd în picioare, adunînd bărbaţii la picioarele ei, rotindu-şi braţele sale goale. Iată tot ce ne-a mai rămas, un pachet de scobitori... Sînt douăzeci şi cinci de scobitori... Le pun la licitaţie...

Bărbaţii se îngheşuiau din toate părţile, rîdeau, ridicau în sus mîinile lor înmănuşate. Ideea doamnei de Combelot avea un succes nebun.

O scobitoare! strigă ea. E cumpărător cine dă cinci franci. Hareci[1], o dată, domnilor, cinci franci!

— Zece franci! se auzi un glas.

— Doisprezece franci!

— Cincisprezece franci!

Dar domnul d'Escorailles sărind brusc la douăzeci şi cinci de franci, doamna Bouchard se grăbi şi cu glasul ei catifelat aruncă vorbele:

— Hareci! la douăzeci şi cinci de franci.

---

[1] Strigătul cu care cel însărcinat să vîndă un lucru la licitaţie deschide mezatul şi îl închide, adjudecînd obiectul (n.t.).

Celelalte scobitori atinseră prețuri și mai mari. Domnul La Rouquette o plăti pe a sa patruzeci și trei de franci; cavalerul Rusconi, sosind atunci, ridica licitația pînă la șaptezeci și doi de franci; în sfîrșit, ultima, o scobitoare foarte subțire, despre care doamna de Combelot preciza că era crăpată, neînțelegînd să-și înșele clienții, zicea dînsa, fu adjudecată la suma de o sută șaptesprezece franci unui domn în vîrstă, foarte entuziasmat de zelul cu care lucra doamna cea tînără, al cărei corsaj se deschidea la fiecare mișcare mai aprinsă de comisar de licitație[1].

— E crăpată, domnilor, dar poate să mai fie folosită... Zicem o sută opt... o sută zece, colo!... o sută unsprezece! o sută doisprezece! o sută treisprezece! o sută paisprezece... Haideți, o sută paisprezece! Face și mai mult... O sută șaptesprezece! o sută șaptesprezece! nimeni nu dă mai mult? Hareci, la sută șaptesprezece!

Și urmărit de aceste cifre, Rougon ieși din sală. Pe terasa de pe malul apei, își încetini pasul. O furtună se înălța la orizont. Jos, Sena, năclăită de unsori, de un verde murdar, curgea încet între cheiurile învăluite într-o lumină slabă, gălbuie, de pe care se ridica o volbură de praf. In grădină, adieri de aer încins burdușeau copacii, ale căror ramuri atîrnau moleșite, moarte, fără nici un freamăt de frunze. Rougon coborî pe sub castanii uriași; în desișul lor era aproape noapte; se ridica o umezeală caldă, ca dintr-o boltă de pivniță. Ajungînd în aleea principală îi zări, lăfăindu-se pe o bancă, pe soții Charbonnel, falnici, de parcă erau alți oameni, soțul cu pantaloni de culoare deschisă, în redingotă strînsă pe talie, nevastă-sa purtînd o pălărie cu flori roșii și o mantelută ușoară, peste o rochie de mătase liliachie. Alături, călare pe un capăt al băncii, un individ zdrențăros, fără cămașă, îmbrăcat cu o vestă de vînătoare ca vai de lume, gesticula, trăgîndu-se tot mai aproape de ei. Era Gilquin. Își dă-

[1] Funcționar însărcinat cu prețuirea și vinderea la mezat a obiectelor (n.t.).

dea bobîrnace în şapca sa de pînză care îi aluneca de pe cap.

— O droaie de pungaşi ! exclama Gilquin. A încercat el, Théodore, vreodată să se atingă de un gologan străin ? Au născocit o bazaconie cu prezentarea unuia în locul altuia la militărie, ca să mă facă de rîs şi de ocară. Atunci, eu i-am dat naibii, acolo la ei, mă înţelegeţi. Ducă-se unde şi-a înţărcat dracu copiii, nu-i aşa ?... Li-i frică de mine, ştiu eu ! Cunosc ei bine vederile mele politice. Niciodată n-am făcut parte din clica lui Badinguet...

Se apleca, adăugă în şoaptă, rostogolind nişte ochi galeşi :

— Nu-mi pare rău decît de una de-acolo... Ehei, o femeie drăguţă tare, o doamnă de societate. Da, da, o legătură foarte plăcută... Era blondă. Păstrez cîteva fire din părul ei.

Apoi, cu glas tunător, foarte aproape de doamna Charbonnel, bătînd-o peste burtă, începu :

— Ei bine, băbuţo, cînd mă luaţi cu voi la Plassans, ştiţi, să mîncăm conservele, merele, cireşele, dulceţurile ? Ei, ce ziceţi ? Aveţi punga plină acuma.

Dar soţii Charbonnel păreau grozav de necăjiţi de purtarea familiară a lui Gilquin. Femeia răspunse în silă, strîngîndu-şi tot mai tare rochia de mătase liliachie.

— Am venit pentru multă vreme la Paris... Vom petrece aici fără îndoială şase luni, în fiecare an.

— Of ! Parisul ! exclamă soţul cu o expresie de adîncă admiraţie, nu există decît Parisul !

Şi cum vîntul începea să bată mai tare şi dădacele cu copii se năpusteau alergînd prin grădină, continuă, întorcîndu-se spre nevastă-sa :

— Draga mea, am face bine să plecăm acasă, dacă vrei să nu ne apuce ploaia. Din fericire, locuim la doi paşi.

Descinseseră la hotelul Palais-Royal, strada Rivoli. Gilquin îi privi cum se depărtau, strîngînd din umeri cu tot dispreţul său.

— Toţi se leapădă uşor de tine ! Te lasă la voia întîmplării ! mormăi el.

Pe neaşteptate îl zări pe Rougon. Se legănă într-o parte şi într-alta, îl aşteptă să treacă pe lîngă dînsul şi se plesni iar cu palma peste şapcă :

— Nu m-am dus să te văd, îi zise el. Nu te-ai supărat pe mine, nu-i aşa ?... Fluturaticul ăla de Du Poizat trebuie să-ţi fi făcut rapoarte împotriva mea. Numai minciuni, dragule ; pot să-ţi dovedesc oricînd... În sfîrşit, eu nu-ţi port pică. Şi uite, ca probă îţi dau adresa mea: strada Bon-Puits, 25, la Chapelle, la cinci minute de barieră. Dacă mai ai nevoie de mine, n-ai decît să mă cauţi.

Plecă, tîrîndu-şi picioarele. Stătu un minut să se dumirească unde se află. Apoi, ameninţînd cu pumnii încleştaţi castelul Tuileries, din fundul aleii, de un cenuşiu de plumb sub cerul întunecat, strigă :

— Trăiască republica !

Rougon ieşi din grădină, urcă pe Champs-Elysées. O singură dorinţă îl stăpînea : să-şi vadă cît mai repede căsuţa boierească din strada Marbeuf. De a doua zi urma să se mute de la minister şi să locuiască din nou acolo. Se simţea calm, cu capul îngreuiat de un fel de oboseală, cu o durere surdă undeva, cît mai adînc. Se gîndea la lucruri vagi, la lucruri mari pe care trebuia să le îndeplinească într-o zi, ca să-şi dovedească forţa sa. Din cînd în cînd îşi ridica ochii, privea cerul. Furtuna nu se hotăra să izbucnească. Nouri roşcaţi închideau orizontul. Deodată, pe Champs-Elysées, pustiu, începură să se audă tunete, cu un vuiet de artilerie în galop ; şi vîrfurile copacilor erau în freamăt. Primii stropi de ploaie căzură, în clipa cînd cotea spre strada Marbeuf.

O cupea se oprise la poarta casei boiereşti. Rougon o găsi acolo pe nevastă-sa care cerceta camerile, măsura ferestrele, dădea porunci unui tapiţer. Rămase foarte surprins. Dar ea îi spuse că se întîlnise cu fratele său, domnul Beulin-d'Orchère ; magistratul, în curent şi el cu căderea lui Rougon, ca s-o îndurereze la culme pe soră-sa, îi anunţase apropiata lui intrare în guvern ca ministru de Justiţie, căutînd să bage în sfîrşit zîzanie în căsnicie. Doamna Rougon

se mulțumise să dea poruncă să pună caii la trăsură și venise imediat să arunce o privire asupra viitoarei lor locuințe. Avea mereu aceeași față posacă și odihnită de femeie evlavioasă, calmul de neclintit al bunei gospodine; și cu pasul ei înăbușit, străbătea încăperile, lua iar în stăpînire această casă pe care și-o orînduise, tihnită și mută ca o mănăstire. Singura ei grijă era să administreze ca un intendent credincios averea a cărei răspundere i se dăduse. Rougon se înduioșă în fața acestei făpturi cu un cap prea lunguieț, prea îngust, stăpînit de maniile ordinii migăloase.

Intre timp furtuna se dezlănțuia cu o violență nemaipomenită. Tunetul bubuia, apa cădea în șuvoaie. Rougon fu silit să aștepte aproape trei sferturi de ceas. Vru să plece pe jos. Champs-Elysées era un lac de noroi galben, curgător, care, de la Arcul de Triumf pînă în Piața Concorde, se așternea ca o albie de rîu golit dintr-o dată. Aleea era pustie, arareori cîte un pieton se încumeta să caute colțul pavajului; de pe copaci se scurgeau șiroaie de apă în liniștea și răcoarea aerului. Pe cer, furtuna lăsase o coadă de zdrențe arămii, nori deși, murdari, plutind la mică înălțime, din care pogora o rămășită de lumină melancolică, o lumină suspectă de ulicioară — cuib de hoți.

Rougon începu să-și depene mai departe visul său vag de viitor. Picături de ploaie rătăcite îi udau mîinile. Simțea tot mai mult încovoierea întregii sale ființe, de parcă s-ar fi izbit de un obstacol care îi stătea în drum. Și deodată, în urma lui, auzi un tropot puternic, apropierea unui galop cadențat, care făcea să se cutremure pămîntul. Se întoarse.

Se apropia un alai, în harababura de pe șosea, sub lumina mohorîtă a cerului de culoarea aramei; se întorcea de la Bois împestrițînd cu strălucirea uniformelor afundul înecat în umezeală al aleii Champs-Elysées. In cap și la coadă galopau pichete de dragoni. In mijloc, patru cai trăgeau un landou închis; la cele două portiere străjuiau doi scutieri în costume de gală, brodate cu fir de aur, primind fără să crîcnească, ne-

contenit, împroşcăturile cu glod ale roţilor, acoperiţi de un strat de noroi zemos de la cizme pînă la pălăria-clac. Şi din întunecimea landoului închis, se zărea un singur copil, prinţul imperial, privind lumea, cu cele zece degete răsfirate, cu nasul său roz strivit de geam.

— Uite! o broască rîioasă! zise zîmbind un cantonier, care împingea o roabă.

Rougon se oprise, visător, şi urmărea alaiul care se depărta împroşcînd cu noroiul din băltoace, împestriţînd cu picăţele negre frunzişul cel mai de jos al copacilor.

XIV

Trecuseră trei ani ; era într-o zi a lunii martie, la o şedinţă furtunoasă a Corpului legislativ. Se discuta, în primă şedinţă, adresa de răspuns la mesajul tronului.

La bufet, domnul La Rouquette şi un deputat în vîrstă, domnul de Lamberthon, soţul unei femei încîntătoare, beau groguri, stînd faţă în faţă, în linişte.

— Ce zici ! Ce-ar fi să intrăm în sală ? întrebă domnul de Lamberthon, care trăgea cu urechea. Mi se pare că se îngroaşă gluma.

Se auzea din cînd în cînd un zgomot îndepărtat, o furtună de voci, dezlănţuită fără veste, ca o vijelie ; apoi, totul cădea iar într-o adîncă tăcere. Dar domnul La Rouquette continuînd să fumeze cu aerul omului total lipsit de griji, răspunse :

— Nu, mai stai, să-mi isprăvesc ţigara... Au să ne dea de ştire, cînd vor avea nevoie de noi. Am lăsat vorbă să mă anunţe.

Erau singuri la bufet, o mică sală de cafenea, foarte elegantă, situată în fundul grădinii strîmte din colţul unde se întîlnesc cheiul şi strada Bourgogne. Vopsită într-un verde cald, ascunsă sub o reţea de zăbrele de bambu, răspunzînd prin largi ochiuri de fereastră în desişul de copaci al grădinii, aducea a seră schim-

bată în bufet de gală, cu panourile ei de oglinzi, cu mesele, tejgheaua de marmură roșie, cu băncile fără speteze, acoperite cu rips verde. Pe un ochi de fereastră deschis intra frumoasa după-amiază, cu încropeala ei primăvăratică pe care o împrospătau adierile răcoroase de pe Sena.

— Cu războiul din Italia a atins apogeul gloriei, reluă domnul La Rouquette o conversație întreruptă. Astăzi, redînd țării libertatea, își dovedește toată puterea geniului său...

Vorbea despre împărat. În cîteva clipe, ridică în slavă decretele din noiembrie, de o importanță deosebită, participarea mai directă a corpurilor constituite ale statului la politica suveranului; numirea de miniștri fără portofoliu, însărcinați să reprezinte guvernul pe lîngă Camere. Era o reîntoarcere la regimul constituțional, la ceea ce acesta avea mai sănătos și cuminte. Începea o nouă eră, imperiul liberal. Și își scutura cenușa țigării sale de foi, răpit de admirație.

Domnul de Lamberthon clătină din cap.

— A luat-o cam repede, mormăi el. Ar fi putut să mai aștepte. Nimeni nu-l zorea.

— Ba da, ba da, te asigur, trebuia să se facă ceva, se grăbi să răspundă tînărul deputat. Tocmai de aici se vede genialitatea lui...

Coborî glasul și făcu o expunere a situației politice, dovedind vederi profunde. Instrucțiunile episcopilor cu privire la puterea temporală[1], amenințată de guvernul de la Turin, îl îngrijorau foarte tare pe împărat. Pe de altă parte, opoziția se trezea la viață, țara trecea prin zile de strîmtoare. Venise momentul potrivit să încerce o împăcare a partidelor, să caute să-i atragă pe oamenii politici porniți împotriva lui, făcîndu-le cu tact, concesii. Acum era de părere că imperiul autoritar avea foarte multe metehne și înălța imperiul liberal, într-o apoteoză care avea să lumineze întreaga Europă.

— N-are a face, s-a pripit, repetă domnul de Lamberthon, care clătina mereu din cap. Se înțelege, im-

---

[1] Puterea papală (n.t.).

periul liberal ; dar, dar e necunoscutul, domnule dragă, necunoscutul, necunoscutul...

Şi rosti acest cuvînt pe trei tonuri diferite, plimbîndu-şi mîna înaintea ochilor, în gol. Domnul La Rouquette nu adăugă nimic ; îşi isprăvea de băut grogul. Cei doi deputaţi stătură locului, cu ochii pierduţi, privind cerul prin ochiul de fereastră deschis, ca şi cum ar fi căutat necunoscutul peste chei, înspre grădina Tuileries, care plutea în aburi deşi, cenuşii. În spatele lor, în fundul culoarelor, uraganul vocilor urla din nou, cu zarva înăbuşită a unei furtuni care se apropie.

Domnul de Lamberthon întoarse capul, îngrijorat. După oarecare tăcere, întrebă :

— Rougon o să răspundă, ce crezi ?

— Da, cred, zise domnul La Rouquette, cu buzele subţiate, făcîndu-se că nu ştie nimic.

— Prea era compromis, mîrîi din nou deputatul mai vîrstnic. Împăratul a făcut o alegere ciudată, numindu-l ministru fără portofoliu şi însărcinîndu-l să apere noua sa politică.

Domnul La Rouquette nu-şi spuse imediat părerea. Îşi mîngîia mustaţa blondă, încet. În cele din urmă observă :

— Împăratul îl cunoaşte bine pe Rougon.

Apoi exclamă cu vocea schimbată :

— Ce zici, nu prea erau grozave grogurile ?... Mi-i o sete nebună. Aş bea un pahar de sirop.

Comandă un pahar de sirop. Domnul de Lamberthon stătu în cumpănă, se hotărî apoi să bea o maderă. Şi se luară de vorbă despre doamna de Lamberthon ; soţul îi reproşă tînărului său coleg că-l vizita prea rar. Domnul Rouquette se tolănise pe bancheta capitonată, îşi aţintise o privire piezişă în oglinzile din faţă, bucurîndu-se de verdele cald al pereţilor, de acest bufet răcoros, care părea un boschet Pompadour, instalat la o răspîntie, în pădurea princiară, pentru întîlniri de dragoste.

Un uşier sosi, gîfîind.

— Domnule La Rouquette, sînteţi rugat sa veniţi îndată, îndată.

Şi tînărul deputat făcînd un gest de plictiseală, uşierul se apleacă la urechea lui şi-i spuse cu jumătate de voce că îl trimisese chiar domnul de Marsy, preşedintele Camerei. Adăugă mai tare :

— Ce să vă mai spun, e nevoie de toată lumea, veniţi repede.

Domnul de Lamberthon se şi repezise spre sala de şedinţă. Domnul La Rouquette îl urma, dar între timp îşi schimbase părerea. Se gîndea să-i caute pe toţi deputaţii care o şterseseră din şedinţă şi să-i trimită în incintă. Intră mai întîi în sala de conferinţe, o frumoasă încăpere luminată de un plafon de sticlă, cu un cămin uriaş de marmură verde, împodobit cu două nuduri de femei, întinse, de marmură albă. Cu toate că după-amiaza era blajină, un foc de butuci ardea în vatră. La masa foarte lungă, trei deputaţi picurau de somn, cu ochii deschişi, privind la tablourile de pe per[illegible] şi la vestita pendulă care se întoarce o dată pe an . un al patrulea deputat se încălzea la şale, stînd în picioare la gura căminului ; se părea că cercetează cu ochi galeşi, la celălalt capăt al odăii, o statuietă de ghips a lui Henric al IV-lea, care se desprindea dintr-un mănunchi de drapele cucerite la Marengo, la Austerlitz şi la Jena. „Repede, repede, în şedinţă !“ îşi îndemna el colegii, mergînd de la unul la altul. Aceşti domni, ca treziţi brusc, dispărură rînd pe rînd.

Răpit de avîntul său, domnul La Roquette se îndreptă repede spre bibliotecă, dar avu prevederea să se întoarcă înapoi, ca să scormonească cu o privire culoarul cu lavoare. Domnul de Combelot îşi freca mîinile afundate într-un lighean mare, încîntat de albeaţa lor. Nu se tulbură, îl asigură că va veni de îndată la şedinţă. Zăbovi să se şteargă tacticos pe mîini, cu un prosop cald, pe care îl puse apoi în etuva cu uşi de aramă. Se mai duse la celălalt capăt al culoarului, în faţa unei oglinzi şi-şi pieptănă frumoasa lui barbă neagră, cu un pieptănuş de buzunar.

Biblioteca era goală. Cărţile zăceau în despărţiturile dulapurilor de stejar ; goale-goluţe, cele două mese lungi îşi desfăşurau severitatea postavului lor verde ; în faţa jilţurilor, perfect orînduite, pupitrele mecanice

se strîngeau, albicite de un strat subţire de praf. Şi în mijlocul acestei atmosfere de reculegere, în singurătatea sălii în care plutea o mireazmă de hîrtie, domnul La Rouquette strigă, trîntind uşa:

— Aici nu e niciodată nimeni.

Apoi, se avînta prin şirul de culoare şi de săli. Străbătu sala de distribuţie [1], acoperită cu lespezi din marmură de Pirinei, unde pasul său răsuna ca sub bolta unei biserici. Un uşier anunţîndu-l că un deputat, unul din prietenii săi, domnul de la la Villardière, conducea pe un domn şi o doamnă care vizitau palatul, La Rouquette ţinu morţiş să dea de dînsul. Străbătu repede sala general Foy, acel vestibul cu aspect sever, ale cărui statui, în număr de patru: Mirabeau, generalul Foy, Bailly şi Casimir Périer, stîrnesc admiraţia plină de respect a cetăţenilor din provincie. Şi alături, în sala tronului, dădu în sfîrşit peste domnul de la Villardière, avînd la dreapta şi la stînga o doamnă grasă şi un domn burtos, din Dijon, amîndoi notari şi alegători cu trecere.

— Eşti chemat, zise domnul La Rouquette. Repede la locul dumitale, nu-i aşa?

— Da, imediat, răspunse deputatul.

Dar nu putu să scape. Domnul cel gras, impresionat de luxul sălii, de revărsarea aceea de aur şi de panourile cu oglinzi, îşi scoase pălăria; şi nu-l lăsa să plece pe „scumpul deputat", nu-l mai slăbea cerîndu-i explicaţii în legătură cu tablourile lui Delacroix, Mările şi Fluviile Franţei, reprezentate prin mari figuri decorative, *Mediterraneum Mare, Oceanus, Ligeris, Rhenus, Sequana, Rhodanus, Garumna, Araris.* Aceste cuvinte latineşti îl încurcau.

— *Ligeris,* Loara, îi explică domnul de Villardière.

Notarul din Dijon dădu repede din cap; înţelesese. Intre timp soţia sa privea tronul, un jilţ puţin mai înalt decît celelalte, acoperit cu o învelitoare şi aşezat pe o treaptă largă. Se ţinea la distanţă, cu evlavie, părînd foarte mişcată. In cele din urmă se apropie

[1] Termen de arhitectură. Locul de unde se despart încăperile (n.t.).

prinzînd curaj; şi furişîndu-şi mîna, ridică învelitoarea, atinse lemnul poleit, pipăi catifeaua roşie.

Domnul La Rouquette cutreiera mai departe aripa dreaptă a palatului, coridoarele nesfîrşite, camerele rezervate birourilor şi comisiilor. Se întoarse în sala celor patru coloane în care proaspeţii deputaţi visează în faţa statuilor lui Brutus, lui Solon şi a lui Lycurg; tăie de-a curmezişul Sala paşilor pierduţi; făcu repede înconjurul sălii în hemiciclu, un fel de criptă foarte turtită, cu pereţi goi şi albicioşi, de biserică, luminată cu gaz zi şi noapte; şi gîfîind, trăgînd după dînsul mica trupă de deputaţi pe care îi adunase în vînătoarea sa, deschise larg de tot o uşă de mahon înstelată cu aur. Domnul de Combelot, cu mîinile albe, cu barba corectă îl urma, domnul de la Villard'ère, care se descotorosise de cei doi alegători ai să se ţinea de dînsul. Toţi se urcară într-un suflet, se repeziră în sala de şedinţe în care deputaţii, în picioare, fiecare la locul lui, furioşi, cu braţele întinse, ameninţînd pe un orator foarte calm de la tribună, strigau:

— La ordine! la ordine! la ordine!

— La ordine! la ordine! strigară şi mai tare domnul La Rouquette şi prietenii săi, cu toate că nu ştiau despre ce era vorba.

Zarva era înspăimîntătoare. Era un tropăit turbat, un vuiet ca de furtună obţinut prin zgîlţîirea şi izbirea cu putere a capacelor pupitrelor. Voci chelălăitoare, foarte ascuţite, aruncau note de tilincă în iureşul altor glasuri sforăitoare, prelungite ca nişte acompaniamente de orgă. Din cînd în cînd, gălăgia părea că se surpa, tărăboiul se dogea; şi atunci, în mijlocul zarvei care trăgea să moară, se ridicau huiduieli, se auzeau strigăte:

— E o mîrşăvie! E de nesuferit!

— Să retragă cuvîntul!

— Da, da, retrage cuvîntul!

Dar ţipătul cel mai îndîrjit, ţipătul care se repeta necontenit, în cadenţa bătăilor din călcîie, era: „La ordine! La ordine! La ordine!", subţiindu-se, înăbuşindu-se în gîtlejurile uscate.

La tribună, oratorul îşi încrucişase braţele. Privea

Camera furioasă, fețele lătrătoare, pumnii care se învîrteau deasupra capetelor. În două rînduri, crezînd că se făcuse tăcere, deschise gura, ceea ce stîrni o și mai ințețită furtună, o izbucnire de mînie nebună. Sala se zguduia parcă din temelii.

Domnul de Marsy, în picioare în fața jilțului său de președinte, cu mîna pe pedala clopoțelului, suna fără încetare, ca un dangăt de clopote de alarmă în mijlocul unui uragan. Pe distinsa lui figură palidă se citea un calm desăvîrșit. Se opri un minut din sunat. Își trase liniștit manșetele, apoi începu iar cu clopoțele. Plăpîndul său surîs sceptic, un fel de tic obișnuit, îi schimonosea buzele fine, la colțurile gurii. Cînd glasurile osteneau, se mulțumea să arunce cîte un:

— Domnilor, îngăduiți-mi, îngăduiți-mi...

În sfîrșit, izbuti să impună oarecum tăcerea.

— Rog pe orator să explice cuvîntul pe care l-a rostit.

Oratorul aplecîndu-se, se rezemă de marginea tribunei și repetă fraza, afirmînd-o cu îndărătnicie de data asta și printr-o mișcare din bărbie.

— Am spus că acel 2 decembrie a fost o crimă...

Nu putu să continue. Furtuna se dezlănțui. Un deputat, ai cărui obraji erau stacojii, îl făcu ucigaș; un altul îi aruncă în obraz o murdărie, atît de grosolană încît stenografii zîmbiră, ferindu-se să o transcrie. Exclamațiile se încrucișau, se înăbușeau unele pe altele. Totuși, se auzea vocea pițigăiată a domnului La Rouquette, care repeta:

— Ei insultă pe împărat, insultă Franța!

Domnul de Marsy făcu un gest plin de demnitate. Se așeză iar pe scaun, zicînd:

— Chem pe orator la ordine.

Urmă o lungă fierbere. Nu mai era Corpul legislativ adormit care votase, cu cinci ani în urmă, un credit de patru sute de mii de franci pentru botezul prințului imperial. În stînga, pe o bancă, patru deputați aplaudau cuvîntul aruncat de la tribună de către colegul lor. Se ridica la cinci acum numărul acelora care atacau imperiul. Îl scuturau zgîlțîindu-l continuu, îi tăgăduiau drepturile, îi refuzau votul lor, o împotri-

vire îndărătnică, al cărei efect avea să ridice încet-încet ţara întreagă. Aceşti deputaţi stăteau în picioare, grup infim, cufundaţi în masa unei majorităţi zdrobitoare — răspundeau ameninţărilor, pumnilor întinşi spre dînşii, presiunii gălăgioase a Camerei, fără să se descurajeze, neclintiţi şi cu o arzătoare dorinţă de răzbunare.

Sala însăşi părea schimbată; era toată numai sunete, fremăta de înfrigurare. Se restabilise tribuna, la picioarele biroului. Răceala statuielor de marmură, solemnitatea pompoasă a coloanelor hemiciclului, se înfierbîntau de cuvintele înflăcărate ale oratorului. Pe treptele amfiteatrului, de-a lungul băncilor îmbrăcate cu catifea roşie, lumina ochiului de sticlă lăsîndu-se perpendicular părea că aprinde incendii, în furtuna şedinţelor importante. Biroul monumental, cu panourile sale severe, se însufleţea de ironiile i obrăzniciile domnului de Marsy, a cărui redingot. corectă, pe talia subţire de petrecăreţ istovit, tăia cu o linie sărăcăcioasă figurile antice ale basoreliefului aşezat la spatele său. Şi singure în firidele lor, între perechile de coloane, statuiele alegorice, a *Ordinei publice* şi a *Libertăţii,* îşi păstrau faţa moartă şi orbitele goale ale divinităţilor de piatră. Dar ceea ce dădea mai cu seamă viaţă, era publicul mai numeros, care aplecat cu nelinişte, urmărea dezbaterile, aducînd acolo pasiunea lui. Al doilea şir de tribune fusese redat publicului. Gazetarii îşi aveau tribuna lor specială. De sus de tot, de la nivelul cornişei poleite cu aur, se întindeau nenumărate capete, o năvală cotropitoare a mulţimii la care deputaţii îşi aţinteau uneori priviri îngrijorate, de parcă ar fi auzit deodată tropăiturile norodului, într-o zi de răscoală.

Dar oratorul de la tribună aştepta să-şi poată reîncepe cuvîntarea. Rosti cu vocea acoperită de murmurul care se rostogolea încă:

— Domnilor, repet pe scurt...

Se opri însă, ca s-o ia pe un ton mai ridicat şi să domine zgomotul:

— Dacă deputaţii refuză să mă asculte, protestez şi cobor de la această tribună.

— Vorbeşte! Vorbeşte! se strigă din mai multe bănci.

Şi o voce groasă, ca răguşită, bombăni:

— Vorbeşte, vei primi răspunsul.

Pe neaşteptate, se făcu tăcere. Pe treptele amfiteatrului, în tribune, toţi îşi întindeau gîtul ca să-l vadă pe Rougon, care aruncase această frază. Şedea în prima bancă, cu coatele rezemate de tăblia de marmură. Spatele lui umflat stătea într-o nemişcare întreruptă din cînd în cînd de o uşoară legănare a umerilor. Nu i se vedea faţa, cufundată în palmele lui late. Asculta. Debutul său fusese aşteptat cu o vie curiozitate; căci, de la numirea sa ca ministru fără portofoliu, nu luase încă cuvîntul. Fără îndoială, îşi dădu seama că toate privirile erau aţintite asupra sa. Întoarse capul, făcu ocolul sălii. În faţă, în tribuna miniştrilor, Clorinde, în rochie de culoarea micşunelei, îşi sprijinea coatele pe balustrada de catifea roşie. Se uita la el, prelung, cu îndrăzneala sa calmă. Două secunde se priviră ochi în ochi, fără să-şi surîdă, ca străini. Apoi, Rougon îşi reluă poziţia, ascultă mai departe, cu faţa îngropată în palmele sale desfăcute:

— Domnilor, repet pe scurt, continuă oratorul. Decretul din 24 noiembrie acordă doar libertăţi amăgitoare. Sîntem încă foarte departe de principiile de la 89, înscrise atît de pompos în fruntea constituţiei imperiale. Dacă guvernul rămîne mai departe înarmat cu legile excepţionale, dacă continuă să-şi impună ţării candidaţii, dacă nu eliberează presa de sub regimul bunului plac, în sfîrşit, dacă va continua să ţină Franţa la cheremul său, toate concesiile aparente pe care le face sînt mincinoase...

Preşedintele îl întrerupse.

— Nu pot îngădui ca oratorul să întrebuinţeze asemenea expresii...

— Foarte bine, foarte bine! se strigă din dreapta.

Oratorul reluă fraza, îndulcind-o. Se silea să fie foarte cumpătat acum, rotunjindu-şi frumoasele perioade desfăşurate într-o cadenţă gravă, de-o desăvîrşită puritate a limbii. Dar cum domnul de Marsy se înverşuna, îi discuta fiecare expresie, oratorul începu

să emită considerații înalte, într-o frazeologie ticsită de vorbe umflate, în care își ascundea atît de bine gîndirea, încît președintele se văzu silit să-l lase în pace. Apoi, pe neașteptate, reveni la punctul său de plecare.

— Repet pe scurt. Eu și prietenii mei nu vom vota primul paragraf al adresei de răspuns la mesajul tronului...

— N-avem nevoie de voi, se auzi o voce.

O voioșie zgomotoasă se răspîndi printre cei din bănci.

— Nu vom vota primul paragraf al adresei, reîncepu domol oratorul, dacă nu se adoptă amendamentul nostru. Nu ne vom alipi corului de mulțumiri exagerate, atîta vreme cît gîndirea șefului statului ne apare plină de restricțiuni. Libertatea este una și indivizibilă; nu poate fi tăiată în felii și distribuită în rații, ca o pomană.

La aceste cuvinte se porniră exclamații din toate ungherele sălii.

— Libertatea voastră e destrăbălare.

— Aruncați cuvîntul: pomană, voi care cerșiți o popularitate vătămătoare!

— Și voi, voi tăiați capetele!

— Amendamentul nostru, continuă el, ca și cum n-ar fi auzit, cere abrogarea legii siguranței generale, libertatea presei, alegeri cinstite...

Începură rîsetele. Un deputat zisese, destul de tare ca să fie auzit de vecinii săi: „Haide, lasă, frate, n-o să ai nimic din toate astea!" Un altul adăuga vorbe de haz după fiecare frază azvîrlită de la tribună. Dar cei mai mulți scandau perioadele oratorului lovind ritmic cu cuțitele de tăiat hîrtie, pe ascuns, sub pupitrele lor, producînd un duruit, de parcă băteau cu bețigașele, într-o tobă mare; vocea oratorului se înăbușea în acest duruit. El însă lupta pînă la capăt. Se înălțase în vîrful picioarelor, strigînd aceste ultime cuvinte, cît îl ținea gura, deasupra tumultului:

— Da, sîntem revoluționari, dacă înțelegeți prin aceasta oameni ai progresului, hotărîți să cucerească

libertatea! Dacă nu vreţi să daţi poporului libertatea, într-o zi poporul şi-o va lua înapoi singur.

Şi oratorul coborî de la tribună în mijlocul unei noi dezlănţuiri. Deputaţii nu mai rîdeau ca o ceată de liceeni scăpaţi de şcoală. Se ridicaseră în picioare, întorşi spre stînga, strigînd iar: „La ordine! la ordine!" Oratorul revenise la locul lui şi stătea în picioare, înconjurat de prietenii săi. Urmară schimburi de cuvinte; majoritatea părea că vrea să sară asupra celor cinci deputaţi care, palizi la faţă, îi înfruntau. Dar domnul de Marsy, mînios, agita clopoţelul cu mişcări bruşte, privind spre tribune, la doamnele care, înspăimîntate, se trăgeau mai la o parte.

— Domnilor, zise el, dar e un scandal...

Şi făcîndu-se tăcere, continuă, luîndu-i foarte de sus, autoritar şi tăios:

— Să ştiţi că nu mai chem a doua oară la ordine. Ţin însă să subliniez că e într-adevăr scandalos să pornească de la această tribună ameninţări care o dezonorează.

Aceste cuvinte ale preşedintelui fură primite cu o întreită salvă de aplauze, cu strigăte de: bravo!; cuţitele de tăiat hîrtie funcţionau fără şovăire, de data aceasta în semn de aprobare. Oratorul stîngii vru să răspundă; dar prietenii săi îl opriră. Gălăgia slăbi, tot mai potolită, se pierdu în vuietul discuţiilor particulare.

— Are cuvîntul excelenţa sa domnul Rougon, anunţă domnul de Marsy cu o voce liniştită.

Prin sală trecu un fior, un oftat de mulţumire al curiozităţii satisfăcute, căruia îi luă locul o atenţie religioasă. Rougon, cu umerii rotunjiţi, se urcase greoi la tribună. Nici nu se uită la început în sală; îşi aşeză în faţă un teanc de însemnări, dădu mai îndărăt paharul cu apă zaharată, îşi plimbă mîinile ca să ia parcă în stăpînire pupitrul îngust de mahon. În sfîrşit, cu spatele la biroul [1], care stătea în fund, ridică fruntea. Nu îmbătrînea. Fruntea lui largă, nasul mare, bine tăiat, obrajii lunguieţi, fără zbîrcituri, aveau o paloare

[1] Preşedintele, vicepreşedintele şi secretarii adunării (n.t.).

roşiatică, asemenea feţei proaspete a unui notar de tîrg. Doar părul său cărunt, înfipt ţeapăn, se albea pe la tîmple şi dădea la iveală nişte urechi mari. Cu ochii pe jumătate închişi, aruncă o privire în sală, aşteptînd încă. Un minut, căutînd parcă, îi căzu privirea peste obrazul atent şi aplecat al Clorindei, apoi începu, exprimîndu-se greoi şi încîlcit :

— Şi noi de asemenea sîntem revoluţionari, dacă se înţelege prin vorba aceasta oameni ai progresului, hotărîţi să dea norodului, una cîte una, toate libertăţile cele înţelepte...

— Foarte bine ! foarte bine !

— Ei bine, domnilor, care ocîrmuire a realizat vreodată mai bine decît imperiul reformele liberale despre care aţi auzit pomenindu-se în programul atît de atrăgător ? Nici nu mă gîndesc să combat discursul onorabilului preopinent. Va fi de ajuns să fac dovada că geniul şi inima bună ale împăratului au luat-o înaintea revendicărilor celor mai îndîrjiţi vrăjmaşi ai domniei sale. Da, domnilor, din propria lui voie, suveranul a dat înapoi naţiunii acea putere cu care ea îl învestise într-o zi de primejdie obştească. Măreaţă privelişte, rar întîlnită în istorie! O, înţelegem bine supărarea anumitor oameni ai dezordinei. Au fost reduşi la rolul de a face proces de intenţie, de a discuta asupra cantităţii libertăţilor acordate... Aţi înţeles pe deplin marele act de la 24 noiembrie. În primul paragraf al adresei, aţi căutat să împărtăşiţi împăratului adînca dumneavoastră recunoştinţă pentru mărinimia sa şi pentru încrederea lui în înţelepciunea Corpului legiuitor. Adoptarea amendamentului care vi s-a propus, ar fi o ocară gratuită, aş spune chiar o faptă nedreaptă. Coborîţi-vă în conştiinţele domniilor voastre, domnilor, puneţi-vă întrebarea, dacă nu vă simţiţi liberi ? Libertatea de astăzi este completă, întreagă, îmi pun capul meu chezăşie...

Aplauze îndelung prelungite întrerupseră pe orator, care se apropiase încet-încet de marginea tribunei. Acum, cu trupul puţin aplecat, cu braţul drept întins, îşi înălţa glasul care răsuna cu o putere neobişnuită. În spatele lui, domnul de Marsy, tolănit în jilţul său,

îl asculta, cu acea expresie vag surîzătoare a unui spectator pasionat, uimit de execuţia exemplară a unei isprăvi de-o străşnică dibăcie. În sală, într-un tunet de aplauze membrii Camerei se aplecau, şoşoteau între ei, surprinşi, cu buzele subţiate. Clorinde îşi lăsase braţele la întîmplare pe catifeaua roşie a rampei, serioasă de tot.

Rougon continua.

— Astăzi, ceasul pe care cu toţii l-am aşteptat cu nerăbdare, a sunat în sfîrşit. Nu mai este nici un fel de primejdie care să ne împiedice să facem din Franţa prosperă o Franţă liberă. Pasiunile anarhice au dispărut. Energia suveranului şi voinţa solemnă a ţării au cufundat în neant, pe totdeauna, epocile înspăimîntătoare de tulburare a orînduirilor obşteşti. Libertatea a devenit în sfîrşit cu putinţă, în ziua cînd a fost învins acel partid răzvrătit care se încăpăţîna să nu recunoască principiile fundamentale ale ocîrmuirii. De asta, împăratul a crezut de cuviinţă că trebuie să-şi retragă puternica sa mînă, refuzînd prerogativele covîrşitoare ale puterii, ca o povară de prisos, socotind domnia sa în asemenea măsură de nediscutat, încît, orişicine să fie liber s-o discute. Şi n-a dat înapoi în faţa gîndului de a angaja viitorul ; va duce pînă la capăt sarcina sa de eliberare, va reda libertăţile una cîte una, atunci cînd înţelepciunea sa va găsi de cuviinţă. Acest program de progres continuu vom avea misiunea să-l apărăm, în această adunare.

Unul din cei cinci deputaţi de stînga se ridică indignat, zicînd :

— Dumneata ai fost ministrul celei mai înverşunate represiuni !

Şi un altul adăugă cu pasiune :

— Acei care au trimis pe atîţia la Cayenne [1] şi Lambessa [2] n-au dreptul să vorbească în numele libertăţii !

---

[1] Localitate în Guyanna, în care au fost deportaţi republicanii sub Napoleon al III-lea (n.t.).

[2] Localitate în Algeria în care au fost deportaţi republicani sub Napoleon al III-lea (n.t.).

Se înălţă o explozie de urlete. Mulţi dintre deputaţi nu înţelegeau, se aplecau întrebîndu-şi vecinii. Domnul de Marsy se făcu a nu auzi şi se mulţumi să ameninţe, pe cei ce întrerupeau, cu chemarea la ordine.

— Mi se impută... reîncepu Rougon.

Dar cei din dreapta strigau, îl împiedicară să continue.

— Nu, nu, nu răspunde!

— Aceste injurii nu te pot atinge!

Atunci, potoli Camera cu un gest; şi sprijinindu-se în pumni pe marginea tribunei, se întoarse către cei din stînga, cu o înfăţişare de mistreţ prins la strîmtoare.

— Nu răspund, declară el liniştit.

Nu era decît la exord[1]. Deşi făgăduise că nu va combate cu dovezi în regulă discursul deputatului de stînga, intră totuşi într-o discuţie amănunţită. Făcu mai întîi o expunere foarte amplă a argumentelor adversarului său; se deda astfel la o anumită cochetărie, o nepărtinire de un uriaş efect, ca unul care dispreţuia toate aceste serioase imputări şi le-ar fi putut da la o parte dintr-o suflare. Apoi, se făcu a uita să le mai combată, nu răspunse la nici una, se năpusti asupra celei mai slabe dintre ele cu o violenţă fără seamăn, înecînd-o sub o revărsare de vorbe. Majoritarii îl aplaudau, triumfa. Trupul său mătăhălos nu mai încăpea în tribună. Umerii lui, legănaţi, urmăreau întortochierile frazelor sale. Era de o elocvenţă banală, cu expresii necorecte, burduşită de chestiuni de drept, umflată de locuri comune, trîntite ca lovituri de trăsnet. Tuna, învîrtind ca nişte tăişuri de săbii cuvinte stupide. Singura lui superioritate de orator era respiraţia, o respiraţie de urias, neobosită, legănînd perioadele falnic curgătoare, ceasuri întregi, fără a se sinchisi ce tîra după dînsa.

După ce vorbise un ceas fără nici o oprire, bău o înghiţitură de apă, suflă puţin, rînduindu-şi însemnările aşezate în faţa sa.

[1] Partea de la începutul unui discurs (n.t.).

— Odihniți-vă ! făcură cîțiva deputați.

Dar el nu se simțea obosit. Vru să isprăvească.

— Ce vi se cere, domnilor ?

— Ascultați, ascultați!

Fețele mute, întoarse către dînsul, erau cuprinse de o adîncă încordare. La unele izbucniri ale glasului său, în Cameră, dintr-un capăt în celălalt, se simțea un freamăt, de parcă bătea un vînt turbat.

— Vi se cere, domnilor, să abrogați legea siguranței generale. Nu voi mai evoca ceasul pe vecie afurisit în care această lege a fost o armă necesară ; era vorba să liniştim țara, să salvăm Franța de la un nou cataclism. Astăzi, sabia e în teacă. Ocîrmuirea, care s-a folosit de ea totdeauna cu cea mai mare băgare de seamă, voi zice chiar cu cea mai mare cumpătare...

— E adevărat !

— Ocîrmuirea n-o mai foloseşte decît în anumite cazuri cu totul neobişnuite. Şi atunci nu stinghereşte pe nimeni, decît doar pe adepții acelei secte care tot mai nutreşte vinovata nebunie de a umbla să ne întoarcă la cele mai nenorocite zile ale istoriei noastre. Cutreierați oraşele, cutreierați satele noastre, veți găsi peste tot pacea şi belşugul ; întrebați-i pe oamenii de ordine, nici unul nu simte pe umerii săi povara acestor legi excepționale, socotite ca o crimă. Repet, în mîinile părinteşti ale ocîrmuirii, ele continuă să fie o povară care apără societatea împotriva inițiativelor ticăloase, a căror izbîndă, de altminteri, nu este cu putință de acum înainte. Pe oamenii de treabă n-are de ce să-i îngrijoreze existența lor. Să le lăsăm să-şi doarmă undeva somnul lor, pînă în ziua în care suveranul va socoti de trebuință să le sfărîme el cu mîna lui... Ce vi se mai cere, domnilor ? Alegeri cinstite, libertatea presei, toate libertățile cîte se pot imagina. Ah ! dați-mi voie de data aceasta să mă odihnesc privind spectacolul marilor realizări pe care imperiul le-a şi adus la îndeplinire. În jurul meu, peste tot unde-mi îndrept ochii, bag de seamă că libertățile publice sînt în creştere şi că dau roade strălucite. O emoție adîncă mă cuprinde. Franța, aşa de înjosită, se înalță, oferă lumii exemplul unui popor

care îşi cucereşte emanciparea prin buna sa purtare. În ceasul de faţă, zilele de grea încercare au trecut. Nu mai e vorba de dictatură, de guvern autoritar. Sîntem cu toţii constructorii libertăţii...

— Bravo! Bravo!

— Se cer alegeri cinstite. Votul universal, aplicat pe baza cea mai largă, nu este el condiţia primordială de existenţă a Imperiului? Fără îndoială, guvernul recomandă pe candidaţii săi. Revoluţia nu şi-i sprijină pe ai săi cu o îndrăzneală neobrăzată? Ne atacă, ne apărăm, sîntem cu totul îndreptăţiţi. Ar vrea să ne pună căluş la gură, să ne lege mîinile, să ne prefacă în cadavre. Aşa ceva nu vom îngădui niciodată. Din dragoste de ţară, vom rămîne unde sîntem, ca să-i dăm sfaturi, să-i arătăm care-i sînt adevăratele interese. De altminteri, ţara este deplin stăpînă pe soarta sa. Votează şi noi ne supunem. Prezenţa printre noi a membrilor opoziţiei, care se bucură în această adunare de o totală libertate a cuvîntului, dovedeşte respectul nostru faţă de verdictul votului universal. Revoluţionarii n-au decît să tragă la răspundere ţara, dacă ţara dă Imperiului, cu strigăte de bucurie, o majoritate zdrobitoare... În parlament, toate opreliştile cu privire la libera critică sînt astăzi sfărîmate. Suveranul a vrut să dea marilor corpuri legiuitoare o participare mai directă la politica sa şi o mărturie vie a încrederii sale. Puteţi să discutaţi de acum înainte actele guvernului, să exercitaţi din plin dreptul de a depune amendamente, să veniţi cu propuneri motivate. În fiecare an, discuţia la adresă va fi ca o întîlnire între împărat şi reprezentanţii naţiunii, cu care prilej aceştia din urmă vor avea posibilitatea să spună orice, cu toată sinceritatea. Din discuţia în faţa tuturor, ies statele puternice. Tribuna a fost repusă în drepturile ei, această tribună ilustrată de atîţia oratori cărora istoria le-a păstrat numele. Un parlament care discută, este un parlament care lucrează. Şi vreţi să vă spun tot ce gîndesc? Sînt fericit că văd aici un grup de deputaţi din opoziţie. Vom avea totdeauna printre noi adversari care vor căuta să ne prindă cu cîte o greşeală şi care vor pune

astfel în plină lumină cinstea noastră. Cerem stăruitor să li se asigure cea mai largă imunitate. Nu ne temem nici de patimi, nici de scandal, nici de abuzul dreptului la cuvînt, oricît de primejdioase ar putea să fie... În ce priveşte presa, domnilor, ea nu s-a bucurat niciodată de o libertate mai desăvîrşită, sub nici un guvern hotărît să se facă respectat. Toate marile probleme, toate interesele serioase au organele lor. Ocîrmuirea nu combate decît răspîndirea doctrinelor primejdioase, împrăştierea otrăvii. Dar, să fiu bine înţeles, nutrim toţi un mare respect faţă de presa cinstită, care este marea voce a opiniei publice. Ea ne ajută să ne împlinim sarcinile, este unealta secolului. Dacă guvernul a luat-o în mîinile sale, a făcut-o numai ca să n-o lase pe mîinile duşmanilor lui...

Rîsete aprobatoare izbucniră. Rougon, între timp, se apropia de peroraţie[1]. Ţinea strîns lemnul tribunii între degetele sale crispate. Îşi arunca corpul înainte, măturînd prin aer cu braţul său drept. Vocea lui se rostogolea cu o sonoritate de tunet. Deodată, în toiul idilei sale liberale, păru prins de o furie care îi tăia respiraţia. Pumnul său întins, slobozit ca un berbece, ameninţa pe cineva, colo, în gol. Acest vrăjmaş nevăzut, era năluca roşie. În cîteva fraze dramatice, evocă năluca roşie scuturîndu-şi drapelul ei plin de sînge, plimbîndu-şi torţa ei arzîndă, lăsînd în urma sa rîuri de noroi şi sînge. Toate clopotele de alarmă ale zilelor de răscoală răsunau în vocea lui, cu şuierături de gloanţe, cu case de fier spintecate, cu bănetul burghezilor furat şi împărţit. În bănci, deputaţii păleau. Apoi, Rougon se potoli ; şi cădind cu tămîia unor laude care aveau un zornăit legănat de cădelniţă, termină vorbind despre împăratul :

— Mulţumim lui dumnezeu că ne aflăm sub sceptrul acestui prinţ pe care providenţa ni l-a trimis, într-o zi de milostenie nesfîrşită, ca să ne mîntuie. Putem să ne odihnim la adăpostul înaltei sale înţelepciuni. Ne-a luat de mînă şi ne-a îndrumat pas cu pas să ieşim la liman, prin mijlocul primejdiilor.

---

[1] Încheierea unui discurs (n.t.).

Strigăte de bucurie răsunară. Şedinţa fu suspendată aproape zece minute. Un val de deputaţi se grăbiră să iasă în întîmpinarea ministrului care se ducea să-şi ia locul său în bancă, cu faţa brobonată de sudoare, cu deşertul pîntecului zbătîndu-se pripit. Domnul La Rouquete, domnul de Combelot, alţi o sută îl felicitau, îşi întindeau braţul căutînd să-i strîngă mîna cînd trecea. Era o mişcare unduită, prelungă, care se continua şi în sală. Chiar şi tribunele vorbeau şi gesticulau. Sub ochiul de geam însorit al plafonului, printre marmurele poleite, acest lux grav, care îngemăna măreţia templului cu fala biroului unui om de afaceri, se rostogolea o frămîntare de piaţă publică — rîsete de îndoială, uimiri gălăgioase, exclamaţii de admiraţie aprinsă, ţipetele prelungite ale unei mulţimi scuturată de pasiune. Domnul de Marsy şi C.orinde îşi întîlniră privirile şi amîndoi dădură din .ap; îşi mărturiseau triumful ilustrului. Rougon, prin acest discurs, îşi începea uimitoarea izbîndă care avea să-l ducă aşa de sus.

Între timp, la tribună se urcase un alt deputat. Avea obrajii raşi, de o albeaţă ca de ceară, un păr lung, bălai, ale cărui bucle se revărsau peste umeri. Ţeapăn, fără nici un gest, parcurgea nişte foi de hîrtie, manuscrisul unui discurs pe care-l citea cu o voce molîie. Uşierii strigau :

— Tăcere, domnilor !... Vă rugăm tăcere !

Oratorul cerea explicaţii guvernului. Se părea că-l supăra foarte tare atitudinea de aşteptare a Franţei faţă de Sfîntul Scaun ameninţat de Italia. Puterea temporală era chivotul [1] şi adresa de răspuns la mesajul tronului trebuia să cuprindă un deziderat exprimat solemn, chiar un fel de obligaţie, pentru menţinerea ei integrală. Discursul intra în consideraţii istorice, dovedea că dreptul creştin, cu multe secole înainte de tratatele din 1815, stabilise ordinea politică în Europa. Apoi, urmau fraze de un retorism îngrozit ; oratorul spunea că vedea cu spaimă cum vechea societate europeană se dizolva în zvîrcolirile

---

[1] Cortul aşezat în altar pe masa cea mare şi în care se păstrează împărtăşania (n.t.).

popoarelor. Din cînd în cînd, la unele aluzii prea directe împotriva regelui Italiei, un vuiet de nemulțumire se înălța în sală. Dar, la dreapta, grupul compact al deputaților clericali, aproape vreo sută de membri, atenți, subliniau cele mai mici pasaje prin aprobări, aplaudau de fiecare dată cînd colegul lor rostea cuvîntul „papa", cu o ușoară închinăciune evlavioasă.

Oratorul, terminînd avu o frază acoperită de aplauze.

— Îmi displace, zise el, ca Veneția cea falnică, regina Adriaticei, să ajungă o măruntă vasală a Turinului.

Rougon, cu ceafa încă mustind de sudoare, cu vocea răgușită, cu trupul mătăhălos frînt de primul său discurs, ținu morțiș să răspundă imediat. Fu o priveliște frumoasă. Făcu paradă de oboseala sa, o puse în scenă, se tîrîi pînă la tribună, unde bolborosi la început cuvinte stinse. Se plîngea, amărît că se găseau printre dușmanii guvernului oameni demni de considerație, atît de devotați pînă acum instituțiilor imperiale. Era la mijloc desigur o neînțelegere: nu aveau intenția să îngroașe rîndurile revoluționarilor, să zdruncine o putere a cărei sforțare continuă era să asigure triumful religiei. Și, întorcîndu-se spre cei din dreapta, li se adresa cu gesturi patetice, le vorbea cu o umilință plină de viclenie, ca unor vrăjmași puternici, singurii vrăjmași în fața cărora tremura.

Dar, încetul cu încetul, glasul lui își recăpătase toată îngîmfarea. Umplea sala de mugetele sale, se lovea în piept tare, cu pumnii.

— Ni s-a adus acuzarea că am disprețuit religia. Minciună! Sîntem copilul plin de respect al bisericii și avem fericirea de a fi credincioși... Da, domnilor, credința este călăuza și reazemul nostru, în această osteneală a guvernului, așa de împovărătoare uneori. Ce s-ar alege de noi, dacă nu ne-am lăsa în mîinile Providenței? Singura pretenție pe care o avem este aceea de a îndeplini cu smerenie scopurile ei, unealtă ascultătoare a voinței lui dumnezeu. De asta ne luăm îngăduința de-a vorbi cu glas tare și de a săvîrși o

fărîmiţă de bine... Şi, domnilor, sînt fericit să aflu prilej să-mi plec aici genunchii, cu toată rîvna inimii mele de catolic, în faţa suveranului pontif, în faţa acestui bătrîn august, căruia Franţa îi va rămîne o fiică prea supusă şi neîntrerupt de veghe.

Aplauzele nu aşteptară sfîrşitul frazei. Triumful îmbrăca strălucire de apoteoză. Sala aproape să se dărîme.

La ieşire, Clorinde îl pîndi pe Rougon. Nu mai schimbaseră nici o vorbă de trei ani. Cînd el apăru, întinerit, despovărat parcă, după ce-şi dezminţise într-un ceas toată viaţa sa politică, gata să-şi mulţumească, sub ficţiunea parlamentarismului, turbata lui poftă de autoritate, ea cedă unei porniri, se duse la dînsul cu mîna întinsă, cu ochii înduioşaţi şi umezi de făgăduiala unei mîngîieri, zicîndu-i:

— Eşti într-adevăr o mare forţă.

T. 1.793

Responsabil de carte : Susi Gredinger
Tehnoredactor : Aurica Vîntu
Corector : Mada Sufaru

Dat la cules 14.06.56. Bun de tipar 10.01.57. Tiraj 30.100 ex. Hîrtie semi velină mată de 65 gr./m.p. Ft. 540×840/16. Coli ed. 21,88. Coli de tipar 26,5. Ediția I. Comanda 453. Planșe tiefdruck I. A. nr. 01137. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 84-31=R.

Tiparul executat sub com. nr. 892 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN",
București — R.P.R.